

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ORGAN POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO

ZAŁOŻONY PRZEZ

XAWEREGO LISKEGO

REDAKTOR

TEOFIL EMIL MODELSKI

ROCZNIK XLVI — T. II

WYDANY Z ZASIŁKU MINISTERSTWA W. R. I O. P.

WIADOMOŚCI HISTORYCZNE

DODATEK DO KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO

ZESZYT 1—2

LWÓW
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
1932

TREŚĆ

I. ARTYKUŁY:	Str.
1. Rozwój nauk historycznych w Danji po roku 1863, przez Leona Koczego	1
2. Językoznawstwo polskie w latach 1915—1930 (Część III), przez Witolda Taszyckiego	25
II. ZAPISKI INFORMACYJNE I SPRAWOZDAWCZE (patrz 3-cią stronę okładki)	39
III. PRZEGLĄD CZASOPISM	74
IV. KRONIKA NAUKOWA	126
V. SPRAWY TOWARZYSTWA	148
VI. SPRAWOZDANIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO za rok 1931	1—34

W sprawach redakcyjnych, administracyjnych i ogólnych (korespondencja, prenumerata, zamawianie zeszytów bieżących i dawniejszych i t. p.) Kwartalnika i Towarzystwa adresować należy: POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE, Lwów, Uniwersytet, ul. Marszałkowska.

W sprawach stosunków międzynarodowych Towarzystwa adresować należy: Prof. Dr. MARCELI HANDELSMAN, Warszawa, ul. Mokotowska 50.

W sprawach nauczania historii adresować należy:
Prof. Dr. JAN DĄBROWSKI, Kraków, ul. Ruska 4.

Wkładka roczna członka Polskiego Towarzystwa Historycznego w roku 1932 wynosi 20 złotych, które należy nadsyłać pod adresem: Polskie Towarzystwo Historyczne, Lwów, Konto P. K. O. nr. 152.226.

Cena zeszytu 1—2 wynosi 8 zł.

TABLE DES MATIÈRES

I. ARTICLES:	Page
1. L'évolution des études historiques au Danemark après l'année 1863, par Léon Koczy	1
2. Linguistique polonaise dans les années 1914—1930 (III-e partie), par Witold Taszycki	25
II. LES NOTES BIBLIOGRAPHIQUES (voir page 3-e de la reliure)	39
III. REVUE DES PÉRIODIQUES	74
IV. CHRONIQUE SCIENTIFIQUE	126
V. LES AFEAIRES COURANTES DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DE L'HISTOIRE	148
VI. COMPTE-RENDU DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DE L'HISTOIRE pour l'année 1931	1—34

Tous les ouvrages envoyés en vue de la publication d'un compte-rendu doivent être adressés à la Rédaction de Kwartalnik Historyczny: 1 rue Marszałkowska. L'université. Lwów (Léopol), Pologne.

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ORGAN POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO

ZAŁOŻONY PRZEZ

XAWEREGO LISKEGO

REDAKTOR

TEOFIL EMIL MODELSKI

ROCZNIK XLVI — T. II.

WYDANY Z ZASIŁKU MINISTERSTWA W. R. I O. P.

WIADOMOŚCI HISTORYCZNE

DODATEK DO KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO

LWÓW
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
1932

WYDZIAŁ HISTORICZNY
UNIWERSYTETU W LWOWIE

ROZPISKA PRACOWNI WYDZIAŁU HISTORICZNY

ROZPISKA PRACOWNI

ROZPISKA PRACOWNI

ROZPISKA PRACOWNI

ROZPISKA PRACOWNI

WYDZIAŁ HISTORICZNY

ROZPISKA PRACOWNI

TREŚĆ

I. ARTYKUŁY:	Str.
1. Rozwój nauk historycznych w Danji po roku 1863, przez Leona Koczego	1
2. Językoznawstwo polskie w latach 1915—1930 (Część III i IV), przez Witolda Taszyckiego	25, 175
3. Garibaldi w świetle najnowszych badań, przez Kaliksta Morawskiego	153
4. Produkcja historyczna regionu lubelskiego w r. 1930 i 1931, przez Leona Białkowskiego	171
II. ZAPISKI INFORMACYJNE I SPRAWOZDAWCZE	39, 188
III. PRZEGLĄD CZASOPISM	74, 226
IV. KRONIKA NAUKOWA	126, 251
V. SPRAWY TOWARZYSTWA	148, 267
VI. SPRAWOZDANIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO za rok 1931	1—34

TABLE DES MATIÈRES

I. ARTICLES:	Page
1. L'évolution des études historiques au Danemark après l'année 1863, par Léon Koczy	1
2. Linguistique polonaise de 1915 à 1930 (III-e et IV-e parties), par Witold Taszycki	25, 175
3. Les études récentes sur Garibaldi, par Calixte Morawski	153
4. La production historique de la région de Lublin en 1930 et 1931, par Léon Białkowski	171
II. LES NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	39, 188
III. REVUE DES PÉRIODIQUES	74, 226
IV. CHRONIQUE SCIENTIFIQUE	126, 251
V. LES AFFAIRES COURANTES DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DE L'HISTOIRE	148, 267
VI. COMPTE-RENDU DE LA SOCIÉTÉ POLONAISE DE L'HISTOIRE pour l'année 1931	1—34

ZAPISKI INFORMACYJNE I SPRAWOZDAWCZE

	Str.		Str.
Archiù, Bełaruski. T. III. Menskija Akty. (K. T.)	42	Bregman Alexandre. La politique de la Pologne dans la Société des Nations (Z. Z.)	225
Arłamowski Kazimierz. Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce (S. I.)	207	Brückner Aleksander. Dzieje kultury polskiej. T. I—III (W. A. W.)	197
Aubry Octave. Napoleon III (Z. Z.)	218	Bujak Franciszek. Rozwój nauki polskiej w latach 1800—1880 (S. I.)	46
Badecki Karol. Leonard Herle, ludwisarz i jego lwowskie dzieła 1544—1572 (W. A. W.)	59	Burdzjeka A. Prykaz Wjalikaha Knjstwa Litouskaha (K. T.)	42
Baksyté Vera. Beitrag zur Geschichte des Kampfes um die Schulsprache in Litauen mit besonderer Berücksichtigung der Zeit der grossen Reformen 1856—1864 (Z. K.)	219	Busłajew F. I. Soczinienija. T. III (V. M. Z.)	196
Barwiński Eugène. Les archives en Petite Pologne Orientale (K. T.)	192	Bühler Johannes. Das erste Reich der Deutschen (W. A. W.)	49
Bauer Heinrich. Oliver Cromwell (Z. K.)	213	Charewiczowa Łucja. Lwów w odnowie 1766—1769 (W. A. W.)	64
Berlière Ursmer Dom. La familia dans les monastères bénédictins du moyen âge (S. I.)	55	Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πασῆς Ἑλλάδος (Papadopulos Chryzostoma): Tó πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης (V. M. Z.)	202
Bertrand Ludwik. Ludwik XIV. (Tł. St. Wasylewski) (Z. K.)	62	Cytowicz S. 1863 god u Gory-Gorkach, b. Mahileuskaj gub. (K. T.)	69
Biaudet H. Études posthumes (K. T.)	210	Daugjała Z. Mahileuski Kupecki Dom u 1681—1685 gg. (T. L.)	61
Bibliography, International... of Historical Sciences II (K. T.)	193	Djuvara Traedafir. Mes missions diplomatiques (Z. K.)	71
Biegański St. v. Matkowski Karol		Donner Gustav Adolf. Kardinal Wilhelm von Sabina, Bischof von Modena 1222—1234 (St. Z.)	53
Bochnak Adam. Ze studjów nad rzeźbą lwowską w epoce rokoka (J. G.)	196	Dopsch Alphons. Die ältere Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Bauern in den Alpenländern Oesterreichs (S. I.)	201
Bodniak Stanisław. Komisja morska Stanisława Augusta (K. T.)	209	Doubek Franz A. und Schmid Heinrich. F. Das Schöffnenbuch der Dorfgemeinde Krzemienica aus den Jahren 1451—1482 (W. A. W.)	40
Borschak Elie-Martel René. Vie de Mazeppa (Z. K.)	63		
Boss Eugenjusz. Sprawa robotnicza w Królestwie Polskiem w okresie paskiewiczowskim 1831—1855 (L. K.)	215		

	Str.		Str.
Druzczye W. Magistrat u bełaruskich mestach z majdeborskim prawam u XV—XVII st. (T. L.)	208	nja ab socyjalna-ekonomicznym stane bełaruskich Tatar u sjarednjaweczca (T. L.)	207
Dziewanowski Władysław. Podręcznik historii wojskowości powszechnej. Średniowiecze (W. A. W.)	52	Historia residentiae et templi Societatis Iesu Piekarii. 1678—1716 (S. I.)	191
Ekielski Aleksander. Wspomnienia z podróży z Elbląga do Awinjonu odbytej w roku 1831 (Z. K.)	68	Hładyłowicz Jan Konstanty. Zmiany krajobrazu i rozwój osadnictwa w Wielkopolsce od XIV—XIX w. (S. I.)	203
Εναίσμα ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρῆδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μκαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (V. M. Z.)	199	Hofmann Georg. Griechische Patriarchen und römische Päpste (K. Lewicki)	212
Evain Emmanuel. Le problème de l'indépendance de l'Ukraine et la France (Z. Z.)	72	Horák Bohuslav. Daniel Vetter a jeho „Islandia“ (K. T.)	192
Feinkind Mojżesz. Dzieje Żydów w Piotrkowie i okolicy (M. R. Witanowski)	50	Hrubý František. Prosebný list 36 českomoravských kněží emigrantů knížeti Kryštofu Radziwiłłowi z r. 1629 (K. T.)	61
Fijałek Jan ks. i Semkowicz Władysław. Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis. Vol. I, fasc. 1. 1387—1468 (T. E. M.)	189	Hruszewskij M. S. Samowidec Ruiny i ego pozdnejszie otrazhenija (K. T.)	192
Forstreuter Kurt. Die Entwicklung der Nationalitätenverhältnisse auf der Kurischen Nehrung (St. Z.)	60	Húščava Alexander. Relazioni italiane intorno alla battaglia della Monte Bianca in Boemia 1620 (K. T.)	191
Fried Ferdinand. Das Ende des Kapitalismus (W. A. W.)	73	Inglot Stefan. Essai sur la vie rurale et les colonges d'Alsace XI—XIII s. (T. L.)	204
Fritz Joseph. Polish physicians who studied under H. Fabricius ab Aquapendente (Ant. Kn.)	209	Jacob Georg. Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9 und 10 Jahrhundert (Leon Koczy)	39
Górka Olgierd. Białogród i Kilja a wyprawa r. 1497 (W. A. W.)	206	Jasinski Anton. Pisar wjalikaha knjazja Kazimira Wasil Paulawicz Lubicz jak prastawnik zjamlauladańnja XV st. (T. L.)	205
Graham Stephen. Peter the Great (Z. K.)	63	Jonášová-Hajková Stanislava. Bibliografie české historie za léta 1927—1929 (W. A. W.)	45
Güthling Wilhelm. Lafayette und die Überführung Ludwigs XVI von Versailles nach Paris (W. A. W.)	214	Kałwa Piotr ks. Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej w ziemi sanockiej (J. U.)	58
Halphen Louis v. Pirenne Handelsman Marcell. Laguerre de Crimée (Z. K.)	218	Kernażycki K. Agrarnija reformy u babrujskim starostwie i ekonomicznaje jaho naselnictwo za XVII da pał. XIX. st. (T. L.)	62
Handelsman Marcel v. Pirenne		Kernażycki K. Brożaski klucz 1639—1810 (K. T.)	62
Hauser Henri. L'enseignement de l'histoire économique en France (S. I.)	46	Kieniewicz Stefan. Ignacy Działyński 1754—1797 (Z. Z.)	63
Hein Max-Maschke Erich. Preussisches Urkundenbuch. II Bd. I Lief. 1309—1324 (St. Z.)	188	Kirken Leszek. Między Wisłą a ujściem Dunaju (Z. Z.)	225
Hejnosz Wojciech. Rzut oka na dzieje skarbowości Polski przedrozbiorowej (St. Z.)	57	Kleeberg Georg. Die polnische Gegenreformation in Livland (W. A. W.)	210
Hembicki Jachyja. Da pytan-		Knot Antoni. Z dziejów educa-	

	Str.		Str.
cji dzieci królewskich w dawnej Polsce (W. A. W)	207	des sources de l'histoire hongroise 1854—1930 (K. T.)	45
Kolb Victor. Das Leben des heiligen Ignatius von Loyola (W. A. W.)	60	Lwowskie Studja Biblioteczne (K. T.)	193
Kopystianskij Adrian. Istoriceskij ocerk sooruženija Stawropigijskoj. Uspienskoj cerkwi wo Lwowie (V. M. Z.)	197	Łappo I. I. Kistoriji ruskoj staropieczati. Wilenskaja tipografija Mamoniczzej (J. A.)	194
Kostruba Teofil. Het'man Iwan Skoropadskij, 1708—1722 (V. M. Z.)	215	Łowmiański Henryk. Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego T. II. (St. Z.)	54
Krejčí K. Poláci v Čechách v době povstání listopadového a velké emigrace (Z. K.)	216	Łukasik Stanislas. La France et la Pologne à travers les siècles jusqu' à la Grande Révolution (K. T.)	203
Księga Pamiątkowa ku czci prof. dr. Wacława Sobieskiego. T. I. (K. T.)	198	Mańkowski Tadeusz. Lwowskie kościoły barokowe (J. G.)	197
Kurnatowski Jerzy. Polskie kandydatury na tron czeski (Br. Wł.)	56	Martel René v. Borschak Élie	
Kutrzeba Stanisław. Historia ustroju Polski w zarysie. T. I. Korona (S. I.)	48	Maschke Erich v. Hein Max	
Kuźma Ołeksza. Łystopadowi dni (W. A. W.)	70	Matkowski Karol-Biegański Stanisław. Sprawa polska na konferencji międzynarodowej w Spa (Z. K.)	222
Lacour-Gayot G. Talleyrand. T. II. 1754—1838 (Z. K.)	65	Maurrain Jean. La politique ecclésiastique du second empire de 1852—1869 (Z. K.)	217
Lechner Alfred. Der graudenzer Gesellige und seine Stellung zur Reichsgründung (Z. K.)	215	Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola (K. T.)	199
Leśniewski Czesław. Dziennik podróży Stanisława Staszica 1789—1805 (A. M. Skalkowski)	43	Mendelsohn Stefanja. Die Polenfrage im Zeitalter Napoleons I und Aleksanders I (Z. K.)	66
Levrault Léon. L'histoire (Z. K.)	45	Mościcki Henryk v. Szumski Stanisław	
Linhartová M. Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592—1628 (K. T.)	191	Nicolai Hellmut. Oberschlesien im Ringen der Völker (Z. K.)	49
Lipiński Wacław. Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905—1918 (Józef Skrzypek)	219	Niederle L. Rukověť slovanské archeologie (J. A.)	195
Lodge Richard. English neutrality in the war of the polish succession (Z. K.)	64	Niwiński Mieczysław. Opactwo Cystersów w Wąchocku (S. I.)	53
Loeve Victor. Oberschlesien und der preussische Staat. Cz. I. 1740—1815 (Z. K.)	65	Obrona Lwowa. 1—22 listopada 1918 (Józef Skrzypek)	221
Lubauski Macej. Litwa i Sławjane u ich uzaemaadnosinach u XI—XIII st. (T. L.)	205	Odložilik Otakar. Daniel Vetter a jeho cesta na Island (K. T.)	61
Ludwig Emil. Genie und Charakter (Z. K.)	224	Opočenský Jan. Umsturz in Mitteleuropa (Z. Z.)	221
(Lublin) Monografija statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego. T. I. Zagadnienia podstawowe (S. I.)	49	Oppeln-Bronikowski Friedrich. Archäologische Ausgrabungen im XX Jahrhundert (W. A. W.)	48
Lukinich Eméric. Les éditions		Pamiętnik Hermana Diamanda (Z. K.)	223
		Paul Johannes. Gustaf Adolf (K. T.)	213
		Perfeckij E. J. Obszczij istocznik drevnejzego czeszkogo	

	Str.		Str.
i drebniejszego polskiego leto- pisanija (K. T.)	192	średniowiecza w współczesnej polityce hadlowej Gdańska (T. L.)	223
Perroy Édouard v. Pirenne		Sieliszczew A. Sławianskoje na- sienenije w Albanii (V. M. Z.)	201
Pirenne Henri, Renaudet Augustin, Édouard Per- roy, Handelsman Marcel, Halphen Louis. La fin du moyen âge. Peuples et civilisa- tions. Histoire générale. T. VII. (S. I.)	57	Simanski P. Podręcznik histo- rii wojskowości powszechnej. Rzym i Bizancjum. Przełożył St. Płoski (W. A. W.)	51
Piłsudski Józef. Poprawki hi- storyczne (A. M. Skalkowski)	70	Sommerlad Bernhard. Der deutsche Orden in Thüringen (W. A. W.)	205
Płoski Stanisław v. Simanski		Současná filosofie u Slo- vanů (Br. Wł.)	47
Poschmann Adolf. Monumenta historiae Warmiensis. 35 Lief. Bd. X, 4, III Abt. (S. I.)	43	Stegemann Hermann. Deutsch- land und Europa (W. A. W.)	73
Puszkarewicz K. A. Iz istoriji polskiej rewolucji 1830—31 gg. (K. T.)	216	Stloukal Karel. Česka kancelář dvorská 1599—1608 (K. T.)	194
Rabinowiczówna Sara. Wilno w powstaniu roku 1830/31 (Z. K.)	67	Szumski Stanisław. W wal- kach i więzieniach. Pamiętniki z lat 1812—1848 wyd. H. Mo- ścicki (Z. Z.)	44
Renaudet Augustin v. Pirenne		Szuster U. Wopros o nezawisi- mosti Polshi w memuarach Bi- linskogo, Dmowskogo i Da- szynskogo (X.)	223
Ręgorowicz Ludwik. Szkol- nictwo w województwie ślą- skiem 1926—1932 (Z. Z.)	224	Śliwiński Artur. Joachim Le- lewel (W. A. W.)	67
Roja Bolesław. Legendy i fakty (W. A. W.)	70	Talko - Hryncewicz Juljan. Wspomnienia z lat ostatnich. 1908—1932. (Z. K.)	220
Rolny Wilhelm. Acta officii con- sistorialis Leopoliensis anti- quissima (J. G.)	41	(Tarnopol) Województwo tar- nopskie (S. I.)	50
Rościszewska Zofja. Lewar- tów (Lubartów) w latach 1543 do 1643 (S. P.)	208	Taube Michael. Der grossen Katastrophe entgegen. Die russische Politik der Vor- kriegszeit und das Ende des Zarenreiches 1904—1917 (Z. K.)	69
Ruth Hermann Paul. Ernst Arndt und die Geschichte bis zum Ende des Befreiungs- kampfes (Z. K.)	66	Tecke Anneliese. Die kurfür- stliche Politik und der Aus- bruch des 30-jährigen Krieges (K. T.)	213
Rynešová Blažena. Listář a li- stinář Oldřicha z Rožmberka 1418—1462. T. II. 1438—1444 (Br. Wł.)	190	Tomkiewicz Władysław. Wo- łyń w Koronie. 1569—1795 (K. Lewicki)	211
Schmid Heinrich F. v. Doubek Franz A.		Umiński Józef ks. Opinię o cnotach, świętobliwości i za- ślugach Stanisława Hozjusza (K. T.)	59
Schmitthener Paul. Krieg und Kriegführung im Wandel der Weltgeschichte (W. A. W.)	48	Voigt H. G. Eine neuerdings wiederentdeckte mittelalterliche Lebensbeschreibung des Preus- senmissionars Brun von Quer- furt, Sachsen und Anhalt (Le- on Koczy)	40
Sée Henryk. Źródła współcze- snego kapitalizmu (S. I.)	225	Walawender Antoni. Kronika kłęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w la- tach 1450—1586 I. (S. I.)	58
Semkowicz Władysław. Mat- erjały źródłowe do dziejów osadnictwa Górnej Orawy. Cz. I. (S. I.)	188		
Semkowicz Wł. - Nanke Cz. Szkolny Atlas Historyczny. Cz. II. (X.)	194		
Semkowicz Władysław v. Fi- jałek Jan ks.			
Siebeneichen Alfred. Echa			

VIII

	Str.		Str.
Wasylewski St. v. Bertrand		Ustrój polityczny Śląska do	
Widajewicz Józef. Najdawniej-		końca XIV w. (W. A. W.) . .	203
szy Piastowski podbój Pomo-		Zabeła T. Mesta Beraściejskae	
rza (Br. Wł.)	52	u XVI stuleci (K. T.)	60
(Włochy) L'état mussolinien et		Zajączkowski Stanisław. Bi-	
les réalisations du Fascisme		twą pod Płowcami (Br. Wł.) .	55
en Italie (Z. Z.)	72	Z mynułoho Żowkwy (V. M. Z.) .	209
Wojciechowski Zygmunt.			

Rozwój nauk historycznych w Danji po roku 1863

Gdybyśmy rozwój dziejopisarstwa duńskiego chcieli śledzić od samych jego zaczątków, musielibyśmy za p. Ellen Jørgensen cofnąć się aż do Saksa Gramatyka, którego *Gesta Danorum* ukazały się właśnie w tym roku w kosztownej bardzo oprawie. Cokolwiekbyśmy sądzili o źródłowej wartości jego potężnych *Dziejów Danów*, przyznać musimy, że jak na stan kultury umysłowej w wieku XII i XIII, są one dziełem jedynym w swoim rodzaju nie tylko w literaturze duńskiej, ale europejskiej wogóle. *Gesta Danorum* są niem ze względu na sposób ujęcia, styl i język, którym zachwycał się nawet i chwalił koryfeusz ludzi oświeconych z czasów humanizmu, Erazm z Rotterdamu. W dziejopisarstwie duńskim zajmują *Dzieje Danów* o tyle jeszcze wyjątkowe stanowisko, ile że następne cztery stulecia nie tylko że nie dały dzieła, które choć w pewnej mierze przyrównać by można do nich, ale w zakresie twórczości naukowo-historycznej oznaczają zupełną pustkę. Być też może, że na ożywienie ruchu naukowego pod koniec stulecia XVI wpłynęła znajomość *Dziejów Danów*, które dopiero teraz zaczęto rozpowszechniać. One też były zapewne zachętą dla Hvidtfelda, który rozpoczął pracę nad kroniką Danji (*Danmarks Riges Krønike*, Kopenhaga 1609), dzięki której przeszedł do historjografii duńskiej.

Arild Hvidtfeld (1546 — 1609), sekretarz królewski i kanclerz korony duńskiej jest pisarzem, którego krytyka mimo wykrycia licznych niedostatków jego dzieła, stawia na równi z Saksem Gramatykiem. Z Hvidtfeldem nie mogą się mierzyć współcześni mu lub krótko przed nim żyjący kronikarze duńscy jak Hans Svaning († 1584), Peder Olson († 1570), Cornelius Hamsfort młodszy († 1627), żeby tylko wymienić najwybitniejszych. Ich pragnieniem i dążeniem było spisanie

dziejów duńskich od czasów najdawniejszych do współczesnych, dążenie, które znalazło urzeczywistnienie dopiero w kronice Arilda, jak Hvidtfelda zwano powszechnie i zowie się do dziś dnia w Danji. Jako najwyższy dostojnik w państwie miał Hvidtfeld dostęp do źródeł ukrytych w archiwach korony, prócz tego gromadził rękopisy i pergaminy skąd się tylko dało, aby je w całości i żywcem przepisać w swej kronice państwa duńskiego. Na tej właśnie usterce pisarskiej, na kopjowaniu dokumentów średniowiecznych polega wartość jego dzieła. Wiadomo bowiem, że wiele z manuskryptów, któremi się Arild posługiwał, dostało się do biblioteki uniwersyteckiej w Kopenhadze, gdzie stały się pastwą płomieni w roku 1728. Z dymem poszedł także jeden z dyplomów Władysława Łokietka z roku 1315, którego treść ocaliła właśnie kronika Hvidtfelda.

Walorów kroniki nie należy szukać ani w stylu, którym odznaczali się współcześni mu kronikarze, ani w języku, który pozostawia wiele do życzenia, ale w sumienności z jaką gromadził źródła i w trosce o prawdę, której nie kaził mimo miłości i uwielbienia dla dziejów ojczystych.

Odkąd Krystjan Erslev „zdetronizował Hvidtfelda“, czyli inaczej mówiąc, odkąd przystąpił z całą surowością do badań nad źródłową wartością kroniki państwa duńskiego, przestano ją nazywać „cudownem dziełem“, jak przedtem, ale uznawano i uznaje się dotąd, że bez zaznajomienia się z dziełem Hvidtfelda, nie można przystąpić do badania średniowiecza duńskiego.

Wiek XVII i XVIII, które słusznie czy niesłusznie zowie się niehistorycznymi, nie mogą się już poszczycić tak sławnymi imionami jak wieki poprzednie. Najgłośniejszym historykiem tych czasów jest niewątpliwie znany nietyle jako pisarz, ile jako wydawca Pomników dziejowych Danji, organizator i miłośnik historii Jakób Langebek. Jego „Scriptores rerum Danicarum“ wydane jak na owe czasy bardzo wzorowo, umożliwiły historykom pracę źródłową głównie w uniwersytecie, gdzie w tym czasie dokonywał się pewien przewrót w naukach i gdzie zauważyć się dało znaczne poruszenie właśnie na polu historii.

Między historją a poezją, powiada Johannes Steenstrup, istniał po wsze czasy jakiś braterski związek (czy naprawdę?), to też nie dziw, że nowe życie tchnęły w ówczesną naukę historyczną właśnie poeci i filozofowie. Do nich należał

Henryk Steffens, który w zimie roku 1802/3, rozpoczął swoje głośne na całą Europę wykłady w uniwersytecie kopenhaskim. Steffens nie był historykiem i z historją nie miał nic wspólnego. Z powołania filozof, z wykształcenia przyrodnik, a poeta z bożej łaski, był Steffens duchem ożywczym, który poruszyć umiał umysły w każdej dziedzinie. Dość powiedzieć, że podziałał on na najbardziej konserwatywne umysły, nie mówiąc o tem, że w ciągu krótkiego pobytu w Kopenhadze „rozpałił mózgi“ tylu innych uczonych i nieuczonych. Jego system filozoficzny udzielił się także historykom i to w całej Skandynawji, choć nie odrazu i nie bez oporu. „Steffens wytykał historykom i przyrodnikom, że nie zdają sobie sprawy z nieskończonego związku między istotą natury, a istotą człowieka, związku, który powinien być naczelną zasadą w ich badaniach naukowych. Wieczny duch przejawiający się w naturze, ujawnił się także w historji. Tu jednak, w historji, odnaleźć go jest rzeczą o wiele trudniejszą, ponieważ dążenie do jedności, tak silnie przejawiające się w naturze, zwalczane jest w historji przez dążenie osobowe człowieka, o tem zaś dążeniu decyduje wolna wola każdej ludzkiej jednostki...“ (J. Steenstrup). „Pogodzić wolność myślenia (rozumu) z koniecznością natury i rozpoznać konieczność natury w historji, jest zadaniem filozofji...“ (Steffens). Steffens miał w każdym razie wpływ na dwóch ludzi, którzy pośrednio przyczynili się do rozwoju nauki historycznej w Danji. Jednym z nich był największy poeta duński Oehlenschläger, który przez swe poezje rozkrzewił wygasłe zupełnie zamięłowanie do mitologii skandynawskiej, rozbudzając pośrednio także zainteresowania historyczne dla przeszłości pogańskiej Skandynawji. Równie silny jak na Oehlenschlägera był wpływ Steffensa na pastora, filozofa i poetę Mikołaja Grundtviga. W roku 1812 wydał ten ostatni dzieło p. t. „Zarys kroniki świata“, w której we właściwy sobie sposób starał się wyłożyć związek między historją a chrześcijaństwem. Chrystus jest też dla niego ośrodkiem w ciągłym rozwoju ludzkości, ośrodkiem do którego wszystko przedtem zmierzało, a z którego potem wzięło początek. Jak każdy człowiek, tak też każdy naród, podobnie jak cała ludzkość przechodzi z konieczności pewne okresy rozwoju, co Grundtvig na przykładzie Greków i Rzymian starał się udowodnić. Aby poznać owe stopnie rozwoju, nie należy badać życia ludzi przeciętnych lub narodów małych, lecz po-

staci wybitnych i wielkich społeczeństw. Przodownikiem wśród ludów starożytnych byli zdaniem jego Żydzi, obok nich Grecy.

Ten system filozoficzno-historyczny wywołał u współczesnych zachwyt, tem większy, że Grundtvig pisał stylem żywym i barwnym, a także dlatego, że idee jego szły w jednym kierunku z prądem świtającego właśnie romantyzmu.

Rzecz jasna, że ani filozofowie, ani teologowie, tembardziej zaś poeci, wiedzy historycznej stworzyć nie mogli, to jednak pewne, że cały ruch i zwrot ku dziejom nordyjskim w Danji w początkach 19 stulecia był zasługą Steffensa, Oehlen-schlägera i Grundtviga.

Z chwilą, kiedy zamiłowanie do zamierzchłej przeszłości rozkrzewiło się wśród szerokich warstw, żeby tak dziś rzec, inteligencji duńskiej, skierowanie tych zainteresowań na tory badań naukowych stało się kwestją czasu. Było to szczęściem dla nauki duńskiej, że znalazł się człowiek, który znakomicie rozumiał te zainteresowania, a znakomiciej jeszcze umiał je wykorzystać. Karol Krystjan Rafn, o nim tu bowiem mowa, młody stosunkowo historyk był właśnie tym, który zapisał się chlubnie w dziejach historjografji duńskiej, nietyle jako naukowiec, ile jako organizator wiedzy historycznej i wydawca źródeł. Zdając sobie sprawę jak bogatą jest literatura staronordyjska, a jak mało z jej zabytków dotąd ogłoszono, powziął Rafn razem z kilku Islandczykami śmiałą myśl wydania wszystkich pomników staro-nordyjskich, wraz z przekładami na język łaciński i duński. Projekt jego znalazł entuzjastyczne wprost przyjęcie w Danji, większe jeszcze na Islandji, gdzie na niespełna 50.000 mieszkańców, 1000 wszelkiego pochodzenia ludzi, w połowie wieśniaków, w jednej piątej służby folwarcznej, zamówiło przyszłe wydawnictwo. Upragniony projekt Rafna spełnił się w następnych latach, w których wydano z wielkim nakładem pracy i kosztów Fornmannasögur, to jest sagi nordyjskie w 36 tomach i 3 językach skandynawskich. Wiele sag zostało w tem wydawnictwie ogłoszonych po raz pierwszy i ostatni. Kiedy w roku 1825 założono Towarzystwo Staronordyjskie (Den nordiske Oldskriftselskab), spełniły się marzenia Rafna, który badania staroislandzkie starał się skupić w jednej instytucji. Wkrótce potem rozpoczęła Oldskriftselskab wydawać rocznik, poświęcony zamierzchłym dziejom Skandynawji (Annaler for nord. Oldkyndighed i Aarböger f. nord. Oldkyndighed),

czasopismo, około którego skupili się wszyscy wybitni uczeni duńscy.

Rafn był przejściowo sekretarzem Towarzystwa Staronordyjskiego i redaktorem Roczników i aż do swej śmierci w roku 1864 prowadził Towarzystwo, zyskując dlań nowych członków i pomnażając zapobiegliwością swą fundusze Towarzystwa, które dziś należy do najbogatszych instytucyj w Europie. Rafn nie był tegim naukowcem, ale on właśnie pozostanie najlepszym przykładem, że wiedza oprócz ludzi nauki potrzebuje, aby istnieć i żyć skutecznie, również znakomitych organizatorów.

Dzięki założeniu Towarzystwa Staronordyjskiego, któremu patronowali i patronują po dziś dzień królowie duńscy, stała się Danja, ściślej mówiąc Kopenhaga, ośrodkiem badań staroislandzkich i pozostała nim aż po dziś dzień. Kto chce zapoznać się źródłowo i wszechstronnie z dziejami świata staronordyjskiego, ten musi osiąść nie w Oslo, Upsali, czy Kilonji a w Kopenhadze, która dzięki bogatym księgozbiorom, nagromadzeniu źródeł rękopiśmiennych, przedewszystkiem zaś dzięki Towarzystwu Staronordyjskiemu pozostanie najznamienitszem siedliskiem wiedzy staronordyjskiej. Z tego szaczonego stanowiska, nie pozwolili i zapewne nie pozwolą zepchnąć się Duńczycy, choć znaczne zajęcie się tą dziedziną nauki, daje się zauważyć na Islandji i w Niemczech, przedewszystkiem zaś w Norwegji, która do niedawna jeszcze stała na uboczu. Szwecja na tem polu jest trochę odosobniona.

W pierwszych trzech dziesiątkach lat ubiegłego stulecia, przechodziła Danja kryzys zewnętrzny i wewnętrzny, którym się tu bliżej zajmować nie możemy. Stworzył on w każdym razie tego rodzaju stosunki, że co najwybitniejsze jednostki opuszczały Danję, aby szukać schronienia i chleba, a czasem i kariery u obcych. Ucieka więc po krótkiej gościnie w Danji, niezrozumiany przez swoich Steffens, aby w Niemczech tułać się od miasta do miasta i pracować chlubnie dla nauki niemieckiej. W roku 1806 rzuca służbę duńską B. G. Niebuhr i osiedla się również w Niemczech. Nazwisko tego uczonego jest zbyt dobrze znane, aby się rozpisywać o nim i o jego zasługach w dziedzinie badań nad historją starożytną. Tu obchodzi nas raczej Fryderyk Krzysztof Dahlmann, Niemiec z urodzenia, szweccki poddany, przekonany jednak o swem skandynawskiem pochodzeniu, które nam może najlepiej tłuma-

czy jego predylekcję do Skandynawji. Z Danją był Dahlmann związany przez swoich krewnych, tu się też kształcił i uzyskał doktorat w roku 1810 w akademji kopenhaskiej. Potem zostawał w służbie duńskiej, następnie zaś osiedlił się jako lektor, wreszcie jako profesor historii niemieckiego uniwersytetu w duńskiej jednak Kilonji. Jako profesor i urzędnik ziemski, naraził się Dahlmann przy różnych okazjach rządowi duńskiemu i czuł się źle w Danji, to też kiedy w roku 1829 ofiarowano mu katedrę w Getyndze, opuścił on nie bez żalu Danję, aby do niej nie wrócić więcej.

Dahlmann rozślawił się przedewszystkiem trzynomowemi Dziejami Danji, które Niemcy zaliczają „do pereł literatury historycznej“. Znany dobrze w Danji i w Niemczech przed rokiem 1840, stał się Dahlmann sławnym po ukazaniu się pierwszego tomu Dziejów duńskich, które jak sam wyznał, pisał bez zamiłowania, raczej z niechęcią do przedmiotu. Dzieło to przyćmiło odrazu napisaną przez uczonego duńskiego C. F. Allena Historję Danji, która ukazała się krótko przed książką Dahlmanna i wyróżniona została i odznaczona przez jedno z towarzystw duńskich. (C. F. Allen, Faedrelandets Historie, Kopenhaga 1849). Powodzenie Dziejów Danji było tak wielkie, i to, rzecz dziwna, właśnie w Danji, że rząd duński, idąc za ogólnym prądem, dał do zrozumienia, że chętnie widziałby powrót Dahlmanna do Danji. Jednak wolnomyślny i starzejący się profesor nie dał się namówić i pozostał w Niemczech aż do swej śmierci w roku 1869.

„Dzieje Danji“ słusznie wyróżniano i wyróżnia się nawet dziś przed innemi tego rodzaju opracowaniami z zakresu historii duńskiej. Widzieliśmy, że Rafn ogłosił staronordyjskie zabytki, tak, że stały się powszechnie dostępne dla historyków, którzy teraz zabrali się do krytycznego opanowania historii Skandynawji w epoce wikingów. Zabrał się też do tych jak innych źródeł Dahlmann i zrobił dla Skandynawji to, co jego przyjaciel Niebuhr zrobił dla dziejów starożytnego Rzymu. Już w rozprawie p. t. „Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte“, wyłożył Dahlmann pewne zasady metodycznego postępowania, zdradzające sceptyczne usposobienie autora w ocenie źródeł. W Dziejach Danji poszedł Dahlmann niewątpliwie za daleko, żywiąc naprzykład nieufność do napisów runicznych, które uważa się dziś za pierwszorzędne źródło historyczne, byleby je należy-

cie wykorzystać. Dzieje Danji mają zresztą jedną jeszcze wadę — zdradzają mianowicie polityka, którym Dahlmann był i pozostał do końca życia. Powiedzenie, że mężowie stanu i politycy są zwykle złymi uczonymi historykami, i odwrotnie, nie spełniło się tu wprawdzie w całej pełni, ale potwierdza, że umysł uczonego i polityka różnemi i odmiennemi chodzą drogami. Obok tych wad, ma jednak dzieło Dahlmanna jedną wielką zaletę: jest ono pierwszym źródłowym i krytycznym opracowaniem Dziejów Danji, jest też ze względu na język, styl i ujęcie wzorem bez zarzutu.

Z uczonych historyków duńskich z przed roku 1863 wymienićbyśmy mogli cały szereg nazwisk, które jednak nigdy nie zajaśniały na szerokich horyzontach wiedzy historycznej. Wymienić tu należy I. I. A. Worsaae'a (1821—1885) i C. I. Thomsena, którzy przez zakładanie muzeów i gromadzenie zabytków prehistorycznych, tudzież archeologicznych, przyczynili się do pogłębienia wiedzy staronordyjskiej. Bardzo krytyczne nastawienie wobec źródeł przejawiało się u P. E. Müllera, który w swej Sagabibliothek (t. I—III. Kopenhaga 1817—1820), odróżniał sagi „historyczne“ od legend o charakterze mitologicznym. P. E. Müller wydał też krytycznie i wzorowo „Gesta Danorum“ Saksa Gramatyka i starał się ustalić wartość źródłową pierwszych ksiąg Dziejów Danów, co niezależnie od niego uczynił właśnie Dahlmann, a nad czem pracuje dziś szereg historyków duńskich i niemieckich.

Nie wymieniam tu nazwisk licznego zastępu historyków duńskich z okresu przed rokiem 1863, gdyż nazwiska swego czasu sławne, dziś już przebrzmiały. Wystarczy stwierdzić, że w ogólnem mniemaniu uchodziła Danja w tym czasie za kraj o wysokiej kulturze historycznej. „Nasza kochana Kopenhaga, pisze jeden z historyków duńskich do swego kolegi w roku 1812, liczy conajmniej pięć razy tyle uczonych, co Sztokholm i Upsala razem wzięte...“. Inny zaś historyk szwedzi, wytykając wady historjografji szwedzkiej, stwierdził stanowczo, że „historja należy do najbardziej ulubionych zajęć naukowych Duńczyków“, inny obcy mówił o nich, że uprawiają historję *con amore*. Trzeba jednak powiedzieć, że studja naukowo-historyczne w Danji były w tym czasie, to znaczy w pierwszej połowie XIX stulecia, jednostronne, ograniczały się mianowicie do badań staronordyjskich, i to wyłącznie, podczas gdy w tej dzie-

dzinie nie zrobiono prawie nic w innych krajach skandynawskich. Zdawali sobie z tego sprawę sami Duńczycy, to też nawoływano historyków, aby nie zasklepiali się na jednym polu, a pracowali także w innych dziedzinach i epokach historii. Szereg rozpraw czy to z dziejów ojczystych duńskich, czy z historii powszechnej, świadczy najlepiej, że nawoływania te nie poszły na marne. Nowy zwrot zaznaczył się w historjografji duńskiej zwłaszcza od założenia w roku 1839 Towarzystwa Historycznego, które skupiło w swem gronie tych właśnie historyków, którzy mieli pociąg ku innym gałęzjom i epokom wiedzy historycznej. Dla braku miejsca wymienić możemy tylko najwybitniejszych historyków duńskich z przed roku 1863. Są to L. Engelsstoff i E. C. Werlauff, ten ostatni profesor akademji kopenhaskiej; obaj prócz licznych pism ogłosili ostatni tom *Scriptores rerum Danicarum* Jak. Langebeka. Tu należą dalej F. E. A. Schiern, pozostający pod silnym wpływem Aug. Thierry'ego, H. M. Velschow, współwydawca *Dziejów Danów* Saksa Gramatyka, P. V. Jacobsen, N. M. Petersen, znany po dziś dzień, jako autor dzieła o „Islandczykach na obczyźnie i u siebie“ (kilka wydań), C. Wegener, C. P. Paludan-Müller, wreszcie wspomniany już poprzednio C. F. Allen.

Każdy historyk ma prócz mózgu serce i uczucie, tedy nie można się dziwić, że gdy pisząc o przeszłości własnego narodu podświadomie i bezwiednie zamiast w atramencie macza pióro w sercu lub żółci. A tak ma się i miała rzecz niewątpliwie z historykami duńskimi. Rok 1863 stanowi jedną z najbardziej ponurych kart historii duńskiej. Uczyla ona, jak królowie od Gorma Starego poczynając, przez tyle stuleci bronili wału granicznego Danevirke przeciw przemocy niemieckiej, która teraz krok za krokiem zaczęła się wdzierać w posiadłości Danów. Zdawał sobie sprawę naród duński z odpowiedzialności za opuszczenie Danevirke, który przez tysiąclecie był symbolem niezawisłości królestwa duńskiego wobec cesarstwa. Możemy też zrozumieć to pokolenie historyków, które żyło i wyrosło wśród nieszczęść roku 1863, a które, znając wielkie chwile swego narodu, teraz patrzeć musiało na upadek ojczyzny. Niejeden z młodych historyków wracał z pod Szleswigu ze spuszczoną głową, a że miał większą świadomość odpowiedzialności za stratę, jaką ponosił naród duński, cierpiał bardziej niż ktokolwiek. Słusznie

też J. Steenstrup oznacza jako datę epokową w historjografji duńskiej rok 1863, słusznie też Krystjan Erslev odróżnia dwa pokolenia historyków w ubiegłym stuleciu: to z przed roku 1863 i to z czasów po roku 1863.

Najwybitniejszymi przedstawicielami nauki historii w Danji z okresu po utracie Szleswigu byli A. D. Jörgensen, I. A. Fridericia, Troels-Lund, I. C. H. R. Steenstrup i Krystjan Erslev.

A. D. Jörgensen (1840—1897) odczuł, jako urodzony w południowej Jutlandji, szczególnie boleśnie rok 1863. Od tego czasu zabrał on się też do „rewizji historii duńskiej“ w stosunku do Niemiec, dając wyraz swym poglądom w całym szeregu rozpraw naukowych. Z tych tendencyj wyrosło także jego wielkie dzieło o założeniu i początkach kościoła nordyjskiego (*Den nordiske kirkes grundlaeggelse og første udvikling, 1874—1878*). W „Dziejach państwa duńskiego“ opracował on okres od roku 1814 do 1852 w tomie szóstym. A. D. Jörgensen był pisarzem niezwykle głębokim i natchnionym i należy do ulubionych autorów młodej generacji historyków.

Jako profesor uniwersytetu w Kopenhadze napisał I. A. Fridericia szereg podręczników uniwersyteckich do dziejów nowoczesnych i najnowszych. Jego specjalnością była jednak historia wieku XVII¹⁾, którą po wyczerpujących studjach archiwalnych w kraju i zagranicą przedstawił w czwartym tomie Dziejów państwa duńskiego (l. 1585—1699). W tem dziele, jako też w innych pracach, znalazły stosunki społeczne szczególnie uwzględnienie.

Najlepszym przykładem oddziaływania nieszczęść po roku 1863 na dziejopisarzy duńskich jest Troels-Lund (1840—1897). Jego prace pisane stylem porywającym i poetyczną prozą, należą do narodowej literatury duńskiej i cieszą się do dziś dnia takim rozgłosem jak pisma Jerzego Brandesa. Sławę zawdzięcza Troels-Lund głównie czternasto-tomowemu dziełu o Życiu w Skandynawji w stuleciu XVI (*Dagligt Liv i Norden i det XVI aarhundrede, t. I—XIV, 1879—1901*).

Nestorem historyków duńskich jest I. C. H. R. Steenstrup (ur. 1844), pisarz niezwykle płodny i pracowity. Epokowem

¹⁾ Tu wymienić należy: *Danmarks ydre politiske Historie 1629—45, t. I—II, 1876—1881* i *Adelsvaeldens sidste Dage, 1894*.

było jego cztero-tomowe dzieło o Normanach, które uzupełnił innemi rozprawami ¹⁾. W tomie pierwszym Dziejów państwa duńskiego przedstawił Steenstrup epokę normańską w Danji „z rycerską sympatją dla dziejów bajecznych“. Syntezę tej ulubionej jego epoki dał również w ukończonych właśnie Dziejach narodu duńskiego, dorównując barwnością opisu i plastycznością przedstawienia historykowi norweskiemu Aleksandrowi Bugge'emu, który w Dziejach Norwegji odtworzył również epokę tak zwaną wikingów w Skandynawji. Do najlepszych prac Steenstrupa zaliczają również pracę o Dziejopisarstwie duńskiem w 19 stuleciu (Historieskrivningen i Danmark i det 19 aarhundrede, Kopenhaga 1889), zwłaszcza zaś studjum nad Historjografią 19 stulecia (Historieskrivningen i det 19 aarhundrede, 1921). I. C. H. R. Steenstrup jest niewątpliwie najwybitniejszym znawcą dziejów skandynawskich w okresie t. zw. normańskim. Na tem polu wiedzą i znajomością źródeł dorównywał mu może jedynie P. A. Munch, historyk norweski, żyjący jeszcze w tamtem stuleciu. Właściwością pisarską Steenstrupa było gromadzenie źródeł, które umiał szczęśliwie wykorzystać, brak mu jednak tej ścisłości metodycznej, jaką ma Krystjan Erslev i jego uczniowie, którzy badają przydatność źródła, zanim je wykorzystają. Także w kombinacjach zawodził Steenstrup. Jako przykład przytoczę, że on pierwszy zaczął utożsamiać Vuloinów Widukinda z Wolinianami, rzekomo załogą normańską z Jomsborga, wprowadzając na manowce naszych historyków.

Jako długoletni profesor akademji kopenhaskiej (od 1882 do 1917), wykształcił Steenstrup zastęp młodych historyków, szkoły jednak nie stworzył.

Steenstrup niema rówieśników. Pozwolił umrzeć starszym od siebie, a przeżył młodszych. Dziewięćdziesięcioletni starzec ten szanowny, przychodzi raz po raz do biblioteki, aby przez lunetę i okulary przyglądać się jeszcze źródłom, z którymi obcował przez całe długie życie i aby przez swą pracowitość dać przykład młodszy, którzy w nim czczą wzór uczonego i obywatela.

Dziejopisarzem, który nauce historycznej w Danji nadał piętno w ostatnich 50 latach, był niewątpliwie zmarły niedawno

¹⁾ Venderne og de Danske för Valdemar den Stores Tid, Kopenhaga 1900; Danmarks Sydgraense og herredømmet over Holsten ved den historiske tids begyndelse (800—1100), Kopenhaga 1900.

Krystjan Erslev. Wykształcenie akademickie odebrał on w Niemczech, gdzie pod kierunkiem najtęższych uczonych w starej szkole Ranke'go „uczył się jak uczyć”. Trudno powiedzieć o nim czy był lepszym analitykiem, syntetykiem, czy metodykiem. Jako zupełnie młody człowiek założył w roku 1877 istniejące do dziś dnia Towarzystwo do wydawania źródeł do historii duńskiej, pozostając jego duszą do końca życia. Erslev ma olbrzymi dorobek naukowy; składają się nań przeważnie drobne, ale zawsze mniej lub więcej rewelacyjne prace, w których zastosowywał wyłożone przez siebie zasady metodyczno-historyczne. Był też w pierwszym rzędzie metodykiem. „Nie przystępował z problemem do źródeł, ale szukał zagadnień w źródłach” — powiada o nim jeden z historyków. „Detronizacja Hvidtfelda“¹⁾, jako samodzielnego źródła dla średniowiecza, jest zapewne największym rezultatem jego krytyki źródeł.

Europejską sławę zdobył sobie Erslev głównie dzięki dwóm pismom teoretycznym: *Grundsætninger for historisk kildekritik*, 1892 i *Historisk Teknik* (1911 i 1928); to ostatnie, tłumaczone na języki obce, spotkało się z bardzo krytyczną oceną ze strony niemieckiej.

Jako profesor uniwersytetu w Kopenhadze miał Erslev wpływ na współczesne pokolenie historyków, z których każdy przejść musiał przez jego seminarjum. Erslev stworzył też dzisiejszy, nowy typ historyka duńskiego, odznaczającego się zamiłowaniem do trzeźwych metodycznych badań i ściśle ograniczonych tematów, a czującego niechęć do lotnych hipotez. Jego zasługą jest też zreformowanie studjum historycznego w duchu zupełnie nowoczesnym w uniwersytecie kopenhaskim.

Ze szkoły Krystjana Ersleva wyszli prawie wszyscy żyjący obecnie profesorowie historii i wybitniejsi uczeni duńscy, żeby tylko wymienić Fabriciusa, Erika Arupa i Aage Friis'a, zajmujących katedry uniwersyteckie.

Aage Friis zajmował się początkowo stosunkami duńskimi i niemieckimi w okresie Bernstorffa (Bernstorfferne og Danmark, t. I—II, Kopenhaga 1903—1919), obecnie zwrócił się ku historii współczesnej i zagadnieniom szleswik-holsztyńskim (*Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark*, t. I, 1921). Friis zasłużył się koło nauki również jako organizator i współ-

¹⁾ Por. wyżej str. 2.

twórca wielkich dzieł zbiorowych (Det danske folkshistorie, Verdenskulturen, Det nittende aarhundrede).

Erik Arup przeszedł szkołę polityczną przed swą karierą uniwersytecką. Ma pewne nastawienie ku problemom społecznym i ekonomicznym, co przejawiało się w obu najlepszych jego pracach: Studier i engelsk og tysk handelshistorie, Kopenhaga 1907 i Danmarks Historie, t. I, Kopenhaga 1925.

Z historyków zajmujących się zagadnieniami specjalnemi wymienić należy Sofusa Larsena, znanego ze śmiałych hipotez, zawartych w jego oryginalnych rozprawach o Jomsborgu, sagach i Saksie Gramatyku. Wilhelm la Cour zajmuje się dziejami Szleswigu od czasów najdawniejszych do najnowszych. P. Lis Jakobsonowa dała w ostatnich latach kilka mniej lub więcej rewelacyjnych rozpraw, zmierzających do rewizji dawnej teorii runologicznej Ludwika Wimmera. Innych historyków jak np. Axela Linvalda, znakomitego organizatora, obecnie redaktora Historisk Tidsskrift, p. Ellen Jørgensonową, poprzedniczkę na tem stanowisku Linvalda, poznaliśmy poprzednio. Wymieniłem tu nazwisk niedużo, ale należą one do historyków, którzy mają poważny dorobek naukowy za sobą i znani są z oryginalności. O młodym narybku pisać niema potrzeby, tembardziej, że idzie on szlakiem, który wszystkim historykom duńskim wytknął był mistrz Krystjan Erslev.

II. Duńczycy okazali wiele troski i pracowitości na polu wydawnictw źródeł, wszelako jeśli nie będziemy mówić o źródłach staronordyjskich, więcej pietyzmu objawiają dla czasów nowożytnych. Duńczycy są też narodem, który bodajże pierwszy zdobył się na ogłoszenie własnych pomników dziejowych, kodeksu, który w nauce historycznej jest pierwszym tego rodzaju wydawnictwem. Chodzi tu mianowicie o ośmiotomowy zbiór źródeł, zatytułowany: *Scriptores rerum Danicarum medii aevi* Jak. Langebeka (t. I—VIII, Kopenhaga 1772—1834), obejmujący wszystkie zabytki historyczne Danji w jej historycznych granicach. Olbrzymi tom IX zawiera indeksy, umożliwiające wykorzystanie dzieła, dziś niestety bardzo przestarzałego. Z reedycją źródeł zwłaszcza średniowiecznych, Duńczycy długo nie śpieszyli się i dopiero w ostatnim czasie daje się zauważyć na tem polu znaczne ożywienie. Dość powiedzieć, że *Gesta Danorum* Saksa Gramatyka, pisarza, którym Danja naprawdę poszczycić się może,

leżały do niedawna w starem, acz starannem wydawnictwie (z roku 1839) P. E. Müllera i I. M. Velschow'a, tak że posługiwać się trzeba było wydawnictwem niemieckiem Alfreda Holdera. W ubiegłym roku dopiero ukazały się *Gesta Danorum* z pietyzmem wydane przez znakomitego znawcę i tłumacza *Dziejów Danów* Jörgena Olrika i H. Raedera (*Saxonis Gesta Danorum*, tomus I, *textum continens*, Hauniae 1931), którzy w drugim tomie ogłaszają niewątpliwie potrzebne komentarze. Reedycja *Script. rer. Danicarum* Langebeka była i jest zadaniem różnych towarzystw naukowo-wydawniczych, tak że najważniejsze źródła do historii średniowiecznej wydano już po raz wtóry. Ogłoszono więc przedewszystkiem roczniki duńskie (*Annales Danici medii aevi*, ed. Ellen Jørgensen, Kopenhaga 1920) i dzieła pisarzy mniejszych (*Scriptores minores historiae Danicae medii aevi*, t. I—II, Kopenhaga 1917—1922, ed. M. Cl. Gertz); ogłoszono też żywoty świętych duńskich (*Vitae sanctorum Danorum*, ed. M. Cl. Gertz, Kopenhaga 1908—1912), których było niedużo, ale z krwi królewskiej.

Duńczycy, rzecz dziwna, nie posiadają dyplomatarjusza, obejmującego materiał dyplomatyczny z średniowiecza — (stary zbiór dokumentów: *Diplomatarium Arna-Magnaeum exhibens monumenta diplomatica*, t. I—II, 1786, jest oczywiście nie do użycia) — być może dlatego, że dorobili się dzieła, na które spogląda się z pewną zazdrością. Chodzi mianowicie o *Regesta diplomatica historiae Danicae* — albo jak dalej tytuł objaśnia: *Index chronologicus diplomatum et litterarum, historiam Danicam ab antiquissimis temporibus usque ad annum 1660 illustrantium* (t. I—II w 4 częściach, wyd. II-gie, K. 1889—1907). Każdy sobie zdaje sprawę, jak wielkie usługi oddać mogą takie regesta w rozpoznaniu źródeł, rozprószonych po licznych wydawnictwach krajowych i obcych. Ale i ta publikacja może za obszerna, nie zadowoliła historyków duńskich, którzy opracowali *Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis* (ed. Krist. Erslev i W. Christensen, t. I—VIII, w 2 serjach, Kopenhaga 1894—1931). Różnica między Regestami a Repertorium polega na rodzaju źródeł, którym zakreślono jako granicę koniec średniowiecza (naruszenie do 1488). Podczas gdy regesta objęły wszelkie zabytki odnoszące się do historii Danji, to repertorium daje wykaz wszystkich źródeł, które należą do Danji pod względem archiwalnym, to znaczy takich, które wpły-

nęły i znalazły pomieszczenie w archiwach koronnych i książęcych królestwa duńskiego w szerokich granicach historycznych. Podaje też Repertorium w skróceniach 4000 niedrukowanych dotąd listów, których w ostatnich tomach jest bardzo dużo. Znakomitem uzupełnieniem Repertorium jest zbiór listów królewskich (ogłoszonych in extenso) z czasów rządów Krystjerna I i króla Hansa, to jest z lat 1450 do 1513 (Missiver fra kongerne Christiern I's og Hans's tid udg., red Christensen W., t. I—II, Kopenhaga 1912 — 1914).

Z innych wydawnictw do historii średniowiecznej na wyróżnienie zasługują *Acta pontificum* (ed. L. Moltesen, A. Krarup, I. Lindbaek, t. I—VI, Kopenhaga 1904 — 1915), to jest listy papieskie dla Danji z lat 1316 — 1536), uzupełnione ostatnio takiemże wydawnictwem (z lat 1198 do 1316) Alfreda Krarupa: *Bullarium Danicum*, Kopenhaga 1927, i niektóre dyplomatarjusze np. słynnego opactwa cysterskiego w Esrom na Zelandji (*Codex Esromensis*, ed. O. Nielsen, Kopenhaga 1880 — 1881), dalej *Diplomatarium Vibergense* (ed. A. Heise, Kopenhaga 1879) — zbiór dyplomów i listów do dziejów miasta i biskupstwa w Viborg za lata 1200 — 1559, obok tych *Libri memoriales capituli Lundensis* (ed. C. Weeke, Kopenhaga 1884 — 1889), rodzaj nekrologu - rocznika. Wiele materiału do historii Danji powszechnej znaleźć można w dyplomatarjuszu miasta Kopenhagi (*Kjöbenhavns diplomatarium*, ed. O. Nielsen, t. I—VIII, Kopenhaga 1872), jakoteż w wydawnictwie p. t. *Monumenta Historiae Danicae* (ed. Holger Rördam, t. I—IV, w 2 serjach, Kopenhaga 1873 — 1887).

Jak już wyżej była mowa, założono w roku 1825 w Kopenhadze Towarzystwo Staronordyjskie, którego naczelnem zadaniem było ogłaszanie źródeł do dziejów staroskandynawskich, czyli sag. Zadanie to wypełniło Towarzystwo w całej rozciągłości, wydając wszystkie sagi wraz z tłumaczeniami na języki duński i łaciński (*Fornmanna-Sögur eptir gömlum handritum útgefnar ad tilhlutun hins (konung liga) Norraena fornfraeda felags*, t. I—XII, Kopenhaga 1825 — 1837; *Oldnordiske Sagaer udg. i Overs af det nord. Oldskrift Selskab*, t. I—XII, Kopenhaga 1826 — 1837; *Scripta historica Islandorum de rebus gestis veterum Borealium latine reddita et apparatus critico instructa, opera et studio S. Egilssoni*, vol. I—XII, Kopenhaga 1828 — 1846). Zbiór ten należy dziś do rzadkości, jest on też

ze względu na sposób wydania przestarzały i zastąpiony być musiał przez nowe wydawnictwa. Wszystkie ważniejsze sagi wydano też w ostatnich 20 latach, tak, że są powszechnie dostępne (jednakże bez przekładów). Na ogłaszanie zabytków staronordyjskich nie żałują Duńczycy pieniędzy. Zeszłego roku wydali oni olbrzymim nakładem kosztów (za kilkadziesiąt tysięcy koron duńskich) w fotografiach jeden z najznakomitszych kodeksów staronordyjskich, t. zw. Flateyjarbok, w którym znajduje się również osławiona Jomsvikingasaga (Flateyjarbok, Codex Flateyensis. M. S. No 1005 fol. in the old royal collection in The Royal Library of Copenhagen. Copenhagen 1930. Corpus Codicum Islandicorum medii aevi. I). Dziś w czasach ogólnego kryzysu, wydawnictwo takie trzeba nazwać i można nazwać zbytkiem.

Ważnym źródłem do poznania epoki, tak zwanej normańskiej albo wikingów, są wiersze i pieśni skjaldów, których dochowało się kilkaset. Ogłosili je również Duńczycy choć przygotował je Islandczyk Finnur Jonsson (Den norsk-islandske Skjaldedigting, ed. F. Jonsson, t. I—IV (2 serje), Kopenhaga 1908—1914).

Z wierszami skjaldów stawiamy na równi jako źródło historyczne, napisy runiczne, które dopiero w ubiegłym stuleciu zaczęto ratować przed zagubą. Ogłosił je wraz z przekładami, tudzież i objaśnieniami historycznymi, niezawsze udatniami, opatrzył znany runolog Ludwik Wimmer (De danske Runemindesmaerker, t. I—IV, Kopenhaga 1899—1908).

O ile sagi i pieśni skjaldów wydano w stanie odpowiadającym wymogom nauki, to napisy runiczne domagają się po najnowszych badaniach reedycji.

Jednym z głównych źródeł do poznania nowożytnej historii Danji są kopjarjusze, registry listów, wysyłanych z kancelarii królewskiej i tu przechowywanych, zanim nie pomieszczono ich w Tajnym Archiwum Dworu. Registry, które przyrównać można do naszej metryki koronnej, datują się od roku 1513, pochodzą zatem z czasów dość późnych. Najstarsze registry znalazły pomieszczenie w drugim tomie wydawnictwa Suhma (Samlinger til den danske historie, Kopenhaga 1781) i w trzecim tomie kontynuacji tegoż wydawnictwa (Nye Samlinger til den danske historie, Kopenhaga 1794). Registry za lata 1523 do 1532 i 1535—1550 wydał Kr. Erslev i W. Mollerup (Kong Frederik den Førstes danske register, Kopenhaga 1879

i Danske Kancelliregistranter 1535—1550, Kopenhaga 1881—1882). Plan wydawania registrantów zmienił się w roku 1885 o tyle, że listy otwarte i tylko te, które odnosiły się do wewnętrznych dziejów Danji, zaczęto ogłaszać w osobnem wydawnictwie: Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold, Kopenhaga 1885—1929. Narazie ukazały się tomy od I do XVII po rok 1600. Całość ma objąć lata od 1550—1629 w 22 tomach. Listy do poszczególnych osób i zapieczętowane, ogłoszono w publikacji: Danske Magazin. Jest to wydawnictwo ciągłe (pierwszy tom ukazał się w roku 1794, ostatni w roku 1930), w którym Królewskie Duńskie Towarzystwo do badań historycznych i językoznawczych ogłasza wszelkiego rodzaju źródła, przeważnie do czasów nowożytnych.

Jeśli registryntary umożliwiają nam zapoznanie się z dziejami wewnętrznymi Danji, to historia polityczna korony duńskiej odzwierciedla się w wydawnictwie p. t. Danmark-Norges Traktater 1523—1750 (t. I—VIII, Kopenhaga 1905—1930. Ostatni tom VIII obejmuje lata 1683 do 1680). Jest to zbiór konwencyj o charakterze międzynarodowym, umów małżeńskich rodziny królewskiej i wiążących się z niemi spraw posagowych i innych. Ciąg dalszy tego zbioru, stanowi wydana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych publikacja: Danske traktater 1751—1800, w jednym tomie, Kopenhaga 1882. Jako kontynuacja pomyślane jest wydawnictwo: Danmarks traktater og aftaler med fremmede magter efter 1814. Dotąd ukazał się 1 tom, mianowicie IV (Kopenhaga 1917), za lata 1880 do 1885, gdy całość obliczana na kilkanaście woluminów obejmie wszystkie traktaty od r. 1814 aż do czasów najnowszych. Publikacja ta wypchnie dawniejszy zbiór traktatów, wydany również przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych: Danske traktater efter 1800, 3 tomy, obejmujące traktaty polityczne i handlowe z lat 1800 do 1879, Kopenhaga 1874, 1877, 1885. (Do tego C. Moltke'go General Register til den paa Udenrigsmin's foranst. udg. samling Danske traktater fra 1751—1879, Kopenhaga 1901¹⁾).

¹⁾ Wymienione tu Danmarks traktater, stanowią z odpowiedniem szwedkiem wydawnictwem Sveriges traktater med främmande makter (t. I—XIV, Sztokholm 1877—1921), jedyny w swoim rodzaju zbiór źródeł, mianowicie do poznania dziejów politycznych trzech królestw skandynawskich, które przez dłuższy lub krótszy przeciąg czasu tworzyły jedność polityczną, a zawsze tworzyły całość kulturalną.

Ogólne znaczenie posiada zarówno dla dziejów wewnętrznych jak i zewnętrznych trzytomowa publikacja źródeł do rządów osławionego dworaka Struensee'go z lat 1768 — 1772 (Kabinetsstyrelsen i Danmark 1768 — 1772, ed. H. Hansen, Kopenhaga 1916, 1923) i akta dotyczące procesu tegoż Struensee'go (Inkvisitionskommissionen af 20 Januar 1772, ed. H. Hansen, t. I — II, Kopenhaga 1927 — 1930). Na szczególną wzmiankę zasługuje wydawnictwo *Aktstykker og oplysninger til Rigsraadets og Staendermødernes Historie i Kristian IV's tid* (ed. Kr. Erslev, t. I — II, Kopenhaga 1883 — 1888) jako podstawa źródłowa do dziejów rady państwa i stanów z lat 1588 do 1643, a także ogłoszone przez duński sztab generalny Akta do dziejów wojskowości duńskiej z XIX stulecia (*Meddelelser fra krigsarkiverne*, t. I — IX, Kopenhaga 1883 do 1902).

Jako osobną grupę źródeł wymienić można akta i korespondencję wszechwładnego kanclerza duńskiego I. H. E. Bernstorffa (*Correspondance ministérielle du comte I. H. E. Bernstorff*, 1751 — 1772, t. I — II, 1882 i *Correspondance entre le comte I. H. E. Bernstorff et le duc de Choiseul*, 1758 — 1766, 1881, ed. P. Vedel), wreszcie przez Aagena Friis'a wydane Bernstorff'ske Papirer (t. I — III, 1904 — 1913) i akta znanej rodziny duńskiej Reventlov (*Papirer fra den Reventlovske Familiekrede*, 1770 — 1830, t. I — IX, 1895 — 1922).

Nieocenionem wprost źródłem do poznania handlu bałtyckiego są ogłoszone przez p. Ninę Ellinger-Bang tablice dotyczące żeglugi i ruchu towarowego na Bałtyku od XVI stulecia poczynając. (*Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Oeresund 1497 — 1660*, t. I — II, 1906 — 1922). Jak wiadomo, pobierali królowie duńscy przez kilka wieków cło od wszystkich statków przepływających na Bałtyk tam i zpowrotem, to też Tabeller umożliwiają drobiazgowo wprost zapoznanie się z intensywnością żeglugi handlowej na Bałtyku, z rodzajem eksportu i importu. Nie trzeba dodawać, że Tabeller są znakomitem źródłem do poznania dziejów handlu polskiego przed rokiem 1660.

Mniejsze znaczenie posiadają inne wydawnictwa źródłowe np. *Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III's og Christin V's tid* (ed. Emil Marquard, Kopenhaga 1918), obejmujące wykaz ściśle osobistych ekspensów króla i wydatków nadzwyczajnych, a nie wydatków przeznaczonych na utrzymanie dworu.

Wszystkie źródłowe wydawnictwa duńskie odznaczają się nadzwyczajną starannością techniki wydawniczej i dbałością o formę, w najnowszych publikacjach znać zastosowanie zasad wydawniczych, które w swych uczniów wpoił był mistrz młodego pokolenia historyków duńskich Kristjan Erslev. Jeśli u nas w dziedzinie publikacji zabytków panuje pewien zastój, to w Danji wręcz przeciwnie, podobnie jak w Szwecji, daje się zauważyć pewne wzmożone tętno pracy.

Duńczycy nie okazali i nie okazują tego pociągu ku historii powszechnej, co naprzykład szweccy ich pobratymcy, nie mogą też wykazać się tylu „historjami świata“ co Szwedzi. Z dzieł tego rodzaju zna literatura duńska tylko 7-tomową „Historję narodów“ (Folkenes historie, t. I—VII, Kopenhaga 1903—1912 i opracowaną przez historyków nordyjskich Kulturę Powszechną (Verdens Kulturen, pod red. Aage Friisa, t. I—VIII, Kopenhaga i Kristianja 1907—1912). Dzieł przedstawiających całokształt historii duńskiej jest również niedużo. O historii Danji F. C. Dahlmanna i kontynuacji D. Schaefera, mowa była poprzednio. W Danji wyparły to opracowanie różne podręczniki dziejów ojczystych, wśród których na wyróżnienie zasługuje Fabriciusa Illustr. Danmarks historie, t. I—II, Kopenhaga 1914—1915.

Akademickiem opracowaniem Dziejów Danji jest Danmarks Riges historie, w VI tomach z indeksem, Kopenhaga 1896—1904. Poszczególne tomy opracowali: Joh. C. H. R. Steenstrup (wczesne średniowiecze i czasy najdawniejsze), Krystjan Erslev — schyłek średniowiecza, A. Heise i V. Mollerup (l. 1481—1588), I. A. Fridericia (1588—1699), E. Holm (l. 1699—1814) i A. D. Jørgensen (1814—1864).

Jeśli Danmarks Riges Historie daje wykład dziejów politycznych, to Historia narodu duńskiego (Det danske folks historie, t. I—VIII, wyd. przez Aage Friisa, Axela Linvalda i M. Mackepranga, Kopenhaga 1927—1929), uwzględnia oprócz tego szeroko stosunki społeczne, gospodarcze i kulturalne społeczeństwa duńskiego od czasów najdawniejszych do najnowszych. Dzieło pisane wprawdzie przez znakomitych historyków duńskich, jest przecieź przeznaczone nietyle dla użytku naukowego, ile dla szerokich warstw inteligencji duńskiej, w znacznym stopniu posiadającej zainteresowanie dla wiedzy historycznej.

Erika Arupa *Historję Danji* (*Danmarks Historie*, t. I, [po r. 1282], Kopenhaga 1925), przyjęła krytyka z wielu zastrzeżeniami. „Sa conception fondamentale — powiada Axel Linvald, inny historyk duński — que les événements extérieurs de la politique ne sont que de menus accidents de surface et que seul le développement social et économique compte en histoire, est évidemment due aux idées du jour, et inspiré par le marxisme...”. Słusznie zauważył też E. Bull, że książka E. Arupa powinna nosić tytuł nie *Historja Danji* a *Historja społeczeństwa duńskiego*.

Prawie wszyscy historycy duńscy i norwescy włożyli swą pracę w znakomity leksykon biograficzny (*Dansk biografisk Lexikon*, t. I—XIX, 1887—1905), stawiany za wzór tego rodzaju wydawnictw.

Jako przewodnik bibliograficzny służy nauce historycznej znakomita trzypiętomowa bibliografia *Dansk historisk Bibliografi*, Kopenhaga 1917—1925 B. Erichsena i A. Krarupa, dająca wykaz wszystkich dzieł obcych i własnych z lat 1831—1912, odnoszących się do dziejów duńskich. Od tego czasu pomieszcza bardzo wzorową bibliografię *Historisk Tidsskrift*.

Dają jeszcze wkońcu wykaz dzieł, obejmujących syntezę większych okresów lub poświęconych ogólnym zagadnieniom. Takiemi są wszystkie dzieła I. Steenstrupa o Normanach. Z zakresu historii kościelnej wyróżnia się A. D. Jörgensena: *Den nordiske Kirkes grundlaeggelse* i Ellen Jörgensenowej: *Fremmede Indflydelse under den danske kirkes tidligste Udvikling*, 1908 (Wpływy obce, działające na kościół duński w początkowym okresie jego istnienia). Tu też należą dzieła, omawiające stosunek papieżstwa do korony duńskiej, jako to L. Moltesena: *De avignonske Pavers Forhold til Danmark*, Kopenhaga 1896 i oparta na badaniach w archiwach watykańskich praca I. Lindbaeka: *Pavernes Forhold til Danmark*, 1448—1513, Kopenhaga 1907.

Całokształt dziejów politycznych w okresie unji kalmarskiej, dają prace Kr. Ersleva (*Dronning Margrethe og kalmarunionens grundlaeggelse*, Kopenhaga 1882, Erik af Pommern, *hans kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens opløsning*, Kopenhaga 1901), historję polityczną Danji w pierwszej połowie w. XVII (przed 1660), przedstawił I. A. Fridericia w przytoczonych poprzednio pracach.

Piękną syntezę dziejów duńskich na przestrzeni półtora wieku dał Edw. Holm: *Danmark-Norges indre Historie, 1660—1720*, t. I—II, Kopenhaga 1885—86 i *Danmark-Norges Historie fra den store Nordiske Krigs Slutning til Rigerens Adskillelse 1720—1814*. Wysiłki E. Holma, przerwane jego śmiercią, podjął Axel Linvald, dając monografię o królewiczu Fryderyku i jego rządach (*Kronprins Frederik og hans Regering 1797 do 1807*, t. I. Kopenhaga 1923).

Do dziejów wieku XIX odnoszą się dzieła Al. Thorsøe'na: *Den danske Stats Historie fra 1814—1848*, Kopenhaga 1877—78 i *Kong Fredrik VII's regering*, t. I—II, Kopenhaga 1884—89, jakoteż trzytomowa praca N. Neergaard'a (*Under Iunigrundloven*, t. I—III, 1892—1916), omawiająca historię polityki duńskiej między rokiem 1848 a 1866.

Duńskie czasopiśmiennictwo historyczne jest stosunkowo ubogie, być może dlatego, że niektóre z wymienionych tu towarzystw naukowych, zużywają swe siły twórcze i pieniądze na ogłaszanie źródeł. Oficjalnem pismem nauki historycznej Danji jest wychodzące co roku *Historisk Tidsskrift*. Miało ono w pierwszych latach istnienia pewien polor nacjonalistyczny, którego się jednak wkrótce pozbyło. Pismo redagowała do końca roku 1931 p. Ellen Jørgensen, obecnie redaktorem jest archiwariusz Axel Linvald. *Historisk Tidsskrift* prowadzi dział prac, miscellaneów i recenzyj, daje nadto co roku szczegółową bibliografię historyczną do dziejów Danji. Pismo zdaje się nie być związane, przynajmniej obecnie, z uniwersytetem.

O zakroju bardziej popularnym, zresztą nie ściśle historyczne, jest wychodzące od lat kilku czasopismo *Fortid og Nutid* (t. IX ost. z roku 1931) z artykułami z historii kultury. Ten sam charakter ma pismo *Fra Arkiv og Museum*.

Stolica państwa duńskiego ma nietylko własny dyplomatarjusz i piękną monografię, ale również własne czasopismo: *Historiske Meddelelser om Köbenhavn*, redagowane przez Axela Linvalda.

Najpiękniejszą tradycję mają oczywiście Roczniki Towarzystwa Staronordyjskiego: *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, obecnie ukazujące się pod tytułem *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*; dotąd wyszło 88 tomów.

Ściśle historycznem pismem są wspomniane niżej Sön-

derjydske Aarbøger (od r. 1889 ukazało się 28 tomów) i Personalhistorisk Tidsskrift (wychodzi od roku 1880 jako rocznik).

III. Praca naukowo-historyczna i wydawnicza zorganizowana jest w Danji, jak wszędzie, w towarzystwach i instytucjach naukowych, których w Danji jest względnie dużo.

Najstarszą instytucją tego rodzaju jest Królewskie Duńskie Towarzystwo dla dziejów ojczystych i języka (Det kongelige danske Selskab for Faedrelandets historie og sprog), założone jeszcze w roku 1745 przez Jakóba Langebeka. W roku następnym przystąpiło ono do wydawania publikacji źródłowej p. t. Det danske Magazin, uzyskawszy przedtem dla swych członków dostęp do zamkniętych dotąd archiwów państwowych. Towarzystwo to jednak zawiesiło po kilku latach swą działalność głównie z tego powodu, że Langebek, powołany na wysokie stanowisko państwowe, przestał się niem zajmować. Wskrzeszone pod koniec stulecia XVIII rozpoczęło pracę od wydawnictwa Ny danske Magazin, które jeszcze stale ukazuje się, ogłaszając źródła, głównie do dziejów wewnętrznych Danji z XV i XVI stulecia. Towarzystwo wydało i wydaje cały szereg zabytków, żeby tylko wymienić najstarsze registry archiwalne (De aeldste danske archivregistraturer, t. I—IV, Kopenhaga 1854—1885).

Oficjalnem przedstawicielstwem nauki historycznej w Danji jest założone z inicjatywy K. Molbecha Duńskie Towarzystwo Historyczne (Dansk historisk forening). Postawiło ono sobie za zadanie rozbudzać zamiłowanie do historii, opracowanie dziejów przedewszystkiem ojczystych, postanowiło też czuwać nad zabytkami dziejowemi, aby uchronić je przed zagładą i miało popierać ruch naukowo-wydawniczy. Wszystkie te zadania spełniło i spełnia chlubnie Historisk forening, wydając własny organ Historisk Tidsskrift i ogłaszając szereg prac o ogólnem znaczeniu. Towarzystwo Historyczne liczy bezmała 700 członków (na 3¹/₂ milj. ludności) i dzięki poparciu społeczeństwa i rządu, stoi na mocnych podstawach.

Wspomniane poprzednio Towarzystwo Staronordyjskie (Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab) powstało w roku 1825, głównie dzięki wysiłkom jednego człowieka uczonego H. H. Rafna, stając się odrazu i zostając do dziś dnia ośrodkiem badań staronordyjskich. Towarzystwo wydaje rocznik (Aarboger), ogłosiło poza tem i ogłasza szereg źródeł i prac, jak zwłaszcza

sag (Fornmannasögur). Na czele Towarzystwa stoi król, właściwym kierownikiem jest wiceprezydent (obecnie jest nim F. Jons-son). Nordisk Oldskriftselskab liczy około 700 członków, przeważnie ze Skandynawji, jednak i z krajów obcych. Jest ono też jedną z najbogatszych instytucyj naukowych, rozporządza bowiem kapitałem $\frac{1}{2}$ miliona złotych, które pozwalają na pracę wydawniczą.

Bardzo owocną działalność rozwija założone w roku 1887 Towarzystwo do wydawania źródeł do dziejów ojczyстых (Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie). Najbardziej czynni w tem towarzystwie okazali się Kr. Erslev (jego założyciel), Bricka i Fridericia. Nakładem tego Towarzystwa ukazało się cały szereg wydawnictw źródłowych, o których wyżej była mowa.

Od roku 1879 istnieje i działa Towarzystwo Genealogiczne (Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie); miało ono początkowo dwa oddziały, duński w Kopenhadze, norweski w Oslo, które się usamodzielnily.

Starem jest Towarzystwo Historyczno-Topograficzne dla Jutlandji (Det Jydske Historisk-topografiske Selskab), założone w roku 1865 i wydające Samlinger til jydske historie og topografi (ostatni tom za lata 1928 do 1930), o zakresie bardziej lokalnym, podobnie jak Towarzystwo Historyczne dla południowej Jutlandji (Historisk Samfund for Sønderjylland) z własnym czasopismem Sønderjydske Aarbøger.

Nie może nas dziwić, że w kraju jak Danja, gdzie wszystko wzorowo i celowo organizuje się, zorganizowane też są znacomie towarzystwa historyczne. Możemy też być przekonani, że jeśli w Skandynawji założy się towarzystwo naukowe, to ono napewno nie upadnie po kilku latach, ale działać będzie skutecznie. Tak też jest z czasopismami i wydawnictwami ciągłemi. Jest ich niewiele, ale te które istnieją (od bardzo dawna), mają byt zupełnie pewny i zabezpieczony.

Danja jest krajem małym, ale na polu twórczości naukowo-historycznej wyprzedza niejeden większy naród. Wprawdzie zauważyć możemy, że obok Holandji jest ona państwem najzamożniejszym, tak że rząd i społeczeństwo wydatniej popierać mogą nauki niż inne kraje, ale też z drugiej strony zauważyć trzeba, że książka duńska liczyć może na zbyt jedynie u siebie, wśród Duńczyków (których jest zaledwie $3\frac{1}{2}$

miljona) i w mniejszym stopniu w innych krajach skandynawskich. Ta okoliczność, to znaczy bogactwo rynków zbytu, które przecież w takiej mierze decyduje o rozwoju i powodzeniu książki niemieckiej, odpada w Danji zupełnie, podobnie w innych krajach skandynawskich. Ten niedostatek wynagradza jednak na Północy wrodzone Skandynawom zamiłowanie do książki, zwłaszcza historycznej. Tu na półce przeciętnego inteligenta i wieśniaka obok biblii, znajdziemy jeśli nie Allena, to napewno Fabriciusa *Dzieje duńskie*, obok szeregu dzieł historycznych, które w pięknej formie popularnej uprzystępnąć umieli szerokim warstwom demokratycznego społeczeństwa duńskiego jego dziejopisarze.

Duńczycy, jak wyżej powiedziałem, nie mają pociągu do historii powszechnej i do dzieł zbiorowych, czem się wybitnie różnią od Szwedów. Daje się prócz tego zauważyć w nauce historycznej brak specjalizacji, co jak widzieliśmy stoi w związku ze stosunkowo słabym rozwojem czasopiśmiennictwa. Na jednym jednak polu Danowie, mianowicie w dziedzinie badań staronordyjskich, rej wodzą bezsprzecznie. Mają też oni obok właściwego Skandynawom polotu idealistycznego, silną predylekcję dla własnej przeszłości, która jednak nie wyradza się w szowinizm i nie dąży do wyniesienia własnego narodu wobec innych pobratymców skandynawskich.

Islandja, ojczyzna skjaldów i sagamandów, miała po wsze czasy uczonych-frodi, albo jak to na Islandji i gdzieindziej w Skandynawji rozumiano, ludzi obeznanych z historją. Już Sakso Gramatyk wynosił uczoność Islandczyków *qui cunctarum quippe nationum res gestas cognosse memorieque mandare, voluptatis loco reputant: non minoris glorie iudicantes alienas virtutes dissereie, quam proprias exhibere... Quorum thesauros historicarum rerum pignoribus refertos curiosius consulens, haud parvam presentis operis partem ex eorum relationis imitatione contexui...* A przecież Sakso Gramatyk nie znał największego z pisarzy islandzkich Snorrego Sturlussona, od którego Finnur Jonsson rozpoczyna dziejopisarstwo islandzkie. Może na innym miejscu będę miał sposobność mówić o tym historyku, typowym przedstawicielu narodu islandzkiego, o którym jeden z historyków duńskich powiedział, że mają dziwną łatwość w zdobywaniu wiedzy, a jeszcze większą w sztuce pisania. Tę zaletę posiadali w znaczniejszym stopniu

ich przodkowie, o czym świadczą najlepiej zaklęte skarby baśni, sag i pieśni skjaldów. Sięgnąć do tych skarbów pozwolili nam jednak Duńczycy, ogłaszając jednostajnie źródła staroislandzkie. Pamiętano też o innych zabytkach, wydając w 11-tu tomach *Diplomatarium Islandicum* (Kopenhaga 1847—1915) za lata 834—1550 i roczniki (*Annales Islandici* ab 803—1430, Kopenhaga 1847).

Islandczycy są najmniejszym narodem świata, nie mają też własnego uniwersytetu i kształcić muszą się w krajach skandynawskich. Najwięcej pociąga ich oczywiście Kopenhaga. Tu też działa najznakomitszy historyk literatury nordyjskiej, a zarazem historyk Finnur Jonsson, godny przedstawiciel nauki islandzkiej na szerokim świecie. Jego autorytet w dziedzinie języka, literatury i historii staronordyjskiej, uznają nawet najbardziej zazdrośni o sławę uczeni skandynawscy. F. Jonsson pozostawił cały szereg dzieł historycznych, główny tytuł jego zasług naukowych stanowią jednak dwa wydawnictwa, mianowicie: *Historja literatury staroislandzkiej i staronorweskiej* i 4-tomowa publikacja, obejmująca wiersze skjaldów.

Uczniów i wielbicieli Finnura Jonssona najlepiej poznać możemy z *Księgi Pamiątkowej*, wręczonej mu trzy lata temu w 70-letnią rocznicę urodzin.

Historję Islandji, czasami burzliwą, tak jak wewnątrz jej ziemi, poznać możemy z przystępnego podręcznika w języku angielskim Knuta Gjerset: „*History of Iceland*“, New-York 1924.

Leon Koczy.

Językoznawstwo polskie w latach 1915—1930.

Część III.

Język polski.

1. Opracowania ogólne.

Mówiłem już o tem, że nowa era w dziejach językoznawstwa polskiego zaczyna się od chwili pojawienia się dwu językoznawczych tomów Encyklopedji Polskiej, zatytułowanych: „Język polski i jego historia z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich“ (Kraków 1915, nakład Polskiej Akademji Umiejętności, t. I, str. XVIII+422; t. II, str. 548 i mapa dialektów polskich). Osobliwie wielkie znaczenie posiada to dzieło dla badań nad językiem polskim. Jest ono bowiem pierwszą naprawdę naukową gramatyką historyczną języka polskiego, bo do tego tytułu nie mogą sobie rościć pretensyj ani „Krytyczno-porównawcza gramatyka języka polskiego“ Franciszka Ksawerego Malinowskiego (Poznań 1869—70), ani „Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego“ Antoniego Małeckiego (Lwów 1879), ani też wreszcie „Gramatyka języka polskiego“ Romana Pilata (Lwów 1909). Ale nie tylko wewnętrzne dzieje języka polskiego tutaj znajdujemy, dano nam w tej książce także zarys zewnętrznej jego historii.

Część ściśle gramatyczną dzieła, obejmującą przedstawienie systemu gramatycznego (fonetyka, słowotwórstwo, fleksja i składnia) w historycznym jego rozwoju rozpoczyna „Opis fonetyczny języka polskiego“ T. Benniego (I, 227—68). Rec. O. Broch (AfslPh. XXXVI, 1916, 517—21). — „Historyczna fonetyka czyli głosownia języka polskiego“ J. Rozadowskiego (I, 289—422) daje obraz rozwoju fonetycznego języka polskiego. — „Słowotwórstwo“ H. Ułaszyna (II, 1—37) wtajemnicza czytelnika w budowę wyrazów polskich. Autor operuje głównie materiałem

współczesnym, wywody historyczne stara się ograniczyć do uwag koniecznych dla należytego zrozumienia dzisiejszych polskich słowotwórczych właściwości. O wiele więcej historycznymi są rozprawy A. A. Kryńskiego: „Formy gramatyczne“ (II, 38—103) i J. Łosia: „Syntaktyczne użycie form gramatycznych“ (II, 104—88) oraz „Składnia zdania“ (II, 189—225). Tyle o systemie gramatycznym polszczyzny. Można tu jeszcze dodać pracę K. Nitscha: „Dialekty języka polskiego“ (II, 238—343+mapa), podającą najważniejsze wiadomości zarówno o językowym terytorjum polskim oraz o dialektach pogranicznych: przejściowych (polsko-czeskich) i mieszanych (polsko-ruskich), jak też o strukturze gramatycznej narzeczy czysto polskich i ich wzajemnych stosunkach. Osobny rozdział tej zajmującej rozprawy, poświęcił autor dialektowi kaszubskiemu, związanemu najściślej z narzeczeniami północno-polskimi i zaliczonymi przezeń słusznie między polskie narzecza. Stanowisko polszczyzny w językowym świecie słowiańskim i stosunek do najbliższej z nią spokrewnionych języków zachodnio-słowiańskich przedstawia J. Rozwadowski w artykule: „Stosunek języka polskiego do innych słowiańskich: język prasłowiański, grupa zachodnio-słowiańska, grupa t. zw. lechicka, język polski w epoce przedpiśmiennej“ (I, 36—72).

Osobną grupę stanowią odróżniające się od poprzednich swoim nie tak bardzo gramatycznym charakterem rozprawy J. Łosia: „Źródła do historii języka polskiego“ (I, 1—35), A. Brücknera: „Powstanie i rozwój języka literackiego“ (I, 73—99), dalej tegoż autora „Wpływy języków obcych na język polski“ (I, 100—53) oraz „Grafika i ortografia“ (I, 269—88). Dopełnia obrazu, jeśli o język polski w opisywanym dziele idzie, artykuł M. Rowińskiego: „Metryka polska“ (II, 226—37), kreślący rozwój wersyfikacji polskiej od średniowiecza aż po pierwsze lata w. XIX, tudzież rozprawa J. Baudouina de Courtenay: „Charakterystyka psychologiczna języka polskiego“ (I, 154—226). Tytuł tego artykułu niestety niezupełnie odpowiada treści, nie jest nią bowiem charakterystyka psychologiczna języka polskiego, lecz wyjaśnienie zasad językowego rozwoju na polskim materiale. Tylko ostatni rozdział pracy zgadza się z tytułem. W nim mianowicie roztrząsa Baudouin de Courtenay pokrótce szereg właściwości polskiego myślenia językowego.

Omawiane dzieło — jak to już z jego tytułu wynika — zajmuje się nietylko językiem polskim. Uwzględnia ono także inne języki spotykane na obszarze dawnego państwa polskiego. A więc S. Ptaszycki przedstawia: „Zewnętrzne dzieje języków ruskich w granicach dawnej Rzeczypospolitej [polskiej]“ (II, 344—65), o „Językach bałtyckich“ pisze J. Rozwadowski (II, 366—86), zaś T. Kleczkowski o „Dialektach niemieckich na ziemiach polskich“ (II, 387—94), T. Willer charakteryzuje „Żargon żydowski na ziemiach polskich“ (II, 395—424), a M. Schorr zapoznaje nas z losami „Języka hebrajskiego w Polsce“ (II, 425—38). W tym obcojęzycznym dziale znajdujemy jeszcze krótkie notatki J. Łosia o „Języku tatarskim“ (II, 439—44), fińskiego uczonego H. Ojansuu o „Języku Liwów i Estów“ (II, 445—8), S. Wędkiewicza o „Dialekcie rumuńskim używanym na ziemiach polskich“ (II, 449—51), A. Gawrońskiego o „Języku Ormian polskich“ (II, 452—5), S. Estreichera i J. Rozwadowskiego o „Języku cygańskim i Cyganach w Polsce“ (II, 456—61), a wreszcie artykuł H. Ułaszyna o „Językach tajnych“ (II, 462—6) z interesującymi informacjami o gwarze złodziei, wędrownych przekupniów, polskiej partji socjalistycznej w b. zaborze rosyjskim, a nadto dzieci i młodzieży.

Jest rzeczą całkiem jasną, że w książce zbiorowej z różnych względów nie dało się osiągnąć równego poziomu zgromadzonych artykułów. Nie obniża to jednak wartości dzieła, które daleko więcej dało, niż mu program wyznaczył. Nie ograniczyło się do przedstawienia dotychczasowego stanu badań w tej czy innej kwestji, lecz wybitnie w bardzo wielu wypadkach posunęło je naprzód, stając się fundamentem pod przyszłe badania w zakresie języka polskiego, jego historii i związków z językami sąsiednimi lub obok języka polskiego na ziemiach polskich żyjącymi. O książce tej pisali J. Łoś i K. Nitsch: „Najnowsze ujęcie wiedzy o języku polskim“ (Spr. XX, 1915, nr. 2, str. 2—11), J. Rozwadowski (RS. VII, 1914/15, 143—57), A. M[eillet] (BSL. XIX, 1914/16, 206—9), B. Havránek (Listy filologické XLVI, 1919, 231—50), A. Brückner (AfslPh. XXXVIII, 1923, 215—9).

Szybkie stosunkowo rozejście się tych dwu językowi polskiemu poświęconych tomów „Encyklopedji Polskiej“ skłoniło redaktorów językoznawczego jej działu, J. Łosia, K. Nitscha

i J. Rozwadowskiego, do powtórnego ich opracowania i wydania. Wydanie to pojęto przedewszystkiem jako podręcznik historycznej gramatyki języka polskiego dla potrzeb młodzieży uniwersyteckiej. Wobec tego odpowiednio dawne dzieło zmniejszono. Nowa książka, nosząca teraz tytuł: „Gramatyka języka polskiego“ (Kraków 1923, nakład Polskiej Akademii Umiejętności, str. VIII + 604 i mapa), objęła następujące rozprawy: T. Benniego: „Fonetykę opisową“ (str. 1 — 55), J. Rozwadowskiego: „Fonetykę historyczną“ (57 — 206), H. Ułaszyńska: „Słowotwórstwo“ (207 — 45), specjalnie dla tej książki napisaną „Fleksję“ J. Łosia (247 — 86) i dawniejszą uzupełnioną „Składnię“ (287 — 408), wkońcu K. Nitscha: „Dialekty języka polskiego“ (409 — 520 + mapa). Reszty dopełniają staranne indeksy, które ułatwiają korzystanie z książki. Rec. A. M[eillet] (BSL. XXV, 1924, 169 — 70), M. Zelenka (Časopis pro moderní filologii X, 1924, 160 — 4).

O wiele więcej wiadomości z historycznej gramatyki języka polskiego, aniżeli dzieła wymienione, dostarcza trzytomowa „Gramatyka polska“ J. Łosia. Tom pierwszy tej ze wszech miar cennej książki obejmuje „Głosownię historyczną“ (Lwów 1922, str. XIX + 244). Obfitością materiału przewyższa on „Historyczną fonetykę“ J. Rozwadowskiego. Obie te prace jednak znakomicie się uzupełniają. Kiedy bowiem Rozwadowski bacznie zwracał uwagę na teorię, to Łosia interesowały głównie poszczególne fakty w dziejach języka polskiego czy też grupy jednorodzących faktów, które ilustruje przykładami z zabytków dawnego języka skrupulatnie czerpanymi. Najplastyczniej wypadły w Fonetyce Łosia czasy po połowę w. XVI, czego należało oczekiwać od uczonego, który pracował lat dwadzieścia kilka nad Słownikiem staropolskim. Rec. S. Kulbakin (Юужнословенски Филолог III, 1922/23, 174 — 89), A. M[eillet] (BSL. XXIV, 1923, 150 — 1). — Jako część druga „Gramatyki polskiej“ Łosia pojawiło się „Słowotwórstwo“ (Lwów 1925, str. XVI + 336). Ale nie tylko samo słowotwórstwo zawiera w sobie ten tom, większość jego (str. 139 — 280) poświęcona jest znaczeniu i życiu wyrazów. Jak słusznie powiada autor w przedmowie, nie posiadało dotąd językoznawstwo polskie nauki o słowotwórstwie, opartej na materiale historycznym. Stworzył ją dopiero Łoś. A jakkolwiek — co sam stwierdza — nie mógł wyczerpać wszystkich źródeł i brakło mu czasu

na przeprowadzenie badań porównawczych, to jednak w stopniu bardzo rozległym uprzystępniał zrozumienie budowy wyrazów i różnych przesunięć, jakie w tym zakresie zaszły na gruncie polskim w ciągu wieków. W części drugiej tomu poddaje Łoś rozpatrzeniu znaczenie części mowy, następnie wiek wyrazów i wnioski, jakie stąd można wyciągnąć dla historii kultury, zamieranie wyrazów i narastanie wyrazów nowych czy to w formie zapożyczeń z języków obcych, czy nowotworów z własnego materiału językowego urobionych. Potem omawia szeroko zmianę znaczenia wyrazów, a wreszcie pierwiastek uczuciowy i wrażeniowy w wyrazach. Zamyka książkę rozdział zatytułowany: „Zasada ustroju wyrazów“, którego przedmiotem jest przyjrzenie się wyrazom z równoczesnym syntetycznym uwzględnieniem ich budowy i znaczenia. Rec. A. M[eillet] (BSL. XXVII, 1927, 150—1). — Za temi dwoma tomami historycznej gramatyki Łośia poszła „Fleksja“ (Lwów, 1927, str. XVI + 320). Tom ten przedstawia dokładnie zasób dawnych form deklinacyjnych i konjugacyjnych, objaśnia wszelkie zmiany w tym zakresie, śledzi zanikanie pewnych form i tłumaczy inowacje. Na podstawie tej książki dopiero można należycie ocenić dzisiejszy polski zasób fleksyjny. Rec. A. M[eillet] (BSL. XXIX, 1929, 221—3). — Gramatykę swoją chciał Łoś zakończyć tomem poświęconym składni. Niestety śmierć nie pozwoliła mu opracować zebranych już materiałów.

Prócz tego dzieła ogłosił J. Łoś: „Krótką gramatykę historyczną języka polskiego“ (LBSI. V, Lwów 1927, str. XIV + 378), będącą zwięzłym ujęciem wiadomości, zebranych w trzech tomach gramatyki większej, do czego dodał autor szkic historycznej składni polskiej. Nowa ta książka zawiera w sobie zatem szcuplejszy materiał historyczny i pomija mniej ważne szczegóły z dziejów języka. Została ona ułożona głównie w celu zaradzenia potrzebom młodzieży uniwersyteckiej, bo gramatyka większa ma służyć raczej celom naukowym.

Po ukończeniu dużej gramatyki historycznej zamierzał Łoś napisać dzieje języka polskiego, ale zamiaru nie zdołał już w czyn wprowadzić. Musimy tego bardzo żałować. Wolno bowiem przypuszczać, że dzieło tego uczonego, odznaczającego się doskonałą metodą pracy i ogromną wiedzą w zakresie staropolszczyzny przewyższałoby pod wielu względami znaną książkę A. Brücknera: „Dzieje języka polskiego“, które

w r. 1925 pojawiły się w trzecim, zmienionem wydaniu (Warszawa 1925, str. 338). Częściową przeróbką niektórych rozdziałów tej książki, jak również innych prac Brücknera jest jego: „Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache“ (Leipzig 1922, str. 83). Przy pierwszej z wymienionych książek jest rzeczą konieczną przypomnieć sobie gruntowną krytykę, jaką pierwszemu jej wydaniu poświęcił H. Ułaszyn i J. Baudouin de Courtenay (RS. I, 1908, str. 66 – 89 i 90 – 121), oraz artykuł J. Rozwadowskiego: „Czy język — to stworzenie leniwe i grymaśne...?“ (JP. II, 1914, 33 – 9) i recenzję jego pióra (ibid. 87 – 93) wywołaną wydaniem drugim. Przy korzystaniu z drugiej pracy Brücknera należy przeczytać sumienną recenzję E. Klicha (Sl. Occ. III/IX, 1925, 381 – 91). Recenzje te ułatwią czytelnikowi, zwłaszcza nieobznajomionemu z historią języka polskiego, zajęcie stanowiska wobec prac Brücknera, w których niewątpliwie dużo jest wiadomości cennych, spostrzeżeń bystrych, ale też wiele pochopnych i fałszywych uogólnień oraz błędnych oświeleń.

Z innego całkiem wychodząc założenia, aniżeli Brückner, pisał swój „Zarys historii języka polskiego“ J. Baudouin de Courtenay (Warszawa 1922, str. 164). Idzie mu w nim wyłącznie o naukowy opis i objaśnienie rozwoju języka polskiego bez zwracania uwagi na to wszystko, co ma tylko zewnętrzny związek z językiem. W książce niema żadnych dat, żadnych cytatów, żadnych szczegółów, brak w niej najzupełniejszy całego balastu filologicznego; zawiera tylko krótki przegląd historyczny językowych tendencji, które z gruntu praindoeuropejskiego wywodząc swój początek, za pośrednictwem stadium prasłowiańskiego doprowadziły do języka polskiego. Praca stanowi bardzo pożyteczne repetytorjum dla młodzieży uniwersyteckiej. Rec. J. Łoś (JP. VIII, 1923, 54 – 7), A. M[eillet] (BSL. XXIV, 1923, 151 – 2), M. Weingart (Časopis pro moderní filologii IX, 1923, 155).

Źródłami do dziejów języka polskiego zajmuje się książka J. Łośa: „Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543“ (Kraków 1915, str. XII + 567). Drugie wydanie tej książki nosi tytuł: „Początki piśmiennictwa polskiego“ (Lwów, 1922, str. XIV + 543). Znakomite to dzieło obejmuje możliwie pełne zestawienie wszelakich pomników języka polskiego po oznaczonej w tytule książki datę wraz z krytycznem omówieniem

literatury, odnoszącej się do każdego zabytku. Jest ono ponownem opracowaniem tego wszystkiego, co pomieścił W. Nehring w książce swej: „Altpolnische Sprachdenkmäler“ (Berlin 1886, str. VIII + 324), a równocześnie jego uzupełnieniem i pomnożeniem prawie w dwójnasób. Dziełem swem uczynił Łoś zadość gwałtownej potrzebie, jaka się oddawna dawała odczuwać nietylko dlatego, że od r. 1886 nasza znajomość zabytków staropolskich o wiele się powiększyła, ale też z tego powodu, że dzięki nowym badaniom mnóstwo poglądów na znane za czasów Nehrunga zabytki uległo zasadniczym zmianom. Rec. V. Jagić (AfsI Ph. XXXVI, 1916, 551—7), A. Brückner (Pam. Lit. XIV, 1916, 127—35 i AfsI Ph. XXXVIII, 1923, 188—92), J. Polivka (Listy Filologicke XLIV, 1917, 131—51). Od strony wyłącznie historyczno-literackiej traktuje zabytki dawnej mowy polskiej R. Pilat w pięknie napisanej książce: „Historja literatury polskiej od czasów najdawniejszych do r. 1815“. T. I, część I i II: „Literatura średniowieczna w Polsce od czasu przyjęcia chrześcijaństwa do końca XV w.“. Opracował S. Kossowski (Warszawa 1926). Mam tu oczywista na myśli w części pierwszej rozdział VI: „Zabytki średniowiecznego piśmiennictwa polskiego do końca XIV w. (str. 201—87), w części drugiej rozdział IV: „Literatura w języku polskim w w. XV“ (str. 295—506). Rec. J. Łoś (JP. XII, 1927, 156—8), A. Brückner (Pam. Lit. XXIV, 1927, 204—10). Badacz dawnych pomników języka polskiego nie może o tej książce zapominać. Znajdzie w niej bowiem szereg potrzebnych pouczeń, które celowo zresztą Łoś pominął.

Na zakończenie tego rozdziału zatrzymam się jeszcze w kilku słowach przy dwu niedużych książeczkach, których treść stanowi popularne przedstawienie różnych kwestyj związanych z językiem polskim. Możliwość je nazwać małemi encyklopedjami języka polskiego. Jedną z nich jest praca R. Zawilińskiego: „Nasz język ojczysty w przeszłości i teraźniejszości“ (Kraków 1919, str. VIII + 123 + mapka). Rec. J. Łoś (JP. IV, 1919, 155—8). Drugą, zwięźlejszą, ale i lepszą zarazem, napisał K. Nitsch: „O języku polskim. Obszar, narzecza, pokrewieństwo, dzieje, opracowania“ (Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, nr. 1. Kraków 1920, str. 27; wyd. 2, 1921, str. 31). Por. przytem artykuł Nitscha: „W sprawie książeczki: O języku polskim“ (JP. VI, 1921, 27—9).

2. Zabytki języka polskiego. Literatura o zabytkach.

W naszych latach sprawozdawczych mamy do czynienia głównie z reedycjami. Doba odnajdywania coraz to nowych zabytków języka polskiego minęła już bezpowrotnie. Można śmiało twierdzić, że zasób językowych pomników staropolskich naogół został wyczerpany. Szczęśliwy przypadek może jeszcze kiedy dorzuci co do skarbów, które posiadamy, wątpić jednak należy, by to był nabytek równy Kazaniom Świętokrzyskim czy Gnieźnieńskim, Psalterzom czy Biblii królowej Zofji.

Dziełem wśród reedycji pod każdym względem wspianiem jest wydana przez L. Bernackiego „Biblia Szarospatacka“ (nakład Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1930, 4°, str. 20+201 dwustronnych tablic). Jest to wierne facsimile inaczey zwanej Biblii królowej Zofji, dokonane sposobem fotomechanicznym, a mianowicie techniką światłodruku. Podobizna odzwierciedla zabytek w pomniejszeniu nieco większem niż połowa wielkości oryginału. Wstęp do tego pięknego wydawnictwa podaje literaturę odnoszącą się do tej biblii, opis kodeksu, którego część główna znajduje się w bibliotece gimnazjalnej w Szarospataku w północnych Węgrzech (stąd nazwa biblii: szarospatacka; drobne fragmenty tułają się po innych bibliotekach), dalej genezę i historję zabytku. Z prac Biblii Szarospatackiej poświęconych należy tutaj wymienić J. Polivki: „O staročeské předloze staropolské bible“ (Sborník Filologický VI, 1917, 1—39), E. Hanischa: „Neue Fragmente der Sárospataker polnischen (sog. „Sophien-“) Bibel in der Breslauer Stadtbibliothek“ (AfslPh. XXXVIII, 1923, 107—20), J. Janowa: „Stosunek Biblii królowej Zofji do kodeksu Záblackiego, a częściowo także do innych tekstów“ (STNLw. VI, 1926, 102—8), „Czeska biblia Záblackiego i Biblia królowej Zofji“ (Przewodnik Biblijograficzny 1926, 250—6 + 1 tablica) i tego samego tematu dotyczący artykuł M. Zajchowskiej: „Przyczynki do badań nad tekstem Biblii królowej Zofji“ (Pr. Fil. XI, 1927, 278—83).

Staranne wydanie psalterza puławskiego, znanego dotąd szerzej tylko z homograficznego przedruku, dokonanego przez A. i S. Pilińskich w r. 1880, zawdzięczamy S. Słóńskiemu: „Psalterz Puławski“. Wstęp. — Tekst z rękopisu Muzeum ks. Czartoryskich w Krakowie. — Uwagi krytyczne i warjanty

Psalterza Florjańskiego. — Słownik zupełny (Warszawa 1916, str. XVI+480). Rec. J. Łoś (RS. VIII, 1918, 194—204). Od wydawcy zabytku pochodzi też artykuł: „Przyczynek do dziejów rękopisu Psalterza Puławskiego“ (Pr. Pol. 165—7).

Kazania Świętokrzyskie, zabytek nieduży rozmiarami, lecz ze względu na swój wiek bardzo dla dziejów języka polskiego ważny, wydał powtórnie P. Diels: „Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz“. Mit Einleitung, Übersetzung und Wortverzeichnis (Berlin 1921, str. 69). Szereg poprawek w odczytaniu kazań ogłosił W. Semkowicz (RS. IX/2, 1930, 205—16). Recenzję z wydania Dielsa napisali J. Rozwadowski (JP. VI, 1921, 121—3), M. Weingart (Časopis pro moderní filologii VIII, 1922, 275—6) i A. Brückner (Kwart. Hist. XXXVI, 1922, 123—4; AfslPh. XXXVIII, 1923, 185—7). Fototypiczną odbitkę tego zabytku wydał S. Ptaszycycki: „Kazania Świętokrzyskie“. Tekst w podobiznach (Lublin 1926, 2 tablice + 2 str. objaśnień).

Jeden z najdawniejszych polskich utworów wierszowanych, znaną pieśń Bogurodzica wydał znowu i wzorowo opracował J. Łoś: „Bogurodzica. Pierwszy polski hymn narodowy“ (Książeczki Staropolskie, nr. 1, Lublin 1922, str. 32+1 tablica). Rec. S. Szober (JP. VII, 1922, 148—52, por. przytem uwagę Łosia, *ibid.* 153) i A. Brückner (Kwart. Hist. XXXVIII, 1923, 170—2).

Z zabytków nowych, dotąd niedrukowanych, należy wymienić przedewszystkiem wydaną przez M. Z. Kryńskiego Aleksandrejdę: „Historja Aleksandra w tłumaczeniu Leonarda Bonieckiego z r. 1510“ (Pr. Fil. IX, 1920, 548+IV). Rec. J. Krzyżanowski (Pam. Lit. X, 1923, 275—7). Do tego zabytku odnosi się artykuł A. Brücknera: „Rusko-polski rękopis z r. 1510“ (Sl. VII, 1928/29, 1—14).

W Pracach Polonistycznych, ofiarowanych J. Łosiowi (1927), znajdujemy dwa nowe teksty staropolskie. Jeden z nich ogłosił J. Fijałek, a mianowicie: „Cyzjojan polski z r. 1475“. Tekst zaopatrzył wydawca w obszerny komentarz natury filologicznej (str. 428—48). Obok tekstu oryginalnego przytoczył Fijałek również jego transkrypcję na sposób dzisiejszy. Transkrypcja nie jest wolna od błędów. Drugi z wspomnianych zabytków wydrukował L. Bernacki. Jest to: „Tekst staropolski siedmiu psalmów pokutnych“ (str. 501—7) z pierwszej połowy w. XVI.

Niewyzyskany dotąd należycie dla celów historycznej polskiej gramatyki zasób wyrazów polskich, zawartych w średniowiecznych dokumentach łacińskich, ściąga na siebie coraz częściej uwagę językoznawców. Dobrze opracowanie dwu pokrewnych dokumentów dał nam T. Milewski: „Dwie bulle wrocławskie z lat 1155 i 1245“ (Pr. Fil. XI, 1927, 430—61). Rozprawa obejmuje wydanie tekstów, rozbiór językowy znajdujących się w nich wyrazów polskich i dokładny słownik. Najwcześniejszy tego rodzaju zabytek, bullę papieża Innocentego II dla arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z r. 1136, wydaną poprawnie przez J. Rozwadowskiego w r. 1909 (MPKJ. IV), ogłosił powtórnie W. Taszycki w „Najdawniejszych zabytkach języka polskiego“ (Kraków 1925, str. 3—24).

Ogłoszone przed r. 1922 prace na temat zabytków języka polskiego notuje skrupulatnie i ocenia J. Łoś w książce: „Początki piśmiennictwa polskiego (Przegląd zabytków językowych)“, z której już sprawę zdawałem. Nie będę więc powtarzał tego, co się w niej znajduje. Zatrzymam się zaś tylko przy tych pracach, które po pojawieniu się wspomnianego dzieła ujrzały światło dzienne. Będzie ich niewiele. Pozycję między nimi największą i najważniejszą stanowi rozprawa L. Bernackiego: „Geneza i historia Psalterza Florjańskiego“ (Rocznik Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich I—II, Lwów 1928, str. 1—20). W sposób zręczny i przekonujący łączy autor zabytek ten z osobą królowej Jadwigi, żony Władysława Jagiełły. Artykuł A. Kleczkowskiego: „Tekst niemiecki Psalterza Florjańskiego“ (ibid. 21—4) i W. Podlacha: „Minjatury Psalterza Florjańskiego“ (ibid. 25—41) przyczyniają się do lepszego poznania zabytku, który w pełni zasługuje na wydanie równie piękne, jak Biblija Szarospatacka. Do wymienionych trzech artykułów dodano 21 podobizn. Rec. A. Brückner (Pam. Lit. XXV, 1928, 158—60). Bliższe szczegóły o zamiłowaniu królowej Jadwigi do polskich książek czytamy u J. Łośa: „Biblioteka polska królowej Jadwigi“ (Przewodnik Bibliograficzny 1926, str. 257—9). — O języku polskiej przeróbki głośnego średniowiecznego utworu poetyckiego „De morte prologus“ piszą: J. Łoś: „Na marginesie Rozmowy mistrza ze śmiercią“ (Album Societatis Ševčenkianae Ucrainensium Leopoliensis ad sollemnia sua decennalia quinta MDCCCLXXIII—MCMXXIII, Leopoli 1925, t. II, str. 1—14) i A. Brückner: „Polikarp“

(Pam. Lit. XXV, 1928, 11—4). Zagadkę związaną z znajdującym się w zabytku wyrazem „sortes“ porusza S. Wierczyński: „Sortes — Sorkes — Sorites“ (Pam. Lit. XXIV, 1927, 344—6), rozwiązuje zaś ją A. Birkenmajer: „Kto to był Sortes?“ (ibid. 561—2). Widzi on w nim poprostu skróconą formę imienia Socrates, nazwy wielkiego filozofa. Objasnienie Birkenmajera popiera nieznanymi mu przykładami S. Laskowski: „Sortes w poezji średniowiecznej“ (Pam. Lit. XXVI, 1929, 197—8). Wyszczególnimy w dalszym ciągu J. Łosia: „Kilka uwag o żywocie Amandusa“ [zabytku pierwszej połowy XVI w.] (St. Stpol. 248—51) i A. Brücknera rzecz o Pamiętnikach Janczara z końca w. XV: „Wremennik serbsko-turecki“ (Sl. II, 1923/24, 310—26). Nieobojętną dla badań na polskimi tekstami orytyli magdeburskich wiadomość o dwu łacińskich oryginalnych orytylach magdeburskich przeznaczonych dla Polski przynosi artykuł S. Estreichera: „Nieznane teksty orytyli magdeburskich“ (St. Stpol. 112—26). Biblią staropolską zajmuje się J. Janów: „Rękopis biblioteki Jagiellońskiej nr. 3336 w porównaniu z najstarszym tekstem drukowanym pisma św. w języku polskim“ (Pr. Pol. 68—93 + 2 podobizny). Z wywodów jego widać, że pochodzący z pierwszej połowy w. XVI drukowany tekst pisma św. jest przeróbką tłumaczenia dawniejszego, sięgającego środka XV w. Inne zabytki szesnastowieczne omawia Janów w referacie: „O stosunku dwu wydań „Żywota P. Jezu Krysta“ z r. 1522 i wynikających stąd wnioskach o redaktorze druku Ossolińskiego nr. 60862 oraz o zaginionem wydaniu „Historji o św. Annie“ (ok. 1522)“ (STNLw. VIII, 1928, 43—51).

3. Chrestomatje i teksty.

Jest rzeczą zrozumiałą, że pomyślny rozwój nauki o dawnym języku polskim i piśmiennictwie wywołał potrzebę uprzyśtępnienia szerszym warstwom społeczeństwa, a zwłaszcza nauczycielstwu i młodzieży szkolnej oraz uniwersyteckiej zabytków mowy staropolskiej. Wydawnictw tego rodzaju mamy kilka do zanotowania. Podzielić się one dadzą na dwie grupy. Jedne z nich robione są z punktu widzenia historyczno-literackiego, drugie — językoznawczego. I jedne i drugie zasługują na uwagę historyka.

Do pierwszej grupy należą S. Wierczyńskiego: „Średniowieczna poezja polska świecka“ (Biblioteka Narodowa, serja I, nr. 60, Kraków 1923, str. 140), A. Brücknera: „Średniowieczna pieśń religijna polska“ (ibid. nr. 65, Kraków 1923, str. 173) oraz „Średniowieczna proza polska“ (ibid. nr. 68, Kraków 1923, str. 244). Trzy te zbiorki dają obfity wybór prozaicznych i wierszowanych pierwocin polskiej literatury. Teksty wydrukowano w pisowni dzisiejszej, niezawsze oddającej wiernie właściwości fonetyczne staropolszczyzny. Objaśnień językowych przy tekstach mało, a te, które są, nie wystarczają. Przed korzystaniem z nich należy koniecznie zapoznać się z krytyką pióra K. Nitscha (JP. IX, 1924, 92 — 5). Przy tomiku Wierczyńskiego por. nadto recenzję S. Łempickiego (Kwart. Hist. XXXVIII, 1924, 495 — 7), przy książeczkach Brücknera recenzję S. Wierczyńskiego (ibid. XXXIX, 1925, 361 — 3).

Dla celów językoznawczych przeznaczoną chrestomatję zabytków staropolskich wydali A. A. i M. Z. Kryńscy. Książka ich nosi tytuł: „Zabytki języka staropolskiego“ (zeszyt I, Warszawa 1909, zesz. II, 1911, zesz. III, 1918; wydanie 2-gie Warszawa 1925, str. VI+480). Zawiera ona w sobie wyjątki z rękopiśmiennych zabytków staropolskich XIV, XV i początku XVI w. z zachowaniem pisowni oryginałów, oprócz tego uwzględniła pierwsze druki polskie po rok 1530. Teksty wydane są niezbyt starannie, słowniczek ułożony do każdego tekstu z osobna i co gorsza, niewyczerpujący wyrazów staropolskich, utrudnia obcowanie z zabytkami i nawet w tak stosunkowo drobnym zakresie nie pozwala zorientować się w staropolskim słownictwie.

Wybór Kryńskich pomysłany jest jako podręcznik uniwersytecki, opracowane zaś przez K. Drzewieckiego: „Teksty do nauki języka staropolskiego“. Wiek XIV i XV. Pod redakcją oraz ze słowniczkiem i innymi dodatkami (od str. 99 do końca) J. Baudouina de Courtenay (Warszawa 1924, str. 183) są podręcznikami szkolnym. Z tego powodu wszystkie teksty podał Drzewiecki w pisowni dzisiejszej. Niestety uczynił to w sposób pozostawiający wiele do życzenia. Poprawki i uzupełnienia, jakie po śmierci Drzewieckiego poczynił J. Baudouin de Courtenay, nie usunęły wszystkich braków. Wartość książki podnosi bardzo wydatnie sporządzony przez J. Baudouina de Courtenay słownik i wykaz alfabetyczny końcówek, sufiksów i innych formantów charakterystycznych dla języka staropolskiego. Jeśli się przy-

tem przeprowadzi w tekstach poprawki wedle niezwykle sumiennej recenzji J. Łosia i K. Nitscha (JP. IX, 1924, 149—54), można się tą chrestomatją z pożytkiem posługiwać.

Całkiem odmienną w swoim charakterze od wszystkich wydawnictw poprzednich jest chrestomatja W. Taszyckiego: „Najdawniejsze zabytki języka polskiego“ (Biblioteka Narodowa, serja I, nr. 104, Kraków 1927, str. XLII+150). Stara się ona zapoznać czytelnika ze wszystkimi rodzajami zabytków staropolskich. Zwraca zatem uwagę także na pojedyncze wyrazy polskie, wyławiane z średniowiecznych po łącznie redagowanych dokumentów i kronik polskich. Na pierwszym miejscu wyboru wydrukował wydawca bullę papieską z r. 1136, w której przechowuje się przeszło 400 polskich nazw miejscowych i osobowych, dalej idą przeróbki z kronik, słowniczków specjalnych i t. p., oraz wyjątki z staropolskich kazań, tłumaczeń pisma św., modlitw, pieśni, zabytków prawnych, pochodzących z przed r. 1450. Teksty podane są częściowo w pisowni oryginalnej, częściowo w transkrypcji i wyposażone w obfite objaśnienia gramatyczne. Chodziło tu bowiem o to, by z tekstów mógł korzystać każdy bez pomocy nauczyciela. Przyczynia się do tego także poprzedzający chrestomatję wstęp, który omawia bliżej źródła do dziejów języka polskiego, osobliwości budowy gramatycznej staropolszczyzny i pisownię zabytków. Niedopatrzona autora poprawia staranna recenzja J. Łosia (JP. XIII, 1928, 25—9).

W. Taszycki opracował również: „Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII w.“ (LBSl. VII, Lwów 1928, str. VI+264). Powstanie tej książki wywołała chęć uprzystępnienia studentom seminarjów polonistycznych i slawistycznych autentycznych tekstów z XVI—XVIII wieku. Na jej treść składają się urywki zarówno z druków, jak i rękopisów ze wszystkich możliwych działów piśmiennictwa, zarówno z autorów znanych historii literatury, jak i takich, których tylko biblijografia notuje. Oczywiście właściwości językowe i graficzne zachowano najdokładniej. Całość ilustruje z różnych stron rozwój języka polskiego w wymienionych wiekach. Słownik obejmuje wyrazy nieznanne dzisiejszemu językowi polskiemu, następnie używane w innym niż obecnie znaczeniu. Rec. F. Bielak (Prz. Wsp. VIII, 1929, nr. 86, str. 524—6), S. Wierczyński (Pam. Lit. XXVI, 1929, 477—8).

Przy omawianiu tej chrestomatji godzi się wspomnieć w paru słowach o wydawnictwach, które ją poprzedziły, a którym podobne co jej przyświecały cele. A więc K. Nitsch wydał w wiernym przedruku „Wybór z pism Jana Kochanowskiego“ (Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego nr. 2, Kraków 1920, str. 31) oraz „Szachy Jana Kochanowskiego“ (Książeczki staropolskie nr. 2, Lublin 1923, str. 32). Rec. J. Łoś (JP. VIII, 1923, 22—4). Por. przy tych książeczkach artykuł Nitscha: „O nowych wydaniach Kochanowskiego“ (JP. VI, 1921, 14—22) tudzież T. Sinki i K. Nitscha: „Jak transkrybować stare druki polskie?“ (ibid. 57—61). H. Gaertner przedrukował „Pseudo-Orzechowskiego: Ziemanina“ (Lublin 1922, str. XXVI+79), następnie napisaną przez A. Trzecieckiego biografję M. Reja, w której wydawca napróżno dopatruje się Rejowej autobiografji („Mikołaj Rej z Nagłowic: Życiorys własny“, Książeczki staropolskie nr. 3, Warszawa 1925, str. 64), wreszcie wspólnie z S. Łempickim i pod tegoż kierownictwem opracowane „Treny“ Kochanowskiego (Lwów 1930, str. 129). Przed korzystaniem z „Ziemanina“ należy poprawić błędy wydawcy według recenzji J. Łosia (JP. VII, 1922, 123—5). Wy wymienione teksty — mam zwłaszcza na myśli książeczki Nitscha — wyposażone są w obfite i staranne objaśnienia, co ułatwia wyrobienie sobie orjentacji w języku polskim XVI w.

Do ćwiczeń uniwersyteckich służyć może także wydane przez O. Grünenthala tłumaczenie statutu wiślickiego: „Das Statut von Wislica in polnischer Fassung“. Kritische Ausgabe (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher III, 3, Heidelberg 1925, str. 108). Tekst wydrukowany jest w transkrypcji zasadniczo dzisiejszej z zachowaniem możliwie wszystkich właściwości polszczyzny z połowy w. XV. Za podstawę wydania wzięł Grünenthal tekst Działyńskich z r. 1460. Oczywiście jest rzeczą, że przy badaniach ściśle naukowych obowiązuje jednak tylko tekst oryginalny. Rec. H. F. Schmid (Jahrb. f. Kult. u. Gesch. d. Slaven I, 1925, 279—83), A. Brückner (Zschr. III, 1926, 235—9). Recenzja Schmidy wywołała ostrą polemikę między nim a Grünenthalem (Jahrb. f. Kult. u. Gesch. d. Slaven II/1, 1926, 76—92). Por. też artykuł wydawcy: „Zum Statut von Wislica“ (AfsIph. XLII, 1929, 313—5).

(D. n.)

Witold Taszycki.

Lwów, 30 czerwca 1930.

ZAPISKI INFORMACYJNE I SPRAWOZDAWCZE

Jacob Georg: Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9 und 10 Jahrhundert. Quellen zur deutschen Volkskunde, hrsg. von V. v. Geramb und L. Mackensen. Berlin-Lipsk 1927.

Wiadomo dobrze jak bogatą jest literatura do „Opisu krajów słowiańskich“ Ibrahima ibn Jakóba a jeszcze lepiej wiadomo, ile trudnych do wyjaśnienia zagadnień w tym zabytku się mieści. Nie posuwa też naszej wiedzy naprzód najnowszy przekład Opisu ze skąpymi naogół, ale treściwymi objaśnieniami G. Jacob'a, owszem zdaje się przymnażać trudności.

Autor zwierza nam się, że na wydanie zabytku nie może znaleźć nakładcy, czemu w dzisiejszych, ciężkich, jak to się mówi, czasach dziwić się nie potrzebujemy. Tem większą będzie zasługa naszych badaczy — (mam tu na myśli prof. T. Kowalskiego i prof. J. Widajewicza, z których ten ostatni rzucił chwalebna myśl wydania Opisu z oryginału konstantynopolińskiego i znalazł poparcie Instytutu Zachodnio-Słowiańskiego) — jeśli uda im się pokonać rozliczne trudności i ogłosić Opis, jednak tak, aby w stosunku do dotychczasowych wydań oraz bogatego dorobku naukowego o Ibrahimie stanowił krok naprzód.

Ale wróćmy do omawianego tu przekładu. Za podstawę doń służył G. Jacob'owi wydany przez Rozena i Kunika tekst arabski a nie jeden z trzech kodeksów al Bekri'ego (dawniej znano tylko dwa — później hrabia Landsberg odkrył na wschodzie nowy rękopis), toteż w przekładzie jego tkwić muszą organiczne niedostatki i wady. Pokrywa on się choć nie w zupełności z tłumaczeniem F. Westberga, a w kilku miejscach pozwolił sobie G. Jacob na poprawki, uwzględniając tekst odkrytego przez Landsberga kodeksu. Między innymi podaje Jacob zamiast lekcji Rozena-Kunika-Westberga Ulnane = Ubâba, dodając jednak w przypisie: „*wahrscheinlich ist Unâna zu lesen* (jest więc inna jeszcze możliwość) *worin die Unlöini des Widukinds stecken könnten...*“ (!?). Takie rozwiązanie, hipotetyczne zresztą, nie zbliża nas ani na chwilę do utożsamienia

gminy Awbaba z pomorskimi Wołynianami, owszem jeśli utrzyma się jego poprawka, oddalimy się jeszcze bardziej od równania Awbabâ = Vuloini = Wołynianie.

Napróżno G. Jacob stara się nas przekonać, jak 30 lat temu¹⁾, że Opis krajów słowiańskich powstał w roku 973, a nie, jak inni starali się dowiedzieć i zdaje się dowiedli, w roku 965/6. Przyjemność i trudy w rozwiązaniu szeregu problemów, między innymi owej hipotezy o Tartûschî'm, rzekomym towarzyszu podróży Ibrahima ibn Jakóba, utożsamianego dawniej z żyjącym w wieku XI ibn Abî Rendequa'em, zostawiamy do wyjaśnienia przyszłym polskiemu wydawcom Opisu krajów słowiańskich. Będą oni zmuszeni uwzględnić nietyle przekład G. Jacob'a, ile raczej jego wstęp, przedewszystkiem zaś, przypisy do tekstu, w których znajdą niejedną światłą i pobudliwą myśl.

Leon Koczy.

Voigt H. G.: Eine neuerdings wiederentdeckte mittelalterliche Lebensbeschreibung des Preussenmissionars Brun von Querfurt, Sachsen und Anhalt. Jahrbuch der Histor. Kommission für die Provinz Sachsen und für Anhalt. T. III, Magdeburg 1927, str. 87—134.

Źródła do dziejów żywota i misji pruskiej św. Bruna z Querfurtu są niezwykle obfite, głównie dzięki rozgłosowi wywołanemu śmiercią męczeńską biskupa w kraju pogańskich Prusaków²⁾. Przybywa do nich nowy życiorys odkryty obecnie przez znakomitego biografę św. Bruna H. G. Voigta: „Vita et passio s. Brunonis episcopi et martyris“. Rękopis przechowujący owe źródło znajduje się wśród zbiorów Archiwum miejskiego w Querfurcie, w zwoju papierów, zatytułowanym Memorabilia Querfurtensia. Voigt doszedł po bliższym zbadaniu zabytku do przekonania, że Passio, a więc druga część nowo odkrytego życiorysu, wykazuje pokrewieństwo z wydanem przez Kolberga Breviarium halberstackiem z roku 1515 (Por. Ztschr. f. d. Gesch. und Alterthumskunde Ermlands, t. VIII (1886), str. 106 i n.). Vita et passio s. Brunonis przechowana jedynie w odpisie, zawiera kilka nowych szczegółów do życia i działalności niedosłego apostoła Prusaków, wobec istnienia tylu innych starszych zabytków nie posiada jednak większego znaczenia.

Leon Koczy.

Doubek Franz A. und Schmid Heinrich F.: Das Schöffenbuch der Dorfgemeinde Krzemienica aus den Jahren 1451—1482. Sächsische Forschungsinstitute in Leipzig. Forschungsinstitut für Rechtsgeschichte unter Leitung v.

¹⁾ Por. G. Jacob, Studien in arabischen Geographen, Heft IV, Berlin 1892, str. 134—137.

²⁾ Por. H. G. Voigt, Bruno von Querfurt, Stuttgart 1907, str. 8 i n.

Schultze Alfred. Quellen zur Geschichte der Rezeption II Bd. Leipzig 1931, str. XI + 248.

Powyższe wydawnictwo zawiera księgę ławniczą Krzemienicy z lat 1451—82. Jest to cenny zabytek prawa niemieckiego w Polsce, spisany w języku niemieckim, tem ważniejszy, że pochodzi z w. XV, a wiadomo, że liczba zachowanych ksiąg ławniczych miejskich jest nadzwyczaj mała i że tego rodzaju źródła znajdujemy tylko na ziemiach, na których proces kolonizacji wedle prawa magdeburgskiego miał miejsce, poza obrębem Niemiec. Wartość wydawnictwa, jak zaznacza w przedmowie Alfred Schultze polega wreszcie na tem, że po raz pierwszy takie źródło zostało w całości w języku niemieckim wydane. Pracą podzielili się autorowie w ten sposób, że Doubek zrobił odpisy z oryginału i opracował całość z punktu widzenia językowego, a Schmid ułożył tekst. Wydawnictwo to dostarcza dużo nowych przyczynków nie tylko do historii prawa, ale i osadnictwa.

W. A. W.

Rolny Wilhelm: Acta Officii consistorialis Leopoliensis antiquissima. Część I. Lwów 1927, część II. Lwów 1930. Zabytki Dziejowe t. II. i III. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie.

Przed 20 zgorą laty prof. Abraham i ś. p. dyr. W. Kętrzyński przypadkowo odnaleźli w t. zw. skarbcu lwowskiej łać. katedry rękopis liczący 568 kart, zawierający protokoły lwowskiego sądu konsystorskiego od połowy 1482 do końca r. 1498, z niewielkimi przerwami.

Zasługa opracowania i wydania przypadku Wilhelmowi Rolnemu, który ze względu na obfitość, podzielił materiał na dwa tomy; pierwszy zawierający zapiski z lat 1482 do 1489 został wydany w r. 1927, następny obejmujący lata 1490—1498 w r. 1930.

Zapiski lwowskie należą do t. zw. acta actorum czyli causarum, z wyjątkiem 22 kart zawierających protokoły zobowiązań (acta obligationum), które wydawca dołączył do tomu drugiego.

Protokoły zostały wydane w całości, opuszczono jedynie stale się powtarzające, stereotypowe zwroty, mianowicie przy ustanawianiu prokuratorów i wyliczaniu świadków.

Wydawca zachował chronologiczny porządek zapisek, przeprowadzając jednak ich numerację i dołączając rozwiązana datę. Oba tomy są opatrzone w trzy indeksy: 1) wykaz osób i miejscowości, 2) indeks rzeczowy i 3) słownik wyrażeń polskich.

Wydawnictwo zostało podjęte głównie dla celów prawnych, jako źródło do poznania procedury sądów duchownych; jednakże prócz tego Acta Officii mają wielkie znaczenie dla historii, przedewszystkiem zaś kulturalno-obyczajowej. Drobne

i fragmentaryczne wprawdzie zapiski zawierają jednak bogaty materiał, na podstawie którego odtworzyć można życie duchowieństwa łańciskiego i stosunek jego do osób świeckich. Jednakże w większości wypadków obserwować możemy je raczej ze strony ujemnej, co zresztą wynika z charakteru zapisek, podobnie jak i w licznych sprawach małżeńskich przed sądem księdza oficjała rozstrzyganych.

J. G.

Bełaruski Archiů. Tom III. Menskija Akty. (XV—XVIII). Wypusk perszy. Bełaruska Akademia Nawuk. Mensk 1931, str. XXV + 413.

Docent uniwersytetu mińskiego Dowgiało wydał z ramienia Archeograficznej Komisji Białoruskiej Akademji Nauk tom aktów do dziejów miasta Mińska. Akta te pochodzą głównie z dwu źródeł a mianowicie z metryki litewskiej i z miejscowych archiwaliów, zebranych w historycznym Archiwum w Mińsku. Najstarszy akt z 1494 r., wogóle z XV — 7 dokumentów, z XVI — 51, XVII — 124 i XVIII — 65. Zastępują one na uwagę naszą, dając materiał, choć niekompletny, dla szeregu zagadnień. I tak znalazłyby się wskazówki dla stosunków gospodarczych, sądowych, wewnątrzno-miejskich, cechowych, narodowościowych i społecznych. Mamy tam bowiem przywileje królewskie, akta procesowe, cechowe, głównie z kancelarii królewskiej pochodzące, rzadziej prywatne, a te zatwierdzone przez króla. W XVIII w. na tle ogólnej sytuacji w kraju, zażarte spory wewnętrzne i skargi na gwałty możnych. Ciekawa grupa dokumentów z czasów inwazji moskiewskiej 1655—1658, pochodząca z moskiewskich Razriadów. Z XVIII w. ciekawe rachunki i inwentarze cechów mińskich.

Zastrzeżenie budzi sprawa powtarzania transumptów i potwierdzeń przywilejów ad infinitum. Poza tem lepiej akt z transumtu wydać pod własną datą, a potem tylko regist i odsyłacz, zaoszczędziłoby się sporo miejsca. Korekta polszczyzny, — polskie akta przeważają w tomie tym — zdałaby się staranniejsza. Przeoczeniu przypisać należy, że akt Jana III z r. 1681 (nr. 168) przypisano Janowi Kazimierzowi.

K. T.

Burdzejka A.: Prykaz Wjalikaha Knjastwa Litouskaha. Dadatak: Reestr sprau prykazu. Bełaruskaja Akademia Nawuk. Zapiski Addżełu Humanitarnych Nawuk. kn. 8. Pracy Klasy Historji. T. III. Mensk 1929, str. 549—560.

„Prykaz“ Wielkiego Księstwa Litewskiego, a zatem urząd skarbowo-polityczny, który zarządzał sprawami Litwy okupowanej przez wojska moskiewskie podczas wojny 1654—1657, powstał w r. 1656 i trwał aż do zawarcia rozejmu andruszowskiego. Zawiera on księgę zapisów księgi skarbowej, oraz akty z tych lat, akty składają się z reguły „czelobitnej“ t.zn. podania, z toku zbadania sprawy („zysk“) i z odpowiedzi przy-

kazu. Akty te dziś rozmieszczone między aktami innych przykazań. Autor zestawiał w dodatku 164 spraw. Dzisiaj akty Prykazu W. Ks. Lit. znajdują się w Moskwie w Archiwum Historycznym („Drewnochraniliszczje“) wśród aktów b. Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Treść ich jest różnorodna, stanowią jednak poważny materiał do historii wojny polsko-moskiewskiej w czasie „Potopu“, a zwłaszcza do dziejów wewnętrznych Białej Rusi w tych czasach.

K. T.

Poschmann Adolf: Monumenta historiae Warmienses. 35 Lieferung. B. X, 4. III. Abteilung. Bibliotheca Warmienses hrsg. von.... Band IV. Quellen zur Kultur und Wirtschaftsgeschichte des Ermlands. Braunsberg 1931, str. 8 nlb. + od 369—480.

Jest to dalszy ciąg wydawanych od 1915 r. źródeł do historii gospodarczej i kultury Warmji. Tom pierwszy obejmował: Revisio cameratum in ditionibus episcopalibus Warmiae 1702, drugi: Revisio privilegiorum in ditionibus episcopalibus Warmiae 1767, trzeci: Acta visitationis Mehlsaccensis cameratus. Czwarty tom obejmujący: Acta visitationis cameratus Allensteinensis obecnie został dokończony. Do całości dodano indeks osób i miejscowości.

S. I.

Leśniewski Czesław: Dziennik podróży Stanisława Staszica 1789—1805 z rękopisów wydał.... Polska Akademia Umiejętności. Archiwum do dziejów literatury polskiej. Serja II, tom 2, ogólnego zbioru XVII. Kraków 1931, str. LXVI + 515, 8°.

Autor, znany jako bardzo sumienny badacz życia i ideologii Staszica w dobie Polski niepodległej, przygotował z wielkim pietyzmem wydanie jego dziennika podróży. Zapowiedział przed paru laty tę poprawną edycję, kiedy poddał krytyce pospiesznie i nieopatrznie ogłoszoną w r. 1903 Kraushara. Pierwszy wydawca nie tylko przypisał Staszicowi obce notatki podróżnicze (Michała Ksawerego Bohusza), ale nadomiar (jak sądzę) ze względu na cenzurę rosyjską wprowadził liczne zmiany w autentycznym tekście (np. usuwając określenia zaborców Polski jako przywłaścicieli). Leśniewski Dziennik Staszica nie tylko poprzedził obszernym wstępem, gdzie określił zasady wydawnicze, ale zaopatrzył uwagami językowymi i jeszcze dodatkowo słowniczkiem wyrażań rzadko spotykanych, lub wcale już nieużywanych. Oczywiście nie zapomniał opracować także szczegółowego indeksu nazw miejscowości i osób. Jest wreszcie jeszcze 5 stron sprostowań omyłek druku. W tych ramach naukowych zamknięty został tekst autentyczny, w części odnoszącej się do podróży do Francji w latach 1804/5, nieznany dotąd ani nawet w skażonej formie.

Podnosząc z uznaniem duży i rzetelny wysiłek edytorski,

można zauważyć, że pod wpływem dyrektora wydawnictw Komisji Literackiej P. A. U. (prof. Czubka) kierował się on głównie ku zagadnieniom językowym. Objasnienia historyczne tu i ówdzie nie są dość ściśle. Na stronie 367 w nocie drugiej trzeba poprawić datę 17 marca 1794 r. na 17 kwietnia, kiedy to wybuchło powstanie w Warszawie. Ustęp na str. 325: „W kwietniu roku 1797, gdy Francuzi zbliżali się ku Wiedniowi, widziałem tu wszystkie proklamacje, których użyła moja ojczyzna do swoich współrodaków, aby ich pobudzić do ratunku. Były wezwania do pospolitego ruszenia, mieszczan i wieśniaków; były do dobrowolnych składek, były do kobiet, do kopania, do darowizn sukien i płócien i szycia koszul, do robienia szarpij etc.“ — zapatruje wydawca takim komentarzem: „Mowa tutaj o działaniach emigracji polskiej, związanych z pomysłami wyzyskania wojny francusko-austrjackiej (1792—1797) dla celów odbudowania Polski“ — i powołuje się na monografię Kukiela p. t. „Próby powstańcze po trzecim rozbiore“. Nie jest to objaśnienie trafne. Staszic miał na myśli propagandę władz insurekcyjnych z r. 1794, zwłaszcza ze wstępnego krakowskiego okresu. Strona 287 wymagałaby paru odsyłaczy, albo trzebaby w indeksie zaznaczyć, że jest tam wzmianka o Sewerynie Rzewuskim i Szczęsnym Potockim. Noty na stronie 505 szósta i dziesiąta nie są zredagowane poprawnie. Dla przejrzystości przydałoby się wprowadzenie rozdziałów, idąc w tym wypadku za przykładem Kraushara.

Są to przecież usterki drobne, zaledwie dostrzegalne, w wydawnictwie zasługującym zresztą na same prawie pochwały.

A. M. Skalkowski.

Szumski Stanisław: W walkach i więzieniach. Pamiętniki z lat 1812—1848, wydał Mościcki Henryk. Wilno 1931. str. VIII + 116 + 17 ilustr.

Wydane przez prof. Mościckiego pamiętniki Szumskiego dopełniają obrazu stosunków litewskich w pierwszej połowie XIX stulecia i jako takie obejmują najciekawsze wydarzenia tych czasów — wojnę 1812 r., powstanie listopadowe, sprzyśnięcie Konarskiego, spisek Röhra i t. d. Część pierwsza wspomnianych pamiętników obejmuje wypadki związane z wyprawą na Moskwę i odwrotem Wielkiej Armji, na które to wypadki autor sam patrzył, jako adiutant w sztabie Murata. Część druga, obejmująca działalność autora w dobie powstania listopadowego, w roli członka Komitetu wileńskiego, przynosi sporo nowych przyczynków, najciekawszą jest jednak bezsprzecznie część trzecia pamiętników, poświęcona opisowi działań konspiracyjnych po r. 1831.

Pamiętniki wydane z rękopisu, znajdującego się u rodziny autora, przyczynią się niewątpliwie do jaśniejszego poglądu,

zwłaszcza na wypadki listopadowe na Litwie i rolę działań konspiracyjnych po upadku powstania. Z. Z.

Jonášová-Hájková Stanislava: Bibliografię české historie za léta 1927—1929. Přehledl J. Klik. „Český Časopis Historický“. XXXVII, Praha 1931, str. 369.

Powyższa biblijografja historii czeskiej za lata 1927—1929 ukazała się jako tom XXXVII czasopisma historycznego „Český Časopis Historický“. Jest to kontynuacja prac wcześniejszych, czasopismo to bowiem zajęło się biblijografią od czasu ukazania się III tomu monumentalnego dzieła prof. Zibrta. I tak wyszła biblijografja za dziesięciolecie 1895—1904 w formie dodatku w t. XI w r. 1905, za lata 1905—1914 również jako „rejstřík bibliografický českého časopisu historického“ w t. XXII, 1916. Odtąd pojawiały się już oddzielne zeszyty biblijografji poświęcone. I tak mieści się biblijografja: za l. 1915—19 w t. XXVII, 1921, za l. 1920—1924 w t. XXXII, 1926, za l. 1925—1926 w t. XXXIV, 1928, a wyżej wymieniona za l. 1927—29 w t. XXXVII, 1931.

Układ zasadniczo nie różni się od dawniejszego. Pierwsza część ogólna „Část všeobecná“ obejmuje 6085 numerów i ma charakter rzeczowy, część druga „Část speciální“ obejmuje nr. od 6086—7139 i ma charakter chronologiczny. W części pierwszej znajdujemy działy jak: Towarzystwa naukowe, muzea, biblijoteki, archiwa, metodologja, encyklopedja, które znowu dzielą się na podgrupy. W części drugiej obejmuje dział I — czas do r. 900, II — w. X—XII, III — w. XIII—XIV i t. d. do działu XI — historii republiki czeskosłowackiej. W. A. W.

Levrault Léon: L'Histoire. Paryż 1930, str. 156.

Autor podaje rozwój historjografji francuskiej od czasów najdawniejszych aż do końca 19 wieku, przyczem ten ostatni jest traktowany najpobieżniej. Obok przeglądu historyków daje też Levrault ocenę ich dzieł pod względem prawdy historycznej, metody i walorów artystycznych. Stwierdza, iż do końca 17 wieku na plan pierwszy występują pamiętniki, dopiero z początkiem 18 wieku wskutek pracy erudyków dzieła historyczne nabierają większej wagi, są one już merytoryczne, ale zanadto jeszcze pozostają pod wpływem idei filozoficznych i religijnych. Dopiero po rewolucji francuskiej zyskuje historjografja francuska swą niezależność. Książeczka zdaje się być podręcznikiem szkolnym lub też repetitorium przedegzaminowem. Z. K.

Lukinich Eméric: Les éditions des sources de l'histoire hongroise 1854—1930. Budapest 1931. Académie des Sciences Hongroise. str. 170.

Zwięzły przegląd wydawnictw źródłowych węgierskich wydany został przez prof. Lukinicha z okazji zebrania Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych w Budapeszcie w maju 1931 r. Obejmuje on dzieje Akademii węgierskiej i projektów jej utworzenia jeszcze w XVIII-ym wieku, a następnie omawia publikacje źródeł do historii węgierskiej wydane przez Akademię i przez inne instytucje naukowe, jak Towarzystwo Historyczne, archiwa i t. d. Podaje przytem szczegółową bibliografię tych publikacji, która będzie dla obcych historyków, mało zorientowanych w węgierskiej literaturze naukowej, bardzo użyteczna, a i dla nas stanowić będzie doskonałe uzupełnienie dla nowego wydania Bibliografii Finkla, jako że w tym dziale z porównania z książką prof. Lukinicha okazuje się szereg przeoczeń i błędów. W dodatku znajdujemy spis najważniejszych dzieł poświęconych dziejom Węgier w językach obcych.

K. T.

Bujak Franciszek: Rozwój nauki polskiej w latach 1800—1880 w krótkim zarysie. Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój, t. XV. Warszawa 1932, str. 203—240.

Tom piętnasty Nauki polskiej wydano w okresie jubileuszu pięćdziesięciolecia Kasy imienia Mianowskiego. Z tego tytułu pochodzą dwa pierwsze artykuły w tym tomie: Zygmunta Szweykowskiego: Zarys historii Kasy im. Mianowskiego i Franciszka Bujaka: Rozwój nauki polskiej w latach 1800—1880.

Prof. Bujak dzieli swą pracę na VIII rozdziałów. W pierwszym omawia warunki rozwoju nauki polskiej, przyczem zwraca głównie uwagę na utratę niepodległości i na dążność do jej odzyskania, co na rozwój nauki wpływało niekorzystnie. W drugim rozdziale stwierdza, że naczelnem zadaniem pracy naukowej w Polsce w tym czasie było zbieranie i ratowanie od zagłady pamiątek przeszłości historycznej, tudzież pieśni i muzyki ludowej. W rozdziale trzecim charakteryzuje twórczość naukową w omawianym okresie i dzieli uczonych na dwie grupy o nazwiskach polskich i niemieckich. W rozdziale czwartym podkreśla chlubną rolę arystokracji w rozwoju nauki polskiej, a to jako uczonych, mecenasów, wydawców, twórców zbiorów. W rozdziale piątym daje uzasadnienie podziału dziejów nauki w Polsce od 1800—80 na trzy okresy t. j. od 1800—30, od 1831—63, 1864—80, które to okresy są zgodne z podziałem historii politycznej. Trzy ostatnie rozdziały szczegółowo omawiają dzieje nauki w trzech wymienionych okresach.

S. I.

Hauser Henri: L'enseignement de l'histoire économique en France. Revue historique CLXVIII. Novembre-Décembre. Paris 1931, str. 320—327.

Henryk Hauser, profesor historii gospodarczej w paryskiej Sorbonie, główny obok prof. Séé'go przedstawiciel historii gospodarczej we Francji, omawia tu rozwój historii gospodarczej w tym kraju, starającej się obecnie nadrobić niejako stracony czas, by stanąć na pewnej wyżynie w porównaniu z rozwojem historii gospodarczej Niemiec, Anglii, Ameryki, którym Francja pozwoliła się pod tym względem wyprzedzić.

Stwierdza Hauser, że obecnie rozwój tej gałęzi nauki historycznej jest zadowalniający i wykazuje, że szereg poważnych uczonych historyków zwraca obecnie swoje zainteresowania w kierunku historii gospodarczej. Nawołuje następnie do tworzenia katedr historii gospodarczej, których jest absolutnie za mało w stosunku do ogólnego zainteresowania. Zwraca w końcu uwagę, że historycy gospodarczy we Francji są przede wszystkim historykami. Brakuje im metody ujmowania zjawisk gospodarczych w rozwoju historycznym, bo brakuje im znajomości zjawisk życia gospodarczego bieżącego, bo brakuje im znajomości statystyki. Autor zachęca do szybkiego nadrobienia tych niedomagań.

S. I.

Současná filosofie u Slovanû (Współczesna filozofja u Słowian). Wykłady Instytutu Słowiańskiego w Pradze. Z cyklu „Współczesna słowiańska kultura“ pod redakcją M. Weingarta. Nakładem Instytutu. Praga 1932, str. 173.

Tom ten zawiera wykłady Ferdynanda Pelikana o filozofji rosyjskiej i Józefa Tvrdy'ego: o filozofji polskiej i Słowian południowych. Najwięcej miejsca poświęcono filozofji rosyjskiej. Rozpoczynają szereg filozofów najznakomitsi znawcy Kanta a mianowicie Wedenskiej i Lapszin. Wykład drugi poświęcony jest Mikołajowi Loski'emu. Trzeci wykład omawia grupę t. zw. „nowoslawofilów“ do których należą: Florenskij, Bulgakow, Trubeckij, Berdjajew i Karsawin. Czwarty wykład zajmuje się filozofją Franka, Jakowenki, Hessena, Stepuna Iljina, Wyszewcewa, Losewa, Sesemanna, Weidemana, Rubinstejna i Szeszowa. Wykład piąty omawia rosyjski marksizm (empirjomonizm i taktologja Bogdanowa, eklektycki materjalizm od Plechanowa do Deborinowa). Wykład szósty poświęcony jest problemowi Eurazji kończy zestawienie literatury filozoficznej. W drugiej części Tvrdy omawia najpierw filozofję polską (Lutosławski, Wiśniewski, Żółtowski, Milewski, Rubczyński, ks. Woroniecki, ks. Michalski, Kozłowski, Znaniecki, Heinrich, Tatarkiewicz, Twardowski, Witwicki, Błachowski, Łukasiewicz, Leśniewski, Ajdukiewicz, Chwistek i inni), a następnie filozofję Słowian południowych: Słoweńców, Chorwatów, Serbów i Bułgarów. Kończy znowu bibliografja prac filozoficznych polskich i Słowian południowych.

Br. Wl.

Oppeln-Bronikowski Friedrich: Archäologische Ausgrabungen im XX Jahrhundert. Berlin 1931, str. 167.

W sześciu rozdziałach przedstawia autor wyniki prac wykopaliskowych ostatnich lat 30, dokonanych w Mezopotamji, Syrii, Azji Mniejszej, Egipcie lub pochodzących z epoki klasycznej w starożytności, rzymskiej i przedhistorycznej w Niemczech.

Autor daje sprawozdania o tych zdobyczach i omawia ich znaczenie dla nauki historycznej i rozwój kultury. W umiejętny sposób zebrany materiał z licznymi ilustracjami sprawia, że książka ta przynosi korzyść nietylko miłośnikowi starożytności, ale i historykowi.

W. A. W.

Kutrzeba Stanisław: Historia ustroju Polski w zarysie. Tom I. Korona. Wydanie siódme. Kraków 1931, str. IX+1 nlb.+358.

Zanotować należy na tem miejscu nowe wydanie tomu pierwszego Historji ustroju Polski opracowanego przez prof. Kutrzebę. Zarówno na swój podręcznikowy charakter uwzględniający umiejętnie potrzeby korzystającej z niego młodzieży głównie uniwersyteckiej, a także i wyższych klas szkół o poziomie średnim, jak z drugiej strony dzięki umiejętnemu zebraniu i przejrzystemu podziałowi całego kompleksu zagadnień ustrojowych państwowości dawnej Rzeczypospolitej Polskiej, wkońcu dzięki przystępnej w stosunku do swej objętości cenie, książka ta doczekała się w stosunkowo niedługim okresie czasu siódmego wydania i z pewnością znajdzie wielkie zainteresowanie wśród kształcącej się młodzieży. Utrzymując pierwotną koncepcję ujęcia przedmiotu, autor uwzględnił w nowym wydaniu w dużej mierze literaturę monograficzną, historyczno-prawno-gospodarczą, a to do roku 1930. S. I.

Schmitthenner Paul: Krieg und Kriegführung im Wandel der Weltgeschichte. Wildpark-Potsdam 1930, str. 452.

Książka powyższa, to jeden tom wydawanego przez Herrego „Museum der Weltgeschichte“. Nie są to dzieje chronologiczne wojen i sposobu ich prowadzenia, ale znalazły tu opracowanie zagadnienia z punktu widzenia kulturalno-historycznego. I tak mamy rozdziały o łuku i mieczu, koniu i strzale, wojnie a gospodarce, wojnie a państwie, wojnie a kulturze, o wojnach zbliżone i daleka, o bitwach, dowódcach i t. p. Naturalnie, że powtarzać się musi autor, wybrawszy taką konstrukcję. Najdokładniej przedstawione są wieki starożytne i średniowieczne. Z wielkiem zainteresowaniem czyta się rozdziały o konnych walkach Mongołów, czy rycerstwa.

Książka profesora Schmitthennera, zaopatrzona obszerną

bibliografią rzeczową, zainteresować może nie tylko historyka, ale i szersze społeczeństwo, a przede wszystkim sfery wojskowe.

W. A. W.

Nicolai Hellmut: Oberschlesien im Ringen der Völker. Oppeln 1930, str. 126.

Książeczka ta wydana przez opolską grupę Związku Walki o niemiecką kulturę (Kampfbund für deutsche Kultur) jest tendencyjnym przedstawieniem historii Śląska od najdawniejszych czasów aż do doby obecnej, jako germańskiego przedmurza, bastionu dla ekspansji wielko-niemieckiego państwa, którego obrona i utrzymanie jest rzeczą konieczną dla rozwoju kultury na wschodzie. Książeczka napisana popularnie, zaopatrzona w szereg map i wykresów porusza wszelkie dziedziny życia dzielnicy śląskiej i świadczy o intensywności, konsekwencji, żywotności i sile propagandy proniemieckiej na Śląsku.

Z. K.

Bühler Johannes: Das erste Reich der Deutschen. Von der Völkerwanderung bis zur Reformation. Leipzig 1931, str. 446.

Jest to doskonały podręcznik historii Niemiec wieków średnich, opracowany na podstawie wydanego przez autora kilkutomowego wydawnictwa źródłowego „Deutsche Vergangenheit“. Książka niniejsza nie ma jednak szablonu podręcznikowego z licznymi datami i nazwiskami, ale przedstawia te elementy, które niemieckie średniowiecze stworzyło i które je charakteryzują. 80 współczesnych ilustracji wzbogaca treść książki i upiększa jej szatę zewnętrzną.

W. A. W.

Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego. I. Zagadnienia podstawowe (z mapami, wykresami i ilustracjami). Redaktor prof. dr. Ignacy Czuma. Lublin 1932, str. XXVIII+370+2 nlb.

Jest to druga z rzędu monografia, jaka po monografii województwa tarnopolskiego, ukazała się w ostatnich czasach. Mając na uwadze te same co i pierwsza cele, inaczej została pomyślana. Obok bowiem temu niniejszego, mają ukazać się jeszcze w najbliższej przyszłości dwa dalsze, mające objąć opracowanie stosunków gospodarstwa rolniczo-leśnego, a następnie stosunków przemysłowych, handlowych, skarbowych i samorządowych województwa lubelskiego.

Na tom pierwszy zwracamy tu uwagę głównie ze względu na jego: Wstęp historyczny, napisany tuż przed śmiercią przez Kazimierza Sochaniewicza, a obejmujący dzieje historyczne województwa lubelskiego i na Zarys etnograficzny woj. lubelskiego napisany przez prof. Adama Fischera.

S. I.

Województwo tarnopolskie. Nakładem Komitetu wojewódzkiej wystawy rolniczej i regionalnej w Tarnopolu. Lwów 1931, str. 452+4 nlb.

Monografia województwa tarnopolskiego jest właściwie wynikiem inicjatywy, jaką powzięło Ministerstwo reform rolnych, by w kilku monografiach zobrazować całokształt życia poszczególnych ziem Rzeczypospolitej, zwłaszcza południowych i wschodnich a to dla ułatwienia zrozumienia bieżących zjawisk w rozmaitych dziedzinach życia, a przede wszystkim w dziedzinie ustroju rolnego. Przedsięwzięcie to wziął na siebie Instytut Badań Spraw Narodowościowych i prace powierzył całemu szeregowi pracowników naukowych, którzy posunęli je daleko naprzód względnie całkowicie ukończyli. Wydaniu tych monografij w całości stanęły na przeszkodzie trudności finansowe.

Ukazanie się monografij województwa tarnopolskiego już obecnie zawdzięczać należy jednak inicjatorom Wystawy rolniczej i regionalnej w Tarnopolu, zorganizowanej tamże ubiegłego roku. Dzięki ich staraniom książka mogła w stosunkowo niedługim czasie być wydrukowana, choć ten pośpiech musiał się z konieczności odbić na niektórych rozdziałach monografij, zwłaszcza tych, których autorowie nie ukończyli swych prac przed rozpoczęciem druku. Mimo to książka ta odda niewątpliwie usługi zarówno dla władz państwowych, jak dla szerszego ogółu społeczeństwa, jak wreszcie dla nauki.

Historyka zainteresują tu głównie rozdziały p. t.: Rys dziejów ziem województwa tarnopolskiego napisany przez J. Haliczera, Zarys kultury ludowej woj. tarnopolskiego przez Falkowskiego, Zarys historii ustroju rolnego, Podstawy władania ziemią, Zarys przemysłu i handlu przez St. Inglota, Ziemiaństwo przez A. Czołowskiego i Ochrona zabytków sztuki przez J. Piotrowskiego. S. I.

Feinkind Mojżesz: Dzieje Żydów w Piotrkowie i okolicy. Piotrków 1930, str. 88 in 4-to.

Do nielicznych dotąd prac historycznych o Żydach w Polsce, należy przytoczona wyżej broszura, wydana nakładem własnym autora, a częściowo drukowana już w miejscowym dzienniku „Głosie Piotrkowskim“, wychodzącym w latach 1916—17. Że miasto tak starożytne jak Piotrków, w którym odbywały się już w średniowieczu synody duchowne oraz wiece i sejmy koronne, a od czasów Batorego „prześwietne“ trybunały, ścigało liczne rzesze dziatwy Izraela dla zarobku, rzecz niewątpliwa. Gdy jednak naówczas w miastach królewskich, stosowano powszechnie zasadę „nietolerowania Żydów“, i tu osiadali oni naprzód poza murami miejskimi, zwłaszcza za bramą Wolborską, przy tak zw. ulicy Żydowskiej. Z biegiem czasu, korzystając z wielkiej łaskawości naszych królów: Kazimierza

Wielkiego, a szczególnie Kazimierza Jagiellończyka, zyskiwali przybysze coraz większe wolności handlowe i w samym śródmieściu.

Autor z niezawodną pracowitością roztacza przed nami w kilkunastu rozdziałach dzieje tutejszego osadnictwa żydowskiego, dopiero jednak od XV wieku aż do chwil obecnych. Posiłkuje się przytem zarówno aktami Archiwum Głównego w Warszawie, jak i miejscowego magistratu; czerpie wiedzę z pergaminów Muzeum piotrkowskiego na Zamku oraz zużytkowuje literaturę drukowaną. Pomimo starannej naogół korekty, trafiają się dość liczne omyłki, zwłaszcza przy odczytywaniu tekstów łacińskich, może z winy miejscowej drukarni. Przeoczeniu jednak samego autora przypisać należy twierdzenie, iż prawo magdeburskie wprowadzone zostało do Piotrkowa za ledwie w 1404 r. (str. 3), gdy właściwie powołany dokument Władysława Jagiełły, zatwierdzał tylko dawniejsze a przez pożar zniszczone przywileje z XIII wieku. Komendantem zagarniętego przez Szwedów Piotrkowa w 1656, był Jan Piron, z pochodzenia Włoch, a nie „Pirran“ jak notuje autor (str. 8). Najdawniejszy pergamin wydany Żydom piotrkowskim przez króla Jana III, datowany był z Jarosławia, dnia 16 września 1676 r., a nie w marcu t. r., jak błędnie powtarza autor (str. 12) za prof. Bałabanem.

Tutejsze „Ghetto“ żydowskie nad rzeką Strawą, nie „przecinało posiadłości biskupiej“ (str. 15), lecz według posiadanych przez nas planów, graniczyło od zachodu z miasteczkiem zw. „Arcybiskupie“, leżącym tuż obok Jurydyki zamkowej. Po tem wyjaśnieniu topograficznym, razi niewłaściwość łączenia tych dwóch miejscowości w jedną nomenklaturę „Jurydyka vel Biskupie“ (str. 77). Autor posiłkując się w swych wywodach rękopiśmienną Księgą (Pinaks) bractwa kahalnego z XVIII stulecia, natrafia tam ze zdziwieniem na „zagadkowe i na owe czasy charakterystyczne podpisy“ rabinów, „z łacińskimi literami M. M. p. p.“ (str. 38—39), co jak wiadomo równało się stwierdzeniu własnoręczności podpisu — *manu propria*.

Ostatni rozdział XV poświęca autor krótkim dziejom Żydów w okolicach Piotrkowa: w Rozprzy, Wolborzu, Belchatowie, Sulejowie, Serocku, Kamieńsku i Kleczewie — dorzucając niejeden ciekawy szczegół do historii tych napół żydowskich miasteczek.

Całość pracy mecen. Feinkinda robi wrażenie sumiennych studjów, i może być przykładem dla innych inteligentnych Żydów, jak powinni pojmować nietylko prawa, lecz i obowiązki obywateli kraju.

M. R. Witanowski.

Simanski P.: Podręcznik historii wojskowości powszechnej. Rzym i Bizancjum. Przełożył St. Płowski. Warszawa 1932, str. 142.

Literatura nasza nie posiadała dotychczas podręcznika, któryby obejmował całokształt historii wojskowości powszechnej. W r. 1928 zainicjował Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy cykl wydawnictw z tego zakresu. Pierwszą była praca Kary p. t. „Podręcznik historii wojskowości powszechnej. Grecja i Macedonja“. W ostatnich dniach ukazała się praca powyższa, w której omówił autor organizację wojska, uzbrojenie, sztukę wojenną, oblężniczą i t. d. Rzymu od początku istnienia aż do jego upadku. Ostatni z ośmiu rozdziałów książki poświęcony jest Bizancjum. Wielkim organizatorom i twórcom nowych form taktyki i strategii jak Marjuszowi i Cezarowi poświęca autor osobne rozdziały. Praca oparta na bogatej literaturze, ujęta jest przejrzyście i przystępnie, zainteresuje wojskowych, nauczycielstwo i szeroki ogół społeczeństwa.

W. A. W.

Dziewanowski Władysław: Podręcznik historii wojskowości powszechnej. Średniowiecze. Warszawa 1932, str. 116.

Książka ta należy do cyklu podręczników historii wojskowości wydawanych przez Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy w Warszawie. Autor omawia w pięciu rozdziałach urządzenia wojskowe, ich rozwój, organizację, uzbrojenie i zagadnienia taktyczne, a ogranicza się nie tylko do Polski, lecz porusza także ludy germańskie, wojska feudalne, wojska słowiańskie, ludy wschodnie Arabów, Mongołów, Turków, początki wojska stałego i t. p. Praca ta o charakterze powszechnym, oparta na bogatej literaturze przedmiotu, z ilustracjami w tekście, oraz ze względu na szeroko potraktowaną dziedzinę polityczno-społeczną, zainteresuje nie tylko świat wojskowy i szkoły, lecz również miłośników historii.

W. A. W.

Widajewicz Józef: Najdawniejszy Piastowski podbój Pomorza. Nadbitka z „Slavia Occidentalis“. Tom X, 1931, str. 13—117.

Przez długi czas utrzymywał się w naszej i obcej nauce pogląd, że podboju Pomorza dla Polski dokonał dopiero Bolesław Chrobry. Zapatrywanie to opierało się na opowiadaniu t. zw. Galla, który kwestję pomorską złączył z osobą Bolesława Chrobrego. Dopiero w ostatnich czasach zwyciężył pewnik, że zdobycie Pomorza należy przypisać nie Chrobremu, lecz Mieszkowi I. Najprawdopodobniej już około 960 roku rozpoczął Mieszko pierwszy podboje na Pomorzu. Trudności nasuwa bliższe poznanie szczegółów dokonywanego podboju.

Znacznie rozszerzył niejasne o tem przekazy Widukinda i aktu darowizny Polski na rzecz Stolicy Apostolskiej (Dagome iudex), opis Ibrahima ibn Jakóba. Opierając się na tych źródłach stwierdza autor, że już przed 963 rokiem Mieszko podbił

tak południowo-zachodnie szczepy Pomorza (Licikawików), jak i północno-zachodnie (Wolinian). Niechętni Mieszкови Wolinianie, mając poparcie związku Weleckiego zdołali wyzwolić się z pod zwierzchnictwa Mieszka po zadanej mu klęsce w 963 roku, natomiast z południowej części musiał Mieszko uznać się lennikiem Niemiec. Zwierzchnictwo Mieszka nad Wolinem wraca już w cztery lata później w 967 roku. Zmiany nastąpiły dopiero około 980 r., kiedy to królewicz szwedzki Styrbjörn, porozumiewszy się z królem duńskim Haraldem opanował wyspę Wolin i założył tu kosz normandzki Jomsborg. Wiadomości te, jak i następne, uzyskuje autor przez rozbiór zabytków islandzko-skandynawskich, t. zw. sag, które zawierają niejedną cenną wzmiankę dla najdawniejszych dziejów polskich. Założenie Jomsborga ustala autor na czas około 980 roku. Już w trzy lata później ginie Styrbjörn, z czego skorzystał Mieszko, mianując już ze swego ramienia jarłów (naczelników) kosza, chociaż przez kilka jeszcze lat (c. 988) musiał z tej części opłacać trybut Duńczykom. Cały wywód autora dochodzi do konkluzji, że Polska już w swoim zaraniu dziejowym za Mieszka I opierała się o długi, bo od ujścia Odry do ujścia Wisły sięgający, brzeg Bałtyku.

Br. Wł.

Donner Gustav Adolf: Kardinal Wilhelm von Sabina Bischof von Modena 1222—1234. Päpstlicher Legat in den nordischen Ländern (†1251). Societas Scientiarum Fennica. Commentationes humanarum litterarum, II. 5. Helsingfors 1929. str. XXV + 449.

Pod powyższym tytułem ukazała się niedawno obszerna biografia Wilhelma biskupa Modeny, późniejszego kardynała-biskupa Sabiny, który jako wielokrotny legat papieski regulował sprawy kościelno-polityczne w Inflantach, Kuronji i Estonji, Prusach wschodnich, w Norwegji i Szwecji. Praca składa się z 10 rozdziałów, w których życie i działalność Wilhelma przedstawione są w porządku chronologicznym, w sposób bardzo dokładny i szczegółowy. Podstawą jej jest odnośny materiał źródłowy wydany w rozlicznych publikacjach tudzież wyniki specjalnych prac monograficznych, wśród których znaczną pozycję stanowią mało znane u nas wydawnictwa finlandzkie i skandynawskie. Do tego dodał autor szereg dokumentów, odnoszących się do początkowej działalności Wilhelma, a wydobytych z archiwów włoskich, zwłaszcza z Archiwum Kapituły w Modenie. Zestawienie wyzyskanych publikacji źródłowych i literatury stanowi uzupełnienie tej pięknej i ciekawej pracy, a załączona karta podróży legacyjnych Wilhelma po Inflantach i Estonji przyczynia się wybornie do ułatwienia lektury.

St. Z.

Niwiński Mieczysław: Opactwo Cystersów w Wąchocku. Fundacja i dzieje uposażenia do końca wieków śred-

nich. Kraków 1930, str. 164 + mapa. Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Polskiej Akademji Umiejętności. Serja II. T. 43.

W literaturze historycznej zwłaszcza niemieckiej, a także francuskiej i belgijskiej jest szereg opracowań poświęconych działalności klasztorów cysterskich, przyczem nie bez powodu zwraca się ciągle główną uwagę w tych pracach na ich gospodarczą działalność. I praca Niwińskiego, stosownie zresztą do charakteru źródeł, ogranicza się do omówienia fundacji i dziejów uposażenia opactwa Cystersów w Wąchocku do końca wieków średnich.

Składa się praca z pięciu rozdziałów. W pierwszym zajmuje się autor krytycznym rozbiorem źródeł, na podstawie których pisze pracę. W rozdziale drugim omawia fundację opactwa (Gedko, biskup krakowski założyciel w roku 1179). Rozdział trzeci rozpatruje rozwój uposażenia po koniec wieków średnich i tu podkreśla gospodarczą działalność Cystersów. W rozdziale czwartym mówi autor o rozwoju immunitetu klasztornego. Przedewszystkiem bierze pod uwagę immunitet wierzbicki (1207—1227) nadany przez Leszka Białego, a następnie przywilej Bolesława Wstydlivego z roku 1275. Ostatni rozdział w całości dotyczy działalności gospodarczej. Omawia tu autor typy gospodarki rolnej, eksploatację kruszców (żelaza), działalność kredytową klasztoru. Praca stanowi ważny przyczynek do oceny roli historyczno-gospodarczej Cystersów w Polsce.

S. I.

Łowmiański Henryk: Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. T. II, str. 448. Wilno 1932. Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. T. VI.

Przedstawiwszy w tomie I-ym osadnictwo, stosunki gospodarcze i społeczne ludów bałtyckich w ich epoce plemiennej¹⁾, przechodzi autor w tomie II-gim do omówienia ich organizacji państwowo-terytorjalnej w tym czasie. Jednostkami tej organizacji były terytorja plemienne, ziemie i włości, powstałe drogą rozkładu wyższorzędnych związków szczepowych, których istnienie przyjmuje autor odnośnie do trzech szczepów bałtyckich, t. zn. Prusaków, Łotyszów i Litwinów. Omawiana praca ustala przedewszystkiem geografję tych jednostek państwowo-terytorjalnych, wykrywając na obszarze plemienia żmudzkiego i górnolitewskiego cały szereg terytorjów niższego rzędu (roz. V), poczem określa ich strukturę wewnętrzną, odrzucając istnienie w nich ustroju monarchicznego, a przyjmując instytucję wodzów i wieców, tudzież rozważając główną funkcję związków terytorjalnych, jaką była organizacja obrony (roz. VI). Ostatni rozdział (VII) poświęcony jest problemowi budowy monarchji

¹⁾ Por. Wiadomości historyczne z 1931 r., str. 128.

litewskiej przez Mendoga, której genezy dopatruje się autor w stosunkach zewnętrznych. Przedstawia zatem wpływ czynników zewnętrznych na wytworzenie się monarchji litewskiej, a następnie zmiany wewnętrzne, które wywołał ten fakt a które dokonały się głównie w dziedzinie ustrojowo-politycznej, nie sięgając głęboko w strukturę gospodarczą i społeczną plemion litewskich.

Wywody autora, których wyniki stanowiąc będą niewątpliwie epokę w rozwoju badań nad dziejami Litwy pogańskiej, objaśnione są dwiema mapami dołączonymi do tomu II-go. Jedna z nich przedstawia osadnictwo szczepu litewskiego do 1422 r., druga podziały polityczne (terytoria szczepowe i plemienne tudzież ziemie) ludów bałtyckich w XIII w. *St. Z.*

Berlière Ursmer Dom: La familia dans les monastères bénédictins du moyen-âge. Académie royale de Belgique. Classe des lettres et des sciences morales et politiques. Mémoires. Collection in 8°. T. XXIX, fasc. 2. Bruxelles, str. 123 + 1 nlb.

Pod terminem familja klasztorna należy rozumieć w sensie średniowiecznym ogół osób świeckich zależnych od klasztoru, pełniących i ponoszących na jego rzecz rozliczne funkcje i ciężary, a przebywających jużto w obrębie samego klasztoru, jużto w obrębie jego zabudowań klasztornych, jużto wreszcie we wsiach należących do klasztoru. Ten termin obejmował również wolnych dzierżycieli ziemi klasztornej względnie oddających się wraz z ziemią w niewolę klasztoru niegdysь wolnych ludzi.

Autor zajmuje się w tej książce ludnością wchodzącą w skład familji klasztoru Benedyktynów, a przebywającą w obrębie klasztoru i najbliższych jego zabudowań. Uwzględnia też ewolucję, jakiej podległy terminy określające poszczególne, omawiane kategorie ludności w rozwoju historycznym. Dla interesujących się organizacją klasztorów benedyktyńskich w średniowieczu praca ta odda duże usługi, ustalając znaczenie różnorodnych terminów występujących w źródłach na oznaczenie ludności wchodzącej w skład familji. *S. I.*

Zajązkowski Stanisław: Bitwa pod Płowcami. W sześćsetną rocznicę. Poznań. Odbitka z „Strażnicy Zachodniej“. 1931, nr. 4.

Autor przedstawia początki państwa krzyżackiego w Prusach Wschodnich. Ponieważ Krzyżacy nie byli ani narodem ani żadną grupą społeczną, która sama z siebie mogłaby się uzupełniać i rozrastać, przyszłość ich była zależną od napływu rycerstwa z Niemiec. Stąd dążeniem ich od końca XIII w. było połączenie z Niemcami i napór na Polskie Pomorze. W 1308 r. podstępem zajęli Gdańsk, Tczew, Świecie i inne grody. Ponieważ drogą układów odzyskanie Pomorza było niemożliwym,

musiał rozstrzygnąć miecz. Wojnę rozpoczął Łokietek w 1327 roku. Po chwilowych rozejmach w lipcu 1331 urządzili Krzyżacy nową wyprawę na Polskę, a zachęceni jej wynikiem we wrześniu urządzili drugą. Na powracające wojsko krzyżackie uderzył 27 września Łokietek i odniósł zupełne zwycięstwo. Lecz drugi oddział krzyżacki, który przodem ruszył ku Brześciowi zawrócił i przyszło do ponownej walki, w której wprawdzie Krzyżacy zostali panami placu boju, lecz bitwa faktycznie była nierozstrzygnięta. Mimo to znaczenie jej moralne dla Polski było wielkie. I dla dzisiejszych czasów ma ono symboliczne znaczenie. Jak niegdyś pod Płowcami zebrało się rycerstwo całej Polski, tak samo i dziś wszystkie siły polskie muszą być gotowe, by wystąpić w obronie Pomorza. *Br. Wł.*

Kurnatowski Jerzy: Polskie kandydatury na tron czeski. Warszawa 1932. Odbitka z „Jednoty“, str. 38.

Opierając się na najnowszej literaturze przedstawia autor przełomowe chwile rewolucji czeskiej z pierwszej połowy XIV w. zajmując się głównie kandydaturą Władysława Jagiełły i Witolda na tron czeski. Po śmierci Wacława Luksemburczyka znaczna część Czechów oburzona na Zygmunta za jego stanowisko wobec Husa na soborze w Konstancji nie chciała słyszeć o jego wyborze. Wśród Husytów od samego początku zarysowały się dwa odłamy: umiarkowany i radykalny. Kiedy umiarkowani byli skłonni do układów z Zygmuntem, radykalni pod wodzą Žižki występowali przeciw temu bezwzględnie. Wyprawa Zygmunta na Pragę w lipcu 1420 zakończyła się zupełną jego klęską. Wtedy to panowie czescy wysłali do Jagiełły Henryka z Waldsteinu z zaproszeniem na tron czeski. Lecz Jagiełło odmówił. Niezrażeni tem zwrócili się z początkiem 1421 r. ponownie, a po drugiej odmowie ofiarowali koronę Witoldowi. Witold przyjął, a jako swego namiestnika wysłał Zygmunta Korybutowicza. Już po kilku miesiącach (od IV—XII 1422) Korybut potajemnie opuścił Pragę. Stało się to na rozkaz Jagiełły i Witolda działających pod wpływem Oleśnickiego. Ażeby załagodzić wrażenie jakie wywołało odwołanie Korybutowicza wysłał Jagiełło list do narodu czeskiego, w którym nawoływał do zgody z kościołem. Mistrzowie prasy odpowiedzieli odmownie, co nie przeszkadzało panom czeskim jeszcze raz zwrócić się do Jagiełły i Witolda z prośbą o przyjęcie korony, lecz znowu bezskutecznie. Wtedy na własną rękę ruszył do Pragi Zygmunt Korybutowicz, ściągając na siebie gniew Jagiełły i Witolda. Nie utrzymał się jednak przy rządach, królem uznany został ostatecznie Zygmunt Luksemburczyk. Po śmierci tegoż stronnictwo husyckie przeciwko Albrechtowi Habsburskiemu ofiarowało koronę Władysławowi Warneńcowi. Lecz i teraz Oleśnicki stanął na przeszkodzie. Dopiero

syn Kazimierza Jagiellończyka Władysław za sprawą Jerzego z Podiebradu otrzymał dla Jagiellonów koronę czeską.

Br. Wł.

Hejnosz Wojciech: Rzut oka na dzieje skarbowości Polski przedrozbiorowej. Odb. z książki p. t. „Odrodzona skarbowość polska“. Warszawa 1931.

Praca pod powyższym tytułem, niewielka rozmiarami, ale bardzo jasno i treściwie napisana, oparta jest na ubogiej zresztą odnośnej literaturze naukowej, którą autor na wstępie pokrótce omawia. W dziejach skarbowości Polski przedrozbiorowej różni autor dwa okresy, odgraniczone od siebie ustawą 1590 r., która wprowadziła oddzielenie skarbu królewskiego od publicznego. Przedtem był okres jednolitego skarbu książęco-królewskiego, w którym z kolei wyróżnić można dobę przedhistoryczną, dobę prawa książęcego do 1374 r. i dobę formowania się nowożytnej skarbowości. W okresie drugim zajmuje się autor przede wszystkim skarbem królewskim, a następnie publicznym, zwracając przytem uwagę na skarbowość sejmików rozwiniętą od początków XVII w. do 1768 r.

St. Z.

Pirenne Henri, Renaudet Augustin, Perroy Edouard, Handelsman Marcel, Halphen Louis: La fin du moyen-âge. La désagrégation du monde médiéval (1285—1453). L'annonce des temps nouveaux (1453—1492). Peuples et civilisations. Histoire générale publiée sous la direction du Louis Halphen et Philippe Sagnac, t. VII. Paris 1931, cz. I. str. 569 + 3 nlb., cz. II. 333 + 1 nlb.

Wydawnictwo to mające obejmować historję powszechną w dwudziestu tomach jest niewątpliwie przedsięwzięciem wielkiej miary, tem więcej, że stoi ono na wyżynie dzisiejszych wymagań historji. Uwzględnić bowiem zamierza i stopniowo to realizuje oprócz historji politycznej, historję gospodarczą, historję kultury, historję ruchów społecznych. Poszczególne działy historji opracowują specjaliści. Stąd w druku ukazuje się historja powszechna zależnie od ukończenia ich prac, niekoniecznie w chronologicznym porządku. Dotąd ukazało się z druku dziewięć woluminów w dziewięciu tomach.

Wymienione dwa tomy obejmują koniec wieków średnich. Tom pierwszy składa się z dwóch głównych części t. zn.: Złamanie się porządku średniowiecznego i Upadek porządku średniowiecznego. Tom drugi p. t.: Zapowiedź czasów nowożytnych zajmuje się organizacją kościoła w drugiej połowie XV wieku i jego polityką, a następnie historją polityczną Niemiec, Francji, Anglii, Hiszpanji, Włoch, Polski i państwa muzułmańskiego, wkońcu omawia przeobrażenia umysłowe, społeczne i gospodarcze w drugiej połowie XV wieku. Sprawom polskim poświęcone są: w tomie I-szym części pierwszej, część roz-

działu VIII-go, w części drugiej rozdział V-ty; w tomie II-gim rozdział VI-ty. S. I.

Walawender Antoni: Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450—1586. I. Zjawiska meteorologiczne i pomory (z wykresami). Przedmowę napisał prof. Franciszek Bujak. „Badania z dziejów społecznych i gospodarczych“ pod redakcją prof. Fr. Bujaka. Nr. 10. Lwów 1932. Nakład główny: Kasa im. J. Mianowskiego, Warszawa, Nowy Świat 72, str. VIII+112*+299, 8°.

Praca A. Walawendera stanowi niewątpliwie ważną epokę w „Badaniach z dziejów społecznych i gospodarczych“ nie tylko dlatego, że z ukazaniem się jej Badania osiągnęły liczbę 10 numerów, ale głównie z powodu jej doniosłej wartości dla historii społecznej i gospodarczej. Jest ta praca rezultatem 5-letnich wytrwałych wysiłków autora, wliczając już w to nagromadzenie sporo materiałów do drugiego tomu „Kroniki klęsk elementarnych“, który autor w dalszym ciągu przygotowuje, a który obejmować będzie: „Zniszczenia wojenne i pożary“. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że A. Walawender nie tylko historii gospodarczej, ale wogóle historii dobrze się zażył.

O znaczeniu tego dzieła dla historii społecznej i gospodarczej mówi w przedmowie prof. Bujak, który dał inicjatywę do jego opracowania, także autor podkreśla doniosłą rolę klęsk elementarnych w życiu społecznym i gospodarczym. Opis klęsk elementarnych danych przez autora, liczy stron 112, w tem mieści się wykaz cytowanych w pracy źródeł i literatury, wstęp, rozdziały: I. Metoda, II. Przebieg zjawisk klimatycznych, III. Skutki ekonomiczne zjawisk klimatycznych, IV. Zarazy, V. Oddziaływanie zaraz na życie gospodarcze i wykresy z tytułami w językach polskim i francuskim, przedstawiające przebieg klęsk w chronologicznym układzie z uwzględnieniem wiadomości ogólnych i odnoszących się do poszczególnych dzielnic. Stron 299 obejmuje sama kronika. Tu osobny rozdział stanowią zjawiska meteorologiczne i związany z niemi dział urodzajów, osobny rozdział zarazy. Kronika ułożona jest w układzie chronologiczno-terytorjalnym z zaznaczeniem rodzajów klęsk. Jak sam autor podkreśla, chodziło mu w opisie o nakreślenie ogólnego zarysu przebiegu klęsk elementarnych w rodzaju historycznym, szczególnie nacisk położył on na opracowanie samej kroniki. S. I.

Kałwa Piotr ks.: Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej w ziemi sanockiej. Lwów 1931. Odb. z „Księgi pam. ku czci prof. Abrahama“, II, str. 56 (309—364).

Inaczej całkiem, aniżeli twórcy Unji Brzeskiej, próbowała rozwiązać sprawę schizmatyków w położonych w ziemi sanockiej włościach swoich siostra stryjeczna słynnego Bernarda Maciejowskiego, kasztelanowa przemyska, Katarzyna z Maciejowskich Wapowska. Poprostu w miejsce istniejących cerkwi schizmatyckich ufundowała kościoły łacińskie i osadziła przy nich duchownych łacińskich. Metoda ta obiecywała nawet niezłe rezultaty. Autor rozprawki przedstawia krótki życiorys Wapowskiej, opisuje dokonaną przez nią fundację, której losy streszcza, kończy zaś przytoczeniem aktu, którym biskup przemyski, Wawrzyniec Goślicki, fundację w r. 1593 zatwierdził.

J. U.

Badecki Karol: Leonard Herle, ludwisarz i jego lwowskie działa 1544—1572. Studium archiwalno-muzealne z 10 ilustracjami. Osobne odbicie z XXXI—XXXII tomu „Biblioteki Lwowskiej“, wydanego p. t. „Studja lwowskie“. Lwów 1932, str. 39.

Powyższa rozprawa, referowana na posiedzeniu sekcji historii sztuki i kultury Towarzystwa Naukowego we Lwowie, przedstawia nam życie i działalność jednego z najświetniejszych ludwisarzy lwowskich w. XVI. Herle, przybysz norymberski, pracował w służbie miejskiej lwowskiej przez lat 28, trudniąc się odlewnictwem dział, kul, fabrykacją prochu i t. p. Niejednokrotnie odpierały jego działa wroga z pod murów Lwowa lub uświetniały swym grzmotem święta lokalne. Sprzęt wojenny miasta powiększył się w tym czasie tak znacznie, że wybudowano w miejsce starego cekauzu, nowy do dziś istniejący arsenał. Dział tych było tak dużo a wartość tak ogromna, że jeszcze 200 lat później mogło miasto z ich sprzedaży uratować swe finanse. Powędrowały herlowskie działa ze Lwowa i dopiero za staraniem Komisji Rewindykacyjnej wróciły 3 okazy pracy naszego ludwisarza do Polski. Dwa z nich przeszły do Muzeum Historycznego miasta Lwowa, dzięki czemu mógł autor po dokonaniu analizy i autopsji rozwiązać zagadkowy dotąd problem herlowskich armat.

W. A. W.

Umiński Józef ks.: Opinie o cnotach, świętobliwości i zasługach Stanisława Hozjusza. Lwów, 1932. Nakładem Funduszu Hozjańskiego. Str. VIII + 240.

W związku z przygotowaniem do kanonizacji znakomitego kardynała polskiego opracował ks. Umiński opinie, jakie o nim wygłaszali współcześni i potomni dla stwierdzenia t. zw. *famae sanctitatis*. Stąd książka ma swój specyficzny charakter, ale ze względu na zebranie dużego materiału historycznego, zestawionego z wielkim wysiłkiem i nakładem pracy, ze względu na metodę traktowania przedmiotu, zasługuje na uwagę ze strony historycznego świata i nie należy wątpić, że wywołała zainteresowanie i fachową ocenę.

Autor podaje najpierw opinie współczesnych, a potem pośmiertne, by na ich podstawie scharakteryzować w krótkim zakończeniu postać Hozjusza. W dodatku znajdujemy informacje o portretach kardynała oraz sześć rycin „Theatrum virtutum D. Stanislai Hosii“ Tomasza Tretera, ze szczegółowym ich objaśnieniem.

K. T.

Kolb Viktor: Das Leben des heiligen Ignatius von Loyola, Stifters der Gesellschaft Jesu (Jesuiten. Lebensbilder grosser Gottesstreiter). Freiburg 1931, str. 158.

Ignacy Loyola, jedna z największych postaci kościoła katolickiego, założyciel zakonu Jezuitów, uzyskał nową biografię z licznymi, dotychczas nieznanymi szczegółami. Autor długie lata zajmował się Loyolą a w książce swej dał nam życiorys jego, przyczem szczególny nacisk położył na charakter i wielką umysłowość świętego. Monografia napisana żywo i jasno, z ciekawie może nietylko historyka, ale i niekatolika-laika.

W. A. W.

Zabeła T.: Mesta Beraścéjskae u XVI stolećci. (Socyjalna-ekonomiczny narys). Bełaruskaja Akademiya Nawuk. Zapiski Addzełu Humanitarnych Nawuk. kn. 8. Pracy Klasy Historii. T. III. Mensk 1929, str. 81—126.

Autor opisuje dzieje wewnętrzne Brześcia Litewskiego w kilku rozdziałach z podkreśleniem zagadnień społecznych i gospodarczych. I tak znajdujemy tam szczegóły rozwoju handlu Brześcia, ludność we wszystkich jej stanach. Osobno omówieni pozamiejscy obcy poddani i żydzi, oraz instytucje ogólnomiejskie. Podstawą pracy są zapiski z Metryki Litewskiej.

K. T.

Forstreuter Kurt: Die Entwicklung der Nationalitätenverhältnisse auf der Kurischen Nehrung. „Altpreussische Forschungen“. t. VIII. str. 46—63.

Praca pod powyższym tytułem opiera się w znacznej mierze na materiale Archiwum królewieckiego, głównie z XVI i XVII w. Wykazuje ona, że Mierzeja kurońska, której warunki fizjograficzne były niepomysłne dla osadnictwa, była najprawdopodobniej pierwotnie niezaludnioną. Dopiero za czasów krzyżackich, gdy Mierzeja stała się ważnym szlakiem komunikacyjnym łączącym Prusy z Inflantami, zaczęły powstawać tam zamki i karczmy, w których siedzieli Niemcy. Później na obszar Mierzeji zaczęli napływać rybacy kurońscy, znajdując tu pomysłne warunki dla wykonywania swego rzemiosła. Liczba ich jest znaczna już w połowie XVI w., współcześnie zaś z Kurokami występuje na Mierzeji i ludność litewska. Stała się więc wkońcu Mierzeja obszarem zamieszkałym przez trzy elementy etniczne niemiecki, kuroński i litewski, z których pierwszy roz-

winał się w ciągu XIX w. wydatnie pod względem liczebnym, kosztem ludności kurońskiej.

St. Z.

Hrubý František: Prosebný list 36 českomoravských kněží emigrantů knížeti Kryštofu Radziwiłłowi z r. 1629. „Český Časopis Historický“. R. XXXVIII. 1932. str. 109—113.

Licznie zebrani w Lesznie emigranci czescy z Komeńskim na czele znajdowali się w ciężkim położeniu i niewielu z nich tylko zdołało się zainstalować w domach polskich protestantów. Gdy po patentach przeciw emigrantom z r. 1627 i 1628 okazało się, że powrót ich do ojczyzny jest niemożliwy, zwrócili się o pomoc do hetmana lit. Radziwiłła. List ten publikuje dyr. Hrubý. Notujemy zaś to miscellaneum, aby sprostować nieporozumienie, którego mimowolnym sprawcą jest podpisany. Oryginał jest w rękopisach Biblioteki Kórnickiej a tylko przez podpisanego został sfotografowany dla użytku dyr. Hrubý'ego, nie jest zaś własnością Biblioteki Ossolińskich.

K. T.

Odložilík Otakar: Daniel Vetter a jeho cesta na Island. Otištěno z „Časopisu Matice Moravské“. Ročník 55, 1931, str. 22.

Daniel Vetter jeden ze znanych teologów braci czeskich jako student w Niderlandach i w Bremie udał się z towarzyszem na daleką wyspę północną w r. 1613 i podróż tę swoją opisał. Po wojnie trzydziestoletniej rzucony na tułaczkę po różnych krajach osiadł na stałe w r. 1632 w Lesznie, gdzie do r. 1656 kierował drukarnią bracką. Tam też ożenił się ze słynną jasnovidzącą Krystyną Poniatowską. Zmarł w 1669 r. na Śląsku. Relację ze swej podróży wydał najpierw po polsku, tak że powstała swego czasu polemika między Zibrtem a Krčekiem, w jakim języku pierwotnie tekst był napisany. (Kwart. Hist. 1895/6).

K. T.

Daugjała Z.: Mahileuski Kupecki Dom u 1681—1685 gg. Historyczna-bytawy matarjał dla charaktarystyki handlewaha kapitała u kancy XVII st. Datatki: 1) Ceny 1683 g. u Mahilewie. 2) Kurs hroszaj 1681—1685 g. 3) Mery chlebnæ wahi i wadkaścjau. 4) Ruch hraszowych srodkau Kup. Domu. 5—9) Wedamaści ab piwawareŋni i medasyceŋni. Bełaruska Akademija Nawuk. Zapiski Addzełu Humanitarnych Nawuk, kn. 8. Pracy Klasy Historji T. III. Mensk 1929, str. 341—376.

Przedstawia stosunki w mohylewskim stowarzyszeniu kupców, jego statuty, skład osobisty oraz produkcję gorzelniczą, piwowarską i miodosytniczą. Nakońcu zestawienia płac i cen z r. 1683, kursu groszy, miar oraz produkcji piwowarskiej i miodosytniczej w latach 1681—1685. Autor stwierdza, że dom kupiecki

opanowany był przez najbogatszą warstwę handlowej burżuazji, która oddzieliwszy się od prasołów i kupców-rzemieślników, zdobyła kierownictwo w stowarzyszeniu i rządu w magistracie.

T. L.

Bertrand Ludwik: Ludwik XIV. Przekład autoryzowany i przedmowa Stanisława Wasylewskiego. Poznań s. d., str. 291.

Książka powyższa nie jest dziełem historyka, nie podpada też pod kryterja oceny historycznej. Zasługuje jednak na wzmiankę, gdyż należy do rodzaju t. zw. historycznej beletrystyki, tj. przedstawień na historycznej podstawie, których mistrzem w Polsce jest Wasylewski. Opracowania tego pokroju budzą niewątpliwie zainteresowanie szerszego ogółu dla dzieł historycznych, czyniąc swą wnikliwą analizą i ciekawym ujęciem osoby i wypadki wieków minionych dostępne i bliskie inteligentnej publiczności, a zwłaszcza młodzieży. Myśl przedstawienia polskiemu społeczeństwu w sposób barwny i ciekawy Francji Ludwika XIV i osoby władcy, dla którego idea państwowości stoi ponad wszystkim, jest nader trafną. Dzieło Bertranda modyfikuje dotychczasową legendę o królu rozpustniku, samolubnym despoicie. Prasa francuska wytyka mu nawet zbytnią apologię monarchy. Czytelnik polski nie odczuje przesady i zapozna się z Francją XVII wieku, jej myślami przewodnimi w sposób łatwy i przyjemny, zwłaszcza, że piękny język tłumacza pozwala zapomnieć, że niema się do czynienia z oryginalnym utworem polskim. Nader wykwintna bibliofilska forma wydawnictwa stanowi odpowiednią ramę dla przedstawienia dziejów najwytworniejszego monarchy „Króla-Słońce“.

Z. K.

Kernażycki K.: Brożański klucz z 1639—1810. (Socjalno-ekonomiczny narys z historii Babrujszczyzny). Z kartaj klucza i dyagramaj. Bełaruska Akademia Nawuk. Zapiski Addżełu Humanitarnych Nawuk, kn. 8. Pracy Klasy Historji. T. III. Minsk 1929, str. 127—179.

Klucz brożański (Broże nad Brożą) należał do starostwa bobrujskiego i stanowił główne jego uposażenie. P. Kernażycki na podstawie inwentarza drukowanego w Aktach Kom. Wileń. (T. XXV) z r. 1639, kiedy starostwo to było w rękach królowej Cecylji Renaty, oraz woj. parnawskiego Tryzny, jakoteż późniejszych rękopiśmiennych (1797 i 1810 kiedy rząd rosyjski objął te dobra po ks. Stanisławie Poniatowskim) omawia stan gospodarczy w tych dwu momentach statycznych, charakteryzuje systemy organizacji rolniczej, podkreślając rozwój pod koniec XVIII w. Liczne zestawienia, tabele, mapy, nawet diagramy uzupełniają i objaśniają wywody autora.

K. T.

Kernażycki K.: Agrarnyja reforma u babrujskim starostwie i ekonomicznaje jaho naselnicstwo za

XVII da pał. XIX st. Mensk 1931. Bełaruska Akademija Nawuk. Nawukowo-Daśledczy Instytut Historiji. str. II + 58 — 204 + 2 nlb.

Autor przedstawia rozwój stosunków społecznych i gospodarczych w starostwie bobrujskiem, poczynając od pomiary włócznej z r. 1560, kończąc na uwłaszczeniu włościan z r. 1861. Zwraca uwagę na stanowisko ekonomiczne dworu oraz szerokich rzesz ludności, ujmuje sprawę z punktu widzenia walki klasowej, za wyraz tejże uważa m. i. ruchy kozackie. Podkreśla znaczny wpływ kapitału handlowego oraz gospodarki towarowej (t. zw. towaryzacji) na kształtowanie się stosunków społecznych.

T. L.

Borschak Elie-Martel René: *Vie de Mazepa*. Nouvelle Collection Historique Calmann-Levy. Paris 1931, str. 186.

Życiorys Mazepy jest wynikiem współpracy ukraińskiego historyka, badacza tej epoki Ilka Borsczaka i francuskiego publicysty z wybitnie antypolskim nastawieniem. Tendencyjne dążenia autorów wytlaczają swe piętno na całym ujęciu i przedstawieniu. Książka ta choć opiera się na wynikach badań archiwalnych oraz na całym szeregu monografij historycznych podaje źródła tylko bardzo ogólnikowo. Rzecz napisana jest popularnie i zajmująco, ma ona cel wybitnie propagandowy popularyzacji nie tylko postaci Mazepy wśród publiczności zagranicznej, ale równocześnie pozyskanie jej dla obecnych idei narodowych ukraińskich, których powstanie łączą autorowie z osobą Mazepy.

Z. K.

Graham Stephen: *Peter The Great. A life of Peter I of Russia, called the Great*. London 1929, str. 376.

Książka ta jest historyczno-popularnym opracowaniem monograficznym z wyraźną tendencją odbronzowienia pierwszego władcy rosyjskiego, znanego Europie. Forma ujęcia i przedstawienia stojąca na bardzo wysokim poziomie, jakoteż wykwintna forma wydawnictwa świadczą nader dodatnio o zainteresowaniach kulturalno-historycznych publiczności angielskiej. Sposób opracowania, dodanie indeksu nazw, dowodzą metody historycznej autora, który zdaje sobie sprawę z ważności i odpowiedzialności popularnego przedstawienia.

Z. K.

Kieniewicz Stefan: *Ignacy Działyński 1754—1797*. Życiorys zasłużonych Polaków wieku XVIII i XIX. Kórnik 1930. str. 178.

Po fragmentarycznych biografjach szefa Działyńskiego, opartych na niepewnych źródłach i wyłącznie encyklopedycznego typu, doczekaliśmy się wreszcie poważnej monografii, opartej na materiałach rękopiśmiennych biblioteki kórnickiej, zbiorach Romanostwa Czartoryskich, archiwum akt dawnych

w Warszawie i t. p. Imię Ignacego Działyńskiego związane jest z dziejami oręża Kościuszki i choć postać ta nie jest pierwszoplanowa, niemniej wydobyć jej z zapomnienia przysporzy szereg nowych szczegółów, zwłaszcza epoce poprzedzającej Insurekcję.

Z. Z.

Charewiczowa Łucja: Lwów w odnowie 1766–1769. Osobne odbicie z XXXI—XXXII tomu „Biblioteki Lwowskiej“, wydanego p. t.: „Studja Lwowskie“. Lwów 1932, str. 32.

Wbrew dotychczasowym poglądom, ustala historjografka lwowska na podstawie nowych badań źródłowych, że także Lwów starał się podźwignąć i podnieść w przededniu katastrofy rozbiorowej, podobnie jak to czyniły inne miasta. Utworzona w rok po Warszawskiej Komisji Boni Ordinis i na niej wzorowana Komisja Brukowa z woj. Cetnerem jako prezesem na czele pracowała przez 3 lata nad sanacją zewnętrznego stanu miasta i pochlubić się mogła niemałymi rezultatami. Porządek, bruki, nowe mosty i mostki, rowy, stałe pozycje na czyszczenie miasta w księgach miejskich, składy narzędzi czyścielielskich, góry gnojowe za miastem, to wymowne dowody prac Komisji.

Jak wszystkie prace autorki, tak i powyższa źródłowa rozprawa przynosi dużo cennych nowości. Nawiązując do wniosków i postulatów wysuniętych na V Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich (cf. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie, t. II. Lwów 1931, str. 47—49), po referacie p. Charewiczowej o znaczeniu planów miast dla ich historii (cf. Ibidem, t. I. Lwów 1930, str. 1—10) wskazała autorka na nowe dotychczas niewykorzystane, a bardzo cenne źródło do badań topograficzno-historycznych nad dziejami Lwowa i najbliższej okolicy, a mianowicie plan miasta z r. 1766, wykonany przez Desfilles'a, osiadłego we Lwowie francuskiego geometrę, dla Komisji celem wymiaru „burkowego“ podatku.

Plan ten, pierwszy wedle nowoczesnej sztuki mierniczej sporządzony, jest nader ważnym źródłem do dziejów dawnego Lwowa i wraz z innymi stanie się zapewne przedmiotem studjów autorki, przez co zrealizowałaby ona w nauce polskiej problem nowych źródeł dla badań historycznych tak skutecznie wysunięty w nauce niemieckiej przez Keysera.

W. A. W.

Lodge Richard: English neutrality in the war of the polish succession. Transactions of the Royal Historical Society. Serja IV. T. XIV. Londyn 1931, str. 141—173.

Referat p. Lodge, zamieszczony w sprawozdaniach z działalności Królewskiego Towarzystwa Historycznego zajmuje się omówieniem kwestji neutralności Anglii podczas t. zw. wojny sukcesyjnej polskiej, na podstawie ogłoszonych przez p. Lodge

angielskich instrukcyj dla posła rządu angielskiego w Paryżu w latach 1727—1744, jakoteż przedstawieniem wytycznych współczesnej angielskiej polityki. Zdaniem referenta neutralne stanowisko Anglii spowodowane obawą rozszerzenia niepokoju wojennych o koronę polską — które były kwestją ogólnoeuropejskiej polityki — na teren Europy właściwie w dalszym rozwoju wypadków historycznych nie zapobiegło europejskiej rozprawie wojennej, a niezdecydowane postępowanie Anglii osłabiło tylko jej znaczenie wzmacniając zarazem stanowisko Francji.

Z. K.

Loeve Victor: *Oberschlesien und der preussische Staat. Cz. I. 1740—1815.* Wrocław, str. 167.

Praca p. Loeve do której autor dołącza dokumenty z wrocławskiego tajnego archiwum z lat 1807—1815 mające świadczyć o działalności władz pruskich dla rozwoju tej prowincji ma na celu przedstawienie historii Śląska w łączności z państwem pruskim w ramach dziejów ogólnoniemieckich. Gdy z jednej strony książka ta stanowi przyczynek w historii regionalnej Śląska przez uwzględnienie historii społecznej i gospodarczej tej dzielnicy, to z drugiej strony wartość jej psuje tendencyjne nastawienie autora, jakoteż zupełne pominięcie źródeł polskich. Z przedstawienia powyższego przebiegają jasno dążności pruskie militarne zorganizowania kresowej dzielnicy przez systematyczne obsadzanie wszelkich posad tak administracyjnych jak i samorządowych kandydatami pruskimi, oficerami, wojskowymi lub inwalidami z krzywdą śląskiego społeczeństwa, co autor przyznaje motywując okolicznością, że nie dorosło ono jeszcze do danego samorządu. Trzeba im było dopiero wszczepić „pruskiego ducha“.

Z. K.

Lacour Gayot G.: *Talleyrand, 1754—1838. T. II. 1799—1815.* Bibliothèque Historique. Paris. Payot 1930, str. 495.

W tomie tym daje nam autor obraz znakomitego dyplomaty, którego życzeniem było stać się zagadką dla przyszłych pokoleń. „*Je veux, que pendant des siècles on continue à discuter sur ce que j'ai été, ce que j'ai pensé et ce que j'ai voulu*“.

Wartość dzieła leży jednakowoż nietylko w skreśleniu psychologicznej sylwetki Talleyranda, ale w historycznym ujęciu jego działalności na tle epoki i jej polityki. Lata 1799 do 1815 to czasy najbuźniejsze w jego życiu, następują po sobie w zawrotnym tempie czasy Konsulatu, Cesarstwa, Restauracji Burbonów, a mimo gwałtownych przewrotów udaje się Talleyrandowi zawsze odegrać przodującą rolę. I choć autor nie ma żadnych złudzeń co do moralnej wartości Talleyranda, i w czarnych barwach kreśli jego charakter, ambicję, brak skrupułów, egoizm, przedajność i zdradę, to jednak oddaje sprawiedliwość jego znakomitym talentom dyplomatycznym. Lacour Gayot

wykazuje, jak zbawienne były częstokroć rady Talleyranda dawane Napoleonowi i dochodzi nawet do wniosku, że ścisła jego współpraca z Napoleonem mogła być nawet jeszcze w roku 1812 uratować Cesarstwo. Choć powiew sentymentu dla osoby wielkiego Korsykanina owiewa widocznie dzieło, nie prowadzi jednak autora do stronnictwa na rzecz Napoleona i pozwala mu sprawiedliwie ocenić zasługi i talenty największego jego przeciwnika. Zrównoważony, obiektywny charakter tej monografii zapewnia jej niepoślednie miejsce w historjografii.

Z. K.

Mendelsohn Stefania: Die Polenfrage im Zeitalter Napoleons I und Aleksanders I. Mit besonderer Berücksichtigung der zeitgenössischen Quellen 1795—1815. Dissertation. Berlin 1930, str. 134.

Rozprawa powyższa ma za cel ujęcie i przedstawienie stosunku Polaków do Napoleona i Aleksandra I na podstawie źródeł (przeważnie drukowanych już pamiętników), jakoteż opracowań zagranicznych i polskich. Autorka nie potrafiła jednak znaleźć odpowiedniego podejścia do tematu, nie wniknęła też mimo starań w istotę zagadnienia. W zestawieniu literatury odnośnej na pierwszy rzut oka skonstatować można brak znakomitej rozprawy Askenazego „Na rozdrożu“, jakoteż pominięcie opracowań Kukiela i Skałkowskiego, rzucających tyle światła na dobę legionową. W konkluzji swej stwierdza autorka przemożny wpływ legendy napoleońskiej na umysły Polaków, mimo tylokrotnych rozczarowań zgotowanych Polakom przez Bonapartego, a fakt, że Aleksander, który zdaniem autorki, o wiele więcej zasługiwał na zaufanie Polaków, nie znalazł odpowiedniego poparcia wtenczas, tłumaczy wiekowym polsko-rosyjskim antagonizmem. Choć autorka zadała sobie wiele trudu dla opracowania przedmiotu uwzględniając życie umysłowe, gospodarcze i społeczne trzech zaborów, nie daje jednak rozprawa jej polskiemu czytelnikowi nic nowego.

Z. K.

Ruth Hermann Paul: Ernst Arndt und die Geschichte bis zum Ende des Befreiungskampfes. Inaugural-Dissertation. Berlin 1929, str. 58.

Praca ta stanowi przyczynek do badań nad osobą znanego historyka i działacza w czasach niemieckich dążeń niepodległościowych, jednego z twórców niemieckiego nacjonalizmu. Na ogólnie dziejowym tle wydarzeń autor przedstawia w całości tylko pierwszą część swych badań, tj. zaranie działalności Arndta i jej podstawy do roku 1801. Z dalszego swego opracowania, sięgającego do roku 1815 daje nam tylko schemat i spis rzeczy. Do roku 1815 Arndt jest reprezentantem swojej epoki, dążeń swego narodu, potem jednakowoż, gdy kierunki historycznej myśli Niemiec uległy zmianie, Arndt, zdaniem autora, pozostał w tyle, nie odegrał już roli twórczej. Z. K.

Śliwiński Artur: Joachim Lelewel. Zarys biograficzny 1786—1831. Warszawa 1932, str. XII + 433.

Dzieło to jest drugim, rozszerzonym i uzupełnionym wydaniem biografii Joachima Lelewela z r. 1918. Dopiero w Niepodległej Polsce mógł autor wykorzystać sporo materiałów i źródeł, wówczas mu niedostępnych. Nowa biografia jest uzupełniona wiadomościami źródłowymi, zaczerpniętymi przede wszystkim z Archiwum Akt Dawnych. Wykorzystał autor ponadto wydane w ostatnich latach materiały i opracowania, wśród których wymienić należy kilka prac prof. T. E. Modelskiego, oraz „Pamiętnik z r. 1830/31“ wydany przez prof. Iwaszkiewicza.

W. A. W.

Rabinowiczówna Sara: Wilno w powstaniu roku 1830/31. Wilno 1932, str. 158.

Praca ta, 4-ty tom Biblioteczki Wileńskiej, wydana staraniem Magistratu miasta Wilna ma na celu przedstawienie udziału Wilna w powstaniu listopadowym.

Na podstawie skrupulatnego zbadania i krytycznego zestawienia rozlicznych notatek pamiętnikarskich, które autorka uzupełnia i kontroluje przy pomocy materiałów Archiwum Państwowego w Wilnie, to jest zarówno enuncjacji, raportów i aktów rządu rosyjskiego, jakoteż zeznań oskarżonych Polaków, stara się autorka wykazać, że „Wilno w roku 1831 wskutek całego kompleksu swoistych warunków nie miało możności przysłużenia się sprawie narodowej, jak przystało stolicy Litwy, lecz mieszkańcy miasta wykazali w sposób dobitny, nie ulegający wątpliwości, przywiązanie do sprawy narodowej“.

W tym celu szkicuje autorka warunki życia wileńskiego, nastroje wilmian na wieść o wybuchu powstania w Królestwie i środki rządu rosyjskiego zmierzające do powstrzymania ludności Wilna od udziału w ruchu niepodległościowym. Następnie charakteryzuje zręcznymi pociągnięciami działalność Komitetu Wileńskiego, który nie dorósł do swego zadania — wielki w kreśleniu fantastycznych planów, a nieudolny w wykonaniu najmniejszych zamierzeń. Jeden rozdział książeczki poświęca autorka omówieniu i rozświetleniu sprawy Kudrewicza i towarzyszy, którzy mieli wywołać spisek w mieście. Na podstawie obecnie dopiero dostępnych aktów śledztwa błędnie legenda o Wallenrodyzmie Kudrewicza. Kudrewicz przedstawia się jako człowiek niezdecydowany, lichy, który pozostawał nawet w służbie rosyjskiej, wkońcu obrócił się przeciw niemu jego własne czyny, a gubiąc tych, którzy mu nieopatrznie zawierzyli, zostaje jako spiskowiec rozstrzelany przez wojska rosyjskie. Spisek jego choć zawiązał się w marcu 1831, a zlikwidowany został w kwietniu 1831 nie zaważył zupełnie na losach powstania wileńskiego, miał jednak znaczenie moralne, gdyż stracenie spiskowców spotęgowało odruch patriotyczny mieszkańców.

W rozdziale ostatnim opisuje autorka w sposób barwny i plastyczny żywiołowy, masowy *exodus* młodzieży wileńskiej, która straciwszy nadzieję powstania w mieście opuściła je z moralną i materjalną pomocą starszych, chcąc wziąć udział w walce o niepodległość, zasila szeregi powstańcze niecąc i szerząc ideę powstania w spokojnych dotąd powiatach litewskich. „Uchodźstwo to było rehabilitacją miasta z zarzutu bezczynności wobec całej Litwy“, choć „w Wilnie nie było powstania, to jednak Wilno było w powstaniu“ biorąc w niem udział przez elitę swego społeczeństwa.

W zakończeniu przedstawia autorka, że w Wilnie powstanie wybuchnąć nie mogło, gdyż Rosjanie świadomi centralnego znaczenia tego punktu dla kampanji polskiej, skoncentrowali tu odrazu znaczniejsze siły, wzmacniane ciągle przez przechodzące na plac boju oddziały. Choć autorka wytyka bezczynność i niedołęstwo Komitetu Wileńskiego, to przyznaje, że nieudolność Komitetu nie odegrała roli decydującej, gdyż obecność wielkich sił rosyjskich na Litwie, nie pozwoliłaby na dłuższe utrzymanie w Wilnie, gdyby nawet siły polskie z wnętrza miasta dopomogły do jego chwilowego opanowania. Za moment najdogodniejszy do tej akcji uważa autorka jedynie początek kwietnia 1831, a nie jak dotąd przyjmowano (wedle pamiętnika Chłapowskiego) koniec maja 1831. Epizodycznie też wskazuje autorka na zaniedbania Rządu Warszawskiego, który nie dając tu oczekiwanego hasła, zmarnował w ten sposób całą dywersyjną akcję wileńską.

Rozprawka p. Rabinowiczówny napisana jest nader starannie, ze znajomością metody historycznej i jest cennym przyczynkiem do poznania okresu powstania listopadowego. Zaslugą autorki jest wyzyskanie nieogłoszonych dotąd aktów Archiwum Państwowego w Wilnie, których część podana jest *in extenso* w dodatku.

Z. K.

Ekielski Aleksander: Wspomnienia z podróży z Elbląga do Awinjonu odbytej w roku 1831. Urywek z pamiętnika. Kraków 1931, str. 111.

Urywek ten z zaginionego pamiętnika jednego z uczestników powstania listopadowego oddała rodzina jego Zarządowi Towarzystwa Szkoły Ludowej, by przez ogłoszenie go drukiem w setną rocznicę epilogu powstania „oddać cześć bojownikom o wolność, przekazać ją terażniejszemu i przyszłym pokoleniom“. — Aleksander Ekielski, towarzysz generała Bema, bierze żywy udział w wojnie polsko-rosyjskiej i mimo ciężkich, niezagojonych jeszcze ran, zerwał się w dniu wzięcia Warszawy z łoża boleści, by dzielić dalsze losy armji. Takie to jednostki wywołały sławny entuzjazm Niemców, który przeistoczył ową pielgrzymkę tułaczą wojsk polskich do Francji w istny pochód triumfalny. Pamiętnik obejmuje czasokres od 15 października

1831 tj. od przybycia do Elbląga aż do 6 marca 1832, gdy Ekielski stanął na ziemi francuskiej.

Żywa, bezpośrednia, barwna forma opowiadania książeczki daje ciekawe przyczynki do poznania tego okresu, wzbogaca ona niewątpliwie zbiór źródeł pamiętnikarskich doby powstania listopadowego.

Z. K.

Cytowicz S.: 1863 god u Gory-Gorkach, b. Mahileuskaj gub. (Padzei paustanńja). Z dwujuma kartami i dadatkami: 1) śpis paustancau; 2) stat.-spisak; 3) instytut i horad pasła 1863 g. Bełaruska Akademijskaja Nawuk. Zapiski Addżeu Humanitarnych Nawuk. kn. 8. Pracy Klasy Historii, T. III. Moskwa 1929, str. 217—340.

Pragniemy tu zwrócić uwagę na gruntowną rozprawę p. Cytowicza poświęconą powstaniu 1863 r. specjalnie w szkole rolniczej w Horkach, pod wodzą Zwierzdowskiego i Gieysztor. Autor opiera się na archiwach Petersburga, Moskwy i miejscowych, uwzględnia literaturę pamiętnikarską i opracowania naukowe, dając poważny wkład do dziejów powstania 1863 r. na Białej Rusi.

K. T.

Taube Michael: Der grossen Katastrophe entgegen. Die russische Politik der Vorkriegszeit und das Ende des Zarenreiches (1904—1917). Berlin u. Leipzig 1929, str. 376.

Wspomnienia te, pióra jednego z wybitniejszych mężów stanu carskiej Rosji, który działał jako profesor uniwersytetu, senator, a również jako szef oddziału Ministerstwa Spraw Zagranicznych a potem Ministerstwa Oświaty, czynny był podczas Międzynarodowej Komisji w Hadze, są nader ciekawym przyczynkiem do poznania polityki przedwojennej Rosji i jej reprezentantów. Pierwsze wydanie tych pamiętników wydał autor po francusku półtora roku temu w Paryżu, gdzie jako monarchista rosyjski, wielki zwolennik Francji, stale przebywa. W rozszerzonym opracowaniu niemieckim uwzględnił już Taube krytyczne uwagi i wynurzenia, które spowodowało wydanie francuskie, jakoteż literaturę odnośną, która się w międzyczasie ukazała. Książka ta nie jest pamiętnikiem *sensu stricto*, jest krytycznym przedstawieniem i roztrząsaniem przyczyn, które doprowadziły z jednej strony do wybuchu wojny, a z drugiej do kompletnego rozprzężenia Rosji. Znajdujemy w dziele Taubego nader ciekawą i trafną charakterystykę ministrów rosyjskich Lamsdorffa, Izwołskiego i Sazonowa. Z dwoma pierwszymi zwłaszcza był autor, jako referent ministerjalny, wielokrotnie używany do misyj zagranicznych, w częstym kontakcie. Jednak osobiste nastawienie autora przebija się bardzo wyraźnie tak w ocenie faktów, jak i ludzi. Książka pisana z wielkim talentem narracyjnym, ożywia ją cały szereg anegdot i spo-

strzeżeń. Dzieło powyższe posiada, zwłaszcza w pierwszej swej części tj. aż do wystąpienia Sazonowa pierwszorzędną wartość źródłową dla poznania wewnętrznych dziejów Rosji i rzuca ciekawe światło na przedwojenne międzynarodowe zakulisy. Druga część dzieła wzbogaca bogatą literaturę badającą winę w wywołaniu wojny (*Kriegsschuldfrage*) i to nie na korzyść Wilhelma II i jego doradców.

Z. K.

Kuźma Oleksa: Łystopadowi dni 1918 r. Z ilustracjami i szkicami. Lwów 1931, str. 443.

Powyższa książka jest najpoważniejszym opracowaniem wypadków listopadowych ze strony ruskiej walk o Lwów w r. 1918. Praca obejmuje 34 rozdziałów, liczne ilustracje i 13 szkiców, a napisana jest na podstawie dokumentów U. G. A., źródeł osób prywatnych, oraz własnych autora, z uwzględnieniem dość bogatej, jak wnosić można z załączonego przy końcu pracy wykazu bibliograficznego, literatury przedmiotu. Nie zostały zużyte zaginione dokumenty „Ukraińskiej Narodowej Rady”. Oryginały *in extenso* przytoczonych dokumentów znajdują się w zbiorach Naukowego Towarzystwa Szewczenki we Lwowie.

W. A. W.

Roja Bolesław: Legendy i fakty. Warszawa 1931, str. 372.

Praca ta napisana jeszcze w r. 1923 została opublikowana przed kilkoma miesiącami mimo niewykończenia stylowego i „składniowego”, aby jak autor w przedmowie zaznacza, „sprostować publicystyczno-historyczne dowolności, wypowiedzieć się o stanie rzeczy społecznych w Państwie.... pomówić ze stanowiska bezpartyjnego czynnika... dla przyczynienia się do korygowania publicystyki historycznej na temat obrony i odsieczy Lwowa w 1918 roku”. Treść książki ujęta jest w 12 następujących rozdziałach: 1) Brak przygotowania dla przejęcia władzy 1918 r.; 2) Legioniści w akcji przejmowania władzy; 3) Konflikt polsko-ukraiński; 4) Stan rzeczy w Polsce w pierwszych dniach przejmowania władzy 1918 r.; 5) Organizacja odsieczy na Przemysł i Lwów; 6) „Pierwsza brygada” nie chce iść od ręki na Lwów; 7) „Patrjoci” pomagają; 8) W Przemysłu; 9) We Lwowie; 10) W jakim kierunku iść należało i co nadrobić trzeba; 11) Odsiecz i obrona Lwowa na tle publicystyki historycznej; 12) Obrona i odsiecz Lwowa w świetle raportów i enuncjacji uczestników.

W. A. W.

Piłsudski Józef: Poprawki historyczne. Warszawa 1931. Instytut badania najnowszej historii Polski. str. 100 + II + 1 nl. 8°.

Złożyły się na tę książeczkę Uwagi do pamiętników Ignacego Daszyńskiego (str. 23—87) i Leona Bilińskiego (str.

91—100) oraz Przedmowa (str. 7—19). Uwagi napisane zostały na marginesie odnośnych wydawnictw w czasie pobytu autora na Maderze, wstęp po powrocie. Będzie też rzecz niniejsza mieć zawsze duże znaczenie dla biografa Marszałka, kiedy śle-dzić będzie jego zainteresowania i zapatrywania u schyłku r. 1930 i w pierwszej połowie r. 1931.

Bardzo ciekawy jest zwłaszcza ogólny pogląd na stosunek Spółczesnych do dziejów Wielkiej Wojny. Kto potrafi być szczerym, przyzna w dużej mierze słuszność tym spostrzeżeniom, głębokim, chociaż w ujęciu niekiedy skrajnym. Niewątpliwie we wspomnieniach ogłaszanych za życia, albo bezpośrednio po śmierci aktorów niedawno minionej i obecnej doby przejawia się aż nadto widoczna, a tak naturalna, dążność raczej robienia w dalszym ciągu historii, niżli prostego rejestrowania materiałów dla potomności. Marsz. Piłsudski zresztą sam jako „centralna osoba dla tego okresu“ tak jest pochłonięty bieżącą chwilą dziejową i toczącą się walką, że nie znalazł ani nawet na dalekiej wyspie dość spokojnej myśli, aby przeczytać w całości pamiętniki, które uznał w zasadzie jako zasługujące na jego uwagę. Entuzjazm Daszyńskiego nie przejednał zrażonego powierzchownością i nieścisłością sądów. Nie pociągnęło go też studjum tak odmiennej umysłowości jak Biliński. Ograniczył się do wyrwania poszczególnych ustępów czy zdań, aby sprostować to, co go dotyczyło bezpośrednio. Niemniej te sprostowania mają znaczenie pierwszorzędne, skoro odnoszą się do takich momentów jak akcja w Japonji w r. 1904, przygotowania wojskowe na gruncie galicyjskim w latach następnych, wybuch wojny światowej, organizacja N. K. N., P. O. W., a przede-wszystkiem powstanie pierwszego rządu polskiego. Nierównie mniej istotne są zastrzeżenia w odniesieniu do paru twierdzeń we wspomnieniach Bilińskiego (zwłaszcza co do spotkania we Wiedniu wiosną r. 1916).

Instytut badania najnowszej historii Polski jako wydawca wywiązał się ze swego zadania poprawnie. Tylko wymieniając Pamiętniki Daszyńskiego błędnie podano rok 1924 (powinno być 1925 i „nakładem Z. R. S. S. Proletariat“). Tom II Wspomnień Bilińskiego ukazał się w r. 1925 a nie 1924. Te szczegóły nie są zgoła obojętne. W skorowidzu nazwisk i pseudonimów zauważyliśmy jedno opuszczenie (str. 76), a przy nazwisku Paderewskiego należało dodać bliższe określenie (dr.).

A. M. Skałkowski.

Djuvara Traedafir: G. Mes missions diplomatiques. Paris 1930, str. 171.

Autor dyplomata rumuński, który przez czas swej 48-letniej służby dyplomatycznej w rozmaitych stolicach Europy, poczynił szereg nader zajmujących spostrzeżeń i studjów, ogłosił cykl swych wspomnień w Revue des sciences politiques w Pa-

ryżu w latach 1928—30. Obecnie ukazały się one w ujęciu książkowym, a obejmują lata od 1887—1925 i odnoszą się do działalności autora w Belgradzie, Sofji, Konstantynopolu, Brukseli, Hawrze, Luksemburgu i Atenach. Specjalną sympatją darzy autor królewską parę belgijską, z którą przebył tułaczkę po zajęciu Belgji przez wojska niemieckie. Opowiadanie roi się od anegdot, trafnych obserwacji, zwłaszcza odnośnie do sultana Abdul Hamida i cesarza niemieckiego. Misje dyplomatyczne stanowią nader cenny przyczynek do poznania dziejów ostatnich lat i świadczą o doskonałej orientacji autora i znajomości stosunków.

Z. K.

L'état mussolinien et les réalisations du Fascisme en Italie. Paris 1931, str. 379.

Wstęp, napisany przez Tomaso Sillani dotyczy polityki zagranicznej Italji faszystowskiej i usiłuje wykazać, że linją przewodnią tej polityki jest utrzymanie pokojowych stosunków ze wszystkimi państwami europejskimi, nawet z temi, których zamiary w stosunku do Włoch nie są na tych samych zasadach oparte. Jeżeli chodzi o całość, ma ona na celu ukazanie wysiłku faszyzmu, który przez swe prawa, ustanowienia stworzone lub ulepszone, dał Italji nowy system, który Italję podtrzymuje we wszystkich dziedzinach czynności społecznych. Artykuły składające się na tę książkę pisane są przez dygnitarzy faszystowskich i mogą być dlatego uważane za swojego rodzaju dokumenty. Książka objaśnia przetworzenie prawne państwa, podstawy systemu finansowego, rozwój rolnictwa, ulepszenia i rozwój przemysłu, dróg komunikacyjnych w Italji i w kolonjach; przedstawia działalność rządu w rozwiązaniu zagadnienia demograficznego i ulepszenia rasy, oraz czynności w dziedzinie kultury, szkolnictwa i wychowania młodzieży; ukazuje z jakim staraniem czuwa rząd nad upiększeniem stolicy i jak imponująco przedstawia się zespół robót publicznych, które noszą na sobie piętno faszyzmu i które będą w przyszłości najbardziej wymownem świadectwem tego okresu historii Italji.

Z. Z.

Evain Emmanuel: Le problème de l'indépendance de l'Ukraine et la France. Paris 1931, str. VII + 238.

Książka napisana z wybitną ukrainofilską tendencją, widoczną już z samego wstępu, skreślonego przez Edwarda Soulier, uważającego, że Francja żyje w zupełnej nieświadomości o sprawie ukraińskiej.

Wywodząc renesans narodowy ukraiński z końca XVIII wieku (działalność Iwana Kotlarewskiego) autor podkreśla pierwsze objawy sympatji ze strony Francji dla Ukrainy w rodzaju przedłożonego przez Delamarre'a senatowi francuskiemu w 1868 roku memoriału o kwestji ukraińskiej. Opisuje szeroko

dążenia Ukraińców wyzwolenia się z pod władzy tureckiej, polskiej i rosyjskiej, dochodząc do wniosku, że Ukraina jest zdolna do utworzenia samodzielnego państwa. Zwracając zaś uwagę czytelnika na bogactwa naturalne Ukrainy podkreśla interes francuski w jej odbudowie. Francja, zdaniem jego, powinna zrozumieć swój własny interes i poprzeć zamiary ukraińskie. Autor kończy zwrotem, że „wszystkie nieszczęścia spadające na naród ukraiński wyrobiły w nim tylko poczucie patriotyczne. Łatwo można przewidzieć, że w niedługim czasie Ukraina stanie się na nowo teatrem olbrzymich wydarzeń historycznych“.

Z. Z.

Stegemann Hermann: Deutschland und Europa. Eine geschichtliche Schau und ein politischer Ausblick. Stuttgart-Berlin 1932, str. XVI + 448.

Autor omawia stosunek Niemiec do państw europejskich w ciągu dziejów i dochodzi do wniosku, że dzisiejsze niekorzystne międzynarodowe położenie Niemiec jest wynikiem dotychczasowych jego stosunków wobec zagranicy, a przede wszystkim do Francji. Mimo, że autor kreśli historję państw europejskich od upadku imperjum rzymskiego po dzień dzisiejszy tylko w bardzo ogólnych zarysach, przynosi praca wiele nowych szczegółów, niezawsze trafnie ujętych. Na uwagę zasługuje krytyka Ligi Narodów na str. 399—402.

W. A. W.

Fried Ferdinand: Das Ende des Kapitalismus. Jena 1931, str. 264.

Książka powyższa należy do najlepszych z tej dziedziny i jest zbiorem artykułów umieszczonych przez autora w miesięczniku „Die Tat“, z okazji współczesnego kryzysu. Autor wyjaśnia istotę kapitalizmu i jego znaczenie w historii i przechodzi, kreśląc znaczenie gospodarcze wojny światowej, do współczesnego porządku społecznego i gospodarczego.

W. A. W.

PRZEGLĄD CZASOPISM*)

I

Archeion, czasopismo poświęcone sprawom archiwalnym pod redakcją Stanisława Ptaszyckiego — wychodzi od r. 1927 (spr. M. H.). Zeszyt 9 za rok 1931 zawiera:

Jan Jakubowski „Archiwum Państwowe W. X. Litewskiego i jego losy“. Autor omawia tu dzieje oraz zawartość archiwum, pozostającego już od roku 1655 w posiadaniu nieświeskiej linii Radziwiłłów. Przy końcu umieszcza dwa wykazy, z których jeden podaje stan obecny archiwaljów, drugi jest zestawieniem aktów brakujących, które dawniej wchodziły w skład tego archiwum. Ks. Glemma Tadeusz „O archiwach warmińskich we Fromborku“. Archiwa te (biskupie i kapitulne) mieszczą w sobie cenne materiały do dziejów Polski z lat 1466—1772. Są to: akta kurji biskupiej, wizytacje i opisy kościołów, akta administracji świeckiej biskupstwa i jego majątków, zbiór korespondencji biskupów warmińskich, dyplomy i dokumenty, mapy, rysunki, wreszcie dział pieczęci, rękopisów i rzadkich druków. Artykuł zawiera szczegółowe zestawienie każdego z działów. Koczy Leon „Akta polskie w Archiwum Państwowem w Kopenhadze“. Autor zestawia Polonica tego archiwum, zgrupowane w trzech działach: 1. Korespondencja polityczna między dworem polskim a duńskim, 2. Akta rozpraw z rezydentami i posłami polskimi w Danji oraz akta posłów duńskich dla spraw polskich, 3. Źródła do dziejów marynarki i handlu. Ludwik Kolanowski „Polonica w archiwach estońskich“. Kazimierz Kaczmarczyk „W sprawie ustalenia jakości względnie formatu papieru, atramentu, taśmy i kalki“. Dział urzędowy zawiera: „Sprawozdanie Wydziału Archiwów Państwowych z czynności w roku 1930“. „Wykaz materiałów archiwalnych, otrzymanych przez Wydział Archiwów Państwowych z Rosji od r. 1922 do końca 1930 r.“. „Preliminarz budżetu Ministerstwa W. R. i O. P. Dział IX „Archiwa“ na okresy budżetowe 1930/31 i 1931/32“. „Ilość pracowników“. „Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych“, pod redakcją Wincentego Łopacińskiego. Rok 1930. „Spis urzędników“. Do zeszytu dołączony jest dodatek w języku francuskim p. t.: „Archives de l'Etat en Pologne“ (Tom XIV Wydawnictwa Archiwów Państwowych), poświęcony omówieniu początków, organizacji i obecnego stanu archiwów państwowych w Polsce.

*) Redakcja pragnąc Przegląd czasopism systematycznie prowadzić, powierzyła ten dział Drowi Antoniemu Knotowi. Współpracownicy: Dr. Mikołaj Andrusiak (M. A.), Mr. Marjan Haisig (M. H.), Jan Kropp (J. K.), Mr. Alojzy Kuczyński (A. Kucz.), Dr. Łucjan Kurdybacha (Ł. K.), Mr. Stanisław Pazyra (S. P.), Dr. W. Artur Wagner (W. A. W.), Prof. Wacław Zaikyn (W. Z.), Dr. Stanisław Zajączkowski (S. Z.), Dr. Zygmunt Zborucki (Z. Z.).

Ateneum Wileńskie, czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wielkiego K. Litewskiego. Redaktor: Teofil Emil Modelski. Wydawnictwo Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wilno 1930. Rocznik VII, zes. 1—4, str. XVI+998+4 nlb. (spr. S. P.).

Na treść rocznika VII składa się: „Jubileusz Prezesa T. P. N. w Wilnie Rektora Alfonsa Parczewskiego“ oraz następujące rozprawy: Władysław Semkowicz „Hanul, namiestnik wileński (1382—1387) i jego ród“. Feliks Koneczny „Sprawa księcia Geldrji 1389 r.“. Wanda Białowiejska „Stosunki Litwy z Moskwą w pierwszej połowie panowania Aleksandra Jagiellończyka (1492—1499)“. Fr. Rawita Gawroński „Księżęta Nieświescy, Zbarascy i Wiśniowieccy do końca XVI w.“. Seweryn Wysłouch „Z dziejów Łosośny i jej posiadaczy XV—XVI w.“. Ks. Jan Poplatek T. J. „Zarys dziejów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1585—1773“. Kazimierz Römer „Co nam mówią stare wileńskie kamienice?“. Marjan Tyrowicz „Działalność publiczna Niemcewicza w l. 1807—1813“. Jan Jakubowski „Gdzie leżało „Horodno“ hipackiego latopisu?“. Józef Puzyna „Korjat i Korjatowicze“. Stanisław Zajączkowski. „Witold wielki książę litewski 1430—1930“. Ks. Antoni Wiskont „Wielki książę litewski Witold, a Unja Horodelska“. F. Koneczny „Vitoldiana“. Fr. A. Doubek „Formuła pozdrowienia (salutatio) w Codex epistolaris Witoldi“. Michał Żdan „Stosunki litewsko-tatarskie za czasów Witolda, w. ks. Litwy“. Marjan Morelowski „Korona i hełm znalezione w Sandomierzu a sprawa korony Witolda i grobowców dynastycznych w Wilnie“. M. Gumowski „Pieczęcie książąt litewskich“. Jan Oko „Paweł Deusterwalt nieznan humanista XV w.“. Stanisław Bodniak „Z wyprawy radoszkowickiej na Moskwę w r. 1567/8. Marta Burbianka „Antoni Hlebowicz — zapomniany biograf Witolda“. Zkolei wymienić należy bogaty dział „Miscellanea i materiały“, „Recenzje i sprawozdania“, „Czasopisma wileńskiego rejonu bibliograficznego w roku 1930“ oraz bibliografja do historii ziem b. W. Ks. Litewskiego za rok 1930. Całość zamyka kronika, nekrologi i polemika. Niebawem ukaże się rocznik VIII, za 1931 rok.

Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, herausgegeben von Dr. Alfred Lattermann. Jahrgang 1931. Heft 21—23. Posen 1931. (spr. W. A. W.).

Obszerna praca W. Kohte „Deutsche Bewegung und preussische Politik im Posener Lande 1848—49“, str. 216, wypełnia cały zeszyt 21 tego rocznika. Zeszyt 22 zawiera rozprawy i artykuły: Th. Wotschke „Der polnischen Brüder Briefwechsel mit den märkischen Enthusiasten“. M. Laubert „Die Anstellung der Distriktpolizeidirektoren in der Provinz Posen 1830“. M. Kage: „Die Geschichte der Medaillons in Polen“. A. Lattermann „Zur 700-Jahrfeier von Posen — Schrodka“. E. Waschinski „Die mittelalterlichen Protokollbücher der Danziger Offiziale für Pommerellen“. T. Wotschke „Bojanowoer Studenten in alter Zeit“. Draw „Ein zeitgenössischer Bericht über den Mordanschlag auf König Stanislaus August“. Prócz licznych recenzji znajdujemy w tym zeszycie bibliografję osadnictwa niemieckiego na Wołyniu i Polesiu, zestawioną przez Kleindiensta i Karaseka. Zeszyt 23 zawiera rozprawę A. Doubeka „Zum ältesten deutschen

Schöffenhbuch der Gemeinde Krzemienica“, o najdawniejszej księdze ławniczej tej osady. E. Waetzman pisze o starych rodach poznańskich w artykule „Altansässige Posensche Geschlechter“, a H. von Wilckens o ludności nadnoteckiej w r. 1766. A. Lattermann wreszcie daje obszerny wyciąg w języku niemieckim z pracy prof. Zakrzewskiego „Bolesław Chrobry“.

Kronika Miasta Poznania, kwartalnik poświęcony sprawom kulturalnym stoł. miasta Poznania. (Organ Towarzystwa Miłośników miasta Poznania). Redaktor Zygmunt Zaleski. Poznań 1931, Rocznik IX, zeszyt 1—4, str. 417. (spr. S. P.).

Do najważniejszych rozpraw zamieszczonych w dziale historycznym niniejszego rocznika zaliczyć należy: Staszewski Janusz „Poznańska Gwardja Narodowa“. Autor przedstawia dzieje tej organizacji od jej powstania w 1806 r. aż do ostatecznego rozwiązania po upadku Ks. Warszawskiego w 1815 r. Grot Zdzisław „Znaczenie narodowe teatru polskiego w Poznaniu“. Jest to dalszy ciąg rozprawy (część I znajduje się w zesz. IV Rocznika VIII) omawiającej dzieje teatru polskiego od kongresu wiedeńskiego do utworzenia stałego teatru (1869). Autor kreśli rolę i położenie teatru niemieckiego, pozostającego na usługach polityki niemieckiej oraz znaczenie narodowe polskich widowisk i walkę o stały teatr polski w Poznaniu. Olszewicz Bolesław „Gaspar da Gama. Żyd poznański w Indjach XV wieku“. Na podstawie współczesnych fragmentarycznych wiadomości stara się autor skreślić dzieje żyda poznańskiego, który koleją losu stał się doradcą i towarzyszem Vasco da Gamy i jednym z informatorów geografów pierwszej połowy XVI wieku o krajach nad Oceanem Indyjskim leżących. Z mniejszych rozpraw znajdują się: Pohorecki Feliks „O dawnym szpitalu i kościółku św. Krzyża w Poznaniu“. Willaume Juljusz „Rola Amilkara Kosińskiego w niedosłej organizacji wojsk. W. ks. Poznańskiego 1815—1821“. Wasylewski Stanisław „Zapomiany pamiętnikarz Wielkopolski (J. N. Gniewosz z Oleksowa 1827—1892) oraz tegoż autora „Czerwona Sala“. Ks. Dr. Kamil Kantak „X. Ignacy Warmiński“, krótka monografia profesora i wychowawcy młodzieży duchownej, pomijająca jednak jego działalność naukową. W bogatym dziale „Zapiski“ liczne przyczynki do dziejów miasta umieścili: Grot Zdzisław, Kaczmarczyk K., Pohorecki F., Willaume Jul., Wojtkowski A. Na zakończenie w „dziale bieżącym“ mamy umieszczoną nekrologję, kronikę ważniejszych wydarzeń, sprawozdanie Twa Miłośników Miasta Poznania i wiadomości z ruchu wydawniczego.

Rocznik X. nr. 1, Poznań 1932 r., str. 152.

Z pośród rozpraw składających się na treść niniejszego zeszytu na pierwszym miejscu znajduje się rozprawa Józefa Pawłowczaka p. t. „Zniesienie i wymarcie Zakonu Reformatorów na Sródce“, w której autor z okazji 100 lecia istnienia Zakładu dla głuchoniemych w klasztorze reformackim, kreśli na podstawie materiału archiwalnego i odnośnej literatury dzieje tego zakonu od czasów jego założenia w Poznaniu. Dr. Feliks Pohorecki „Opis Poznania z roku 1787“ wraz z planem m. Poznania z końca XVIII wieku. Komisja Historyczna Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk przystąpiła w 1931 r. do opracowania mapy województwa poznańskiego z doby sejmu czteroletniego łącznie z planem m. Poznania,

a to analogicznie do wydanej w 1930 r. przez Komisję Atlasu Historycznego Polski przy Polskiej Akademji Umiejętności podobnej mapy woj. krakowskiego. Jako więc materiały do tego planu, przytacza autor pochodzący z tego czasu opis parafji Marji Magdaleny, bardzo obszerny i zawierający wiele szczegółów, oraz plan m. Poznania z tegoż czasu wraz z dokładnem objaśnieniem. Janusz Staszewski „Przemarsze wojsk przez Poznań w latach 1806—1815“. Na podstawie pruskiego urzędowego wykazu pochodzącego z 1819 r. podaje autor wiadomości o stacjonowaniu i przemarszach przez miasto wojsk zarówno francuskich, polskich i sprzymierzonych jak i rosyjskich oraz pruskich w czasie wymienionym w tytule. Tadeusz Nożyński „Żydzi poznańscy w XV wieku. 1379—1502“. Jest to część pierwsza większej rozprawy, przedstawiającej dzieje żydów w Poznaniu. Autor przytoczywszy na wstępie wyzyskane archiwalja, źródła wydane i literaturę, zajmuje się dziejami i ustrojem ghetta poznańskiego, wymieniając wybitniejszych jego przedstawicieli. Poza tem zeszyt ten zawiera dalszy ciąg monografji X. Ignacego Warmińskiego pióra Ks. Dr. Kamila Kantaka, oraz Dr. Stanisława Wasylewskiego rys biograficzny Antoniego i Julji Wojkowskich. Dział „Zapisek“ obejmuje: 1. Czy Akademia Lubrańskiego była uniwersytetem? 2. Teofil Matecki o Karolu Marcinkowskim. 3. W setną rocznicę poznańskiego wydania Poezji Adama Mickiewicza. 4. O ratuszu poznańskim w „Gabinecie Czytania“. 5. Śmierć socjalisty poznańskiego na stokach cytadeli warszawskiej. 6. Ambasador angielski Edgar Vincent D'Abernon o przeniesieniu bazy operacyjnej do Poznania w r. 1920. 7. Listy Ryszarda Berwińskiego do matki z roku 1848. Całość zamyka nekrolog s. p. Witolda Hedingera, umieszczony w dziale bieżącym przez Zygmunta Zaleskiego oraz notatki, kronika ważniejszych wydarzeń i wiadomości z ruchu wydawniczego.

Kwartalnik Klasyyczny, t. V. zes. 1—4. Lwów 1931. Wychodzi nakładem Polskiego Twa Filologicznego pod red. R. Ganszyńca (spr. J. K.).

W dziale dydaktycznym piszą: Zieliński T. „Kilka uwag o piątej Werrynce“. Autor podaje powody, które go skłoniły do wydania tej mowy Cyncera. Ostrowski M. „Accusativus exclamationis w gramatykach szkolnych“. Biłyk M. „Najnowsze hasła wychowawcze a filologia klasyczna“. Meissner R. „Lektura w żeńskich gimnazjach humanistycznych“. Kormesówna Fr. „O reformę wypracowań klasowych“. Winniczukówna L. „Wartość i znaczenie wieczorów klasycznych“. Rączy J. „Końcówka i temat, zakończenie i —?“. Barbaszowa M. „O znaczeniu mitologii w szkole średniej“. Jarecki K. „Wymowa łaciny we Francji i obóz przeciw-reformy“. Nadolski Br. „Autorowie greccy w szkole polskiej w XVI w.“. Goliaś M. „Pracownie filologiczne w szkołach średnich“. Autor zaleca stworzenie osobnej pracowni filologicznej w gimnazjach. Grüss N. „Reforma wypracowań klasowych“. W dziale sprawozdań piszą: Markowski H. „O spisach ludności za czasów cesarza Augusta“. Autor zajmuje się tu ustaleniem dat spisów ludności oraz sposobem przeprowadzania ich. Lissa Z. „Znaczenie muzyki w świecie starożytnym“. Dyżewska J. „Plastyka i nastrojowość w greckiej poezji epicznej“. Kozłowski W. „Idea religijna Vergiljusa“. Lempicki St. „Vergilius a Polska“. Warszawska St. „Fil-

hellenizm Cicerona". Stein E. „Dzénos-idiótes“. Janicki J. „Przyczynek do sporu Stein contra Zieliński“. Matakiewiczówna H. „Minyada — epos bohaterskie“. Dembitzer Z. „Przyczynki do krytyki tekstu i interpretacji łacińskich poematów Klemensa Janickiego. Jarecki K. „O miłości chłopięcej“. Steffen W. „Vergilius a Trembecki“. Skorska K. „Phaeton“. Starczuk J. „Technika malarstwa starożytnego“. W dziale „Przekłady“ znajduje się szereg wyjątków z Horacego, Vergiliusa oraz Lucretiusa w przekładzie polskim. Bibliografja zawiera streszczenia oraz recenzje prac. Kronika zawiera cały szereg sprawozdań z posiedzeń, zjazdów oraz wypraw naukowych filologów. Przy końcu zeszytów zamieszczono nekrologi.

T. VI. zes. 1-szy, 1932.

W dziale dydaktycznym zamieścił artykuł Łęski M. „O sztukę tłumaczenia autorów klasycznych“. Autor omawia poprawę programów oraz metody nauczania języków klasycznych w szkołach średnich, przyczem zapowiada osobne opracowanie pełnego programu, wydane pod tymże tytułem. W dziale sprawozdań piszą: Starczuk J. „Technika malarstwa starożytnego II“. Rozmarynowicz M. „Stosunek Luciliusa i Horaciusa do publiczności rzymskiej“. Auerbach M. „Platon a matematyka grecka“. Golias M. „Ostatnia wycieczka do Grecji, jej organizacja, cel i wyniki“. Jest to wykazanie potrzeby zapoznania się na miejscu z kulturą klasyczną dla nauczycieli filologów, celem nauczania kultury klasycznej. Warszawska St. „Teognidea“. Autorka podaje łać. wiersz w przekładzie polskim. Dział „Bibliografja“ zawiera streszczenia i oceny dzieł, referatów, dzienników, artykułów, oraz sprawozdań prowadzonych wykopalisk. Wiadomości kronikarskie dotyczące wykopalisk i poszukiwań archeologicznych zebrali Golias M., Jarecki K., Matakiewicz H., Sternbach H., Szczepański J. i Zieliński T.

Lud, organ Polskiego Towarzystwa Etnologicznego, red. A. Fischer. Serja II, t. X, zeszyt 1—4. Rok 1931 (spr. A. Kucz.).

Zawiera następujące rozprawy: Piwocki Ksawery „Zagadnienie metody w badaniach nad sztuką ludową“. — W rozprawie tej autor porusza tylko szkieletowo najważniejsze problemy, odnoszące się do metod poznawczych w dziedzinie sztuki ludowej. Rozprawa zapoznaje najogólniej z możliwościami, jakie badanie sztuki ludowej musi za sobą pociągnąć. Autor starał się wykazać, iż tylko psychologiczne metody ogólnej nauki o sztuce mogą się z temi trudnościami uporać, i to opierając się na całym szeregu innych nauk, jak etnologia, prehistorja, antropologia, socjologia i psychoanaliza. Pietkiewicz Czesław „Higiena w życiu Poleszuczków“. Udziela Seweryn „Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego“. Rozprawa ta jest uzupełnieniem pracy Bronisława Gustawicza p. t. „Podania przesady, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody“. Janów Jan „Sabałowa bajka“ H. Sienkiewicza i legendy o „dziwnych sądach bożych“. Tadeusz Seweryn „Technika malowania ludowych obrazków na szkle“. Zkolei notatki i materiały etnologiczne jak: Bryk Jan „Scytyjski kurhan w Kazanówce“. Zborowski Juljusz „Drobne notatki z Podhala“ i „Powstanie węgierskie w pieśniach góralskich“. Jodkowski Józef „O czarowniku Znaku na inkwizycji w Grodnie w r. 1691 i o ziołach czarodziejskich“.

Treść zeszytów uzupełniają: recenzje i sprawozdania, oraz kronika etnologiczna.

Miesięcznik Heraldyczny, organ Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Heraldycznego — wychodzi od roku 1921 (spr. M. H.).

Komplet 12 numerów za rok 1931 zawiera rozprawy: Pola czkówny Heleny „Księga bracka św. Krzysztofa na Arlbergu“. Jest to studjum, poświęcone omówieniu dwunastu herbów polskich, które zawiera księga bracka w rękopisie wiedeńskiego archiwum państwowego, stanowiąca jedno z najstarszych źródeł obrazowych polskiej heraldyki. Autorka uzupełnia pracę obszernymi wiadomościami o początkach bractwa św. Krzysztofa, o przystąpieniu rycerzy polskich do tegoż oraz udziale Polaków w soborze konstancjeńskim. Tomkiewicza Wład. „Z dziejów walk o tytuły książęce“. Wdowiszewskiego Zyg. „Z zagadnień prawa szlachectwa w dawnej Polsce“. Sochaniewicza Kaz. i Wolfa Adama „Urzędnicy województwa bełżkiego do połowy XVI w.“ Nowińskiego Miecz. „Ród panów na Wierzbicy“. Ks. Puzyny Józefa „Potomstwo Narymunta Gedyminowicza“. Bieleckiego Emila „Karol Rogawski, sekretarz dyktatury w 1846 r. i jego potomstwo“, Dziadulewicz Stanisł. „Pierwiastek turański u szlachty ukraińskiej“. Autor na podstawie źródeł oraz brzmienia nazwisk ustala przynależność i pochodzenie szeregu rodzin ziemiaństwa kresowego od dawnych koczowników turańsko-tatarskich. Nowakowski ks. Józefa „Gniazdo Paniącząt — Doliwów“. Są to uwagi na tle ciekawego procesu o nagane szlachectwa, Jana Szczyckiego w r. 1446/7. Wdowiszewskiego Zyg. „Epitaphium toruńskie z herbem Doliwa z XV w.“ Dunikowskiego Juliana „O rodzie Świerczków na Rusi w wieku XV i początkach rodziny Dunikowskich“. Lasockiego Zyg. „Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI w.“ Ks. Puzyny Józefa „Daniło ks. Turowski, Ostrogski i Chełmski i jego potomstwo“. Autor udowadnia tu pochodzenie książąt Ostrogskich od Narymunta Gedyminowicza. Treść każdego zeszytu uzupełniają materiały genealogiczne, sprawozdania i recenzje.

Rok 1932 zesz. za styczeń, luty, marzec.

Zawiera: Zygmunta Wdowiszewskiego „Inscriptiones clenodiales. Zapiski liwskie z XV w.“ Zyg. Lasockiego „Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej z XV i XVI w.“ (ciąg dalszy). Stan. Kętrzyńskiego „O dwu pieczęciach Przemysława II z r. 1290“, Heleny Pola czkówny „Do artykułu o księdze brackiej św. Krzysztofa na Arlbergu“. B. Kamysłowski „Wpływy astrologii w heraldyce polskiej“. Szymona Konarskiego „O polskich herbach złożonych“. Z. Wdowiszewskiego „W sprawie pochodzenia Iwana z Radomina“. Rajnolda Przeddzieckiego „Roch czyli wieża szachowa w herbach polskich i obcych“, Zygmunta Lasockiego „Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI w.“ (ciąg dalszy), ks. Józefa Puzyny „Nieznane Chodkiewiczówny z XV w.“ oraz drobniejsze artykuły, recenzje i sprawozdania.

Zesz. za kwiecień, maj.

Helena Pola czkówna „Przyczynek do „Genealogji Piastów“. Autorka podaje tu wypiski do genealogji Piastów, zestawione przez niemieckich autorów (w wydawnictwie: „Genealogisches Handbuch zur bairisch-

österreichischen Geschichte, Graz 1931) z krytycznym ich rozważeniem oraz rozszerzeniem na podstawie wyników własnych poszukiwań w tej dziedzinie. Dr. Tadeusz Newlin-Wagner „Wagnerowie inflancko-polscy“ (uzupełnienia do rozprawy, zawartej w zeszycie 3 r. 1930). J. Podczaski „Kilka słów o pochodzeniu Władysława Podczaskiego h. Rola“. Z. W. „Na marginesie genealogji Ciołków Poniatowskich“. St. Łoza „Kawalerowie orderu św. Stanisława“. Alfabetyczne zestawienie.

Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój. Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki (spr. M. H.).

Tom XV (r. 1932) z okazji pięćdziesiątej rocznicy działalności Kasy im. Mianowskiego ukazał się w odświętnej szacie. Naczelne miejsce zajmuje w nim „Zarys historii Kasy im. Mianowskiego“, opracowany bardzo gruntownie przez Zygmunta Szweykowskiego na podstawie materiału archiwalnego Instytucji tudzież opinji prasy współczesnej. W związku z powyższą monografią pozostaje skreślony przez prof. Franciszka Bujaka „Rozwój nauki polskiej w latach 1800 do 1880“ w krótkim zarysie, w którym autor omawia warunki jej rozwoju, zasadnicze kierunki myśli naukowej, udział arystokracji oraz podział dziejów nauki na trzy okresy. „Materiały do badania psychologii twórczości naukowej“ ogłoszone anonimowo, zawierają opracowania dwu życiorysów, humanisty i przyrodnika. Zkolei Tadeusz Makowiecki podaje swoje spostrzeżenia w artykule p. t. W sprawie ustalenia programu badań w dziedzinie kultury“. Czesław Reczyński pisze „O potrzebach fizyki technicznej“. Jerzy Manteuffel omawia „Rozwój i potrzeby papyrologji“ zagranicą i w Polsce. W artykule p. t. „Główne zagadnienie dotyczące bibliotek państwowych w Polsce“, porusza Kazimierz Dobrowolski takie kwestje, jak sprawa egzemplarza bibliotecznego, jego zakres i liczba, możliwości wymiany międzynarodowej wydawnictw oraz politykę biblioteczną. Wreszcie Henryk Batowski daje „Kilka uwag o potrzebie, zadaniach i organizacji przyszłego Instytutu Słowiańskiego“. W dziale kroniki polskiej, stanowiącej stałą rubrykę wydawnictwa, zawarte są między innymi „Wiadomości o nowopowstałych w Polsce instytucjach i towarzystwach naukowych i artystycznych“, omówione są „Listy do Redakcji“ oraz „Ruch organizacyjno-naukowy“. Treść tomu wypełniają recenzje z najnowszych dzieł obcej literatury naukoznawczej oraz kronika zagraniczna.

Pamiętnik Literacki, czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej, wydawane przez Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Redaktor: Bronisław Gubrynowicz. Rocznik XXVIII. Lwów 1931 (spr. M. H.).

Na uwagę historyka zasługują rozprawy: Birkenmajer Józef „Legenda łysogórska o Bolesławie Chrobrym“ (str. 25–40). Praca powyższa stanowi jeden rozdział większego dzieła p. t. „Bolesław Chrobry w poezji polskiej“ a jest poświęcona omówieniu ciekawego wątku tradycji o Chrobrym, zawartej w legendzie o założeniu klasztoru łysogórskiego, będącej pomnikiem t. zw. literatury popularnej. Autor cytując częściami tekst legendy, porównuje jej treść z podaniem zapisanem u Długosza. W związku z legendą

zajmuje się również podaniem o Chrobrym w górach karpackich, ujawniając nowy motyw postaci Chrobrego, jako skamieniałego rycerza. Jadwiga Wokulska-Piotrowiczowa „Powieści kozackie i „Ukrainki“ Michała Czajkowskiego“ (str. 40–71). Autorka przeprowadza tu między innymi podział „Powieści kozackich“ ze względu na źródła tematów, rozróżniając dwie grupy: pierwszą osnutą na podaniach gminnych, przechowanych w tradycji ludu, drugą opartą na historii, gdzie fakty historyczne są treścią opowiadania, zaś osią zdarzenia jest bohater — postać historyczna. „Ukrainki“, będące kontynuacją „Powieści kozackich“ stanowią na w pół legendarne obrazy w różnych epokach, przy czym element historyczny występuje już w nich na uboczu. Z rozpraw o charakterze ściśle literackim: Skwarczyńska Stefania „O pojęcie literatury stosowanej“. Tejsze autorki „Istota improwizacji i jej stanowisko w literaturze“. Zадerecki Tadeusz „Pseudo-Mickiewiczowy dramat polityczny“. Trojnar Stanisław „O pierwowzór biblijny Szamana w „Anhelim“ Słowackiego“. Pacuszek Klemens „Uwagi o pierwszej wizji w „Królu-Duchu““. Kucharski Eugenjusz „Pani pana zabiła“, jako zabytek średniowiecznej poezji dworskiej“. Łucki Aleksander „Ewolucja pojęcia literatury narodowej u Mochnackiego“. Bergel Rajmund „Do źródeł dramaturgii Wyspiańskiego“. Leśnodorski Zygmunt „Źródła starożytne „Wojny chocimskiej“ Krasickiego“. Korpała Józef „Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym“, oraz Morawski Józef „Echa powstania listopadowego w poezji francuskiej“. Z działu materiałów wymienić należy: podane przez Bernackiego Ludwika „Materiały do życiorysu i twórczości Ignacego Krasickiego“ oraz opublikowane przez Vrtel-Wierczyńskiego Stefana „Kilka nieznanych tekstów staropolskich XV i XVI w.“. Treść rocznika uzupełniają recenzje, sprawozdania oraz wspomnienia pośmiertne.

Pamiętnik Warszawski, rok III, zes. 1–12. Warszawa 1931. Wychodzi pod red. L. H. (spr. J. K.).

Pamiętnik Warszawski poświęcony jest przeważnie literaturze pięknej oraz zagadnieniom kultury współczesnej. Większa część rozpraw i artykułów dotyczy poezji, muzyki, plastyki, historii literatury, historii kultury narodowej oraz zagadnień współczesnego życia umysłowego. Opracowania owe stanowią cenne nabytki dla życia naukowo-literackiego oraz artystycznego; ważne są również wiadomości historyczne z zakresu archiwalno-bibliotecznego, muzealnictwa oraz różnych dziedzin historii. Niektóre z nich: Z dziełowski M. „Napoleon III“. Biograficzne opracowanie dziejów jego życia politycznego i pracy. Kieniewicz St. „Ignacy Działyński“. Jest to życiorys uczestnika powstania Kościuszki. Zwracamy uwagę historyka na dział „Krytyka“, w którym są recenzowane prócz innych i prace historyczne.

Zeszyty za rok 1932 nie ukazały się.

Przegląd Historyczny, zes. 1, 2, zbioru ogólnego t. 28. Warszawa 1929 (spr. J. K.).

Zawiera cztery rozprawy oraz dziesięć referatów, odnoszących się do historii i nauk pomocniczych. Kętrzyński St. „Uwagi o pieczęciach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego“. Rafacz J. „Zasada dyspo-

zytywności w dawnym procesie polskim". Autor omawia stosowanie zasad dawnego prawa polskiego. Skibiński Fr. „Regale górnicze we wczesnym średniowieczu na Zachodzie i w Polsce“. Wilkoszewski Al. „Komisje porządkowe koronne za powstania Kościuszkowskiego“. Komisje organizacyjne i podtrzymujące ruch insurekcyjny, czynne od 24/III 1794 r. aż do czasu zajęcia ziem przez nieprzyjaciół. Rozprawa oparta na materiałach archiwalnych, rewindykowanych z Rosji, znajdujących się w Archiwum Głównym w Warszawie. Prócz rozpraw niemniej ważne referaty, odnoszące się do nauk pomocniczych historii.

Zeszyt 1, 2, zbioru ogólnego t. 29. Cz. I. Kreczmar M. „Kilka zagadnień z historii Grecji starożytnej“. Autor zajmuje się dziejami wielkiej rewolucji w Grecji, od VII—VI przed Chr., którą porównuje z wielką rewolucją francuską w. XVIII-go. Żmigryder-Konopka Zđ. „Wystąpienie władzy rzymskiej przeciw Bachanaljom Italskim“. Rozprawa autora zapoznaje czytelnika z rozpowszechnionym kultem Bachusa w Italji, oraz z procesem, znanym pod nazwą „procesu o bachanalje“ z r. 186 przed Chr. K. Zakrzewski „Poprzednik Cezara L. Cornelius Cinna“. Autor na podstawie materiału źródłowego przedstawia C. Cinnę jako wodza przewrotu demokratycznego i stronnika C. Mariusa. Wałek-Czernecki T. „Próba charakterystyki demokracji greckiej“. Demokracja w epoce hellenizmu skoncentrowana była w Związku Etołskim. Równocześnie autor wykazuje różnicę pojęcia wyrazu „demokracja“, stosowanego w starożytności i w dobie współczesnej. Serejski M. H. „Na pograniczu starożytności i średniowiecza“. Autor podaje bibliografię okresu przejściowego i omawia prace polskie, traktujące o tem zagadnieniu z lat 1918—1930. Cz. II. Kętrzyński St. „Na marginesie genealogji Piastów“. Autor rozprawy w 35 rocznicę wydania „Genealogji Piastów“ O. Balzera proponuje ponowne wydanie „Genealogji Piastów“, uzupełnienie oraz uwzględnienie szeregu poprawek. Sam poświęca szereg uwag kwestjom, odnoszącym się do czasów Bolesława Krzywoustego i jego potomstwa, a wywody swoje opiera, przeważnie na Kronice Galla i Historji Długosza. W rozprawie swej podnosi autor słusznie ogromną wartość dzieła Balzera i rolę, jaką spełnia w historii mediewistycznej. Nagórska-Rudzka W. „Książę Adam Czartoryski w dobie powstania listopadowego“. Celem autorki było wykazanie, jak bardzo ks. A. Czartoryski pracował dla sprawy narodowej oraz kraju. W pięciu rozdziałach autorka ujmuje działalność polityczną ks. A. Czartoryskiego na tle powstania listopadowego w 1830 r. Rozprawa jest cenną ze względu na materiały archiwalne. Chybiński Fr. „Eksploatacja soli i gospodarka solna we wczesnym średniowieczu“. Zapoznaje nas autor z gospodarką solną państw zachodnich od w. X do XIV, krótko omawia państwa słowiańskie i przechodzi do Polski, kreśląc stan gospodarki solnej od czasów pogańskich aż do XIV w. Lipska K. „Źródła do dziejów powstania styczniowego w bibliotece rapperswilskiej“. W referacie są omówione dokumenty i materiały, zebrane po upadku powstania w 1863/4 r. przez powstańca Wołyńskiego, a stanowiące ważne źródło do historii organizacji i działań władz powstańczych. Posner St. „Autobiografja St. Krzemińskiego w listach do St. Posnera“. Na tę autobiografię składają się listy Krzemińskiego, uczestnika powstania w 1863 r. oraz członka Rządu, w których autor opisuje sam swoje przeżycia z czasów

powstania. Woliński M. „Materiały do rokowań polsko-tureckich w r. 1676“. Podaje tu autor b. ważne materiały do rokowań pokojowych, prowadzonych przez polskich posłów w obozie tureckim, podczas gdy równocześnie toczyły się walki na polach Żurawna. Na końcu zeszytów znajdują się w dziale „Kronika“ sprawozdania T. M. H., natomiast w dziale „Sprawy organizacyjne“ artykuł Gutry'ego Cz. „W sprawie udostępniania prac naukowych“.

Zeszyt za rok 1932 nie ukazał się.

Przegląd Współczesny, rok X. t. 36–39. Kraków 1931 r. Miesięcznik pod red. Dra Wędkiewicza St. Wydawcy Dr. St. Badeni i Krakowska Spółka Wydawnicza (spr. J. K.).

Na treść rocznika (1931) składa się szereg artykułów o ruchu kulturalnym i politycznym w Polsce i zagranicą. Wśród nich, następujące wchodzi w zakres historii: Bocheński A. M. „Z historjografji rewolucji ukraińskiej — od Chrystiuka do Szuchewicza“. Autor wymienia obfitą literaturę ukraińską, poświęconą historii ruchu ukraińskiego w latach 1917–1921 r. na terenie b. Galicji w stosunku do Polski. Stańczewski J. „Stulecie niepodległości Urugwaju 1830–1930“. Republika urugwajska doczekała się setnej rocznicy swej niepodległości po 150-letniej walce o ten kraj Hiszpanji z Portugalją. Piotrowicz W. „Cerkiew grecko-wschodnia w Polsce“. Szkic o sytuacji cerkwi prawosławnej w Polsce, jej autorytet w przeciwstawieniu do teje cerkwi zagranicą, będącej w upadku i poniżeniu. Żalplachta J. „Rzut oka na polityczny rozwój Rumunji w ostatnich trzech latach“. Charakterystyka przebiegu wypadków politycznych w Rumunji, powrotu i wstąpieniu na tron króla Karola II-go. Parczewski T. „Zabójstwo cesarza Aleksandra II-go“. Zamordowanie cara przez rewolucjonistów dnia 1/III 1881 r. opracowuje autor na podstawie dokumentów, wydanych przez Byłoje Burcewa w 1918 r., jako zbiór materiałów. Bocheński M. A. „Dookoła Napoleona III“. Schmidt St. „Polskie rolnictwo wobec unji celnej austro-niemieckiej“. Choisy Engène „Kościoły protestanckie Szwajcjarji“. Autor omawia powstanie kościołów protestanckich w Szwajcjarji w okresie dwu wielkich reformatorów Zwingliego oraz Kalwina. Obecnie w Szwajcjarji jest 22 odłamów, stanowiących „Federację Kościołów Protestanckich Szwajcjarji“. Liebmann H. „Ludność Szwajcjarji“. Oeri A. „O kilku osobliwościach życia politycznego w Szwajcjarji“. W połowie XIX w. Szwajcjarja jeszcze była jedyną republiką, posiadającą ustrój konfederacyjny i ustrój kantonalny (25 kantonów). Paul De Vallière „Armja szwajcarska“. Państwo szwajcarskie, otoczone jakby obręczą ościennemi mocarstwami, przynaglone koniecznością ogólnej obrony, wszystkie wysiłki swoje i inteligencje zśrodkowało około udoskonalenia wojskowości. Dyboski R. „U podstaw przesilenia brytyjskiego“. Artykuł ekonomiczno-gospodarczy od czasów wojny światowej aż do czasów obecnych. Barycz H. „Problem uniwersytecki w Polsce w XVI w.“. Autor omawia zagadnienie rozbudowy szkolnictwa akadem. XVI w. oraz założenie uniwersytetów we Wilnie i Zamościu. Lewak A. „Źródła rapperswilskie do historii nowożytnej“. W Bibliotece, Archiwum i Muzeum Narodowem Polskiem rapperswilskiem znajdują się różnorodne materiały do historii nowożytnej, zebrane dzięki wysiłkom i pracy w okresie

Wielkiej Emigracji przez Platera, Chodźkę i wielu innych. Ciesielska-Borkowska St. „Hiszpania przed burzą“. Bogdański Wł. „W czterechsetlecie bitwy obertyńskiej“. Jest to rys biograficzny hetmana Tarnowskiego Jana, jako wodza, męża stanu i mecenasa kultury umysłowej. Zwrócić wypadła uwagę na dział: Przegląd miesięczny, w którym zamieszczane są: kroniki, nowe wydawnictwa i uwagi.

Rok XI. t. 40 i t. 41 (niezupełny), Kraków 1932.

Wśród wiadomości odnoszących się do ruchu kulturalnego i politycznego w Polsce i zagranicą, są następujące wiadomości wchodzące w zakres historii. Pierre Bernus „Sojusz Francji i Polski“. Autor omawia pojawienie się bardzo aktualnej książki opracowanej przez gen. Władysława Sikorskiego mającej na celu utrzymywanie trwałego sojuszu Polski z Francją oraz przeciwdziałanie apatii szkodliwej dla obu krajów. Łoś St. „Wielka Brytania po wyborach“. Jest to artykuł omawiający książkę Romana Dmowskiego p. t. „Wielka Brytania po wyborach“. Wachholz L. „Z historii alkoholu i alkoholizmu“. Piasecki A. „Tezy gospodarcze w Konstytucji“. Fellenius C. G. „Szwedzko-polskie Towarzystwo w Sztokholmie“. Jednym z dowodów przyjaznego współżycia kulturalnego Szwecji z Polską jest założenie Towarzystwa, przy którym grupuje się pokaźna liczba szwedzkich intelektualistów, przyjaciół Polski. Związek sobie wytyczył szerzenie w Szwecji znajomości języka polskiego, literatury i sztuki, historii i t. d. Böhm Fr. „Szwecja a Polska“ i St. W. „Polska a Szwecja“. Są to zwięzłe artykułiki związane z akcją skandynawską w Polsce. Künstler St. „Konferencja rozbrojeniowa“. Mimo stałych obrad rozbrojeniowych siła zbrojna państw jest potrzebna dla zapewnienia wolności i niepodległości. Zdziechowski M. „Pod wrażeniem Dziejów Porozbiorowych Michała Bobrzyńskiego (II)“. W tym artykule znajdzie czytelnik bardzo poważne rozważania dotyczące wojny światowej. Bader K. „Po erze Brianda“. Jest to opis akcji i polityki Brianda na tle ogólnej polityki europejskiej. Dobrowolski B. A. „Zagadnienia szkoły powszechnej“. Należy stworzyć takie szkoły powszechne, któreby dawały minimum oświaty szkolnej a przysposabiały do samokształcenia. Bystron J. St. „Zagadnienie reformy szkolnej“. Autor omawia krytycznie reformę jako zmianę nowego systemu nauczania. (A non.) „Z pierwszych lat Ministerstwa Spraw Zagranicznych“. Pierwszy zeszyt t. 41-szego o podwójnej objętości poświęcony jest wyłącznie zagadnieniom związanym z polityczną, gospodarczą i intelektualną kulturą Belgji współczesnej. Artykuły i rozprawy czołowych przedstawicieli belgijskiej polityki, sztuki, nauki i t. d. poprzedza list-przedmowa J. K. M. Alberta I. króla Belgów. Jakkolwiek opracowania, zamieszczone w tym zeszycie mają b. wielką wartość, to jednak historykom polecamy najważniejsze ze względu na treść ściśle historyczną. Mahaim E. „Sto lat społecznych dziejów Belgji“. Terlinden Charles „Wojskowa historia Belgji“. Merzbach Charles „Emigracja polska w Belgji po 1830 i 1863 r. i „Oficerowie polscy w armji belgijskiej po roku 1830“. Na zakończenie podane są bio- i bibliograficzne notatki o belgijskich współpracownikach „Belgji Współczesnej“. Heilperin M. A. „Na przełomie historii gospodarczej — Uwagi o kryzysie światowym“. Autor w swym szkicu zwraca uwagę na głębokie przyczyny obecnego kryzysu gospodar-

czego oraz na różnorodność sił i kierunków dla kryzysu charakterystycznych. Łotocki A. „Zagadnienie religijne w Z. S. R. R.“ Rozprawa zaznaja nam z bezwzględny uciskiem religij i duchowieństwa ze strony władz sowieckich. Barycz H. „Z historii związków kulturalnych między Rzymem a Polską w XVIII w.“ Jest to recenzja cennej pracy Macieja Loreta p. t. „Życie polskie w Rzymie w XVIII w.“ Recenzent podnosi wielką wartość pracy Loreta, tak ze względu na materiał archiwalny jak i na zdolności literackie autora.

Rocznik Łódzki, poświęcony historii Łodzi i okolicy. Wydawnictwo Archiwum Akt Dawnych m. Łodzi, pod redakcją Józefa Raciborskiego przy współdziałaniu Bronisława Ziemięckiego i Kazimierza Kaczmarczyka. Nakładem miasta Łodzi. 1931 r., t. II, str. 515+5 nlb. (spr. S. P.).

W przeciwieństwie do tomu I (r. 1928) niniejszego wydawnictwa, poświęconego zaznajomieniu czytelnika z archiwaljami, dotyczącymi dziejów Łodzi, tom II zawiera już tylko jedną rozprawę o podobnym charakterze, a mianowicie archiwalno-informacyjną pracę ks. prof. Dr. Michała Morawskiego p. t. „Materiały do dziejów m. Łodzi w Archiwum Akt Kapituły Katedralnej Włocławskiej“, podającą obszernie regesta dokumentów i opisowy inwentarz klucza łódzkiego. Z kolei zasługuje na uwagę obszerna praca Dr. Andrzeja Zanda p. t. „Łódź rolnicza 1332—1793“. Studium historyczne o topografii, stanie gospodarczym, organizacji prawnej i kulturze m. Łodzi. Autor opierając się na bogatym materiale archiwalnym przedstawił obraz dawnej Łodzi, osady i miasteczka biskupiego, a więc dzieje poprzedzające rozwój późniejszej metropolii przemysłowej. Całość uzupełniona dołączeniem wykazu źródeł drukowanych odnoszących się do rolniczej Łodzi, wykazu mieszczan, burmistrzów i rajców, oraz wójtów i ławników, zawartych w 5 aneksach. Pozostałe rozprawy są mniejsze rozmiarami i omawiają poszczególne kwestje, odnoszące się do samego miasta i jego dziejów. Mjr. Józef Andruszewski, naczelnik Wydziału Wojskowego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi „Gwardja Narodowa Miejska w Łodzi. Rok 1809—1815“. Jonas Brawerman „Samorząd Łódzki w XIX w. (1810—1869)“; omawia dzieje samorządu miejskiego do chwili zniesienia go przez rząd rosyjski. Mgr. Janusz Staszewski, adjunkt Archiwum Państwowego w Poznaniu „Początki przemysłu lnianego w Łodzi“, przyczynek do rozwoju miasta. Dr. Aleksy Bachulski, kustosz Archiwum Skarbowego w Warszawie „Pierwsza przędzalnia bawełny w Łodzi Chrystjana Fryderyka Wendischa“. Józef Litwin „Administracja m. Łodzi jako przedsiębiorstwa włókiennicze w pierwszej połowie XIX stulecia w świetle dokumentów“. Dr. Filip Friedman „Żydzi w Łódzkim przemyśle włókienniczym w pierwszych stadjach jego rozwoju“. Eugenjusz Ajenkiel „Pierwszy bunt robotników łódzkich w 1861 r.“. Na zakończenie mamy podane w charakterze publikacji źródeł dwa opisy miasta Łodzi: Michał Rawita Witanowski, prezes Twa Krajoznawczego w Piotrkowie „Łódź w 1820“ i Józef Raciborski „Łódź w 1860 roku“, oraz obszerną przez tegoż autora zestawioną „Bibliografię Łodzi za lata 1928—1929—1930“ wraz z indeksem i sprawozdanie z działalności Archiwum.

Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, pod redakcją prof. Władysława Semkowicza — wychodzi od r. 1909. Tom X za rok 1930. Kraków 1931 (spr. M. H.).

Tom ten zawiera nowe, krytyczne opracowanie „Klejnotów Długoszych“ przez Dr. Marjana Friedberga. Tekst źródłowy poprzedzają obszernie uwagi krytyczne, omówienie wszystkich znanych przekazów Klejnotów oraz czasu ich powstania.

Rocznik Wołyński, wydany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Nauczycielstwa szkół powszechnych. Tom II, Równe 1931, str. VIII+584 i mapa (spr. S. P.).

Z wielkiem uznaniem należy powitać II tom, tego ze wszech miar pożytecznego wydawnictwa. Na treść niniejszego „Rocznika“ składają się przede wszystkim rozprawy, poświęcone dziejom Wołynia. Dr. Zajączkowski Stanisław omawia dzieje Wołynia pod panowaniem Litwy, a więc od 1340 do 1569 roku. Dalsze dzieje tej ziemi kreśli Dr. Tomkiewicz Władysław, przedstawiając historję Wołynia w czasie jego przynależności do Korony w latach 1569—1795. Udziałem natomiast Wołynia w powstaniu Kościuszkowskim zajmują się Jadwiga Hoffman. Rolę i udział w walkach o niepodległość omawiają prace: Hoffman Jakób „Wołyń w walce 1831 r.“, Przewalski Stefan „Boremskie boje“, Hoffman Jadwiga „Legja litewsko-wołyńska 1831“, Chranicki Jan August „Pamiętnik (1863)“, Dr. Janik Michał „Wołyńiaci na Syberji“ oraz Hoffman Jakób „Walki o Redutę Piłsudskiego“, obrazując walki I Brygady w 1915 r. Zkolei wymienić należy rozprawy, poświęcone życiu kulturalnemu Wołynia: Małachowski-Łempicki Stanisław „Wielka prowincjonalna łoża wołyńska“, Daniłowiczowa Marja „Życie literackie Krzemieńca w latach 1813—1816“. Przyczynek do dziejów gimnazjum wołyńskiego w Krzemieńcu, Walicki Michał „Średniowieczne cerkwie Włodzimierza“. Poza tem znajduje się kilka jeszcze rozpraw z zakresu etnologji, geologji i geografji Wołynia. Na zakończenie podana jest „Bibliografja Wołynia“, bardzo starannie zebrana przez Hoffmana Jakóba, spis nadesłanych książek oraz indeksy nazwisk i nazw geograficznych.

Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych, pod redakcją prof. Franciszka Bujaka i prof. Jana Rutkowskiego. Tom I. Rok 1931, str. XVI+391, cen. zł. 15. Lwów 1931. Skład główny: Kasa im. Rektora J. Mianowskiego Instytut popierania polskiej twórczości naukowej. Warszawa. Nowy Świat 72 (spr. S. P.).

Zadaniem „Roczników“ jest podanie możliwie dokładnego przeglądu literatury polskiej z dziedziny historii gospodarczej i społecznej, oraz w miarę możliwości z ważniejszych lub mających związek z naszą przeszłością publikacyj obcych. Całość rozpada się na 2 części: Rozprawy i referaty oraz recenzje i sprawozdania. W pierwszej części mamy umieszczonych 10 rozpraw, a mianowicie: Aleksy Gilewicz „Przygotowania do rewolucji chłopskiej w Polsce w latach 1767—1769“. Autor przedstawiwszy dotychczasowe poglądy na „konfederację chłopską“, omawia dokładnie sam manifest torczyński, jego znaczenie i przebieg walki z buntem. Tadeusz Lutman „Wolne miasta

handlowe". Autor zajmuje się pojęciem tej instytucji i jej rozpowszechnieniem wyjaśniając szerzej interesy miasta wyłączonego i kraju wyłączającego. Wytańciewicz Eljasz „M. I. Tuhan-Baranowski". Szkic monograficzny uczonego teoretyka-ekonomisty, historyka kapitalizmu i socjologa. Zkolei wymienić należy rozprawki o specjalnym charakterze: Wąsacz Michał „Tabula prowincjonalna byłej Galicji z obszaru apelacji lwowskiej“, Persowski Franciszek „Księga sądowa wsi Markowej w powiecie przeworskim“. Hoszowski Stanisław „Historyczne badanie cen“. Walawender Antoni „Badania klęsk elementarnych“ oraz Arnold Stanisław „Kilka uwag w sprawie zadań historii gospodarczej“. Inglot Stefan „Przegląd podręczników i ważniejszej literatury do historii handlu za lata powojenne“ i Styś Wincenty „Na marginesie rozprawy Dra J. G. Friebege: „Zehn Jahre polnischer Währung“. Dział drugi zawiera 240 recenzji i sprawozdań z zakresu historii społecznej i gospodarczej oraz nauk pokrewnych.

Roczniki Historyczne, organ Towarzystwa Miłośników Historji w Poznaniu pod redakcją Kazimierza Tymienieckiego i Kazimierza Kaczmarczyka. Poznań 1930. Rocznik VI, str. 263+1 nlb. (spr. S. P.).

W Roczniku VI zostały zamieszczone następujące rozprawy: Polackówna Helena „Geneza Orła Piastowskiego“, Pohorecki Feliks „Rytmika Kroniki Galla-Anonima“ (dokończenie), Hanyż Andrzej „Krzywiń w wiekach średnich“, Łuczakówna Helena „Emilja Sczaniecka“, Staszewski Janusz „Organizacja siły zbrojnej i działania wojenne w województwie kaliskim 1831 r.“. „Miscellanea“ zawierają „Uchwałę gromadzką z początku XV w.“, podaną przez K. Tymienieckiego. Recenzje i zprawozdania oraz sprawy Towarzystwa zamykają całość.

— Rocznik VII. Poznań 1931. str. 164 (spr. S. Z.).

Niniejszy tom Roczników, wydany w zmniejszonej objętości jednego tylko zeszytu, a nie dwóch, jak dotychczas, obejmuje dwie piękne rozprawy i jeden interesujący referat. W pierwszej rozprawie M. Gumowskiego „Początki Orła białego“, studjum heraldyczne, znajdujemy próbę wyjaśnienia genezy naszego herbu państwowego. Eliminując materiał numizmatyczny do końca XII w. jako pochodzący z doby nieheraldycznej, stwierdza najpierw autor wielką płynność i różnorodność godeł herbowych, używanych przez książąt polskich w XIII i XIV w. Niektórzy z nich, a mianowicie Kazimierz Opolski (1224), Henryk Pobożny (1228), Odonicz i prawdopodobnie Laskonogi, przybrali orła, co miało różne przyczyny, bądźto naśladownictwo pieczęci duchownych (Śląsk), bądźto wpływ legendy, wiążącej orła z Gniezmem (Wielkopolska). Dopiero orzeł, symbol św. Jana Chrzciciela, patrona katedry wrocławskiej, przyjęty na tarczę Henryka Pobożnego, wraz z krzyżem na półksiężycu (godło Henryka Brodatego) ustabilizował się u jego następców, tracąc krzyż, a otrzymując za Henryka Probusa w dodatku koronę, jako symbol dążeń tego księcia do odnowienia Królestwa. Ten ukoronowany orzeł śląski z półksiężycem na piersiach, a następnie bez tego dodatku, został przyjęty przez Przemysława II, a po 1314 r. i przez Łokietka. Z tego godła powstał wreszcie ukoronowany orzeł, będący herbem Królestwa polskiego, używany od 1320 r. przez Łokietka i jego następców. Orzeł ten nie był nigdy przedtem herbem ziemi krakowskiej, która dopiero w czasach Kazimierza

Wielkiego przyjęła go za swoje godło. Przedmiotem drugiej rozprawy L. Koczego „Przymierze polsko-duńskie w roku 1315 na tle stosunków polsko-brandenburskich“ jest przymierze Polski z Danją, zawarte w czerwcu 1315 r., a raczej przystąpienie Łokietka do przeciw-brandenburskiej koalicji władców skandynawskich i północno-niemieckich. Autorowi chodzi o stwierdzenie genezy przymierza i jego skutków. Na podstawie specjalnej literatury niemieckiej i duńskiej ustala on, że przymierze to pozostawało w związku z wojną, prowadzoną w latach 1314—1317 między królem duńskim Erykiem Meuedem a margrabią brandenburskim Waldemarem o wpływy na Pomorzu zaodrzańskim. Eryk, tworząc koalicję przeciw Brandenburgji, wciągnął do niej Łokietka, prawdopodobnie za wynagrodzenie pieniężne; nie było natomiast związku między tem przymierzem a zajęciem Wielkopolski przez Łokietka. Następstwem tego przymierza były starcia polsko-brandenburskie w 1316 r., których przebieg ustala autor szczegółowo, zbijając dotychczasowe poglądy o wyprawie Waldemara z pomocą książąt śląskich na Polskę w 1317 r. Walki te nie doprowadziły w rezultacie do niczego, mogły zaś narazić Polskę w przyszłości na odwet ze strony Waldemara; dlatego też przymierze polsko-duńskie określa autor jako *faux pas* Łokietka. Oprócz tych rozpraw, znajdujemy w omawianych Rocznikach interesujący i bogaty w treść artykuł Z. Wojciechowskiego „Ze sławistyki i badań nad wschodem niemieckim w Niemczech“, zawierający omówienie działalności naukowo-wydawniczej w zakresie sławistyki i historii wschodnio-niemieckich ziem, rozwijanej w latach 1929—1930 przez naukowe organizacje na Śląsku i przez niemieckie ośrodki naukowe w Berlinie, Szczecinie i Lipsku. Następnie idą Recenzje i sprawozdania (Vetulani A. „Lenno pruskie“. Gottschalk J. „Beiträge zur Rechts, Siedlungs und Wirtschaftsgeschichte des Kreises Militzsch bis zum Jahre 1648“. Staszewski J. „Gen. Michał Mycielski“. V. Bülow B. „Denkwürdigkeiten“. Jabczyński M. „Walka dżiatwy polskiej z pruską szkołą“. Wieliczka Z. „Od Proсны po Rawicz“. Rocznik Łódzki t. I., Rocznik Oddziału Łódzkiego Pol. Tow. Hist. Litwin J. „Civitas Tusinensis (karty z przeszłości m. Tuszyna)“, polemika (Od redakcji), Kronika naukowa i nekrologja za r. 1930 tudzież Sprawy Towarzystwa.

Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, poświęcony nauce, życiu prawnemu i gospodarstwu Rzeczypospolitej Polskiej. Poznań 1931, Rok XI, zeszyt 1—4, str. IX+339+1101+6. Skład główny: Księgarnia św. Wojciecha (spr. S. P.).

Na treść tego, o tak poważnej objętości tomu, składa się w dziale artykułów 25 rozpraw, przeważnie o treści prawniczej i ekonomicznej, wśród których jednak znajdują się również liczne artykuły interesujące historyków, a specjalnie zajmujących się historją społeczną i gospodarczą, jak n. p. prof. H. Estreichera „Pacyfizm w Polsce XVI stulecia“, prof. St. Staryńskiego „Rozważania konstytucyjne“, prof. S. Moszczeńskiego „Opisy gospodarstw małorolnych i ich reorganizacji“, oraz ks. prof. A. Szymańskiego „Studja ekonomiczne we Lwowie i Lublinie“. Druga część obejmuje „Przegląd piśmiennictwa“, gdzie dział ekonomiczny, przedewszystkiem nam bliski, zawiera liczne recenzje, sprawozdania i bibliografję prac z zakresu historii gospodarczej i społecznej. Zkolei następuje „Przegląd

Prawodawstwa“, „Sądownictwo“ i „Kronika“ uwzględniająca kronikę gospodarczą, socjalną i samorządową. „Miscellanea“ obejmujące również polemikę i „Przegląd czasopism obcych“ zamykają całość, uzupełnioną kontynuacją Albumu prawników, ekonomistów i socjologów polskich.

Rok XII. zes. 1, Poznań 1932.

Na treść niniejszego zeszytu składają się następujące rozprawy: Stanisław Bukowiecki, prezes Prok. Gen. „Z rozmyślań nad sprawą procesów konfiskacyjnych“; „Konstytucja Rzeszy a prawo mniejszości“. Heydel Adam, prof. „Czy kryzys światowy jest kryzysem teorii Say'a“. Szymański Antoni, ks. prof. „Stolica Apostolska o odrodzeniu porządku społecznego“. Znanięcki Florjan, prof. „Kultura amerykańska“. Nadto przegląd piśmiennictwa obejmuje około 50 sprawozdań i recenzji z prac często bardzo cennych, jak np. Kürbs F. „Die osteuropäischen Staaten: Polen, Litauen, Lettland, Estland als Staats- u. Wirtschaftskörper (rec. prof. St. Starzyński)“. Piasecki A.: „Zagadnienia Senatu Polski współczesnej“. Feliński M.: „Ukraińcy w Polsce odrodzonej“ (rec. prof. J. Makowski), oraz Sukiennicki W.: „Pruska polityka kolonizacyjna na ziemiach polskich“ (rec. Dr. Górski J.). Na uwagę zasługuje również obszerna bibliografia wydawnictw polskich i obcych oraz przegląd czasopism.

Zesz. 2, Poznań 1932.

Wśród artykułów, składających się na treść zeszytu drugiego rocznika XII należy wymienić przedewszystkiem recenzję prof. K. Tymienieckiego, który w formie artykułu omawia bardzo szeroko nowe czasopismo naukowe, a mianowicie „Badania z dziejów społecznych i gospodarczych“, oceniając je bardzo przychylnie. Poza tem w zeszycie tym znajdują się jeszcze cztery rozprawy z zakresu prawa i ekonomji. Przegląd czasopism obejmuje sprawozdania i recenzje z 47 prac, wśród których na wyróżnienie zasługują następujące: Farbman M.: „Plan gospodarczy Sowieków“ (rec. prof. B. Bruckus). Tyrowicz M.: „Jan Tyssowski“, dyktator krakowski r. 1846 (rec. dr. M. Kniat). Daszyńska-Golińska Z.: „Stosunki ludności województwa lubelskiego“ (rec. R. Filasiewicz). Całość podobnie jak i w zeszytach poprzednich uzupełnia obszerna bibliografia wydawnictw oraz przegląd czasopism.

Silva Rerum, czasopismo polskich towarzystw bibliofilskich. Kraków 1931. z. 1/VI. (spr. A. Kucz.), zawiera następujące artykuły:

Kazimierz Lepszy „Wizyta Zygmunta III w Uniwersytecie Jagiellońskim roku 1588“. Omawia tu autor list Marcina Glickiego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego do biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina, datowany z Krakowa 30/III 1588 r. List ten pod wielu względami ciekawy przyczynek historyczny, charakteryzuje stosunek młodego króla do Wszechnicy Jagiellońskiej; poznajemy Zygmunta III, jako szczerego przyjaciela Uniwersytetu krakowskiego. Justyn Sokulski „Resztki Archiwum hr. Potockich w Raju i wiadomość o papierni w Nowej Grobli“. Autor przypadkowo, natrafwszy na resztki archiwum hr. Potockich w Raju, letniej rezydencji właścicieli klucza brzeżańskiego, wiosce oddalonej zaledwie 4 km od Brzeżan, ogłasza w niniejszym artykule treść zbadanych rękopisów. Powyższy materiał archiwalny posiada dla przyszłego historyka Brzeżan pierwszorzędne zna-

czenie. Zaznaczyć przytem należy, iż miasto Brzeżany ma już swoją monografię, której autorem jest Maciszewski, jednak dzieje tego miasta doprowadzone są tylko po wiek XVIII, — materiał zaś archiwalny odnosi się do lat późniejszych. Przeclaw Smolik „Henryk Kunzek, jako grafik 1873—1928 r.“. Stanisław Pigoń „Dwie zagadki bibliograficzne“. Franciszek Biesiadcki „Wiersze o myłkach drukarskich z XVIII w.“. Henryk Barycz „Józef Mezzofanti a Polska“. Poza tem zeszyt ten pod rubryką „Pokłosie“ zawiera szereg wiadomości z życia bibliotek i książki. Z ostatnich wydań bibliofilskich na uwagę historyków zasługuje wyd. Szymona Askenazego „Rękopisy Napoleona 1793—95 r.“.

Sprawy Narodowościowe, czasopismo poświęcone badaniu spraw narodowościowych. (Wychodzi od r. 1926). Warszawa r. 1931. Nr. 1, 2—3, 4—5, 6, (spr. A. Kucz.).

Witold Sworakowski „Polskie szkolnictwo prywatne w Rumunji“. Autor, omawiając podstawy prawne polskiego szkolnictwa prywatnego w Rumunji, — przedstawił obiektywnie wszystkie zagadnienia z niemi związane, chcąc skierować myśl czytelnika do konieczności realizacji właściwej misji skupień polskich, istniejących w granicach Rumunji, a mianowicie do stworzenia żywego pomostu wzajemnego zbliżenia kulturalnego i szczerej przyjaźni obu narodów. Dr. Alfons Krysiński „Tendencje rozwojowe ludności polskiej pod względem narodowościowym i wyznaniowym w dobie powojennej“. Tadeusz Kaltebach „Skargi niemieckie w Genewie“. Józef Lemański „Trybunał haski, a szkolnictwo mniejszościowe w praktyce i teorii“. Stanisław Paprocki „Ś. p. Tadeusz Hołwko, wobec problemów narodowościowych“. Dr. Jan Stankiewicz „Czas powstania narodów białoruskiego i ukraińskiego“. Jest to odpowiedź prof. dr. M. Kordubie, który zamieścił w „Literaturno-naukowym Wistnyku“ r. 1930 artykuł na temat „Najważniejszy moment w historii Ukrainy“. Leon Zieleniewski „Ustawy językowe w Belgji“. M. Feliński „Ukraińcy w Izbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej“. Poza tem każdy zeszyt uzupełniony jest obszerną kroniką, w której należy zanotować następujące rubryki: Mniejszości narodowe w Polsce. — Kwestje narodowościowe poza Polską. — Sprawy mniejszościowe na terenie międzynarodowym. — Z Instytutu Badań Spraw Narodowościowych. — Bibliografia. — Recenzje.

Sprawy Obce, czasopismo poświęcone zagadnieniom polityki zagranicznej państwa i polityki światowej (Kwartalnik). Warszawa r. 1931. Zeszyt 6 i 7 (spr. A. Kucz.), zawiera następujące rozprawy:

Jerzy Życki „Salomon Polski — Stanisław Herakljusz Lubomirski i jego rozważania o dyplomacji“. Autor tej krótkiej rozprawy rzuca nieco światła na naszą historjografię XVII stulecia, omawiając Stanisława Herakljusza Lubomirskiego, autora dzieł: „O ułudzie rad“, oraz „Rozmowy Artaxessa y Edwarda“. W świetle tych dwu dzieł, które w XVII w. cieszyły się wielką poczytnością, przedstawia się nam Lubomirski, jako człowiek o nadzwyczajnym zmyśle politycznym i dyplomatycznym. Znaczenie rozważań Lubomirskiego jest wielkie, tak ze względu na temat, jak i wypowiedziane myśli. Władysław Namysłowski. „Rezydenci polscy w Hamburgu“.

Rozprawa ta przedstawia stosunki dyplomatyczne Polski i Hamburga w latach 1674—1791. Autor wyzyskał resztki dokumentów archiwalnych, ocalonych z pożaru, który zniszczył prawie doszczętnie miasto Hamburg w r. 1842. Uratowane dokumenty, znajdujące się obecnie w Staats-Archiv der Freien und Hansestadt Hamburg, odnoszą się do formalnej strony działalności królewsko-polskich rezydentów, wchodzącej w zakres dzisiejszego protokołu dyplomatycznego. To też autor naświetlił stosunki dyplomatyczne między Rzeczpospolitą Polską, a miastem hanzeatyckim głównie ze strony formalno-zewnętrznej. Szczupły ten materiał archiwalny nie mógł również być uzupełniony literaturą, gdyż takowej prawie że niema. Z tych też powodów należy rozprawę p. Namysłowskiego uznać za ważny przyczynek do studiów nad rozwojem stosunków między Polską, a Hamburgiem. Jan Gawroński „Zagadnienie czarnomorskie“. Henryk Brojdy „Organizacja emigracji“. Wassan-Girej Dżabagi „Kaukaz“. Treść każdego zeszytu uzupełniona jest kroniką bieżących wydarzeń politycznych, przeglądem czasopism, oraz recenzjami.

Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, organ Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie, pod redakcją Marjana Gumowskiego, wychodzi od r. 1889. (Do r. 1920 jako miesięcznik, potem jako półrocznik, od r. 1924 jako rocznik). Tom XIII — rocznik 1930. Kraków 1931 (spr. M. H.).

W rządzie rozpraw: Dr. Marjana Gumowskiego „Moneta w starożytności (ciąg dalszy). W drugiej części swej pracy daje autor szczegółową charakterystykę monety starożytnej, starając się możliwie wszechstronnie tę kwestję oświetlić: W poszczególnych rozdziałach omawia: Stempel monetowy z jego wyobrażeniami, wartość artystyczną monety i jej stosunek do sztuki, mennictwo w starożytnej Grecji i Rzymie, epigrafikę monetarną, liczby i daty na monetach oraz ich nazwy. Całość uzupełnia starannie dobrany materiał ilustracyjny. Wład. Terleckiego „Mennica Warszawska w dobie Powstania Listopadowego“. Praca daje szczegółowy obraz działalności tej mennicy na tle wypadków rewolucyjnych, skonstruowany na podstawie aktów Archiwum Skarbowego. Na wstępie podane są wiadomości o personalu mennicy, z charakterystyką osób, wchodzących w skład jej zarządu. Przy omówieniu czynności mennicy skreślona jest b. szczegółowo strona techniczna bicia monety. Autor wykazuje, że czynność mennicy w okresie walk była b. ożywiona i nie ograniczała się tylko do bicia pieniądza, obejmując również wyrób pieczęci oraz odlewnię części do armat. Z upadkiem powstania mennica uległa reorganizacji zaś produkt jej — moneta rewolucyjna wycofana z obiegu. Wartość pracy podnosi materiał źródłowy z szczegółowym odpisem dokumentów, dołączonym w 9 dodatkach. Wład. Semkowicza „Sfragistyka Witolda“ przynosi zestawienie i szczegółowe omówienie 9-ciu znanych pieczęci tego księcia. Legendy tych pieczęci, o zmiennych tytułach księcia, niezawsze zgodnych z jego intytulacją na dokumentach, odzwierciedlają w całej pełni rolę jaką ten wybitny mąż odegrał w dziejach Litwy i jej unji z Polską. Z rozpraw drobniejszych: Włodz. Antoniewicza „Notatki archeologiczne“, Adama Soleckiego „Sylwetki numizmatyczne“. Miscellanea zawierają: Ludwika Piotrowicza „Znalezisko monet rzymskich z Podhajezyk“, M. Gumowskiego „Skarb

z Łekna“ oraz „Zbiór Frankiewicza z Poznania“, Rudolfa Jamki „Przed-historyczne osiedla na terenie Krakowa“. Treść zeszytu uzupełniają: recenzje, notatki bibliograficzne, nekrologia, kronika, Sprawy Towarzystwa oraz ostatnie wydawnictwa.

Ziemia, ilustrowany dwutygodnik krajoznawczy. T. XVI, nr. 1—24. Warszawa 1931 r. Organ Polskiego Twa Krajoznawczego pod red. Górskiego Konr. (spr. J. K.).

Znamirowska J. „Ideologia poezji listopadowej“. Gatkiewicz M. „Modlitwa dzwonów“. Niemcówna St. „Zadania pracy krajoznawczej w Polsce“. Autorka omawia wszelkie możliwe środki i sposoby mające ułatwić akcję krajoznawstwa. Sztuką plastyczną zajmują się: Sawicki T. „Warszawa w okresie powstania listopadowego“. Autor omawia twórczość architektoniczną m. Warszawy. Cieślewski T. (syn) „Refleksy powstania listopadowego w plastyce polskiej“. Jest to przegląd, nielicznych niestety obrazów, dotyczących powstania listopadowego. Tegoż autora „Stara Warszawa w zwierciadle sztuki współczesnej“. Są to pejzaże Starej Warszawy. Zawiliński R. „Budownictwo orawskie“, wreszcie Cieślewski T. (syn) „Malarze polscy wobec zamków orawskich“. O sztuce ludowej pisze Hryniewska T. „O sztuce ludowej w Nowogródzczyźnie“. Szrajberówna W. „Wieczór dyskusyjny w T-wie Popierania Przemysłu Ludowego“. Pieniążek J. „Sztuka i zabytki naszej Orawy“. Wiktor J. „O twórczości ludowej na Orawie“. Ludoznawstwem zajmują się Salmonowicz A. „Białorusini w wojew. Nowogródzkim“. Żółtowska H. „Wierzbą w praktykach i obrzędowości polskiej“. Małecki M. „Kilka uwag o gwarze orawskiej“. Jabłoński P. „Teksty gwarowe Orawy“. Zawistowicz K. „O niektórych zwyczajach wiosennych“. Dokowski P. J. „Jak djabeł chłopą zrobił pónem“, wreszcie Zawistowicz K. „Święto zmarłych w okresie wielkanocnym“. O fizjografii ziem polskich piszą: Mayer Zb. „Problem ochrony krajobrazu w prawie“. Szaflarski J. „Przełom Soły przez Beskid Mały“. Franczak J. „Jodła a świerk“. Sipke G. „Wielkie Zagłębie polskie — stosunki wewnętrzne“. O tem samym trzy artykuły. Dobrowolska W. pisze dwa artykuły o kraju obcym „W najpiękniejszych zatokach Południa“ i „Italia bez słońca“. Dział krajoznawczo-regionalny b. licznie reprezentowany, a mianowicie Binder D. „Przechadzka po ulicach Włocławka“ i tegoż autora „Wieniec-Zdrój wody siarczano-wapiennej“. Rawita-Witanowski M. „Komandorja Kawalerów krzyżacko-gwiaździstych w Brześciu Kujawskim“. Zgromadzenie Braci Szpitalnych powstaje podczas wojen krzyżowych we Francji; tymże Braciom czyli Kawalerom Krzyżacko-gwiaździstym Władysław Łokietek pozwolił wybudować w 1294 r. szpital Św. Ducha w Brześciu. Dybczyński T. „Wieś Kościuszkowska Rogożno-Zamek w Ziemi Chełmińskiej“. Dawniej zamek krzyżacki, dziś jedynie gruzy zamku, na którym to miejscu na mocy uchwały Sejmu z 1919 r. dla upamiętnienia setnej rocznicy śmierci Kościuszki, stworzono kosztem państwa „wieczystą fundację“ dla tysięcy sierót po żołnierzach, założono trzy „Fermy“ a to „Koziarka“, „Puczyce“ i „Turko“, stanowiące fundację państwową Wsi Kościuszkowskiej. Radziwiński J. „Podhorce“. Autor daje nam historyczny opis zamku i wsi. Woźnowski M. „Sucha“. Opis zamku, kościoła oraz dworca. Dybczyń-

ski T. „Rabsztyn“. Współczesny opis gminy rabczyńskiej. Fischer Wł. „Zamek w Założcach“. Mamy tu rys dziejów łącznie z zamkiem, własnością ongiś Kamienieckich. Urbanowicz E. „Kryłów“. Opis daje szczegóły do monografii miasta. Warcholik St. „Żupa Bocheńska“. Opis kopalni w Bochni i szkic jej dziejów. Urbanowicz E. „Cerkiew w Niskiniczach na Wołyniu“. We wsi tej na Wołyniu jest cerkiew w stylu renesansowym, posiadająca wielką wartość historyczną i artystyczną, którą fundował A. Kisiel, wojewoda kijowski. Ossowski K. „Trynka w Grudziądzu“. Jej historia i znaczenie. Jest to rzeczka, a raczej kanał o długości 8 km., przepływająca przez miasto Grudziądz. Kołodziejczyk J. „Tuchanowicze“. Miejsce, które ongiś było ośrodkiem polszczyzny, tam A. Mickiewicz poznał Marylę a Tuchanowicze znane są z „Pana Tadeusza“ oraz z „Dziadów“. Kozicki A. „Lida“. Autor podaje materiały do dziejów Lidy. Ratyński A. „Kolebka OO. Marjanów“. Opis klasztoru OO. Marjanów (pow. Skierniewice), który obecnie jest kościołem parafjalnym. Gatkiewicz M. „Z orawskich wspomnień geomorfologa“. Udziela S. „Szopki w kościołach orawskich“. Semkowicz Wł. „Z dziejów zbójnictwa na Orawie“. Ważna notatka dla stosunków obyczajowych na Orawie. K. J. „Rabka“. Autor zapoznaje nas ze związłą monografią tej miejscowości. Dobrowolska W. „W Ojcowskiej Szwajcarii“. Janowski A. „Nad Notecią“. Dybczyński T. „Busko Kieleckie“. Rys historyczny m. Buska w pow. Stopnickim. Halicki B. „Dolina Dźwiny“. Rumprzewicz St. „Spichrz w Łopatkach“. Janowski A. „Pamiętnik Świętokrzyski 1930 r.“. Są to opisy i dzieje świętokrzyszczyny wydane w jednym tomie. Patkowski A. „Truskawiec i muzeum ziemi Jaroszewej w Pomiarkach“. Autor wskazuje na wartość zdrojową Truskawca oraz na muzeum geologiczno-zoologiczno-botaniczne z działem biblioteczno-archiwalnym w Pomiarkach, założonem w r. 1926. Styczkówna G. „Służew“. Wódz Gothardus księcia Mazowieckiego Konrada za pogromienie Jądźwągów w nagrodę dostaje od swego pana wieś Służewo. Opis ujęty jest monograficznie. Szczepkowski J. „Supraśl i bazylijański monaster“. Na uwagę zasługuje opis monasteru i cerkwi ze skarbami dawnej sztuki. Rewieńska W. „Wrocław“. Są to wiadomości historyczne oraz morfologiczno-geograficzne. Niwiński M. „Opactwo Cysterskie nad Kamienną w średniowieczu“, oraz „Kościół zamkowy w Stróży“. Autor w swoich artykułach podaje ważne wiadomości historyczne do tychże miejscowości. Danielski J. „Zamek w Rzeszowie“. Zaznajamia czytelnika z dziejami zamku od r. 1620 do 1762. Szaflarski J. „Kilka uwag o osadnictwie sezonowem na Polesiu“. Kosmowska W. „Na Huculszczyźnie“. Metelski A. „Z dorzecza Ełku“. Na numer jubileuszowy Ziemi z okazji 25-ciolecia istnienia Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego składają się ostatnie dwa zeszyty a zamieszczone tam artykuły zapoznają czytelnika z krajoznawstwem. Wkońcu na zakończenie zwracamy uwagę na zajmujące działy z zakresu turystyki, archeologii, regionalizmu oraz na 324 ilustracyj.

T. XVI. nr. 1—5, Warsz. 1932.

Gałuszka J. A. „Hymn. Wiersz o ziemi polskiej“. R. „Nasze hasło“. Tegoż autora „Pierwszy obowiązek“ i „Otwórzmy oczy“. Autor w tych artykułach krajoznawczych nawołuje do pracy nad przeszłością kraju. Żółtowska H. „Ptaki nosiciele dusz“. Artykuł poświęcony wie-

rzeniom, roli oraz wróżbie jaką odgrywają ptaki w folklorze polskim. Płatkowski J. „Ogródek świętej Kingi“. Opis zameczku w Pieninach będącego własnością św. Kingi, a służącego jako schronisko przed napadem Tatarów. Młodziejowski J. „Nieznany staw na Gubałówce“. Walicki M. „Romańskie budowle Strzelna“. Autor podaje ważne przyczynki do monografii miasta Strzelna i omawia równocześnie romańskie budowle zamieszczając ich ilustracje. Witanowski M.: „Brama wjazdowa Opactwa Witowskiego“. Opis bramy z basztą z XV w. zachowanej po zniszczonych murach w klasztorze św. Norberta w Witowie, posiadłości Wita biskupa plockiego. Skopowski Cz. „Wielkopolskie sonety regionalne“. Autor omawia w tym artykule poezje Helsztyńskiego Stanisława, związane ściśle z regionem Wielkopolski, zamieszczane w różnych pismach od r. 1930. (A non.) „Z Instytutu Propagandy Sztuki“. Artykuł o powstaniu I. P. Sz. oraz otwarcia pawilonu wystawowego w Warszawie, mającego na celu wzmoczenie kultury artystycznej w kraju. Przeworska J. Przed otwarciem nowej siedziby Muzeum Narodowego w Warszawie. Bogate i b. cenne działy zbiorowe o znaczeniu kulturalnym zostały przeniesione częściowo ze starego gmachu przy ul. Podwale 15 do nowego gmachu przy Al. 3-go Maja. Kurrik H. „O estońskiej sztuce ludowej“. Artykuł zaznajamia nas ze zbiorami Estońskiego Muzeum Narodowego w Tartu, pochodzącymi przeważnie z XIX wieku. O zbliżonej treści: Leinbock F. „Muzea Estońskie“. Luha A. „Badanie kraju Estonji“. Looritz O. „Zaduszki w Estonji“. Szmiedehelm M. „O archeologii i ochronie zabytków w Estonji. Bluhm-Kwiatkowski A. „Zbiory etnograficzne Oddziału P. T. K. w Łowiczu“. Janowski A. „Polska jako teren tury styczny“. Fiszer A. „Klon i jawor w kulturze ludu polskiego“. Autor artykułu podaje ogólnie wierzenia słowiańskie, które mają być początkiem do zbierania materiału celem stworzenia Ogólnego Słownika Wierzeń Słowiańskich. Zawistowicz K. „Św. Jerzy w wierzeniach i obrzędach ludowych“. Chętnik A. „Zwyczaj wielkanocny na Kurpiach“. Pietkiewicz Cz. „Wielkanoc na Białorusi“. Zborowski J. „Jak Ponjezus ukoł bogackie“. W. A. „Ochrona zabytków sztuki“. Płatkowski J. „Z okolic Myślenic“. Niwiński M. „Karta z dziejów miasta Radomia“. Przyczynki do monografii miasta. „O celach i zadaniach prac nad Słownikiem Geograficznym Państwa Polskiego“ (Dwa artykuły). Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich obecnie już jest niedostateczny, wobec tego Pierwszy Ogólnopolski Kongres Krajoznawczy w Poznaniu uchwalił nowe opracowanie całego obszaru współczesnej Polski, a nadto krajów historycznie lub geograficznie z Polską związanych. Rada Główna P. T. K. stworzyła regulamin i skład Komisji i t. d. Prace przygotowawcze nad tem potężnym dziełem stale postępują naprzód. Barabasz St. „Wyprawa do Tatr“. Hugo-Bader K. „Żelazowa wola“. Opis miejscowości nad rzeczką Utratą, i miejsca urodzenia Fryderyka Chopina. Hedemann O. „Zacieranie przeszłości“. Autor zapoznaje nas pobieżnie z przeszłością miasta Dżisny. Kulwiec K. „Słowianoznawstwo“. Autor omawia dzieje i stanowisko jakie sobie wywalczyli Słowianie w Europie. Geizler J. „O piękno Łysogór“. Artykuł o wyżynie Świętokrzyskiej, kolebce Stefana Żeromskiego z uwzględnieniem tła historycznego. Zbo-

rowski J. „Złoto-Piwnica w Dolinie Kościeliskowej“. Powiastka legendarna. Leszczycki St. „Osadnictwo Kliszczaków w Beskidzie Wyspowym“. Klimaszewski M. „Przełom Dunajca między Nowym Sączem a Czchowem“. Opis przełomu Dunajca, w którym autor wspomina o ważniejszych miejscowościach znajdujących się na tym obszarze i ich dziejach. Librowicz W. „Kilka słów z zakresu geologii i geografii fizycznej“. Sawicki L. „Z paleogeografii i prehistorji woj. Wołyńskiego“. Dwa ostatnie artykuły nie pozostają bez wartości dla historii zwłaszcza dla opisu monograficznego Wołynia. Antoniewicz W. „Związek Muzeów w Polsce“. Manugiewicz J. „Muzeum etnograficzne w Łodzi“ i Dutkiewicz J. „Zbiory diecezjalne w Muzeum Miejskim w Tarnowie“. Ostatnie trzy artykuły dają bardzo ważne wiadomości oraz zapoznają ze stanem muzealnictwa w Polsce. Przy końcu zeszytów zamieszczone są działy z zakresu piśmiennictwa, wiadomości krajoznawczych i turystycznych oraz przeglądy muzealne i t. d., na które ze względu na bogatą treść informacyjną zwracamy uwagę. Zeszyty (1—5) zawierają łącznie 136 ilustracji.

Zrąb, rocz. II. 1931 (Spr. Ł. K.).

Niezwykłe aktualna kwestja wychowania młodego pokolenia w duchu obywatelsko-państwowym, skłoniła nauczycieli, grupujących się w „Zrębie“ do stałego wydawania kwartalnika pod nazwą organizacji. „Zrąb“ przełamawszy pierwsze lody, znalazł liczną rzeszę czytelników i współpracowników, tak że obecnie jest jednym z najpoczytniejszych czasopism pedagogicznych w Polsce.

Tom 5 zaznajamia na wstępie czytelnika z głębokimi myślami wychowawczymi autora dzieła „De Republica emendanda“ w artykule „Z polskiej myśli wychowawczo-obywatelskiej Andrzeja Frycza Modrzewskiego“. Jerzy Ostrowski „Fundamenty ideologii“, Józef Konrad Targowski „Wychowanie państwowe w Polsce wczoraj i dziś“ omawia ideał wychowawczy w szkolnictwie polskim od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. Juliusz Balicki „Szkolnictwo hamburskie“, Marja Witkówna „Hufce szkolne organizacji przysposobienia kobiet do obrony kraju“, Dr. Karol Marcinkowski „Instytut Pedagogiczny J. Jakóba Rousseau w Genewie“ zaznajamia czytelników z zasadami wychowawczymi zakładu szwajcarskiego pod imieniem wielkiego pedagoga francuskiego. „Zagadnienie polskie“ w obcych podręcznikach szkolnych informuje o metodach naganiania dziejów polskich do potrzeb nacjonalistycznego, pełnego nienawiści wychowania w Niemczech. „Kronika“ zawiera komunikaty organizacyjne „Zrębu“, zajmuje się życiem akademickim i szkolnym w państwach obcych.

„Zagadnienie wychowania obywatelskiego w prasie pedagogicznej polskiej i obcej“ powtarza się w każdym tomie i przynosi dokładny przegląd artykułów na ten temat. Dział „Recenzje“ przynosi omówienie najważniejszych dzieł pedagogicznych polskich i obcych; między innymi spotykamy tu recenzję dzieła prof. Bystronia, „Szkoła a społeczeństwo“.

Tom 6—7. Dr. Hanna Pohoska „W walce o nową Polskę“ przedstawia walkę o ideały zmarłego ś. p. ministra Sławomira Czerwińskiego na tle jego życia, Jan Bystron „Uspołecznienie szkoły“, Bolesław Wścieklica „O polski typ szkoły zawodowej“, Michał Kreczmar

„Nauczanie historii starożytnej z punktu widzenia obywatelskiego i państwowego“ wydobywa w interesujący sposób te momenty i zjawiska z dziejów starożytnych, które mogą być pomocne w wychowaniu młodzieży wedle nowych haseł. Znajdujemy ponadto po raz pierwszy w tym tomie „Materiały do nauki o Polsce współczesnej“. Wacław Fabierkiewicz omawia zagadnienie „Rząd a kryzys gospodarczy w Polsce“, Władysław Kiliński „Wpływ państwa na organizację i rozwój wychowania fizycznego“, Adam Kuncewicz „Urbanistyka“. W dziale „Z zagadnień wychowawczych“ pomieszczono artykuły: Irena Posseltówna „Idea pracy społecznej w pojęciach dzieci“, Dr. Andrzej Zand „Wychowanie obywatelskie a nauka o Polsce współczesnej“.

Obok powtarzających się stale działów: „Zagadnienia polskie...“ i „Zagadnienia wychowania obywatelskiego“ (zob. wyż.) „Recenzje“ obejmują omówienie czołowych dzieł z literatury pedagogicznej polskiej i obcej.

Tom 8. Dr. Hanna Pohoska „Nowy etap pracy“ omawia cele na przyszłość, do których powinna dążyć nowa szkoła polska. Kazimierz Kosiński „Rozwój idei państwa od Platona do humanizmu“ przedstawia zapatrywania na państwo Platona, Arystotelesa, filozofów średniowiecznych do Macchiavella włącznie. Stanisław Godecki „O potrzebie powołania w szkołach specjalnego kierownika wychowania państwowego“. S. Stachurski „Współczesne programy“, Ludwik Stolarzewicz „Pierwszy podręcznik nauki obywatelskiej w Polsce“ omawia ciekawe dzieło Józefa Sołtykowicza z 1809 r. p. t. „Traktat dla szkół narodowych o miłości ojczyzny z rozkazu Rządu ułożony“. Dział „Omówienia książek“ zawiera recenzje dzieł z zakresu teorii pedagogicznej i podręczników, użytecznych przy realizacji wychowania państwowego. „Zagadnienia wychowania obywatelskiego w prasie“ obejmują czasopisma polskie, angielskie, francuskie i niemieckie. „Nekrologi“ przynoszą wspomnienia pośmiertne o dwu członkach „Zrąbu“: ś. p. Jerzym Rościszewskim i Aleksandrze Gołębiowskim.

Tom 9. „Epoka wielkiej reformy“ omawia znaczenie nowej ustawy szkolnej. Prof. dr. Zygmunt Czerny „Reforma ustroju szkół akademickich“ omawia krytycznie ustawę o szkołach akademickich z 1920 r. i projekt nowej ustawy, opracowany przez T-wo Kultury Akademickiej we Lwowie. Hugo Kaufman „Gimnazjum w nowej ustawie ustrojowej“ Ludwika Wolska „Wychowanie państwowo-obywatelskie w organizacjach społecznych“. Dr. Ludwik Goldscheider „Przysposobienie zawodowe w szkole powszechnej“. Józef Konrad Targowski „Szkoła a dom“. „Kronika“ przynosi informacje o szkolnictwie w państwach obcych, sprawozdanie „Z działalności Sekcji Polskiej Światowego Związku Kształcenia Dorosłych“ i z „Konferencji Światowego Związku Kształcenia Dorosłych w Wiedniu“.

II

Bohosłowija (Богословія), naukowy trymisiacznik. Wydaje Bohosłowskie Naukowe Towarzystwo. Redaktor o. Dr. J. Slipyj. Lwów (spr. W. Z.).

1930 (rocznik VIII), ks. 3—4. Dr. Andreas Išćak „De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia““ (c. d. n.). Woł. Lewyćkyj „Cerkowne sudiwnyctwo w cerkownych ustawach XI i XII w.“. Słaba, uczniowska

praca. N. Baumgarten „Sw. Wołodymyr i chrzest Rusy“ (c. d. n.). Nekrolog ks. dr. Djonizego Dorożyńskiego, profesora prawa kanonicznego Akademii teologicznej gr.-katolickiej we Lwowie, autora szeregu prac historyczno-kościelnych i historyczno-kanonistycznych († 2. VII. 1930), przez ks. W. Bełęja. Recenzje: ks. A. Iszczak o książce H. Preiskera, „Christentum u. Ehe in den I—III Jahrh.“ (Berlin, 1928; ocena bardzo ostra); M. Czubytyj o pracach zbiorowych: „Ukraine u. die kirchliche Union“ (Berlin, 1930); ocena dość powierzchowna i zbyt pobłażliwa, zwłaszcza w stosunku do głównej części tej książki — ogólnego zarysu historii Cerkwi ruskiej ks. Werhuna; ks. J. Schrywers o.: M. J. Rouët de Journal, „Une Russe Catholique, Madame Swetchine“ (Paris, 1929; książka ta jest cennym przyczynkiem do historii katolicyzmu rosyjskiego). 1931 (rocznik IX), ks. 1—2, 3, 4: Andreas Iščak „De Zacharia Kopystenskyj etc“. Ta obszerna i jeszcze nieskończona praca stanowi jedno z najważniejszych dzieł we współczesnej ruskiej nauce historyczno-kościelnej; autor przedstawia w niej działalność jednego z najwybitniejszych przedstawicieli Kościoła prawosławnego w Polsce w pierwszej połowie XVII st., archimandryty Zacharjasza Kopysteńskiego, znakomitego w swym czasie polemisty religijnego, historyka Kościoła, teologa i kanonisty. Tegoż „Świętyj Awgustyn i Schid“. Autor wyjaśnia z jednej strony wpływy i znaczenie ś. Augustyna i jego prac na Wschodzie, z drugiej zaś strony zajmuje się zagadnieniem możliwości wpływów Wschodu na Augustyna. N. Baumgarten „Sw. Wołodymyr etc“. Dziwny artykuł, w którym obok bardzo cennych spostrzeżeń (naprz. o ostatnim ślubie ś. Włodzimierza z wnuczką cesarza Ottona), znajdujemy twierdzenia przestarzałe i stanowczo odrzucone przez naukę (naprz. o rozprzestrzenieniu za czasów Włodzimierza na Rusi obrządku łacińskiego, o organizacji hierarchii ruskiej przez Stolicę Apostolską itp.), lub wprost naiwne; autor zbyt ufa sagom normańskim i wskutek tego przychodzi czasem do wniosków fantastycznych (naprz. o osobistej wyprawie Włodzimierza przeciw Wardzie). † D. Dorożyński „Ohlad żereł cerkownocho prawa na Schodi“ (do 313 r.). Jest to właściwie pierwsza część obszernego podręcznika wschodniego prawa kanonicznego, który autor zaczął pisać niedługo przed śmiercią. Ks. J. Slipyj „Petrogradskij synod 1917 r.“. Ważny przyczynek do historii organizacji wschodnio-katolickiego Kościoła rosyjskiego; w dodatku do artykułu wydrukowane uchwały tegoż synodu. W. Zaikyn „Systematyzacija istorii ukraińskoï filozofii“. Przegląd krytyczny ogólnych „kursów“ i „zarysów“ historii filozofii wschodniosłowiańskiej i ukraińskiej; liczne uzupełnienia i korektury do poprzednich badań nad historią filozofii ruskiej, wyświetlony też szereg kwestyj historycznych, naprz. kwestje roli protestantyzmu na ziemiach ruskich, rozwoju światopoglądu ludowego ruskiego, „wrodzonej skłonności“ Rusinów do indywidualizmu, „wrodzonych dążeń“ ich do „woli“ w różnym rozumieniu tego słowa, uwzględnia nadto autor rozwój historjografii i metodologii historii na Ukrainie itd. Naukowe nekrologi: L. Founcka, profesora Gregorianum w Rzymie (napisany przez ks. A. Iszczaka) i wybitnego historyka oraz największego historjografa ukraińskiego Waclawa Lipińskiego (przez W. Zaikyna). Recenzje: ks. A. Iszczak o pracach zbiorowych „Das geistige Leben der Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart“ (Münster in W., 1930), o II tomie pracy A. Michela „Humbert und Kerullarios“ (Paderborn, 1930; w recenzji

tej znajdujemy m. in. niektóre wnioski recenzenta, ważne dla historii Kościoła ruskiego) i o III tomie „Concilium Florentinum“ G. Hofmanna (Roma 1931); W. Zaikyn o metodologicznym artykule ks. Umińskiego „O warunkach pracy nad historją Kościoła w Polsce“, o pracach z historii ruskiej: Taube „Rim i Ruś w domongolskiej period“, Dąbkowski „Szkice średniowieczne“, „Z mynułoho Żowkwy“, D. Doroszenko „Ilustrowana istorija Ukraïny 1917—1923 rr.“, t. II (obszerna recenzja, z dokładnem uwzględnieniem wypadków kościelnych na Ukrainie w 1917—1923 r.), Omelanowycz-Pawlenko „Spomyny“ (z 1917—18 r.), nakoniec o pracy ks. A. Sławowa „Kijewskijat zatwornik archiepiskop Josif Sokolski“, dotyczącej historii Kościoła bułgarskiego oraz ruskiego unickiego w 2-jej połowie XIX st.; ks. B. Łypski o książce kard. F. Ehrle „Los Manuscritos Vaticanos de los Teologos Salamantinos del s. XVI“.

Byzantinoslavia¹⁾. Sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů. Vydává Byzantologická Komise při Slovanském Ústavě. Redaktor Miloš Weingart. V Praze (spr. W. Z.).

Ročník I. 1929. J. Vajs „Byzantská recenze a evangelijní kodekxy staroslověnské“. W artykule tym porusza autor ważne nie tylko dla językoznawstwa, ale i dla historii zagadnienie wpływu „recenzji“ zachodnich Pisma Św. i Wulgaty na tłumaczenia słowiańskie ewangelji. Dochodzi do wniosku, iż obok elementów recenzji bizantyńskich, które stanowią bezsprzecznie główną podstawę w tłumaczeniach starosłowiańskich Pisma Św., są tam również elementy recenzji zachodnich (greckich), aleksandryjskich, oraz niektóre warjanty, zapożyczone z wulgaty. N. van Wijk „O jazyké Słowa na preniesienije moszczej sw. Klimenta“. Autor zajmuje się kwestją powstania „Słowa“, opowiadającego o odszukaniu relikwii św. Klemensa w Krymie i przypisywanego zwykle św. Konstantynowi-Cyrylowi; kwestja ta ma m. i. pewne znaczenie dla historii początków chrześcijaństwa na Rusi, gdyż wspomniane „Słowo“ jest podstawą dla niektórych hipotez o rozprzestrzenieniu chrześcijaństwa na Rusi w połowie IX st. Autor przeprowadza analizę filologiczną „Słowa“ i dochodzi do wniosku o niewątpliwej starożytności języka tego zabytku. Jakkolwiek analiza ta nie rozwiązuje kwestji autorstwa „Słowa“, wskazuje jednak, iż „Słowo“ to mógł napisać św. Cyryl. Vlad. Rozov „Sinajcy w Serbii w XIV wěkě“. Szkic z historii klasztorów w Serbji. Do XIV st. klasztory serbskie podobne były do większych opactw niemieckich i belgijskich i odgrywały wybitną rolę w życiu gospodarczem, kulturalnem i politycznem. W XIV st. klasztory te w związku z najściem tureckim znikają, a ich miejsce zastępują małe klasztory typu wschodniego, synajskiego, założone w dzikich górach, biedne, ale kultywujące życie ascetyczne i mistyczne i wywierające wielki wpływ duchowy na ludność serbską. V. N. Zlatarski „Edna datirana pripiska na grěcki ot srědata na XI wěk“. Wyjaśnienie jednego ciekawego dla historii bułgarskiej przypisku w rękopisie greckim połowy XI st. Fr. Dvorník „Quelques données sur les Sla-

¹⁾ Redakcja zamieszcza dłuższe sprawozdanie z tego czasopisma i od 1929 roku z uwagi na wzrost zainteresowania dziejami Wschodu Europy a Słowiańszczyzny południowej w szczególności. Pismo to wykazuje intensywny rozwój, w ciągu trzech lat dało kilka okazałych tomów.

ves extraites du tome IV Novembris des „Acta Sanctorum“. Tom IV „Acta Sanctorum“ (wyd. w Brukseli w 1925 r.) między innymi zawiera dwa żywoty św. Blazjusza (IX st.) i św. Marji Młodej (kon. IX st. — pocz. X st.), bardzo ważne dla historii kościoła bułgarskiego, ponadto żywot Św. Jana biskupa meklenburskiego, Irlandczyka, zabitego ok. r. 1046—1050 przez Obotrytów (komentarz tego żywota w „Acta Sanctorum“ podał ks. Deléhaye) oraz kilka żywotów świętych, ważnych dla historii Kościoła w ziemiach południowo-słowiańskich. Fr. Dvorník ze swej strony podaje do tych żywotów swoje uwagi i wyjaśnienia. Nikołaј Durnovo „Mysli i priedpołożenija o proischozdenii starosławianskawo jazyka“. Starosłowiański język literacki powstał w Słowiańszczyźnie południowej, a mianowicie — najprawdopodobniej w Macedonji zachodniej; od najdawniejszego czasu zachowały się dwa warjanty tego języka: czeskomorawski (w którym zostały napisane urywki głagolickie, kijowskie i praskie) i bułgarski (teksty bułgarskie, macedońskie i ruskie); później, przeszedł ten język skomplikowaną ewolucję, w następstwie której wyrosły z niego różne późniejsze słowiańskie języki cerkiewne i literackie. — Dwa alfabety słowiańskie głagolica i cyrylica stworzone były widocznie, z początku, jako dwie warjacje jednego alfabetu, podobnie do dwóch warjacji alfabetu greckiego IX st., minuskuły i uncjały, które miały różne sfery użytku. G. Iljinskij „Pogodinskije kirilłowsko-głagoliceskije listki“. Próba naukowego wydania urywków tłumaczenia staro-słowiańskiego komentarza Hipolita rzymskiego do księgi Daniela, z komentarzem paleograficznym, lingwistycznym i historyczno-literackim. N. L. Okunew „Sostaw respisi chrama w Sopoczanach“. Przyczynek do historii malarstwa cerkiewnego serbskiego XIII—XIV, 24 st. ilustracji. M. A. Andriejewa „Driewnij pierstien iz Warny“. Krótki przyczynek do historii sztuki bizantyńskiej za czasów Justynjana I. S. P. Szestakow „K istorii greko-bułgarskich otnoszenij w tretjem diesiatiletii X wieka“. Autor drukuje i komentuje dwa listy Arety Cezarejskiego: jeden do cesarza Romana Lekapena (927 r.) i drugi do metropolity Efezu Grzegorza. Z niektórych wyrazów drugiego listu możemy m. i. wnioskować o powstaniu tarć grecko-bułgarskich w ostatnich latach życia cara Symeona (924—927). Miloš Weingart „Feodor Ivanovič Uspenskij (* 7. II. 1845 † 10. IX. 1928) a jeho význam v dějinach ruské byzantologie“. Autor kreśli przedewszystkiem krótki przegląd dziejów bizantologii w b. państwie rosyjskiem. Początki położył A. Wostokow (* 1781 — † 1864); następnie nad bizantologją, przeważnie nad kronikami bizantyńskimi pracowali S. Destunise (1818—1895) i E. de Muralt (1808—1895); szerszy charakter miały prace N. Aristowa i W. N. Łamańskiego (1833—1914), który specjalną uwagę zwrócił na stosunki bizantyńsko-słowiańskie. W tym też kierunku pracował szereg uczniów Łamańskiego oraz innych badaczy wsch-słowiańskich, których M. Weingart wylicza. Ale prawdziwym twórcą bizantologii w b. Rosji był Bazylj Wasiljewski (1838—1899), autor szeregu cennych prac z historii Bizancjum i stosunków bizantyńsko-słowiańskich i założyciel „Wizantyjsk. Wriemiennika“ (1894). W 1888 r. powstało towarzystwo historyczno-filologiczne z sekcją bizantyńską w Odesie, około którego zebrał się szereg bizantologów, między którymi najwybitniejsze miejsce zajął Uspienski. — W drugiej większej części artykułu Weingart omawia szczegółowo działalność naukową Uspienskiego na polu bizantologii a zwłaszcza jego

prace, dotyczące stosunków bizantyńsko-słowiańskich. W latach 1875—1894 U. pracował w Odesie i wydał w tym czasie długi szereg prac z historii stosunków agrarnych w Bizancjum oraz historii bizantyńskiej kultury, przede wszystkim religijno-filozoficznej; równocześnie zajmował się historią polityczną Bizancjum oraz historią stosunków Rosji z Bizancjum, Wschodem i Rzymem itd.; ponadto, w szeregu prac oświetlił różne zagadnienia historii literatury cerkiewno-słowiańskiej (południowo- i wschodnio-słowiańskiej). — W latach 1894—1914 stał U. na czele stworzonego przez jego starania i pracę Rosyjskiego Instytutu Archeologicznego w Konstantynopolu, wydawał „Izweštija Russkawo Archeologiceskawo Instituta w Konstantinopolě“ i obok innych wydrukował szereg cennych prac o starożytnościach bułgarskich. — W r. 1914 wrócił U. do Petersburga. Najważniejszą pracą tego ostatniego okresu życia U. jest monumentalna, ale nie ukończona „Istorija wizantijskoj imperii“, którą Weingart stawia na jednym poziomie z pracami du Cange'a, Gibbona, Finlaye'a, Hopfa, Krumbachera. A. Konif „Homilie Jana Złotoústého o Herodiadě ve Sborniku Svjatoslavově z r. 1073“. Wspomniana „homilja“, znajdująca się w „Izborniku“ księcia ruskiego Świętosława II, przepisana, jak udowadnia autor, do tego zabytku z tłumaczenia bułgarskiego pocz. X st., stanowi jeden z najdawniejszych utworów literatury staro-słowiańskiej. W dodatku autor drukuje tę samą homilię według „homiljarza“ serbskiego Mihanowicza. — Vladimir Rozov „Boz rex Antorum“. Analizując wiadomość Jordanesa, zapożyczoną prawdopodobnie z Cassiodora o walkach Ostrogotów po śmierci Hermanarycha z Antami oraz o zemście, w której wspomniany „Boz rex Antorum“, autor przychodzi do wniosku, iż „Boz“ nie było imieniem króla Antów, ale tytułem ich władzy, który po słowiańsku prawdopodobnie brzmiał „vož“, z czego Bizantyńcy zrobili „Bož“, zaś Jordanes mylnie, z łacińska przeczytał i napisał „Boz“. Nekrologja: K. Kadleca (przez T. Saturnika), K. N. Uspienskiego (przez Ju. A. I.) i F. Hybla (przez M. Weingarta). Z „recenzyj“ umieszczonych w I. tomie „Byzantinosl.“ należy przede wszystkim wymienić szczegółową ocenę A. Grabara pracy J. Strzygowskiego „Die altslavishe Kunst“ (Augsb. 1929); ocena wogóle dość przychylna, jednak do szeregu zdań i hipotez autora recenzent odnosi się z wielkim zastrzeżeniem. — W recenzjach prac P. Ławrowa „Kyryło ta Metodij w dawno-słowjańskomu pyśmeństwi“ (Kijów 1928) i J. Ohijenki „Konstantyn i Metodij“ recenzent G. Iljinskij podnosi cały szereg podstawowych zarzutów, zwłaszcza autorowi drugiej pracy i odrzuca niektóre wnioski Ławrowa i prawie wszystkie oryginalne wnioski i hipotezy Ohijenki. — M. Laskaris zamieszcza ciekawą recenzję o pracach C. Giurescu „Contribuțiuni la studiul marilor dregători în secolele XIV și XV“ (1925—1926), mówiących o najwyższych godnościach państwowych mołdawskich i wołoskich w XIV i XV st.; najdokładniej omawia recenzent część pracy, poświęconą pochodzeniu tych godności i m. in. porównuje je z odpowiednimi godnościami na Rusi, w Polsce i Litwie, w Bułgarji i t. d. J. Macûrek dokładnie i przychylnie (może nawet zbyt przychylnie) recenzuje pracę J. Bărbulescu „Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural“ (1928) — o prądach literackich w Rumunji w okresie panowania kultury słowiańskiej. — Krótsze są recenzje M. A. Andriejewej o „History of Byzantine Empire“ A. A. Wasiljewy, (t. 1, 1928) i o „Die ländliche Steuer-

gemeinde des byzantinischen Reiches im X Jahrh.“ G. Ostrogorskiego; J. Rauschera o „Simeonowa Bŕlgarija ot dŕżawno-prawno glediszcze“ S. Bobczewa i szereg innych.

Ročník II. 1930. Zeszyt 1. Valerij Pogorëlov „Formy greckieskich słow w kirillo-mietodijewskom pieriewodie jewangielija“. Praca ma charakter historyczno-lingwistyczny, ale autor porusza w niej jedną kwestję ciekawą też dla historyków Kościoła; podkreślając doskonałą znajomość języka słowiańskiego u tłumacza ewangelji na język słowiański i równocześnie niedbałość tegoż wobec rodzajów i form słów greckich a nawet czasem nieściśle tłumaczenie form greckich wskutek widocznego ich niezrozumienia, autor przychodzi do wniosku, iż tłumacz był Słowianinem kultury bizantyjskiej, ale niedostatecznie wprawnym w gramatyce greckiej, co jest zupełnie zgodne z niektórymi wzmiankami żywota Św. Konstantyna-Cyryla. Theodor Saturnik „Γουζελιζτικόν“. Autor wyjaśnia pochodzenie nazwy jednego z mniej znanych podatków w Bizancjum, zapożyczzonej prawdopodobnie od Słowian. N. L. Okunew „Portrety korolej-ktitorow w serbskiej cerkownoj żiwopisi“. Przyczynek do historii malarstwa serbskiego XIII–XIV st., 9 ilustracji-fototypij z ówczesnych portretów królów, królowych i książąt serbskich i t. p. G. Iljinskij „Lebedija Konstantina Bagrianorodnowo“. Próba wyjaśnienia zagadkowej nazwy kraju „Λεβεδιας“, wspomnianego przez Konstantyna Porfirogenetę w 38 rozdz. „De admin. imperio“. Według zdania autora, kraj ten znajdował się w basenie Ingulca (wpadającego do Dniepru); nazwa jego, podana przez Porfirogenetę, ma pochodzić od imienia jego władcy, wodza węgierskiego „Lebedias“, którego autor identyfikuje z chanem chozarskim Obadiasem (w 1-ej ćwierci IX st.), przypuszczając, iż ten Obadias był początkowo władcą i wice-królem węgierskim pod zwierzchnictwem Chazarów, następnie zaś chanem chazarskim. M. A. Andreeva „Politiczeskij i obszczestwiennyj element wizantijsko-sławiańskich gadatielnych knig“. Początek szerszej rozprawy (p. niżej). G. Iljinskij „† P. A. Ławrow“. Przegląd prac slawistycznych Ławrowa (* 1856 † 1929), między którymi najwybitniejsze miejsce zajmują prace z historii literatury macedońsko-bułgarskiej, ważne również dla historii kulturalnej i kościelnej Słowian południowych. „Recenzje“: F. Dvorník — o „Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites“ G. Ostrogorskiego (ocena w całości bardzo przychylna; recenzent podkreśla nowe ujęcie przedmiotu i oryginalność poglądów autora; podaje jednak szereg uwag i poprawek do poglądów autora; specjalnie zastanawia się nad szczególnie interesującą częścią pracy o elementach monofizyckich w obrazoburstwie za czasów Konstantyna V; recenzent ogranicza tu wnioski autora). — M. Andreeva o wydanej po śmierci autora pracy ś. p. Teodora Uspienskiego „Oczerki iz istorii Trapezuntskoj impierii“ (wyd. Akad. Nauk. S. S. S. R., Lgr. 1929). Praca ta, według zdania recenzentki, posiada wyjątkową wartość, gdyż stanowi próbę ogólnego i zasadniczego ujęcia skomplikowanej historii państwa Trapezunckiego i równocześnie uzupełnia studia nad niem szeregiem zagadnień z zakresu etnografji, stosunków międzynarodowych a zwłaszcza administracji oraz historii społecznej. — M. Andreeva o wydanej pośmiertnie pracy ś. p. N. P. Kondakowa „Oczerki i zamëtki po istorii sriedniewëkowawo iskusstwa i kultury“ (wyd. Czeskiej Akademji Nauk, Praha,

1929). Praca Kondakowa zawiera cztery rozdziały: 1) Starożytności koczowników wschodnich na Rusi południowej, 2) Sztuka „barbarzyńskich“ narodów w Europie średniowiecznej, 3) Starożytności Bułgarii, 4) O stylu „zwierzęcym“ w sztuce średniowiecznej, 5) Ubranie bizantyńskie, 6) Bizantyńskie i wschodnie tkaniny średniowieczne. Praca przynosi „nowe oświetlenie historii sztuki średniowiecznej“ i ponadto wyjaśnia szereg szczegółów z archeologii Bizancjum i Zachodu średniowiecznego. — J. Bidlo o pracy A. Andreevej „Očerki po kulturě wizantijskawo dwora w XIII w.“ (Prah, 1927); dokładny referat i ocena pracy; recenzent podnosi niektóre zarzuty metodologiczne; autorka, według jego zdania, często zestawia tylko fakty, wydobyte ze źródeł, nie wiążąc ich ze sobą i t. p. — F. Dvorník — o pracy G. Soytera „Byzantinische Geschichtsschreiber und Chronisten“ (Ausgewählte Texte mit Einleitung, kritischem Apparat u. Kommentar. Heidelberg, 1929). Praca Soytera jest pierwszą zachodnio-europejską antologią tego rodzaju. — M. Weingart — o pracy K. Müllera „Přehled literatury byzantské“ (wyd. Jednota čes. filologů v Praze, 1929); praca ta ma charakter naukowego podręcznika; recenzent zarzuca nieuwzględnienie w tej pracy potrzeb i elementów sławistyki, np. nieuwzględnienie dzieł Prokopjusza i Porfirogenety z historii Słowian lub też znaczenia kodeksu Justynjana W. w dziejach prawa słowiańskiego i t. d. — G. Iljinskij — o pracy P. A. Ławrowa „Matieriały po istorii wozniknowienija driewniejszej sławianskoj piśmiennosti“, t. I (Lgr. 1930). W tym tomie „Materiałów“ wydał zmarły uczony rosyjski wszystkie ważniejsze źródła, dotyczące działalności Konstantyna-Cyryla i Metodego; praca poprzedzona „wstępem“, oraz krótkimi wskazówkami bibliograficznymi jak też historyczno-literackimi. Recenzent podkreśla wybitne znaczenie publikacji dla nauki historii kultury słowiańskiej, ale podnosi również pewne braki, np. trzy z wydrukowanych pamiętników przedrukowane są nie z oryginałów, ale z przestarzałego wydania Woronowa. — F. Dvorník — o pracy E. Šmurlo „Le Saint-Siège et l'Orient orthodoxe russe. 1609—1654“. (Prah, 1928). Dokładny referat z krótką oceną przy końcu. — M. Szachmatow — o pracy H. Schaefer „Moskau das dritte Rom“ (Hamburg, 1929). Praca omawia rozwój w XV—XVII st. zapożyczony z Bizancjum ideologii mesjanistycznej rosyjskiej; w ostatnim rozdziale praca mówi o odrodzeniu tej ideologii w 2-jej poł. XIX st. w teorjach słowianofilów i K. Leontjewa. Recenzent ocenia książkę dość przychylnie, ale robi kilka uwag przeważnie drobiazgowych. — G. Iljinskij — rec. szeregu prac, wydrukowanych w „Sbornik statiej w czest' akad. A. I. Sobolewskowo“ (wyd. z powodu 70-lecia jego urodzenia przez Akademię Nauk S. S. S. R. pod red. W. Peretca, Lgr. 1928). Większość prac, wydrukowanych w „Sborniku“ dotyczy historii literatury i lingwistyki; niektóre jednak mają też większe lub mniejsze znaczenie dla historii Słowian. Z prac specjalnie historycznych tego „Sbornika“ najciekawsze są: „Driewnosti antow“ A. Spicina i „Sostojanije Bałkanskowo połuostrowa w XIII w.“ F. Uspienskiego. Dla historjografii ma znaczenie artykuł „Otrywok chroniki Ioanna Małały“ D. Abramowicza, dla historii Kościoła ruskiego. „Na zarie bytija kijewo-pieczerskoj obitiel'“ N. Syczewa i t. d. — G. Iljinskij — o pracy M. N. Speranskij, „Tajnopis' w jugosławianskich i russkich pamiatnikach piśma“ (Lgr. 1929). — F. Dvorník — o G. Fehér, „Die Inschrift des Reiter-

reliefs von Madara“ (Sofia, 1928); praca Fehéra stanowi cenny przyczynek do najdawniejszej historii Bułgarii (czasy Kruma, pocz. IX st.). — N. Radojičič — o ciekawej pracy Fr. Šišicza, dotyczącej historii Kościoła w Bośni, „O hrvatskoj kraljici Margareti“ (1929). — Th. Saturnik — o bardzo cennej rozprawie z historii prawa słowiańskiego A. Sołowjewa, „Zakonodarstwo Stefana Dušana“ (Skoplje, 1928). — Andreeva — o pracy P. Mutafczijewa, „Proizchodът na Asėnevici“, ciekawej dla historii bułgarskiej i ruskiej XII—XIII st. — Ponadto znajdujemy w tym zeszycie „Byzantinosl.“ długi szereg ciekawych notatek i mniejszych recenzyj.

Zeszyt 2. R. Eisler „Die slavische Übersetzung der „Αλωος τής Γερουσιακής“ des Flavius Josephus“. Dość obszerna rozprawa o niezwykle ciekawem tłumaczeniu słowiańskim dzieła Józefa Flawjusza, zawierającym m. in., jak wiadomo wzmiankę o Jezusie Chrystusie. Autor jest doskonale obeznany z literaturą przedmiotu. Praca ma przeważnie wartość dla historii literatury słowiańskiej, ale zawiera też szczegóły, ciekawe dla historyka; m. in. autor porusza kilka kwestyj z historii ruskiej i rosyjskiej, poświęca kilka stron herezji „żydowiących“ i walce przeciw nim w Rosji i t. d. N. Běljaev „Образ Божьей Матери Πελαγονιτης“. Szkic z historii kościelnego malarstwa bizantyńskiego oraz południowo- i wschodnio słowiańskiego. M. A. Andreeva „Politiceskij i obszczestwiennyj element wizantijsko-sławiańskich gadatelińnych knig“. Rozdział II (p. niżej). K. Škorpil, „Nadpisi ot първото булгарско царство в черноморската област' на балканския полуостров“. Rozdział I (p. niżej). Tenże, „Strategičeski postrojki в черноморската област' на балканския полуостров“. Rozdział I (p. niżej). V. N. Zlatarskij „Edin гръcki falsifikat, kojto se otnosia към булгарската istorija“. Artykuł dotyczy historii ustroju „św. góry Atońskiej“ i po części też dziejów Kościoła bułgarskiego. Autor jaskrawo udowadnia nieautentyczność i legendarność starego opowiadania greckiego, omawiającego dzieje i prawa Atośu w celach udowodnienia praw jego co do autonomji i niezależności od sąsiedniego biskupa jerisowskiego, któremu nadał zwierzchnictwo nad Atosem patriarcha Filoteusz (1364—1376). Fakty i dokumenty, na które powołuje się to opowiadanie, ułożone przez jakiegoś mnicha w ost. ćwierci XIV st., są przeważnie zmyślone. Dlatego omawiane opowiadanie autor wycofuje zupełnie z pośród źródeł do kościelnej historii atońskiej i bułgarskiej. Równocześnie w tym artykule autor dotyka szeregu innych kwestyj historyczno-kościelnych. M. Speranskij „Po powodu nowowo izdanija pisanij Sawwy serbskowo“. W artykule tym, napisanym z powodu nowego wydania dzieł Św. Sawy, rozpoczętego pod redakcją W. Czorowicza (Вл. Чоровић. Списи св. Саве, t. I, 1928). M. Speranskij, obok innych zagadnień, porusza kwestję stosunków kościelnych rusko-serbskich w czasach Sawy (kon. XII — pocz. XIII st.) i prawdopodobnej współpracy Rusinów ze Sawą w niektórych jego tłumaczeniach i pracach literackich, jak np. „Tipik Chilendarski“ i „Kormczaja“. A. V. Solov'ev „Grieczeskije archonty в serbskom carstvě XIV w“. Autor zajmuje się kwestją, jaką rolę odgrywała szlachta (archontowie) grecka w „imperjum“ serbskiem w 1346—1371 latach. Słynny król serbski Stefan Duszan proklamował równouprawnienie Serbów i Greków. Dwór jego był urządzony zupełnie na wzór dworu bizantyńskiego, z 80 czyli 90 urzędami, zajmowanymi przez Serbów i Greków, bez względu

na narodowość; Grecy zajmowali czasem nawet najwyższe urzędy przy dworze Stefana Duszana, np. urząd sewastokratora. Rządy nad prowincjami zawsze były w rękę Serbów, natomiast kefalje miejscowe przeważnie otrzymywali Grecy. L. Politis „Griechische Handschriften der serbischen Kaiserin Elisabeth“. Bezpośrednim tematem artykułu są dzieła liturgiczne dla królowej serbskiej Heleny-Elżbiety, siostry cara bułgarskiego Jana-Aleksandra i żony króla Stefana Duszana. Porusza jednak przytem autor szereg ciekawych kwestyj historycznych, np. przedstawia rodzinne związki rodziny Stefana Duszana i Elżbiety z Paleologami, Komnenami i t. d., a również z dynastjami innych państw i t. d. „Recenzje“: M. A. Andreeva o „History of the Byzantine Empire“ A. Vasiliev’a (t. II, od wypraw krzyżowych do upadku Bizancjum, Madison 1929). Dokładny referat z przychylną oceną. — M. Andreeva o „Un empereur de Byzance à Rome“ O. Haleckiego (Warsz. 1930). Recenzentka polemizuje z prof. Haleckim, stanowczo odrzucając jego twierdzenie o szczerości cesarza Jana V Paleologa i kurji rzymskiej w pertraktacjach o Unję kościelną w r. 1369; Jan V, zdaniem recenzentki, pragnął jedynie pomocy Rzymu przeciw Turkom; kurja natomiast uchylała się od pomocy realnej dla Bizancjum; wbrew Haleckiemu, recenzentka uważa, iż Wenecja odgrywała w tych pertraktacjach rolę ujemną, przeszkadzała porozumieniu, zatrzymywała przemocą Jana V u siebie i t. d. — G. Iljinskij — o I tomie niezwykle ciekawej, „rewolucyjnej“ pracy zasłużonego uczonego rosyjskiego N. Nikolskiego „Powiesť wremennyh let, kak istocznik dla istorii naczałnowo pierioda russkoj piśmiennosti i kultury“ (Lgr. 1930). Recenzent w grzecznej formie, ale bardzo stanowczo i ostro polemizuje z autorem, odrzucając wszystkie jego ważniejsze wnioski i hipotezy (porów. niżej: uwagi o pracy W. M. Istrina, napisanej z powodu tejże książki). — Tenże o pracy E. Karskiego, „Russkaja Prawda po driewniejszemu spisku“ (Lgr. 1930). Recenzent uznaje to wydanie „R. Prawdy“, uzupełnione cennym wstępem, komentarzem i słownikiem Karskiego, za najlepsze z wydań tego pamiętnika. Ocena ta bezwątpienia jest słuszną; zaznaczyć jednak należy, iż recenzent omylił się, uważając, iż Karski daje pierwsze wydanie fototypiczne „Russk. Prawdy“: pierwsze takie wydanie (Marsa) wyszło już w 1910 r. — M. Weingart o pracy: „Sborník staroslovanských literárních památek o Sv. Václavu a Sv. Ludmile, uspořádal Jos. Vajs“ (Praha 1929). — M. Laskaris o bardzo ciekawej dla historii Kościoła bułgarskiego pracy K. Mijatewa, „Nowootkrijat olowen peczat na bułgarski archiepiskop“, mającej treść daleko szerszą od nazwy i zawierającej próbę zupełnej rewizji kilku najważniejszych kwestyj z historii Kościoła bułgarskiego w czasach cara Symeona; recenzent odrzuca szereg wniosków autora. — M. Weingart o pracy M. Laskarisa „Watopedskáta gramota na car’ Iwan Asënia II (Sofia, 1930). — D. A. Zakythinos — o pracy N. Béés, „Αι επιδρομαὶ τοῦ Βουλγάρων ὑπὸ τὸν Τζάρων Συμεὸν καὶ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Ἀζέθζα Καισαρείας“, przedstawiającej cenny przyczynek do historii wypraw cara Symeona na Grecję. — F. Dvorník — o „Acta conventus Pragensis pro studiis orientalibus a. 1929 celebrati“, zawierających cały szereg sprawozdań z odczytów, między którymi są bardzo ciekawe dla historii kościelnej i kulturalnej, zwłaszcza dla historii narodów wschodnio- i południowo-słowiańskich. — Ponadto ten zeszyt „Byzan-

tinoslavica“ zawiera kilka większych recenzji o pracach historyczno-literackich oraz długi szereg recenzji mniejszych i notatek.

Rocznik III. 1931. Zesz. 1. D. Anastasijević „Bułgaria 973 goda“. Krótki, ale bardzo cenny szkic z historii Bułgarii i Rusi w 970-ych latach, uzupełniający szereg szkiców autora z historii walki Rusi i Bizancjum o Bułgarię. Autor zastanawia się przedewszystkiem nad wzmiankami kilku zachodnich kronik średniowiecznych o przybyciu do ces. Ottona I do Kwedlingburgu na Święta Wielkanocne (23. III.) 973 r. poselstw z darami od Greków, Benewentu, Węgrów, Bułgarów, Duńczyków i Słowian. Wzmiankę tę o poselstwie bułgarskim do Ottona I zwykle tłumaczono w ten sposób, że to było poselstwo od państwa macedońskiego czyli zachodnio-bułgarskiego, w którym miał panować wtedy car Samuel z braćmi. Jednak przypuszczenie to, jak teraz udowodniono, jest mylne: w 973 r. odrębnego państwa macedońskiego czyli zach.-bułgarskiego nie było. Carstwo Samuela ze stolicą w Ochrydzie macedońskiej powstało dopiero po r. 976, kiedy — na wieść o śmierci Cymiscesa, powstała przeciw Grekom zarówno wschódnia jak i zachodnia Bułgaria; na czele odrodzonego państwa bułgarskiego miał wtedy stać syn cara Piotra — Borys II, ale został zabity, i dopiero po jego śmierci władzę carską przyjął Samuel. W 973 r. musiało więc istnieć jakieś inne carstwo bułgarskie, a nie Samuela. Żeby wyjaśnić, kto wysyłał poselstwo bułgarskie do Ottona w 973 r., autor cofa się nieco wstecz i wyjaśnia szczegóły wypadków w dziejach Bułgarii w 973—974 latach. Większość historyków, idąc za latopisem ruskim i L. Djakonem, przypuszczała, że wojna między Rusią a Bizancjum o Bułgarię była krótka (ok. 4 miesięcy) i że już w r. 971 Cymisces wypędził Świętosława ruskiego i Bułgarię przyłączył do imperjum bizantyńskiego. Autor natomiast wyjaśnia, że wojna rusko-bizantyńska trwała parę lat. Ruś miała poparcie ze strony Bułgarów. Dopiero z wielką trudnością udało się Cymiscesowi zdobyć stolicę Pręśław Wielki, której bronili przeciw Bizantyńczykom Bułgarowie zarówno z Rusinami. Dopiero po zdobyciu Pręśława Wielkiego potrafił zręczny Ormianin-cesarz poróżnić Bułgarów z Rusią i proklamował carewicza Borysa (syna Piotra) carem bułgarskim, pozyskał sobie Bułgarów i z pomocą bułgarską zwyciężył Świętosława, wypędził Ruś z Bułgarii i następnie w zdradziecki sposób zniszczył państwo bułgarskie, co nie stało się wcześniej, jak w drugiej połowie r. 973. Ale w pierwszych miesiącach 973 roku Świętosław jeszcze się znajdował w Bułgarii; wobec tego Cymisces udawał jeszcze sprzymierzeńca i obrońcę Bułgarii, uznawał Borysa II za cara Bułgarii i t. d. Otóż autor z tego urabia wniosek, że poselstwo bułgarskie do Ottona najprawdopodobniej wysłał Borys II, który jeżeli nie tyle de facto, ile może więcej de iure był wtedy carem. Bardzo możliwe jest nawet, że posłów do Ottona wysyłał Borys w porozumieniu z Bizancjum t. zn. nawet według życzenia Cymiscesa. N. Popov „Spornoje mesto w cap. IX. De admin. imp. Konstantina Bagrianorodnowo“. W rozdz. IX wspomnianego dzieła Porfirogenety w jego opowiadaniu o książętach ruskich jest kilka słów, które przez dłuższy czas wywoływały nieporozumienie, a mianowicie: „εις τὰ πολῦδια λέγεται γύρα“. Wydawcy „Corp. script. hist. byzant.“ zrozumieli to miejsce tak, że książęta ruscy wychodzili do miast zwanych gyrami; S. M. Sołowjew wskazał na widoczne nieporozumienie i wyjaśnił, że „κλύδία“ to nie miasta

tylko zgreczone ruskie słowo „połudje“; ale niejasnem pozostawało słowo „ꙗꙋꙗ“. Popov wykazuje teraz, iż słowa tego użyto tu w znaczeniu „okólny“. Więc w IX rozdz. „De admin. imp.“ Konstantyna Porfirogenety mówi się o „okólnem połudju“, na które wyprawiali się co roku w zimowych miesiącach książęta ruscy. S. P. Šestakov „K istorii greko-bułgarskich otnoszenij w trietjem diesiatiletii X w.“ Listy Arety Cezaryjskiego z komentarzem, stanowiące bezsprzecznie ciekawy przyczynek do ówczesnej historii bułgarskiej. K. Škorpil „Nadpisi ot prvoto bułgarsko carstvo v czernomorskata oblast“ (c. d.; p. niżej). Vl. A. Mošin „Naczalo Rusi. Normany w wostocznoj Jewropie“. Część I (p. niżej). L. Wratislaw-Mitrovic i N. Okunew „La dormition de la Sainte Vierge dans la peinture médiévale orthodoxe“. Cenny artykuł, rzucający światło na wyobrażenie „uspenja“ Matki Boskiej w średniowiecznym malarstwie prawosławnem bizantyńskim i słowiańskim, a przedewszystkiem połudn.-słowiańskim, zilustrowany fotografiami. Fr. Dvornik „La carrière universitaire de Constantin le Philosophe“. Treść artykułu jest szersza od tytułu. Autor mówi tu nie tylko o nauce św. Konstantyna-Cyryla, ale na podstawie jego żywota i niektórych innych wiadomości odtwarza stan i system „wyższego wykształcenia“ w Bizancjum w połowie IX w. F. Dvornik „† August Heisenberg“. Nekrolog znakomitego bizantynisty (* 1869 † 22. IX. 1930), „słynnego następcy Krumbachera“, jak zaznacza autor. F. Dvornik „Le III-e Congrès international des études Byzantines à Athènes 1930“. M. Weingart „† E. F. Karskij“, (* 1861 † 29. IV. 1931). Nekrolog wybitnego uczonego rosyjskiego, autora obszernej 7-tomowej pracy „Bėlorussy“ (Pb. 1903—1922), stanowiącej jedną z głównych podstaw w studjach nad etnografią, folklorem, językiem, kulturą, historją Białorusi, oraz długiego szeregu innych prac. (Jedną z ostatnich wśród nich była „Russkaja Prawda“; por. wyżej). „Recenzje“: F. Dvornik, o „Mélanges Charles Diehl“ (2 tt., Paris, 1930) — obszerna i treściowo bogata recenzja o księdze pamiątkowej, wydanej ku czci słynnego bizantologa francuskiego, w której zamieszczono wiele cennych artykułów, dotyczących różnych gałęzi bizantologii. — J. Frček o XXX tomie „Bizantinische Zeitschrift“, poświęconym ś. p. A. Heisenbergowi, zawierającym również niemało cennych prac bizantologicznych. — G. Iljinskij — o księdze pamiątkowej, ku czci wybitnego historyka kultury pierwotnej W. A. Gorodcowa (M. 1928); w księdze tej obok licznych prac z historii kultury pierwotnej, jest też kilka artykułów z historii wsch.-słowiańskiej IX—XVI st. oraz z historii sztuki bizantyńskiej i t. d. — M. Weingart o „Zbornik'u naučnih radova“, wydanym ku czci Ferd. Šišicza (Zahreb, 1929), z powodu jego 60-lecia (* 9. III. 1869), tudzież o pracy Šišicza „Letopis popa Dukljanina“. — M. A. Andreeva — o „Les églises de la Moldavie du Nord à la fin du XVI-e siècle“ P. Henry (2 tomy, Paris, 1930); recenzentka zupełnie słusznie zarzuca m. i. autorowi nieuwzględnienie elementów i wpływów słowiańskich w sztuce kościelnej i wogóle w kulturze Mołdawji północnej i Bukowiny. — Vl. Rozov — o pracy W. Klingera „Doroczne święta ludowe a tradycje grecko-rzymskie“ (Kraków, 1931). — M. A. Andreeva — o pracach W. E. Waldenberga z historii politycznych idei bizantyńskich i słowiańskich. — V. Sičynskij — o pracach ukraińskich z historii sztuki bizantyńskiej, wydanych w latach 1917—1930. — N. Okunew — o „Geschichte der russischen Malerei im Mit-

telalter“ (Haag, 1930) Phil. Schweinfurth'a, cennej pracy zapełniającej lukę w nauce historii sztuki wsch.-słowiańskiej. — M. Weingart o „Linguistique balcanique“ (Paris, 1929) Kr. Sandfelda, pracy ważnej nie tylko dla lingwistyki, ale również dla historii Słowian południowych, mianowicie dla wyjaśnienia kwestji istnienia odrębnego od innych Słowian szczepu południowo-słowiańskiego. — F. Dvorník — o „Époque et caractère de l'établissement des Slaves dans la péninsule des Balkans“ (1930) M. N. Jorgi. — G. Iljinskij o IV tomie „Trudow“ W. G. Wasiljewskiego (Lgr., 1930), zawierającym przeważnie prace z historii stosunków bizantyńsko-ruskich. — J. Bidlo — o „Dějiny národa bulharského“ (Praha, 1930) F. Hýbla — obszerna i bardzo przychylna recenzja. — M. Weingart o „Bulgarski starini iz Makedonija“ J. Ivanov'a (Sofia, 1931), zawierającej cenne materiały do historii Macedonii oraz historii literatury i sztuki w Macedonii. — D. A. Zakythinos o „L'hellénisme en Macédonie“ (1928) G. H. Hatzidakisa i o „H. Κροτορτζ“ (1930) Th. Ph. Papanconstantinou (z historii Macedonii), M. Weingart — o „Historji sztuki staro-chrześcijańskiej i wczesnobizantyńskiej“ V Molé (Lwów, 1931), i szereg innych recenzji różnych autorów. Z szeregu notatek, zamieszczonych w kronice, należy zaznaczyć krótki artykuł F. Dvorníka o 60-leciu różnostronnego uczonego rumuńskiego M. N. Jorgi (* 17. VI. 1871) oraz jegoż wiadomości o poznańskich „Analecta Byzantina“ i o bukareszteńskim nowem wydawnictwie „Revista istorica Română“.

Rocznik III. 1931. Zesz. 2. V. M. Istrin „Morawskaja istorija Sławian i istorija Polano-Rusi, kak predpolagajemyje istoczniki naczalnoj russkoj letopisi. Po powodu issledowanija N. K. Nikolskowo „Powiest wremennych let“, kak istocznik dla istorii naczalnowo pierioda russkoj piśmiennosti i kultury“, zesz. I, Lgr. 1930. — W r. 1930 najlepszy obecnie znawca latopisów i wogóle piśmiennictwa staro-ruskiego N. K. Nikolskij wydał pracę, która, gdyby została przyjęta przez naukę jej wnioski i hipotezy, przeprowadziłaby prawdziwą „rewolucję“ w nauce o początkowej historii kultury ruskiej i wogóle początkowej historii Rusi. Nikolskij stanowczo zwalcza ogólnie przyjęty pogląd o bizantyńsko-bułgarskiem pochodzeniu kultury i chrześcijaństwa w najdawniejszej Rusi. Wpływy Bizancjum, naprawdę olbrzymie na Rusi w czasach nieco późniejszych, rozpoczęły się na Rusi, zdaniem Nikolskiego, dopiero w XI st. i zdobyły większą siłę tylko w drugiej połowie XI st. Przedtem Ruś znajdowała się, według N., w obrębie wpływów zachodnich, przedewszystkiem zachodnio-słowiańskich. W X st. kultura i chrześcijaństwo rozprzestrzeniały się na Ruś od Słowian zachodnich, z którymi przodkowie Rusi-Polan tworzyli niegdyś „jeden związek“ („odin sojuz“). XI stulecie było okresem walki na Rusi między wpływami kultury zachodnio-słowiańskiej a bizantyńskiej. Walka ta odbiła się również w kronikarstwie ruskiem XI w. Pod wpływem nowej ideologii bizantyńskiej najdawniejsze latopisy ruskie uległy zmianom i przekształceniu. Łączność najdawniejszego kronikarstwa ruskiego z kronikami zachodnio-słowiańskimi została zaciemniona. Otóż N. stara się tę przypuszczalną łączność odtworzyć i wogóle wyjaśnić pierwotny charakter najdawniejszych kronik ruskich. Niegdyś miała istnieć „powieść o Polanach-Rusi“, w której nie było mowy o Rusi północnej, a natomiast występowała wyraźnie łączność Polan-Rusi ze Słowianami zachodnimi. Mimo późniejszych zmian, w lato-

pisie ruskim, zdaniem N. zachowały się pewne ułamki i ślady tej „Powieści o Polanach-Rusi“, np. „Skazanije o prełożenii knih“, w którym jaskrawo podkreśla się jedność Rusi-Polan ze Słowianami zachodnimi, oraz szereg innych; pozostał również ogólny „słowianofilski“ charakter latopisu ruskiego i t. d. — W. M. Istrin, również znakomity znawca latopisów i piśmiennictwa staro-ruskiego, autor kapitalnej 3-tomowej pracy: „**Книги временных и вкразных Георгия мниха** — Chronika Georgija Amartola w drieniem sławianorusskom pieriewodie“, w której rozwinął swoją oryginalną teorię powstania i „kodyfikacji“ latopisów staro-ruskich, występuje obecnie z ostrą krytyką wszystkich ważniejszych twierdzeń i wniosków Nikolskiego. — Przedewszystkiem stara się Istrin wykazać najściślejszą łączność kronikarstwa ruskiego z bizantyńskim i stopniowe utworzenie „Powěst'i wrem. lēt.“ pod wpływem kronik bizantyńskich. Krótko resumując wnioski swych dawniejszych prac („**Книги временных**“..., „Zamieczanija o naczale russkowo letopisanija“), Istrin twierdzi, że pierwszą podstawą latopisu ruskiego była kronika bizantyńska Jerzego Amartola. Za czasów księcia ruskiego Jarosława I (1017—1054), kronika ta (w jej słowianoruskiem tłumaczeniu) została gruntownie przerobiona przez redaktora Rusina, który z jednej strony gruntownie ją skrócił, wyrzucił z niej rozważania teologiczne i filozoficzne i t. d., ale równocześnie uzupełnił szeregiem wzmianek z historii Rusi, przeważnie o wypadkach, związanych z dziejami Bizancjum (np. o wyprawach Igora na Bizancjum i t. d.), ale również i o niektórych innych szczególnej wagi, np. o zaproszeniu Waregów, zawładnięciu Askolda i Dyra Kijowem i t. d. Niebawem, a mianowicie w r. 1054 ta kronika bizantyńsko-ruska została jeszcze gruntowniej przerobiona i uzupełniona wiadomościami o dziejach Rusi oraz niektórymi innemi, zaczerpniętymi nietylko z tradycji ustnej, ale również z rozmaitych pamiętników; natomiast wiadomości niezwiązane z historią Rusi, prawie wszystkie zostały wyrzucone, i zamiast pierwszej części kroniki pojawił się tylko krótki wstęp o rozdzieleniu ziemi między synów Noego, powstaniu języków i narodów i t. d.; przytem otrzymała kronika swoje „ramy chronologiczne“ czyli formę latopisu, roczników, apnałów. W ten sposób miała powstać pierwsza redakcja „Powěst'i wrem. lēt“. Między 1054 r. a początkiem XII st. „Powěst' wrem. lēt“ uzupełniano, ale w jaki sposób, tego nie znamy. Nakoniec na pocz. XII w. „Powěst“ ta została jeszcze raz gruntownie przededagowana (przez Nestora); za druga redakcja, z nieznacznymi zmianami, w kilku warjantach zachowała się w różnych późniejszych kodeksach latopisów. Hypotezę o istnieniu jakiegś „Powieści o Polanach-Rusi“ Istrin kategorycznie odrzuca. „Skazanije o prełożenii knih“, zdaniem Istrina, w żaden sposób nie można uważać za ułamek tej hipotetycznej „Powieści“. Nie zgadza się też Istrin z twierdzeniem Nikolskiego, że przewodnią ideą „Skazanija“ jest stwierdzenie łączności Rusi-Polan ze Słowianami zachodnimi: zdaniem Istrina, autor „Skazanija“ chciał tylko podkreślić jedność wyznania i pisma u Rusinów z innymi Słowianami (Morawianami, Bułgarami); autor „Skazanija“ stoi wyłącznie na gruncie religijnym, a nie w żadnym wypadku nie na politycznym. Główna myśl „Skazanija“ jest następująca: „był jeden naród, który mówił jednym językiem, — Słowianie: Dunajczycy, Morawianie, Czesi, Lachowie i Polanie. Dla wszystkich tych Słowian przetłumaczono w Morawji księgi, t. j. zapro-

wadzone pismo, które więc powinno się nazywać i nazywa się słowiańskim“... Otóż pismo i wyznanie Ruś ma wspólne z innymi Słowianami, których pierwszym nauczycielem był apostoł Paweł, a więc i Ruś ma swoją wiarę od apostoła... i t. d. Ta okoliczność, że „Skazanie“ wspomina tylko o Polanach i milczy o innych plemionach wsch.-słowiańskich, zdaniem Istrina, nie ma znaczenia, ponieważ w czasie pisania „Powěsti wrem. lět“, nazwy plemienne utraciły dawniejsze znaczenie, gdyż plemiona zastąpione były księstwami. — Nikolskij zwraca specjalną uwagę na szereg wzmianek „Powěsti wrem. lět“, mówiących wyłącznie o Polanach lub podkreślających wyższość Polan w porównaniu z innymi plemionami wsch.-słowiańskimi i uważa te wzmianki resztkami „Powieści o Polanach-Rusi“. Natomiast Istrin, tłumacząc te wzmianki patryjotyzmem lokalnym kijowskiego Rusina, nie znajduje w nich żadnej podstawy do przypuszczenia o istnieniu starego latopisu, któryby mówił wyłącznie o przeszłości Polan; zresztą zdaniem Istrina, lubo redaktor „Powěsti wrem. lět“ czasem dawał wyraz miejscowemu patryjotyzmowi kijowskiemu, jednak przeważał u niego „patryjotyzm ogólno-ruski“. — Za pierwsze podstawowe źródło rzekomej „Powieści o Polanach Rusi“ (której istnienie Istrin odrzuca) Nikolskij uważa też hipotetyczną „Historję o Czechach — Lachach — Polanach“, która miała być ułożona w Morawji, o czym świadczyć ma „wysunięcie na pierwszy plan Morawian w „Skazaniu“ oraz w kilku innych miejscach „Powěsti wrem. lět“. Jednak to „wysunięcie“ Morawian łatwo tłumaczyć, z jednej strony, pochodzeniem pisma słowiańskiego właśnie z Morawji, z drugiej — istnieniem legendy o pobycie w Morawji apostoła Pawła; zresztą, jakiejś szczególnej uwagi do Morawian Istrin w „Powěsti wrem. lět“ nie znajduje. — Nikolskij zwraca uwagę na „dziwne“ milczenie latopisów ruskich o początkach piśmiennictwa na Rusi; „milczenie“ to należy tłumaczyć, według jego zdania, tem, że opowiadanie o tym ważnym wypadku w życiu Rusi, w którym „bezwątpienia, dokładnie mówiono o rozprzestrzenieniu na Ruś pisma i wiary (chrześcijańskiej) od Słowian zachodnich“, zostało później wyrzucone z latopisów ruskich, pod wpływem grekofilskiej teorii pochodzenia piśmiennictwa i chrześcijaństwa na Rusi z Bizancjum. Ale Istrin zbija ten argument, wskazując, że „Powěst' wrem. lět“ nie mówi wogóle o najważniejszych nawet wypadkach z dziejów piśmiennictwa, z wyjątkiem ogólnej wzmianki o rozkwicie piśmiennictwa za czasów Jarosława I. — Odrzucając jednak śmiało hipotezy Nikolskiego o pochodzeniu zachodnio-słowiańskim całej kultury ruskiej X st., Istrin nie odrzuca możliwości istnienia pewnego wpływu kulturalnego zach.-słowiańskiego na Rusi, a specjalnie przeniknięcia pamiętników czeskich i morawskich na Ruś; zwraca przy tem Istrin uwagę, iż dotychczas pozostaje niewyjaśnioną kwestja, jaką drogą szły na Ruś pamiętniki czesko-morawskie, czy bezpośrednio z Morawji i Czech czy przez Bułgarję. V. A. Mošin „Nacząło Rusi. Normany w wostocznoj Jewropie“ (zakocńcz.). W tym dość obszernym artykule autor, znany już z szeregu swych szkiców o początkach Rusi, drukujący obecnie w „Slavii“ praskiej obszerny przegląd literatury o początkach Rusi, usiłuje odnowić zachwianą nieco ostatnimi czasy teorię o bardzo wybitnej roli Normanów w dziejach Rusi IX—X w.; autor nie tylko bez wahania uznaje pochodzenie normańskie dynastji Rurykowiczów i pewien udział Normanów w tworzeniu państwa

ruskiego, ale uznaje Normanów za główny czynnik w życiu narodów Europy Wschodniej (do których, zdaje się, skłonny jest zaliczyć nawet Polaków), a przede wszystkim w życiu Rusi IX—X st.; okres historii ruskiej do Włodzimierza Wielkiego autor nazywa, za Mich. Pogodinem, „okresem normańskim historii Rusi“. — Początki ożywionych stosunków Skandynawów z Europą wschodnią datuje autor od czasów panowania we wsch. Europie Gotów; w okresie wielkiej migracji narodów w IV—VII st. stosunki te coprawda osłabły, lecz w VIII—IX w., dzięki handlowi z kalifatem, znowu się rozwinęły przez drogę wołoską, która stała się główną arterią ekonomiczną „Eurazji“. Przy końcu VIII lub na pocz. IX st. Normanowie nawiązali stosunki handlowe także z Bizancjum, do którego jeździli z początku przez Wołgę, Don i Morze Czarne. Równocześnie rozpoczęli kolonizację wsch. Europy, zajmując lub zakładając ufortyfikowane miasta na brzegach ważniejszych rzek w ziemiach fińskich, litewskich i słowiańskich. Miasta te stały się ośrodkami państw, założonych przez Normanów. M. in. zastanawia się autor nad kwestją możliwego udziału Normanów w organizacji państwa polskiego i twierdzi, że „historjografia polska w ostatnich czasach bardzo uważnie bada“ tę kwestję. Wylicza ponad 30 prac polskich i niemieckich, dotyczących tej kwestji, w tej liczbie nawet artykuły z gazet (m. in. mylnie zalicza do literatury, omawiającej kwestję udziału Normanów w powstaniu państwa polskiego, „Uwagi o kształtach państw pierw. Słowiańszczyzny zach.“ Balzera). Wspomina o roli Jomsborga w dziejach Polski, o pozostałościach archeologicznych, „stwierdzających pobyt Normanów na terytorjum Polski“, o „pochodzeniu normańskim najstarszych rodów polskich“, o „normańskich“ nazwach topograficznych w Polsce (np. Sionowo, Warężyn, Russ, Rushany, Rosz i szereg in.; między innymi, tu wspomina nawet takie nazwy, jako „normańskie“, jak np. Rawa ruska, a nawet Russ-Moldawitza w Bukowinie i t. p.). Autor gotów przypuścić, że Normanowie nawet na południowo-zachodnią Rusz dostali się przez Polskę. Następnie mówi autor o roli Normanów w ziemiach litewskich, fińskich i półn.-wsch. słowiańskich. Wspominając dalej wiadomość pisarzy wschodnich o trzech głównych miastach Rusi — Kujabie, Sławie i Art’ie, chce autor widzieć w nich Kijów, Nowogród północny i Tmutorakań. Specjalną uwagę autora przyciągają wiadomości pisarzy wschodnich o „ruskiej wyspie“ i znajdującej się na niej Art’ie, utożsamionej przez autora (za innymi historykami) z Tmutorakaniem. „Arta—Tmutorakań“ miała powstać, zdaniem autora, jako kolonia normańska, prawdopodobnie w pierwszej połowie IX w. Normanom, osiadłym w Tmutorakaniu, przypisuje autor wyprawy ruskie na Amastrydę (w 1-ej poł. IX w.) i na Bizancjum (860 r.), a również wyprawy na Tabarystan. — W połowie IX st. w rejonie jeziora Ilmeń, prawdopodobnie w związku z odnalezieniem nowego szlaku handlowego — wołchowiecko-dnieprowego, zaczęło się jednocześnie księstw normańskich we Wsch. Europie. Mimo sprzeciwu podbitych przez Normanów plemion miejscowych, proces zjednoczenia doprowadził do utworzenia ok. r. 860 większego państwa Rurykowego z centrum w Nowogrodzie. — Z początkiem drugiej połowy IX st. Normanowie zaczęli przenikać w zagłębienie średniego Dniepru, odrzucili Chazarów na wschód i rozpoczęli organizację nowego związku politycznego z centrum w Kijowie; to nowe państwo kijowsko-

normańskie zczasem rozprzestrzeniło swoją władzę na Nowogród północny oraz na połudn.-wschodnią Ruś Tmutorakańską. Zjednoczenie polityczne wszystkich ziem wsch.-słowiańskich pod władzą księcia kijowskiego miało miejsce prawdopodobnie dopiero za panowania Włodzimierza W.: zapożyczone z Bizancjum razem z chrześcijaństwem idee polityczne sprzyjały stworzeniu przez niego państwa na nowych podstawach. Ze św. Włodzimierzem kończy się okres panowania elementu normańskiego w dziejach historii ruskiej i „zaczyna się państwo ruskie“. M. A. Andreeva „Politicheskiy i obszczestwiennyj element wizantijsko-slawianskich gadatielnych knig“ (zakończ.). Obszerna ta praca pilnej badaczki dziejów kultury bizantyńskiej, autorki cennych „Szkiców o kulturze dworu bizantyńskiego XII st.“ i całego szeregu artykułów i notatek, stanowi pierwszą próbę szerokiego ujęcia tego tematu. Głównym celem autorki jest wyjaśnienie kwestji, jak się odbijało rzeczywiste życie społeczne i polityczne w księgach wróżbiarskich, astrologicznych i t. p. bizantyńskich i bizantyńsko-słowiańskich. Równocześnie autorka daje przegląd rozwoju literatury wieszczbiarskiej w Bizancjum i krajach połudn.- i wsch.-słowiańskich. Praca jej przedstawia znaczną wartość dla historii poglądów, wierzeń, zabobonów i t. d. Wogóle, materiału w pracy zebrano dość dużo. Można tylko żałować, że materiał nie jest dostatecznie usystematyzowany, wskutek czego nie otrzymuje się wyraźnego wrażenia, drobiazgi przysyłaniają całość. J. Myslivec „Liturgické hymny jako náměty ruských ikon“. Po olbrzymim pożarze w Moskwie w r. 1547, przy budowaniu nowych kościołów powstało nowe malarstwo cerkiewne, dotychczas tam nieznanne, o charakterze dydaktycznym i mistycznym. Stworzyli je przeważnie malarze z Nowogrodu i Pskowa. Nowe ikony wywołały wśród części społeczeństwa na początku pewne niezadowolenie a nawet protesty (diak Wiskowatyj); protesty te rozpatrywał synod 1544 r., ale je odrzucił. Ówczesne oraz później (w ww. XVII—XVIII) skopjowane z ówczesnych ikony, według ich treści, można rozdzielić na 5 grup: 1) ikony o treści, zapożyczonej z pieśni liturgicznych, 2) przedstawiające wizje świętych, 3) o treści dogmatycznej, 4) o treści moralnej i 5) o treści zapożyczonej z Biblii. Autor dokładnie omawia kwestję powstania tego malarstwa cerkiewnego i przychodzi do wniosku, że obrazy dydaktyczne są twórczością rosyjską, która powstała po części pod wpływem Zachodu; natomiast pochodzenie rosyjskich obrazów mistycznych wiąże autor z cerkiewnem malarstwem serbskiem. Następnie omawia najważniejsze motywy pieśni liturgicznych, które posłużyły jako tematy do obrazów. Przy końcu wskazuje, że oryginalność tych obrazów polega przeważnie w połączeniu szczegółów i detali, znanych już dawniejszym malarzom z zupełnie nowemi; przy tem podkreśla w tych obrazach „dojrzałość“ malarską, ale z punktu widzenia stylu zalicza je do okresu upadku ikony rosyjskiej. M. Laskaris „Influences byzantines dans la diplomatie bulgare, serbe et slavo-roumaine. À propos du travail de M. Franz Dölger, Der Kodikellos des Christodulos in Palermo. Ein bisher unbekannter Typus der byzantinischen Kaiserurkunde, dans l'Archiv für Urkundenforschung, XI (1930)“. W tym niedługim, ale cennym i ciekawym artykule dokładnie omawia autor dyplomatykę serbską, bułgarską, wołoską i mołdawską, i porównuje ją z dyplomatyką bizantyńską i zachodnią. Autor mocno ogranicza stary pogląd Konst. Jirečka, do nie-

dawna jeszcze panujący w nauce, o wyłącznym wpływie bizantyńskim na dyplomatykę całej Europy wschodniej (t. j. Bośni, Albanji, Macedonii, Serbji, Bułgarii, Mołdawji, Wołoszczyzny oraz całej Słowiańszczyzny wschodniej); dyplomatyka ruska (*russe occidentale*) czyli inaczej dyplomatyka w. księstwa Litewskiego oraz stworzona na jej wzór dyplomatyka mołdawska, podlegały w daleko większym stopniu wpływom polskim, a więc zachodnim, niż bizantyńskim; bez porównania większy wpływ dyplomatyka bizantyńska miała w Bułgarii, Serbji i Wołoszczyźnie, ale i tam, obok panującego wpływu dyplomatyki bizantyńskiej, można wskazać dość liczne ślady wpływu dyplomatyki zachodniej, nawet w najbardziej poddanem wpływom bizantyńskim drugim cesarstwie bułgarskim. M. Lascaris „Sceau de Radomir Aaron“. Radomir-Aaron był trzecim synem ostatniego cara macedońsko-bułgarskiego Jana-Władysława (1015—1818); znajdował się na służbie Bizancjum; w przeciwieństwie do swych braci, był lojalnym wobec Bizancjum. Autor w tym szkicu nietylko daje opis pieczęci Radomira-Aarona, ale kreśli też cały jego życiorys. K. Škorpil i P. Nikov „Nadpisi ot prvoto bułgarsko carstvo...“ (zakończ.). Dość obszerna praca zawierająca przegląd epigraficznych materiałów we wschodniej części półwyspu Bałkańskiego, cennych dla historii pierwszego carstwa bułgarskiego oraz stosunków bizantyńsko-bułgarskich VIII—X st. „Nekrologi“: młodego francuskiego sławisty Ant. Martela, badacza historii piśmiennictwa i wogóle kultury polskiej i wsch.-słowiańskiej (przez J. Frčeka) i zasłużonego pracownika na polu historii Rusi zakarpackiej, b. profesora uniwersytetu petersb. Aleksego Petrowa (przez M. Weingarta). „Recenzje“: M. A. Andreeva — o pracy ś. p. N. P. Kondakowa „Russkaja ikona“ (3 tt., Praha, 1928—1931), wydanej i uzupełnionej przez Seminarium Kondakovianum, łączące pod przewodnictwem A. P. Kalitńskiego uczniów słynnego rosyjskiego historyka sztuki. Praca składa się z trzech części — dwóch albumów i tekstu. W tekście zmarły autor „podał krytycznemu przeglądowi ze strony techniki wykonania i stylu bardzo liczne zabytki wsch.-słowiańskie, bizantyńskie i grecko-italskie“ i nakreślił główne prądy cerkiewnego malarstwa staro-wschodnio-słowiańskiego. Bardzo wysoko ceniąc sam tekst, recenzentka natomiast krytycznie się odnosi do pierwszego z albumów, ułożonego przez ucznia zmarłego — N. P. Bielajewa. — J. Myslivec — o pracy O. Wulffa i M. Alpatowa „Denkmäler der Ikonenmalerei“ (pierwszy z autorów pisał w tej pracy o dziejach ikony greckiej, drugi — wsch.-słowiańskiej, przeważnie rosyjskiej). — Tenże o „Gotische und barocke Holzkirchen in den Karpathenländern“ W. R. Załozieckiego (Wien, 1926). — G. Iljinskij — o III tomie „Soczinienij“ słynnego uczonego rosyjskiego F. Busłajewa (Lgrd., Akad. Nauk, 1930); tom ten składa się wyłącznie z prac Busłajewa z historii sztuki; mimo to, że prace te zostały napisane w 2-iej poł. XIX w., dotychczas nie utraciły wartości naukowej. — N. Okunew — o „Trente-cinq primitifs russes“ P. Muratowa (Paris, 1931). — M. A. Andreeva — o tomie I-ym „Kursu russkoj istorii“ (816 r. — 1462) r., znanego historyka rosyjskiego E. Szmurła. — G. Iljinskij — o pracy Fr. Ušeničnika „Najstarejsi glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda“ (Ljubljana, „Bogosl. Vestn.“, 1930); praca omawia kwestję t. zw. „urywków glagolickich kijowskich“, którym Sobolewskij przypisywał polskie pochodzenie, a Parchomenko na

tej podstawie opierał swą hipotezę o wpływie kulturalnym Polski na Ruś w czasach Jaropelka I. Ušeničnik, za Mohlbergem, uważa za twórcę słowiańskiego tłumaczenia mszału, którego część zachowała się we wspomnianych „urywkach“, Św. Konstantyna-Cyryla; recenzent do tego wniosku odnosi się sceptycznie. — M. A. Andreeva, „Starine fruškogorskih monastira“ L. Mirkowicza (Beograd, 1931). — N. Okunev — o pracy B. Fiłowa „Starobułgarskata cърkowna architektura“ (Sofia, 1930), poruszającej bardzo ważną kwestję historyczną — o granicach wpływów kulturalnych Bizancjum na ziemiach słowiańskich oraz o istnieniu w Bułgarii wpływu innych kultur, obok bizantyńskiej. Fiłow, dokładnie omawiając architekturę starobułgarską, wykazuje, iż znajdowała się nie pod wyłącznym wpływem Bizancjum, ale odbijała również wpływy zachodnie (włoskie i t. d.) i wschodnie (poł-kaukazkie, małoazjatyckie) i t. d.; recenzent zupełnie przyłącza się do wniosków Fiłowa, a równocześnie nadaje jego pracy szersze znaczenie ogólnie historyczno-kulturalne. — Myslivec — o trzech pracach C. Petranu z historii sztuki w Siedmiogrodzie; autor m. i. obala rozpowszechnione zdanie o szerszym wpływie niemieckim i węgierskim na sztukę rumuńską w Siedmiogrodzie; recenzja przychylna. — Iljinskij o książce: „Sławianskoje nasilenije w Albaniji“ A. Sieliszczewa (Sofja, 1931), wyjaśniającej, iż znaczna część współczesnej Albanji była niegdyś zasiedlona przez Słowian plemienia bułgarskiego; recenzja naogół bardzo przychylna zawiera tylko drobne poprawki filologiczne. — Lascaris o „Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden“ F. Dölgera (München, 1931). Pomijając inne recenzje o pracach historyczno-literackich, filologicznych i t. d., zaznaczymy jeszcze spośród mniejszych recenzji o pracach historycznych oceny prac: „Das Rätsel des Pseudo-Methodius“ M. Kmosko, „Les Khazares et les Byzantins d'après l'Anonyme de Cambridge“ V. Mošina, „Ein ethnographisches Problem am Unterlauf der Donau aus dem XI Jahrht“ N. Bănescu. Krótką notatkę w tym zeszycie „Byzantinosl.“ znajdujemy o pracy „Styky polsko-byzantské v XI stol.“ O. Haleckiego.

Dzwony, literaturno-naukowy miesięcznik. Lwów. Rocznik I. 1931 (spr. W. Z.).

W. Łypyn'skyj „Boroł'ba zakonu zemli i zakonu kapitału.“ — „Koły i jak etniczna grupa staje nacjeju i perestaje neju buty“. — „Konserwatyzm i postup“. Trzy te szkice niedawno zmarłego historyka, socjologa i myśliciela politycznego ukraińskiego wyjęte są z obszerniej jego pracy „Łysty do Bratiw-Chliborobiw“, w której rozwinął on swój bardzo oryginalny system filozoficzno-historyczny i społeczno-polityczny, zbliżający się z jednej strony do rosyjskiej historjografii chrześcijańskiej (zwłaszcza do światopoglądu K. Leontjewa), z drugiej zaś do solidaryzmu Sorela. Ideą przewodnią wskazanych szkiców jest stwierdzenie panującej roli „aktywnej mniejszości“. Najkorzystniejszym dla rozwoju krajów jest panowanie mniejszości aktywnej, składającej się z „producentów-wojowników“, których daje klasa ziemiańska Otóż ziemianie, pracujący bezpośrednio na roli lub organizujący tę pracę stanowią główną podstawę rozwoju państwa, kultury technicznej oraz moralności społecznej. Jest to mniej więcej szkielet głównych idei Lipińskiego, wyrażonych w tych szkicach, nie nadających się, wskutek różnaitości i ory-

ginalności wyrażonych myśli, do krótkiego a ścisłego streszczenia. — W. Kuczabśkij „Polska dyplomacja i „schidno-halyčke“ pytania na paryżkij myrowij konferencji w r. 1919“. — „Ukraïńska dyplomacja i derżawy antanty w r. 1919“. Obszerne te dwa artykuły, mające charakter ściśle naukowych studjów historycznych, zawierają bardzo cenny materiał do historii politycznej pierwszych lat po wojnie światowej. — I. Łośkij „Zmahannia ukraïnciw do samostijnosti u Połtawszczyńi w 1860-ych rokach“. Kilka uwag i poprawek do pracy M. Hnip'a „Hromadśkij ruch na Ukraïni w 1860-ych rokach“. — W. Myropilśkij „Gabor Kostelnyk, baczwanśko-ruśkij poet i hołownyj dijazcz baczwanśko-ruśkoho literaturnoho widrodźennia“. Artykuł ma znaczenie przeważnie dla historii literatury, jednak zawiera też wiadomości, ciekawe dla historii tego oryginalnego plemienia ruskiego, mieszkającego w Baczce (w obecnej Jugosławji) od połowy XVIII st. — K. Sosenko „Z problemy misiacznych nazw na Ukraïni“. Szerszy szkic historyczno-etnologiczny. — W. Zaïkyn „Ruś, Ukraïna i Welykorosija“: cz. I. Początki narodów ukraïńskiego i rosyjskiego (wielkoruskiego); cz. II. Wzajemne stosunki polityczne i kulturalne ziem wsch.-słowiańskich południowych a północnych w IX—XI ww. Artykuł wywołany tocząca się obecnie ostrą dyskusją pomiędzy historykami ruskimi o „początkach narodu ukraïńskiego“. Autor udowadnia, iż zdanie o pierwotnej jedności etnicznej przodków trzech obecnie istniejących narodów „wsch.-słowiańskich“ — ruskiego (ukraïńskiego), białoruskiego i rosyjskiego do XII czy nawet do XV st., nie jest uzasadnione. W językoznawstwie kwestja ta jest sporną; natomiast badania archeologiczne i antropologiczne stanowczo przeczą hipotezie o jedności przodków narodów ruskiego a rosyjskiego do XII st. Początków odrębności Rusinów czyli ściślej „pra-Rusinów“ (przodków Rusinów) należy szukać w IV—VIII st., w czasach, gdy ze zmieszania się Słowian z plemionami południowo-wsch.-europejskimi (socytyjsko-sarmacko-irańskimi) powstała nowa grupa etniczna, znana później pod imieniem narodu ruskiego a odrębna od grup etnicznych słowiańskich północnej połowy Europy Wsch. Stosunki kulturalne i gospodarcze pomiędzy południowcami a północnymi plemionami Wsch. Europy przez dłuższy czas były bardzo słabe; łączności politycznej między nimi do IX w., zdaje się, wcale nie było. W IX—XI st. było kilka prób połączenia wszystkich ziem wsch.-słowiańskich w jedno państwo; jednak próby te spotkały się z mocnym oporem ze strony różnych ziem — państw wsch.-słowiańskich. Najbardziej energicznym księżętom kijowskim udawało się narzucić wszystkim ziemiom wsch.-słowiańskim co największej zwierzchnictwo zewnętrzne; ale ze śmiercią każdego z nich to „państwo złożone“ rozpadało się. Ale przyjęcie chrześcijaństwa i kultury bizantyńskiej przez wszystkie plemiona wsch.-słowiańskie stopniowo zaczęło je zbliżać do siebie. Artykuł pozostaje narazie w druku nieukończony. — W. Zaïkyn „Praci prof. W. Abrahama z istoriï Cerkwy w sch.-słowjanśkich zemlach i ich znacinnia dla naszoï nauky“. Obszerna i bardzo dodatnia ocena prac zasłużonego uczonego z powodu jego jubileuszu. — Tenże „Szukannia nowych pidstaw derżawno-politycznoï organizaciï“. Szereg uwag historjozoficznych i historyczno-politycznych do pracy Bocheńskiego „Państwo a racja stanu“. — Tenże Nekrologi W. Lipińskiego i S. Tomaszewskiego. — „Recenzje“: Leopoltanus o „Das deutsche Recht in der

Ukraine“ D. Doroszenki (recenzja bardzo ostra, recenzent zarzuca autorowi błędy metodologiczne, niezajomość odnośnej literatury, przypisywanie Niemcom prac, napisanych przez prawników polskich XVI—XVII w. i t. d.). — P. Isaïw o „Istorii Rusi“ A. Kopystiańskiego (rec. bardzo przychylna, ale zawiera kilka uwag krytycznych). — A. Iszczak o „Uczastije śwętskawo elementa w cerkownom uprawleniï w Kijewskoj mitropolii w XVI—XVII ww.“. W. Zaïkyna (rec. bardzo przychylna). — W. Myropiłskij — o II tomie „Istorii Ukrainy 1917—23 r.“ D. Doroszenki (rec. przychylna). — W. M. o pracy J. Ohijenki „Konstantyn i Metodij“ (rec. bardzo ostra: J. Ohijence zarzuca brak odpowiedniego przygotowania potrzebnego do prac historycznych. [J. Ohijenko jest lingwistą], subiektywizm, tendencyjność, ignorowanie prac uczonych-katolików, powoływanie się na prace, których on nie czytał, niezajomość, co to jest Vulgata, indulgentiae i t. d.). — Teofil Kostruba o pracach O. Terleckiego „Wpływ przyrody na istoriju Ukrainy“ i „Ukraina zaborotom kultury pered stepowykami.“ — W. Zaïkyn: o książkach ks. J. Umiińskiego „Bolesław Chrobry i Św. Wojciech“ i „Henryk, arcbp. gnieźn., zwany Kietliczem“, ks. H. Cichowskiego „Ks. Stan. Sokołowski a Kościół wschodni“, W. Charkiewicza „Zmierzch Unji Kościelnej“, „Księga Pamiątkowa ku czci W. Abrahama“ (obszerna rec.), P. Dąbkowskiego „Ziemia Sanocka“ i inne, H. Kocha „Die Ukraine“ i „Die russ. Orthodoxie im Petrinischen Zeitalter“, „Otkudu jest' poszła Ruskaja zemla“ (prace zbiorowe), L. Okyszewycza „Centralni ustanowy Ukrainy-Het'mańszczyzny w XVII—XVIII w.“, S. Swatikowa „Rossija i Sibir“ oraz szereg innych.

ΕΑΠΣ, prace profesorów Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego. Ks V. Warszawa, 1931. str. 240 (spr. W. Z.).

Iwan Ohijenko „Zahubłenyj Kremjaneckij starodruk, Synod Łuckij 1638 r.“. Jest to przedruk znanego dotychczas tylko z nazwy i przypadkowo odnalezionego przez I. Ohijenkę sprawozdania z łuckiego prawosławnego synodu diecezjalnego, zwołanego w r. 1638 przez ówczesnego prawosławnego biskupa łuckiego A. Puzyńę dla nadania księżom instrukcyj, pouczeń itd.; dokument ten przynosi jeszcze jeden jaskrawy dowód na to, iż synody diecezjalne w prawosł. Kościele ruskim w XVI—XVII w. były tylko narzędziem administracji biskupiej, a nie wyrazem jakiegś „parlamentarno-demokratycznej soborności“, która rzekomo kwitła w Kościele ruskim w owych czasach, jak zapewniają niektórzy współcześni historycy prawosławni. M. Zyzykin „Grażdanskij brak“. Artykuł ten zawiera szereg wiadomości z historii prawa małżeńskiego wschodniego i zachodniego; autor podkreśla bardziej religijną istotę pojęcia ślubu w Kościele wschodnim, niż w zachodnim; poza tem przyjmuje poglądy Abrahama na ślub kościelny i cywilny. Was. Bidnow „Dzwony“. Krótkie wiadomości historyczne o dzwonach kościelnych. Metropolita Djonizy (Waledyński) „Pamięci wielkiego uczonego“. Nekrolog słynnego archeologa chrześcijańskiego O. Marucchiego (* 1852 — † 21 I 1931), napisany z wielkim szacunkiem i uznaniem dla zasług zmarłego. Tegoż „K 45-létiju naucznoj dęjatielnosti I. Wilperta“. Charakterystyka pracy znakomitego niemieckiego badacza archeologii chrześcijańskiej Józefa Wilperta, napisana przeważnie na podstawie jego pracy „Erlebnisse und Ergebnisse im Dienste der christlichen Archäologie“.

(Freib. i Br., 1930). S. Kiryłowicz „Acta S. Thomae Apostoli, jako źródło historyczne“. Jest to artykuł młodego, początkującego pracownika na polu nauki historyczno-teologicznej z cechami pracy uczniowskiej; autor broni historycznej wartości „Aktów Ś. Tomasza“. Oł. Łotocki „Cerkowno-prawni osnovy awtokefali“; artykuł ten jest raczej publicystyczny jak naukowy; autor ma na celu usprawiedliwienie stworzenia po wojnie światowej szeregu nowych prawosławnych kościołów autokefalnych; posługuje się jednak zbyt wolną interpretacją kanonów; dotycząca literatura wyzyskana przez autora w bardzo małym zakresie. Recenzje: N. Arsienjew o „Geschichte des Papsttums von den Anfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft“ E. Caspara (Tübing. 1930; dając dodatnią ocenę pracy, recenzent zarzuca jednak Casparowi brak religijnego ujęcia i wewnętrznego zrozumienia dziejów. Metropolita Djonizy o pracach z historii sztuki chrześcijańskiej: A. Fabre, Manuel d'art chrétien (Paris 1930), W. Neuss, Die Kunst der alten Christen (Augsb., 1926), Ch. Diehl, L'art chrétien primitif et l'art byzantin (Paris 1928), O. Beyer, Die Katakombenwelt (Tübing., 1927), P. Styger, Die altchristliche Grabenkunst (Münch., 1927), V. Molè, Historia sztuki starożytności i wczesnożytności u Słowian (Lwów, 1931), N. G. Piotrowskij, Russkaja ikona (Warsz. 1929; do tej recenzji dodany krótki nekrolog, niedawno zmarłego autora pracy), W. R. Założeczkij, Sofijski sobor u Kyjwi i joho widnoszennia do wyzantijskoj architektury (Lwów, 1930), M. Walicki, Cerkiew Św. Borysa i Gleba na Kołozy pod Grodnem (Warsz. 1929); A. Łotocki o książce znakomitego teologa rosyjskiego N. Głubokowskiego „Russkaja bohosłowska nauka w jeja istoriczeskom razwitiu i nowiejszem sostojanii“ (Warsz. 1928; recenzent niesłusznie zarzuca autorowi jednostronność) oraz o książce H. Suchenka-Suchekiego „Państwo a Cerkiew prawosławna w Polsce i w państwach ościennych“ (Warsz. 1930).

Kitież, russkij katoliczeskij wěstnik. Pod redakcijej swiaszcz. dra Antonija Około-Kułaka. Warszawa. Rocznik V. 1931 (spr. W. Z.).

S. A. Lichariowa „O wostocznom greko-sławianskom obriadě“. Szkic historyczny, przedstawiający stosunek Stolicy Apostolskiej i wogóle Kościoła katolickiego do obrządku wschodnio-chrześcijańskiego od XI st. do dziś. — Russkij katolik „Jeszcz po powodu wizantijsko-sławianskawo obriada w katolicestwie“. Jest to dalszy rozwój tych samych idei, co i w poprzednim artykule. Cel obydwu — udowodnienie stałe przychylnego stosunku Stolicy Apostolskiej względem obrządku bizantyjsko-słowiańskiego. — Tenże „Kniaginia A. N. Gruzinskaja († 11. VII 1931)“. Szkic z dziejów katolicyzmu rosyjskiego. — W. Tołoczko „Wo imia istoriczeskoj prawdy“. Szereg ciekawych uwag z dziejów katolicyzmu w Rosji w 2-iej poł. XIX st., dotyczących działalności wybitnego misjonarza katolickiego ks. M. Lompsargisa (z powodu pełnego błędów artykułu o ks. Lompsargisie, zamieszczono w „Christianinie“). — A. Sipiagin „Efesskij Sobor“. — W. Zaikyn „Prof. Władysław Abraham“ (k 50-létiju jowo naucznoj dėjatielnosti). Podkreśla epokowe znaczenie prac zasłużonego uczonego, zwłaszcza słynnej jego książki „Powstanie organizacji Kościoła łac. na Rusi“ dla historii stosunków Rusi z Rzymem i wogóle dla historii Kościoła ruskiego. — „Recenzje“: S. Lichariowej o „Duch ruské cirkve“ (Prah, 1930) Walerego Wilińskiego

(recenzja zbyt pochwalna), o pracach historycznych w kwartalniku „Dobryj Pastyr“, o „Les saintes icones“ Ild. Dirks'a (Amay 1931), „Der christliche Orient“, wydanie Z. Baura (zawierające m. in. wiadomości z historii katolicyzmu w Rosji, Serbji, Bułgarji, Rumunji i t. d.), o poczynaniach unjonistycznych w tych krajach i t. d.), o „L'église catholique en Russie. Materiaux concernants son histoire et organisation“, o książce: „Uczenie o Cerkwi“ (Paris, 1931) S. Tyszkiewicza; H. C. — o „Uczastje swętskawe elementa w cerkownom uprawnieniu, wyborneje naczało i „sobornost“ w Kijewskiej Mitropolii w XVI—XVII ww.“ W. Zaikyna. (Warszawa, 1930).

Litopys Bojkivszezyny, zapysky, pryswiaczeni doslidam istoriï, kultury j pobutu bojkiwského plemeny. Redaktor Woł. Hurkewycz. Sambor (spr. W. Z.).

1931 (rocznik I). Nr. 1: W. Hurkewycz „Peredne słowo“. Krótkie ogólne uwagi o dziejach ziemi, zasiedlonej przez Bojków, tudzież krótki program wydawnictwa. Tenże „Bojky za 100 lit u czysłach“. Statystyczne wiadomości o liczbie ludności we wsiach bojkowskich za lata 1830, 1835, 1836, 1879 i 1930, na podstawie „szematyzmów“ gr.-katolickich. W. Kobilnyk „Z archeologii Bojkivszezyny“. Krótki przegląd zabytków archeologicznych w ziemi, zasiedlonej przez Bojków, różnych okresów, od epoki neolitycznej do IV w. po N. Chr. I. Fylypczak „Z istoriï szkilnytwa na Zachidnij Bojkivszezyni“. Dość obszerny artykuł, zawierający rozmaite wiadomości, stosujące się do dziejów szkolnictwa w tym kraju od czasów przyłączenia go do Austrii do 1930 r. o. R. Łukań Cz. S. W. W. „Wasylijańska drukarnia w zapłatyńskich Uherciach, pow. Sambir“. A. Kniażynśkij „Pryczynky do zwyczajewoho prawa na Bojkivszezyni“. Ciekawe przyczynki do historii prawa zwyczajowego: o „świadectwie ziemi“, jako dowodzie w sporach o granicach ziemi w sądzie włościańskim, praktykowanym do końca XIX st. i o dość oryginalnem karaniu złodziejów wiejskich przez włościan za kradzież na polu, spotykanem jeszcze na pocz. XX st.

Le Monde Slave, revue mensuelle. Paris, styczeń — grudzień 1931. (spr. Z. Z.).

B. Nolde „Les desseins politiques de la Russie pendant la grande guerre“. Obszerny i wyczerpujący artykuł w kwestji bałkańskiej, polskiej i tureckiej w czasie wojny światowej ze stanowiska Rosji z wnioskiem końcowym: brak było systemu logicznie konsekwentnego w planach politycznych Rosji podczas wojny światowej. J. Legras „L'agonie de la Sibirie“. Epizody z życia obcego żołnierza na Syberji w l. 1918—20, między innymi dywizji polskiej w Nowo-Mikołajewsku. R. Martel „Nouveaux documents d'histoire russe“. Dokumenty do czasów wstąpienia na tron Mikołaja II, wojny światowej i rewolucji, znajdujące się w archiwum centralnem rewolucji i polityki zagranicznej w Moskwie. A. Sawinsky „L'entrevue de Buchlan“. Opis spotkania Izwołskiego, rosyjskiego ministra spraw zagranicznych z hr. Aerenthalem (minister austro-węgierski) na Morawach w 1911 r. P. Vostokov „Les sciences historiques en Russie“. Omówione dwa nowe wydawnictwa Udalcowa „Początki średniowiecza“ i Kośminskiego „Miasta i wsie w końcu średnich wieków“ (1927). X. X. X.: „Pologne, Baltique et

Ukraine". Artykuł wykazuje korzyści stworzenia państwa galicyjsko-wołyńskiego. J. O. Lewin „L'Angleterre, la Russie et l'Afghanistan". Kwestja rywalizacji rosyjsko-angielskiej w Afganistanie od czasów najdawniejszych. H. Koyre „Aleksandre Iwanovič Herzen". Krytyka dzieła Labry'ego pod tym samym tytułem (1929). X. Y. Z.: „Chronique polonaise". Ważniejsze zdarzenia z życia politycznego Polski od października do grudnia 1930. A. Z. „Mitteleuropa ou Europe centrale". Omówiony pakt wiedeński z 19. III. 1931 r. w sprawie t. zw. „Anschluss". General Y. Daniłow „Juillet 1914 en Russie". Nastroje w Petersburgu w związku z mobilizacją i wypowiedzeniem wojny. Pierre Skok „L'importance de Dubrovnik dans l'histoire des Slaves". X. X. X.: „La Tchecoslovaquie et le nouveau Zollverein". Usiłowania czeskie pozyskania Austrii dla małej Ententy. P. Olberg „Le Komsomol". Rozwój związku młodzieży w Z. S. R. R. W. Seton-Watson „La Tchecoslovaquie et le problème slovaque". Wstęp do „Historji powstania republiki czechosłowackiej" tegoż autora (wyszło w jęz. angielskim) z podkreśleniem wybitnej roli Czechów w konsolidacji stosunków powojennych. W. M. Kozłowski „Le positivisme en Pologne et en Tchecoslovaquie". Rozwój i rola historyczna pozytywizmu w obu krajach. J. Rappaport „Une histoire de la civilisation polonaise". Omówienie pracy prof. Brücknera „Dzieje kultury polskiej", t. I. A. Pierre „La mobilisation des savants en U. R. S. S.". Obrady kongresu w Moskwie (6. IV. — 11. IV. 1931) nad planowością nauki, celem oddania jej na usługi „piatiletki". X. Y. Z.: „Chronique polonaise" (styczeń—marzec 1931) Opis pierwszej sesji IV Sejmu i sytuacji ekonomicznej. M. Korduba „Les théories les plus récentes sur les origines de la Ruthénie". Ciekawe źródłowe przedstawienie trzech koncepcyj powstania Rusi, a to skandynawskiej, słowiańskiej i tureckiej. J. Rappaport „France et Pologne hier et aujourd'hui". Omówienie dzieła gen. Sikorskiego „Polska i Francja w przeszłości i w dobie współczesnej" (Lwów 1931). P. Olberg „La seconde révolution agraire russe". Zasady i możliwości kolektywizacji rolnictwa w Rosji. P. Vostokov „Le plan quinquennal de d'U. R. S. S.". Plany i realizacja „piatiletki" w pierwszych trzech latach. Ciekawe statystyki rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu. J. Rappaport „Michel Bobrzyński et la science historique polonaise". Omówiona działalność prof. Bobrzyńskiego i szkoły historyczne w Polsce. J. K. „La charte du 5 septembre et les élections yougoslaves". Charakterystyka konstytucji z 5. IX. 1931, nadanej przez króla Aleksandra I i opis dyktatorskich wyborów z dn. 8. XI. B. X. „Situation économique de l'U. R. S. S.". Polityka ekonomiczna Sowietów w świetle wykazów rynku zbożowego i pieniężnego. X. Y. Z. „Chronique polonaise". Życie polityczne polskie z kwietnia—sierpnia 1931 r. Sprawa budowy magistrali kolejowej Śląsk—Gdynia, zmiany w rządzie, sprawy ukraińskie i sytuacja ekonomiczna. „Deux rapports sur le conflit ukraino-polonais en Galicie orientale". Sprawozdanie Daviesia i Barroù z pobytu w Małopolsce po pacyfikacji.

Nowi Szlachy, pid zahalnoju redakcijeju Antona Kruszelnyčkoho. Miesięcznik naukowo-literacki kierunku komunistycznego. Lwów, 1931. (spr. W. Z.).

Rocznik III. Tom X: A. Kruszelnyčkyj „Polityczna linija zachidno-

ukraińskiej nacjonalno-demokratii (historyczny narys)“. Dość szeroki artykuł, wyświetlający historię ukraińskich stronnictw politycznych i wogóle ukraińskiego życia politycznego w b. Austrii od połowy XIX st. — W. Łewynśkyj „Materjalistyczne rozumienia historii“. Metodologiczno-historyczny artykuł, popularyzujący poglądy Marksa i jego szkoły na ewolucję historyczną. — I. Hałan recenzja o zesz. II. „Praporu marksyzmu“, zawierającym m. in. artykuły N. Rubinsztejna „Selanśke pytania na Ukraïni“, D. Bowanenki „Do metodologii wywczennia ukraińskoho gospodarstwa“, następnie kilka artykułów metodologiczno-historycznych, szereg recenzji o pracach historycznych oraz ciekawą polemikę M. Jaworskiego z recenzentem jego książki „Istoriija Ukraïny w stysłomu narysi“ Gorin'em.

Tom XI. A. Ryndiuk: „Szewczenko i Kostomarow“. Przyczynek do historii ruchu ukraińskiego w połowie XIX w. — A. Kruszelnycykj: „Zanedbana sprawa. Do pytania pro istoriju szkilnyctwa Hałyczyny i Bukowyny. Dezyderata“.

Tom XII A. Ryndiuk Op. cit. (zakończ.).

Tom XIII. W. Łewynśkyj „Zakony pryrody ta suspilstwa“. Popularyzacja monistyczno-marksystowskiej metodologii nauk przyrodniczych i historycznych. — Tenże „Drahomanow jako ideolog i wilnoï Ukraïny“. Przyczynek do historii ruchu ukraińskiego w 2-iej połowie XIX st. — P. Kostiw „Zemelnı widnosyny i silśke gospodarstwo Hałyczyny“. Artykuł historyczno-ekonomiczno-statystyczny. Wiadomości statystyczne z lat 1901 do 1921. Oświetlenie bardzo jednostronne.

Seminarium Kondakovianum, recueil d'études. Archéologie. Histoire de l'Art. Études byzantines. Tom IV. Prague, 1931. (spr. W. Z.).

N. P. Kondakow „Cztienija po istorii anticznawo byta i kultury“. Ogólny pogląd na ewolucję domów mieszkaniowych, bożnic, grobów i t. d. P. Mutafcziew „Russko-bołgarskija odnoszenija pri Swiatosławě“. Mały, ale bardzo cenny artykuł, rzucający zupełnie nowe światło na stosunki rusko-bołgarskie w czasie pobytu księcia ruskiego Świętosława I w Bułgarii. Wbrew rozpowszechnionemu zdaniu o wrogim stosunku Bułgarów wobec Świętosława I i Rusinów i o stosowaniu ogólnego teroru przez Świętosława w Bułgarii, autor udowadnia, że Bułgarowie zachowywali się przyjaźnie względem Świętosława i zmienili swój stosunek do niego dopiero w czasie wyprawy Jana Cymiscesa. W. N. Złatarskij „Ustrojstwo Bołgarii i położenije bołgarskawo naroda w pierwoje wriemja posłě pokorienija ich Wasilijem Bołgarobojeceu“. Znakomity uczony bułgarski w tym krótkim artykule, pisanym po rosyjsku, krótko, ale jaskrawo przedstawia stan prawny i faktyczny Bułgarii po przyłączeniu jej do Bizancjum przez Bazyla Bułgaroktona. Bułgaria nie była od razu zupełnie inkorporowana do imperjum bizantyńskiego i stanowiła z początku pewną całość administracyjną. Prawa Kościoła bułgarskiego po przyłączeniu Bułgarii do Bizancjum nie były naruszone, zaś autokefalia jego pozostawała nienaruszona przez kilka stuleci. Ju. Morawczik „Proischożdenije nazwanija *τραπεζιον*“. Słowo to jest pochodzenia turecko-tatarskiego i znaczy „kwiat“. Autor przypuszcza, że to było także imię małżonki chozarskiej Konstantyna V; później jej imieniem nazwano odzież chozarską szczególnego kroju. G. A. Ostrogor-

skiej „Otnoszenije cerkwi i gosudarstwa w Wizantii“. Ten artykuł młodego wybitnego uczonego rosyjskiego, który już zdobył ogólnie uznanie swoją pracą w języku niemieckim o obrazoburstwie w Bizancjum oraz szeregiem studjów z historii prawa bizantyńskiego, w powyższym artykule zwalcza rozpowszechnione, zwłaszcza na Zachodzie zdanie o stałym panowaniu w Bizancjum t. zw. cesaropapizmu. Ostrogorski krótko, ale wyraźnie i przekonywująco wykazuje, iż nie można mówić o panowaniu jakiegoś stałego „systemu“ w stosunkach pomiędzy rządem świeckim a Kościołem w Bizancjum w ciągu zwyż 1000-letniego istnienia imperjum bizantyńskiego. Stosunki te ulegały nieraz zmianom. Na początku panował „prymat cesarzy“; następnie jednak jego miejsce zajęła teoria diarchji, zwłaszcza za czasów Paleologów, kiedy życie cerkiewne osiągnęło najwyższy rozkwit. G. A. Ostrogorski und Ph. Schweinfurth „Das Reliquiar der Despoten von Epirus“. Opis relikwjarza, przechowyującego się w katedrze w Cuenca (Hiszpanja), a składającego się z dwóch większych, doskonale zachowanych obrazów Zbawiciela i Matki Boskiej z szeregiem mniejszych obrazków świętych. Na obrazach w dolnej części portrety donatorki Marji Angeliny Paleolog i jej pierwszego męża Tomasza Prelubowicza, despota epińskiego (w latach 1367—1384); tudzież napisy. Autorowie podkreślają wartość tego relikwjarza dla dziejów bizantyńskiego malarstwa religijnego. N. Bělajew „O carskoj sumerijskoj mině, o darikě i o zlatnikě“. Historyczno-porównawczy szkic o wadze i wartości nazwanych monet — sumeryjsko-perskiej, bizantyńskiej i słowiańskiej. Tenże „Sieriebrianyj krest iz sobranija N. G. Soldatenkowej“. Opis srebrnego krzyża wyrobu rosyjskiego, z datą 1623 r., ciekawego dla historii ówczesnej sztuki rosyjskiej. A. Grabar' „Pamiatniki greko-wostocznoj miniatury“. Rozdział I. Autor, znany rosyjski historyk sztuki ma zamiar w tej pracy omówić szereg nieomówionych lub nieznanych dotychczas minjatur, mieszczących się w rękopisach greckich, a zdradzających rozmaite wpływy wschodnio-syryjskie, mezopotamskie, perskie, małoazjatyckie i t. d. W tej pierwszej części pracy omawia autor minjatury greckiej czteroewangelji biblioteki watykańskiej.

Slavia Occidentalis, tom 10. Redaktor Mikołaj Rudnicki. Instytut Zachodnio-Słowiański przy Uniwersytecie Poznańskim. Poznań. 1931. str. 478 (spr. W. Z.).

Z. Wojciechowski „Dwie tradycje“. „Żyjemy w okresie ścierania się nauki z legendą i tradycją“, mówi autor na początku swego artykułu. Wzmiankuje następnie o najgorętszych dyskusjach naukowych, wywołanych dążeniem do zrewidowania ujęć tradycyjnych (np. polemika o Kościuszkę, Mickiewicza, Bolesława Śmiałego) i podnosi potrzebę rewizji poglądów na osoby i działalność Mieszka I i Chrobrego z jednej strony a Łokietka i Kazimierza Wielkiego z drugiej. Rozwijając pogląd St. Zakrzewskiego o wielkości postaci Mieszka, autor udowadnia, że Mieszko conajmniej nie ustępował Chrobremu w genjuszu politycznym i horyzontach europejskich, chociaż konkretne cele polityczne obu władców były odmienne (cele Mieszka koncentrowały się na Pomorzu, Chrobrego w Łużycach i Milsku). „Korona z r. 1024 korzeniami tkwi w czasach Mieszka I“. Kraków jednak zdaniem autora, do Polski za czasów Mieszka jeszcze nie należał. Autor analizuje akt

„Dagome iudex“; „Dago“ uważa (zgodnie z Zakrzewskim i in.) jako drugie normańskie imię Mieszka (matka Mieszka miała być Normanka), „schinesghe“ (za Brücknerem) tłumaczy jako Szczecin. — Zupełnej rewizji musi ulec tradycyjny pogląd na Łokietka, którego panowanie zalicza się powszechnie do epok burzliwych, znaczonych szczękiem miecza i przeciwstawia się następującemu po nim okresowi polityki pokojowej Kazimierza, konsolidacji wewnętrznej i szukania rekompensat na wschodzie za utracone ziemie zachodnie. Autor natomiast udowadnia, że polityka Kazimierza w istocie swej nie różniła się od ojcowskiej. Główna idea kazimierzowska okrażenia ziem Zakonu przez przyłączenie Pomorza do Polski oraz przez porozumienia i związki z ościeniami państwami, już została wytknięta przez Łokietka, który zawarł bliższy związek z książętami zachodniego Pomorza, nawiązał przyjaźń z Litwą, podtrzymywaną później przez Kazimierza, starał się też, jak i później Kazimierz o dobre stosunki sąsiedzkie z Brandenburgją; nakoniec, dla pozyskania neutralności Czech, tak samo jak Kazimierz, zrezygnował ze Śląska. Pokojowy podbój Rusi Czerwonej też rozpoczynał już Łokietek. Podobnie wewnętrzna polityka Kazimierza stanowiła dalszy ciąg i rozwój poczynił Łokietka. J. Widajewicz „Najdawniejszy Piastowski podbój Pomorza“. Dość obszerny ten artykuł (106 str.) stoi jakgdyby w ideowym związku z pierwszą częścią artykułu Z. Wojciechowskiego. Widajewicz jaskrawo przedstawia Mieszka I jako wybitnego władcę, utalentowanego wojownika i doskonałego polityka i dyplomatę o szerokich horyzontach politycznych. Podbój Pomorza był dziełem Mieszka. W r. 963 Pomorze już się znajdowało pod jego władzą. Jednak utrzymać Pomorze w posłuszeństwie nie było łatwo. Wskutek powstania części Pomorzan, podtrzymanych przez margrabiego Gerona, Mieszko utracił północno-zachodnie Pomorze (i. m. in. wyspę Wolin); zaś południowo-zachodnie Pomorze stało się lennem niemieckim, nie przestając być własnością polską (963 r.). Jednak po czterech latach Wolinianie wrócili pod zwierzchnictwo polskie (967), a następnie (po r. 973) Polska przestała też płacić trybut za Pomorze połudn.-zachodnie; otóż całe Pomorze znowu się znalazło pod wyłącznym zwierzchnictwem Mieszka. Ale ok. 980 r. w sprawie Pomorza zaczęli się mieszać Normanowie. Przedewszystkiem zawładnął Wolinem królewicz szwedzki Styrbjörn, wspomagany przez Danję oraz przez ruskiego Włodzimierza Wielkiego. Styrbjörn panował w Wolinie około dwóch lat. W 983 r. Styrbjörn zginął w wojnie o panowanie nad Szwecją. Mieszko wtedy znowu odzyskał Wolin, w którym osadził swego jarła Palnatokiego i za który zgodził się płacić trybut Danji. Następca Palnatokiego Sigwald, mianowany, zdaje się, za wspólną zgodą Polski i Danji, z początku był zwolennikiem duńskim, później jednak ożenił się z córką Mieszka, stał się szczerym przyjacielem Polski, a nawet zmusił króla duńskiego do zrzeczenia się trybutu polskiego za Wolin (w 986 lub 987 r.). W kilka lat po Styrbjörnie zjawił się na Pomorzu królewicz norweski Olaf Trygwason, który osiadł zdaje się w Kamieniu. Z początku wróg Polski, później Olaf ożenił się z drugą córką Mieszka, prawdopodobnie wdową po jakimś ze szczebowych książąt pomorskich, która po śmierci męża miała zatrzymać rządy w jego księstwie. Olaf został władcą tego księstwa i zdaje się próbował rozszerzyć jego granice i zdobyć też Wolin. Jednak po trzech latach pobytu na Pomorzu Olaf go porzucił i z jego wyjazdem przy ujściu Odry nieco uspokoiło się.

Mimo licznych trudności, przeszkód i zawikłań Mieszko potrafił zatrzymać Pomorze przy Polsce. Taka jest treść bardzo interesującego artykułu Widajewicza. Musimy jednak zaznaczyć, że znaczna część jego twierdzeń zwłaszcza w drugiej połowie artykułu ugruntowana jest na bardzo niepewnym źródle, sagach normandzkich i dlatego ma charakter tylko bardzo ciekawych hipotez. J. Kostrzewski „Grodzisko w Jedwabnie, w pow. toruńskim. Przyczynek do relatywnej chronologii ceramiki pomorskiej okresu wczesnohistorycznego“. Autor podaje dokładny opis swych poszukiwań i odkryć archeologicznych w resztkach grodziska przedhistorycznego (ok. Jedwabna, pow. Toruń), pochodzącego z ostatniego okresu naszych pradziejów, i ustala chronologię tych odkryć. Artykuł zilustrowany 23 rycinami. Pozostałe artykuły z działu językoznawstwa prawie wszystkie zajmują się narzeczami pomorskimi i połabskimi; niektóre z nich mają znaczenie też dla historii Słowian lechickich, gdyż np. stwierdzają (wbrew niedawnym wywodom Brücknera) istnienie wspólnoty lechickiej (B. Moroń „Z połabszczyzny“ — polemika z Brücknerem; M. Rudnicki „Uwagi o sufiksach „en“ w nazwach polskich“), wyjaśniają istnienie kilku grup językowych północno-zachodnio-słowiańskich i wzajemny stosunek między nimi (T. Milewski „Zachodnia granica pomorskiego obszaru językowego w wiekach średnich“) i t. d. Recenzji w t. X. S. O. niedużo, ale prawie wszystkie odznaczają się gruntownością, a niektóre z nich stanowią właściwie ubrane w formę recenzji oryginalne szkice historyczne. Przedewszystkiem zasługują na uwagę dwie recenzje o „Dziejach kultury polskiej“ Brücknera, napisane przez K. Tymienieckiego i M. Rudnickiego; następnie recenzje R. Jakimowicza o „Die schles. Silberfunde der spätslav. Zeit“ H. Segera i „Nachträge zu den schles. Silberfunden der spätslav. Zeit“ G. I. Segera, rec. Rudnickiego o „Beiträge zur slav. Altertumskunde. Wikingsches bei Westslaven“ M. Vasmera i „Der Zug nach Osten“ K. Hampe'go oraz rec. Widajewicza o „Fontes historiae religionis Slavicae“ K. H. Meyera.

Woskresnoje Cztienije, nakładem Św. Synodu Kościoła Prawosławnego w Polsce. Rocznik VIII. Warszawa, 1931. (spr. W. Z.).

Hr. J. P. Grabbe „Kultura, progress i cerkow“. Szkic historjograficzny w duchu rosyjskiej filozofji chrześcijańskiej. Autor, w zgodzie z większością historjografów chrześcijańskich rosyjskich nie znajduje w historii ludzkości prawdziwego postępu, nie uważa za możliwe celu historii szukać w postępie kultury zewnętrznej, natomiast treść historii świata i ludzi łączy z problematami religijno-metafizycznymi. — Tenże „De Oriente studia et libri“. Recenzja o t. XVIII, zes. 2 „Orientalia Christiana“. Hr. Grabbe dość ostro, ale przeważnie niesłusznie krytykuje zamieszczony w tym tomie „Orient. Christ.“ artykuł N. Baumgartena o ostatnim ślubie św. Włodzimierza ruskiego. Natomiast zupełnie sprawiedliwe są krytyczne uwagi hr. G. o recenzji Ledit'a o pracy H. Kocha „Die russische Orthodoxie im Petrinischen Zeitalter“. — Tenże Odpowiedź na artykuł W. Switicza o projekcie nowego ustroju Kościoła prawosławnego w Polsce, opracowanym przez arch. Aleksego Hromadzkiego. Autor udowadnia, że władza w kościele powinna należeć do Synodu biskupów bez udziału osób świeckich, powołuje się na kanony i historyczne przykłady, tudzież daje analizę (niezupełnie

wierną) ustroju Kościoła rosyjskiego według „Duchownego Reglamentu“, zatwierdzonego przez Piotra I — W. Matusiewicz „K 1500-létiju III Wsieslenskawo Sobora“. — K. Nikołajew „Prisojedinenije uniatow k prawosławiju i wozstaniu 1831 g.“. (Po matieriałam Połn. Sobranija Zakonow Ross. Imperii). Artykuł nieukończony. W wydrukowanej części artykułu autor omawia ustawodawstwo rosyjskie o Kościele unickim, zaczynając od r. 1772. „Wozsojedinenije uniatow s prawosławnymi w 1839 g. i konkordat Rima s Rossijej w 1847 g.“. Artykuł ten stanowi niejako dalszy ciąg poprzedniego, ale też pozostaje nieukończony. Obydwa artykuły, zdaje się, nie są zupełnie bezstronne, ale zresztą trudno wypowiadać sąd o nich ze względu na to, że autor ich nie skończył. — K. N.: „Na łóżnom puti“. Autor omawia politykę rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec prawosławnych jej obywateli w XVI—XVII st. i podnosi mylnie, zdaniem jego, stanowisko ówczesnego rządu w jego stosunku do kościoła prawosławnego. — J. Roszczickij Nekrolog historyka sztuki cerkiewnej rosyjskiej N. G. Piotrowskiego († 5. VI. 1931). — R. W. Cz. recenzja o pracy W. Zaikyna „Uczastije swětskawo elementa w cerkownom uprawlenii, wybornoje naczało i „sobornost“ w Kijewskoj Metropolii w XVI—XVII ww.“. — G. Wrażskaja „Optina pustyn“. Krótki szkic o słynnym w dziejach duchowego życia Rosji klasztorze. — W. Zaikyn „Russkoje prawosławije w epochu Pietra I“. Autor ogranicza rozpowszechniony pogląd o wszechmocnym wpływie protestantyzmu na Teofana Prokopowicza, reorganizatora Kościoła wsch.-słowiańskiego za czasów Piotra I i reformatora teologii prawosławnej wsch.-słowiańskiej. „Duchownyj reglament“ (ustawa o nowym ustroju Kościoła prawosławnego w Rosji, napisana przez T. Prokopowicza i zatwierdzona przez Piotra I) nie był w sprzeczności z dotychczasową praktyką autokefalnych Kościołów prawosławnych. Powstała ta ustawa nietyle pod wpływem protestantyzmu, ile pod wpływem konieczności, wywołanej ówczesnym stanem Kościoła wsch.-słowiańskiego, a specjalnie połączeniem w jedno tak mocno różniących się wtedy między sobą patriarchyatu moskiewskiego a wyraźnie „okcydentalizowanej“ metropolii kijowskiej. Połączenie to mógł przeprowadzić najłatwiej kolegjalny zarząd kościelny, składający się z biskupów rosyjskich oraz ukraińskich (ostatni za czasów Piotra I i bliższych jego następców w złączonym Kościele wsch.-słowiańskim odgrywali przewodnią rolę). Do tegoż skłaniały Piotra I i T. Prokopowicza różne inne okoliczności, przedewszystkiem natury politycznej. Zdanie, jakoby „Reglament“ poddał cerkiew rosyjską rządowi świeckiemu, nie jest słuszne. Początki podporządkowania cerkwi władzy świeckiej w Rosji leżą w XVI—XVII st., a nawet w czasie wcześniejszym. „Reglament“ nie pogorszył szczególnie stanu prawnego cerkwi. Według „Reglamentu“ cerkiew miała swoją „głowę“ w osobie prezydenta synodu; ober-prokurator był wtedy tylko przedstawicielem rządu przed synodem, nie zaś zwierzchnikiem i *de facto* odgrywał z początku skromną rolę. „Obezglawienie“ cerkwi, rozszerzenie władzy ober-prokuratora i wogóle poddanie zarządu cerkiewnego władzy świeckiej nie były dziełem Piotra i Prokopowicza i nastąpiły znacznie później (po części w 2-iej poł. XVIII st., a ostatecznie z pocz. XIX st.). Poglądy teologiczne T. Prokopowicza nie były ściśle protestanckie; światopogląd Prokopowicza aczkolwiek zdradza przeważny wpływ protestancki, jednak zawiera też ele-

menty zach.-katolickie i wsch.-prawosławne. Późniejsza teologia wsch.-słowiańska, aczkolwiek rozwijała się pod wpływem idei i dzieł Prokopowicza, jednak odrzuciła właśnie protestanckie elementy jego nauki. — W. Zaikyn „Prof. Stefan Stan. Bobczew (k 60-létiju jewo naucznoj dějalnosti)“. Ocena pracy zasłużonego historyka prawa i kanonisty bułgarskiego. — M. Zyzykin „Funkcii cerkownoj własti. Jepiskop, kak jeja organ“. Szkic historyczno-kanonistyczny, wykazujący, że władza w kościele prawosławnym, według przepisów kanonicznych, należała i powinna należeć do biskupów, nie zaś elementów świeckich. — Tenże „O proischożdienii i prirodě demokratyczeskawo cerkownawo ustrojstwa w prawosławnych Cerkwach, wchodiwszych w sostaw bywszej Awstro-Wengrii“. Autor stara się dowieść, że elementy demokratyczne w zarządzie Kościołów prawosławnych w Austro-Węgrzech w XIX st. powstały wskutek okoliczności politycznych i nie miały podstaw historycznych (autor jednak nie uwzględnia wcześniejszej ewolucji ustroju Kościoła prawosławnego w Siedmiogrodzie, która przeczy jego tezom). — Tenże „Autokefalija i principy jeja primēnienija“. Autor usiłuje znaleźć prawne zasady w ustalaniu autokefalji Kościołów prawosławnych i daje dość obszerny przegląd historyczny, mający wyjaśnić tę kwestję. M. in. omawia dokładnie stan prawny Kościoła prawosławnego w Polsce w stosunku do patriarchatu carogrodzkiego, następnie przejście metropolji kijowskiej pod zwierzchnictwo patriarchy moskiewskiego i t. d. Materiał jednak zebrano i oświetlono niezupełnie bezstronnie. — Tenże „Osobienosti w ustriemlenijach russkoj kultury“. Ujęcie kultury rosyjskiej bardzo subiektywne. Za typowego przedstawiciela wyższej kultury rosyjskiej w przeszłości autor uważa patriarchę Nikona. — B. „Swětłoj pamiaty Wysokopreoswiaszcz. Ijeronima (Ekzemplarskawo) Archiepiskopa warszawskawo († 15. IX. 1905)“. — E. Ja. „Serbskij Patriarch Warnawa i jewo wriemia“. Recenzja o pracach zbiorowych, wydanych pod tymże tytułem.

Zapysky Naukowoho Towarystwa im. Szewczenka, t. 151, Lwów 1931 (Spr. M. A.).

Jarosław Pasternak „Nowowidkryti rymśki pamjatky z Hałyczyny i Wołyni“. Omawia znalezione: rzymskie wyroby ceramiczne typu „terra sigillata“ w Dźwinogrodzie powiatu bobreckiego, oraz skarb z czasów rzymskich w Boryczyczach na Wołyniu. — Euhén Perfećkyj „Peremyszłskij litopysnyj kodeks perszoji redakciji w składi chroniki Jana Długosza“ (ciąg dalszy). Analizuje tekst o śmierci Askolda i Dyra u Długosza i w latopisach ruskich, oraz stwierdza, że latopis peczerski był źródłem dopiero dla drugiej redakcji „Powisty wremennych lēt“, nie był zaś znany ani latopiscowi przemyskiemu, ani Janowi Długoszowi. — Wołodymyr Siczynśkyj „Architektura mista Bardijewa“. Omawia dzieje i architekturę miasta Bardyjowa na Łemkowszczyźnie zakarpackiej. — Ihor Łośkyj „Ukrajinci na studijach w Nimeczczyńi w XVI—XVIII st.“ Podaje na podstawie ksiąg wpisowych uniwersytetów lipskiego, strassburskiego, królewieckiego i heidelberskiego wykaz studentów z Ukrainy w w. w. XVI—XVIII. Iwan Krypkakewycz „Studiji nad derżawoju Bohdana Chmelnyćkoho“ (ciąg dalszy). Szczegółowo rozpatruje stan wojska kozackiego, podaje katalog pułkowników z l. l. 1648—1657, wreszcie podaje ogólną (końcową)

charakterystykę państwa kozackiego za Bohdana Chmielnickiego. — Do-
met Olanczyn „Ukraińsko-brandenburżki polityczni znosiny XVII st.“
Na podstawie aktów Pruskiego Tajnego Archiwum Państwowego w Berli-
nie wyświetla stosunek kurfirstów brandenburskich do Bohdana Chmiel-
nickiego. — Mykoła Andrusiak „Pawło Tetera ta Iwiwska Stauropihija“
Omawia stosunki przyjazne między Stauropigją Iwowską a jej członkiem
Pawłem Teterą, byłym hetmanem Ukrainy prawobrzeżnej, w ostatnich cza-
sach jego pobytu w Polsce, oraz przytacza do tegoż materiały z Archiwum
miejskiego Iwowskiego. — Woł. Siczynśkyj „Peredmowa rukopysnoho
jewanhełija kincia XVI st. z Makowyci na Zakarpatti“. Przedmowa w ewan-
gelji z w. XVI na Rusi Podkarpackiej. — I. Krypjakewycz „Czyhyryn
i Subotiw u wizytaciji 1726 r.“ Podaje opis Subotowa i Czehrynia, znajdu-
jący się w księdze wizytacyjnej biskupa unickiego Iwowskiego z r. 1726
w zbiorach Ukraińskiego Muzeum Narodowego we Lwowie. — M. Woź-
niak „Ukrajński pisni i polski wirsi z „Litopyscia“ Jerłycza“. Porównuje
dumy kozackie z czasów Bohdana Chmielnickiego z pieśniami w „Lato-
piscu“ Jerlicza. — Iwan Karpynec „Do sprawy areштуwań u Lwowi
w czerwni 1877 r.“. Podaje doniesienie policji Iwowskiej do namiestnictwa
o arestowaniu podejrzanych o socjalizm działaczy ukraińskich. — Iwan.
Krewećkyj „Studium Ruthenum“. Polemizuje z A. Androchowiczem auto-
rem pracy pod powyższym tytułem. — I. Krypjakewycz „Pjaťdesiat-
littja naukojji praci Jewfyma Sicińskoho“. Przegląd pracy naukowej histo-
ryka i archeologa Podola. — Nekrologi: Stepan Tomasziwśkyj. — Wjacze-
sław Łypynśkyj. — Raimund Friedrich Kaindl (zasłużony niemiecki badacz
przeszłości Huculszczyzny, Bukowiny i Pokucia).

KRONIKA NAUKOWA

Archiwa, Biblioteki i Muzea

Archiwum Ziemskie we Lwowie w 1931 r. prowadziło w dalszym ciągu rozpoczętą poprzednio pracę nad zregestrowaniem oblat aktów królewskich i ważniejszych prywatnych, znajdujących się w księgach grodzkich przemyskich; po zakończeniu tej pracy co do ksiąg oprawnych w liczbie 1103, przerabiano w ten sposób fascykuly aktów, które doprowadzono do 79 fascykulu z 1717 r. Z całości winno powstać repertorium aktów przemyskich, podobnie jak istnieje repertorium aktów lwowskich, drukowane w X tomie Aktów grodzkich i ziemskich, lub rękopiśmienne dotychczas repertoria aktów halickich i sanockich, wydawane pracownikom naukowym w wewnętrznym użytku archiwalnym.

W dziale metryk gruntowych z początków panowania austriackiego w b. Galicji przegrupowano 12 obwodów podatkowych metryki z r. 1820 t. j. Brzostek, Brzozów, Dukla, Frysztak, Gorlice i Biecz, Jasło, Krosno, Stryj, Strzyżów, Tyczyn, Zakliczyn, Żmigród.

Do depozytów gminnych przybyła księga wiejska Bud Iañcuckich z lat 1785—1824 p. t. „Protokół do zapisywania wszelkich transakcyi, spraw i dekretów prawa rogowego wsi Bud“.

Z daru O. Józafata Ostrowskiego, Benedyktyna z Lubinia, otrzymano odpisy i regesty archiwaljów PP. Benedyktynek łacińskich we Lwowie: dokumentu Władysława Jagiełły, wydane w Łucku 9 grudnia 1398 dla Ottona z Milatycz na sioła Sieliszcze, Młynowce i Monastyrz w powiecie lwowskim, oraz ekstraktów sądu ziemskiego lwowskiego z lat 1433, 1440, 1446, 1476, z których nie dochowały się księgi w archiwum tutejszem lub też znajdują się tylko we fragmentach.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Wdziałach skatalogowanych numer bieżący doszedł do l. 193.300 (przybyło sygnatur 5098, w kontynuandach 5000 tomów) w tem inkunabułów 317, a druków XVI wieku 4.928. Nieskatalogowanych około 100.000 tomów. Czasopism bieżących 2004. Rękopisów około 10.000 w tem zinwentaryzowanych 5863 (przybyło 34), dyplomatów 1903 (przybyło 17), autografów około 7500, w tem zinwentaryzowanych 5298, map 2358, muzykaljów 734.

W r. 1931 korzystało z Pracowni Naukowej przez 262 dni osób 15.940 z 32.761 dzieł w 53.662 tomach i 1.430 rękopisów. Do domu wypożyczono 5.360 dzieł w 6.623 tomach, 3.437 osobom. Rękopisów wypożyczono do innych instytucyj 110. Kwerend naukowych załatwiono 66.

Biuro Wymiany Wydawnictw wysłało 273 dzieł w 295 tomach 76 instytucjom; otrzymało zaś 734 dzieł (prócz periodyków) razem w 969 tomach i zeszytach od 116 instytucyj.

Wzrost zbiorów Biblioteki Ossolińskich.

Rok	Druki	Inkub.	XVI w.	Rękop.	Autogr.	Dypl.	Mapy	Muzyk.	Czas.
1913	143.150	—	—	4495	5296	1710	2253	413	—
1923	165.000	208	—	5278	5296	1740	2267	728	—
1925	168.500	218	4516	5477	5296	1740	2323	718	540
1928	177.600	308	4881	5727	5298	1767	2355	734	2065
1929	182.400	310	4923	5314	5298	1853	2355	734	2547
1930	187.000	310	4923	5829	5298	1886	2357	734	1742
1931	193.300	317	4928	5863	5298	1903	2358	734	2004
Bibl. Pawl.	22.332	—	—	290	4270	232	678	—	2004
Suma	215.632	317	4928	6153	9568	2135	3036	734	2004

Nabytki Oddziału Rękopisów Zakładu. W ciągu dwu ostatnich lat wpisano do inwentarza szereg nabytych świeżo rękopisów i dyplomów lub też pochodzących z dawniejszych zasobów. Wśród nich wymienimy Archiwum Polanieckie, zawierające akta rodziny Cieńskich i korespondencję biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebieckiego, Archiwum Hussarzewskich notowane już w Kwartalniku przez p. Żebrowską. Osobno zanotować należy listy Lelewela, Ossoliniana t. zn. autografy różnych działaczy Zakładu. Ze zbiorów znanego heraldyka Kalinowskiego weszły księgi i materiały genealogiczne. Z rąk p. Niedzielskiego zakupiono fragment autografu „Beniowskiego“ Słowackiego, księgę wiejską wsi Węgrzce, której część wydał swego czasu Ulanowski, oraz korespondencję Franciszka Jordana, kasztelana wojnickiego z lat 1661—1697 listów 105 od 55 osób. Wśród korespondentów Jordana znajdują się: Jan III, hetman Jabłonowski, kilku biskupów, Potoccy Feliks i Jędrzej i t. d. Od p. Steckiej z Besarabji zakupiono korespondencję Ludwika Monti'ego, agenta polskiego we Włoszech 1545—1570, w tem listy Bony, Zygmunta Augusta, królowej Katarzyny, ks. Albrechta, kard. Hozjusza, Ocieskiego, Padniewskiego, Konarskiego i innych. Prócz tego mowy Stanisława Augusta z własnoręcznymi poprawkami i fragmenty autografów Naruszewicza. Z większych darów zapisać należy spuściznę ś. p. redaktora Czapelskiego i depozyt papierów Aleksandra Fredry, złożony przez rodzinę.

W zbiorze dyplomów przybyły dyplomy rodzinne Hussarzewskich, Lubomirskich, Rayskich, Skarbków, Archiwum Bursztyńskiego, miasta Ciężkowic, Szajnochy, Kętrzyńskiego, Kasprowicza. Do całego zbioru przygotowano kartkowy katalog chronologiczny, a zanim pójdzie także indeks alfabetyczno-realny, jaki dla zbioru rękopisów jest już na ukończeniu. W przyszłości projektowana jest rozbudowa tego działu przez wcielenie luźnych

dokumentów jakie Biblioteka z różnych źródeł posiada, oraz przygotowanie katalogu dokumentów pergaminowych.

W opracowaniu znajdują się trzy wielkie zbiory archiwalne, a mianowicie Archiwum Lubomirskich z Kruszny, Teki Włodzimierza Kozłowskiego i Archiwum Luba-Radziwińskich, oraz papiery Szajnochy.

Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum. Liczy 337 członków (z końcem r. 1931). Towarzystwo zakupiło dla Biblioteki aparat reprodukcyjny „Famulus“, który wykonuje zdjęcia w negatywie (białe na czarnem) w formacie 18/24 po 1.50 zł., w pozytywie 3 zł. Gabinet Fotograficzny rozpoczął swą pracę z końcem 1929 r. i dotąd wykonał 3202 zdjęć dla 136 klientów.

Z wkładek członków wynoszących 6 zł. (członek wspierający 25 zł.) zakupuje Towarzystwo i wzbogaca zakupami zbiory Zakładu. I tak w ciągu ostatnich trzech lat wydało na to przeszło 4000 zł. Z tego pokryto m. i. część należności za księgozbiór numizmatyczny Fr. Biesiadeckiego dla Muzeum Lubomirskich, prócz tego zakupiono szereg cennych rękopisów i druków dla Biblioteki. Również członkowie Towarzystwa składają dary do zbiorów Zakładu.

K. T.

Zbiory kulturalne miasta Lwowa. I. Archiwum miejskie we Lwowie. W ostatnich latach kontynuowano pracę nad inwentaryzacją ksiąg archiwalnych, w celu wydania drukiem naukowego katalogu, w ten sposób zinwentowano dotychczas oddział ksiąg do r. 1600 we wszystkich grupach i spisano wszystkie księgi radzieckie XVII i XVIII w., następnie protokoły radzieckie z XVII w., fragmenty ksiąg radzieckich z XVII w. uchwały sądu miejskiego z XVII w. i protokoły sądu miejskiego z XVII w. W toku inwentaryzacji znajdują się dalsze księgi administracyjno-sądowe i rachunkowe XVII w. Przeszkontrowano i zinwentowano 150 fascykułów aktów luźnych. Przygotowano i dostarczono dla Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu szereg eksponatów z działu map i rycin oraz materiałów do wykonania, zainicjowanej przez Archiwum miasta, dioramy starego Lwowa. Z okazji dziesięciolecia wskrzeszenia Państwa Polskiego, opracował personal archiwalno-muzealny pomnikowe wydawnictwo p. t. „Muzea Gminy miasta Lwowa“, złożone z tekstu historycznego i opisowego, jakoteż z części ilustracyjnej, obejmującej 100 tablic, wykonanych techniką rotogrjurową.

II. Biblioteka miasta Lwowa. Biblioteka pomnożyła się cennymi wydawnictwami z zakresu urbanistyki, zakupionymi z księgozbioru śp. prof. dr. Jana Ptaśnika. Z grona większych ofiarodawców wymienić należy: Ministerstwo W. R. i O. P., Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy w Warszawie, Zakład Narod. im. Ossolińskich we Lwowie, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, inż. Ludwika Birkenmajera, b. ministra dr. Maksymiljana Matkiewicza i generała Leopolda Rycka. Dzięki zwiększonej rocznej dotacji Gminy na cele biblioteczne w dalszym ciągu oprawiono 2359 tomów oraz przygotowano dla przyszłej „Publicznej Biblioteki Miasta Lwowa“ poważny zawiązek, liczący 10000 tomów dzieł, treści naukowo-popularnej.

III. Muzeum Historyczne m. Lwowa przeniesione zostało w r. 1929 do własnej siedziby, t. j. do „Czarnej Kamienicy“, Rynek 4, nabytej na ten cel przez miasto. Znalazły w niej pomieszczenie wszystkie zabytki odnoszące się do przeszłości miasta, które odpowiednio ugrupowano i uporządkowano. Uroczyste otwarcie Muzeum odbyło się dnia 22 września 1929 r.

Zbiory Muzeum zawierają zabytki i pamiątki odnoszące się do przeszłości miasta od XIII w. do czasów dzisiejszych. Prócz tego posiada Muzeum duży zbiór fotografii z obchodów, uroczystości i ważniejszych wypadków z ostatnich czasów. W salach II piętra mieszczą się między innymi przedmioty odnoszące się do miasta z czasów zaboru austriackiego oraz pamiątki, druki, fotografie z inwazji rosyjskiej i Obrony Lwowa 1918—1919.

Zbiory Muzeum wzbogaciły się głównie przez zakupy i dary osób prywatnych. Do ważniejszych nabytków należą: duży dzwon spiżowy z dawnego kościoła oo. Dominikanów z r. 1534 oraz móżdziej brązowy modelowany przez Henryka Horsta z r. 1638.

IV. Muzeum Narodowe im. kr. Jana III zawiera ponad 40.000 zabytków i pamiątek ogólnonarodowych ze szczególnym uwzględnieniem ziem wschodnich i czasów Jana III.

Założona niedawno przy Muzeum Biblioteka podręczna wzrosła głównie w ostatnich latach i liczy dziś kilkaset dzieł z zakresu muzeologii, bronioznawstwa i przemysłu artystycznego.

W okresie ostatniego pięciolecia pomnożyły się zbiory Muzeum bardzo znacznie. Zakupiono lub otrzymano w darze cały szereg przedmiotów, z pośród których do cenniejszych należą: dwa modele zbroji pełnej z XVII w., różne części uzbrojenia, kilka portretów, dwa wykopaliska monet, 25 płyt miedziorytniczych, przeważnie polskich szyćcharzy, naszyjnik złoty z XVII wieku oraz kilkaset rycin.

Poznańskie archiwalia do dziejów powstania listopadowego zebrał kustosz Archiwum Państwowego w Poznaniu F. Pohorecki.

Muzeum regionalne zostało otwarte w Rohatynie 15. VI. 1931. Muzeum gromadzi okazy ze wszystkich dziedzin i zawiera między innymi działy: numizmatyczny, etnograficzny i prehistoryczny.

Akademje i Towarzystwa Naukowe

— W dniu 13 czerwca 1931 r. odbyło się w Krakowie doroczne posiedzenie Polskiej Akademji Umiejętności. Posiedzenie otworzył prezes Akademji prof. Kostanecki, poczem sprawozdanie złożył sekretarz generalny prof. Kutrzeba. Po sprawozdaniu nastąpiło ogłoszenie nazwisk nowych członków: Na wydziale historyczno-filozoficznym członkiem czynnym krajowym został Stanisław Ptaszycki, naczelny dyrektor Archiwów państwowych i Wacław Tokarz, profesor historii nowożytnej Uniwersytetu warszawskiego. Członkami korespondentami krajowymi: ks. biskup Michał Godlewski, prof. historii kościoła na Uniwersytecie Jagiellońskim, oraz Roman Longchamps, prof. prawa cywilnego Uniwersytetu lwowskiego. Wśród uczonych zagranicznych, wybranych na wal-

nych zebraniach w latach 1928, 1929, 1930, których wybór zatwierdził rząd polski znajdujemy nazwiska: Gioacchino Volpe, profesor historii politycznej nowożytnej Uniwersytetu rzymskiego członek czynny, oraz Karol Voelker, prof. historii kościelnej Uniwersytetu w Wiedniu, członek korespondent.

1. Nagrodę fundacji im. Erazma i Anny Jerzmanowskich w kwocie 10.000 zł. otrzymał prof. dr. Władysław Abraham za całą działalność naukową. 2. Nagrodę z fundacji Probusa Barczewskiego otrzymał prof. dr. Wacław Tokarz za dzieło p. t. „Wojna polsko-rosyjska 1830—31 r.“.

— Posiedzenie Wydziału hist.-filozof. P. A. U. odbyło się w Krakowie, dnia 18. I. 1932 z wykładem czł. Stanisława Kota p. t. „Stosunek arjan polskich do państwa, wojny i komunizmu“.

W lutym na posiedzeniu Komisji Hist. Sztuki P. A. U. ks. dr. Tadeusz Kruszyński przedłożył komunikat p. t.: „Dary kardynała Fryderyka Jagiellończyka dla Katedry Wawelskiej i jego grobowiec“; oraz drugi p. t.: „Jerzy Pencz, malarz tryptyku z kaplicy Zygmuntowskiej“.

Na dwóch następnych posiedzeniach Kom. Hist. Sztuki (w lutym i marcu) przedstawił dr. Dobrowolski pracę swoją „O gotyckim kościele św. Stanisława w Starem Bielsku na Śląsku“.

Z prac encyklopedycznych i bibliograficznych P. A. U. wymienić należy dalsze tomy „Bibliografii Polskiej“ w opracowaniu St. Estreichera, oraz Encyklopedję Polską, której tom II-gi w wydaniu powtórnem poświęcony jest dziejom literatury pięknej.

Praca nad wydawnictwem „Polskiego Słownika Biograficznego“ prowadzona jest intensywnie pod redakcją prof. Konopczyńskiego. Dr. Henryk Barycz pracuje w dalszym ciągu nad wydaniem „Conclusiones Universitatis Jagiellonicae“.

Z prac Wydziału hist. filozof. P. A. U. wymienić trzeba: „Akta Unji Polski z Litwą“ przez prof. Kutrzebę i prof. Semkowicza; Arystoteles: „Ustrój polityczny Aten“ w opracowaniu prof. Piotrowicza, dalsze tomy „Historji Śląska“ oraz dalszą pracę Estreichera St. nad „Źródłami prawa niemieckiego w Polsce“ i nad „Atlasem Hist. Polski“.

Publiczne posiedzenie Polskiej Akademji Umiejętności odbyło się w dniu 12 czerwca b. r. Po przemówieniu prezesa, sekretarz gen. prof. St. Kutrzeba zdał szczegółowe sprawozdanie z działalności Akademji za rok ubiegły. — Zastępuje tu m. i. na uwagę zbliżające się do realizacji wielkie wydawnictwo Słownika Biograficznego. Dobiegają również końca prace nad Kodeksem Katedry oraz kościołów diecezji wileńskiej (Ks. J. Fijałek i Wł. Semkowicz). Zeszyt I. niebawem wyjdzie drukiem.

Nowymi członkami czynnymi na Wydziale historyczno-filozoficznym obrani zostali: Jan Czekanowski (Lwów), Jan Rutkowski (Poznań); na członków korespondentów: Tadeusz Brzeski (Warszawa), Marjan Kukiel (Kraków). Członkami zagranicznymi: Charles Dupuis, członek Institut de France, wicedyrektor Ecole de Sciences, Ferdo Šišić, profesor historii słowiańskiej uniwersytetu w Zagrzebiu, George M. Trevelyan, profesor historii nowożytnej uniwersytetu w Cambridge (Anglja). Członkami korespondentami zagranicznymi Wydziału historyczno-filozoficznego: Ale-

ksander Domanovszky, profesor historii kultury uniwersytetu w Budapeszcie, George Pages, profesor historii nowożytnej w Sorbonie. Walne posiedzenie członków Polskiej Akademji Umiejętności przyznało następujące nagrody: Nagrodę z funduszu Barczewskiego za dzieło historyczne prof. drowi Władysławowi Konopczyńskiemu (za pracę „Kazimierz Pułaski, życiorys“. Krakow 1931). Nagrodę z funduszu Barczewskiego za dzieło malarskie p. Leonowi Wyczołkowskiemu (za obraz „Krucyfiks Jadwigi“, wykonany w r. 1931 i zawieszony w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego). Nagrodę im. Spasowicza oraz nagrodę m. Krakowa prof. drowi Aleksandrowi Brücknerowi za dzieło „Literatura polska. Początki, rozwój, czasy ostatnie“. Warszawa 1931 r., oraz za całą działalność naukową.

Na zakończenie posiedzenia wygłosił prof. Juljusz Kleiner odczyt p. t. „Osobistość i wartości ponadosobiste w „Fauście“ Goethego“.

— Towarzystwo Miłośników Historji i Zabytków Krakowa odbyło w dniu 4 maja b. r. doroczne Walne Zgromadzenie pod przewodnictwem prezesa Dr. Józefa Muszkowskiego. — Wygłoszone zostały dwa odczyty: Dr. Władysława Terleckiego: „O twórczości Wita Stwosza“ oraz Dr. Adolfa Szyszko-Bohusza: „O genezie nazw Kurzej Stopki, Wawelu i Krakowa“. Następnie sekretarz T-wa archiwariusz Strojek odczytał sprawozdanie z działalności za rok ostatni. W okresie tym ukazało się 5 dalszych tomików „Biblioteki Krakowskiej“ zawierających prace dyr. Chmiela i J. Dzikówny oraz zbiorową pracę p. t.: „Kraków w XIX w.“ Poza tem ukazały się: Tom XXIII „Rocznika Krakowskiego“ z „Przewodnikiem po Krakowie“. Działalność Towarzystwa b. żywo zaznaczyła się w zakresie ochrony zabytków i upiększenia miasta oraz propagandy miejscowej Krakowa. Dowodem tego są częste wycieczki po zabytkach prowadzone przez dr. Dobrzyckiego oraz wygłaszane przez niego audycje radiowe. Towarzystwo zajmuje się obecnie przygotowaniem udziału Krakowa w wystawie miast średniowiecznych w Bruges, co w wielkiej mierze przyczyni się do propagandy zagranicznej miasta.

— Na uroczystym dorocznym posiedzeniu publicznem Lwowskiego Twa Naukowego w dniu 26. VI. 1931 r. wygłosił przemówienie prezes Twa prof. Oswald Balzer. Mimo trudności finansowych akcja naukowa prowadzona była w roku sprawozdawczym z niemniejszym napięciem niż w latach poprzednich. Wygłoszono i omówiono odczytów, referatów i komunikatów na posiedzeniach Wydziału I — 8, sekcji hist. sztuki również 8, Wydziału II — 13, Wydziału III — 25 — razem 54. Dość pokaźnie przedstawia się też związana z tem akcja wydawnicza: ogłoszono dwa tomy publikacyj źródłowych, a oprócz tego 12 rozpraw z dziedziny filozofji, historii politycznej, historii i teorii prawa, historii literatury, wreszcie nauk przyrodniczych. — Ostatnie doroczne posiedz. publiczne odbyło się 28 czerwca b. r. z przemówieniem prezesa oraz z odczytem prof. Wł. Tarnawskiego.

— Towarzystwo badania historii obrony Lwowa i województw południowo-wschodnich w latach 1918—1923¹⁾. Towa-

¹⁾ Sprawozdanie z działalności T-wa badania historii obrony Lwowa i województw południowo-wschodnich za r. 1930—31. Lwów 1931. Nakładem T-wa.

rzystwo to zostało założone we Lwowie w grudniu 1928 r. z inicjatywy Szefa Wojskowego Biura Historycznego gen. Juljana Stachiewicza, dowódcy O. K. Nr. VI gen. Bolesława Popowicza, oraz przedstawicieli lwowskich sfer wojskowych i naukowych.

Celem T-wa jest zbieranie materiałów i dokumentów, dotyczących genezy wypadków lwowskich z listopada 1918 r. i obrony Lwowa, oraz województw południowo-wschodnich w latach 1918—1923, a to celem opracowania naukowego, możliwie najbardziej wszechstronnego a ściśle przedmiotowego całokształtu obrony naszych ziem południowo-wschodnich w latach 1918—1923.

Ze sprawozdania T-wa za rok 1930/31 dowiadujemy się, że w ostatnim tylko roku T-wo odszukało i pozyskało do swego archiwum 3730 dokumentów w oryginale, w związku z tem szereg cennych zdjęć fotograficznych z lat 1918—1919, oraz sporo materiału relacyjnego. Ponadto, w tym samym roku T-wo sporządziło odpisy 879 oryginałów takich dokumentów, których od prywatnych posiadaczy nie mogło na własność otrzymać. Celem ułatwienia poszukiwań materiałów historycznych i ich zbiórki na terenie całego kraju, Zarząd Główny T-wa zorganizował poza Lwowem szereg Oddziałów lokalnych i obecnie Oddziały takie istnieją w miejscowościach następujących: Złoczów, Tarnopol, Zbaraż, Trembowla, Czortków, Zaleszczyki, Kołomyja, Sambor, Rawa Ruska, Kamionka Strumiłowa, Brzeżany i Lwów. Organizacja dalszych Oddziałów jest w toku.

Celem udostępnienia zebranych przez siebie materiałów historykom sporządza T-wo odpisy uwierzytelnione tych materiałów w większej ilości egzemplarzy i komplety tych odpisów rozmieszcza w różnych archiwach, jak, między innymi w Archiwum Miejskim we Lwowie i w Wojskowym Biurze Historycznym w Warszawie; poza tem w swem archiwum, oprócz oryginałów źródeł, przechowuje T-wo dwa komplety ich odpisów wzgl. kopij.

Nakładem Towarzystwa wydana zostanie w najbliższym czasie drukiem bibliografia historii obrony Lwowa i województw południowo-wschodnich.

Z innych prac pomocniczych, które T-wo stara się obecnie zrealizować, należy wymienić: 1. Sporządzenie ewidencji źródeł historycznych, dotyczących obrony Lwowa i województw południowo-wschodnich, znajdujących się w lwowskich archiwach. 2. Przeprowadzenie wielkiej akcji ankietowej w kraju o tej obronie. 3. Sporządzenie kartoteki wybitniejszych działaczy cywilnych i wojskowych polskich i niepolskich z lat 1918—1920 itd.

Archiwum T-wa obejmuje trzy działy, a to: archiwum aktów, archiwum aktów wtórnych i archiwum prasy. Poza tem przy archiwum znajduje się biblioteka podręczna, zawierająca dzieła polskiego, ukraińskiego, sowieckiego i innego pochodzenia. W bibliotece tej, zwłaszcza w dziale ukraińskim, znajduje się szereg rzadkich wydawnictw, wydanych zagranicą.

W zrozumieniu ważności zadań i prac T-wa władze wojskowe udzieliły ze swej strony T-wu poparcia w postaci pomocy kancelaryjnej i bezpłatnego lokalu na pomieszczenie biura i archiwum, które znajdują się w budynku Komendy Placu we Lwowie, przy ul. Wałowej l. 16, III p., drzwi nr. 93, telefon nr. 22-35.

— Dnia 17. VI. 1931 r. odbyło się w sali Korniaktowskiej Muzeum Narodowego im. króla Jana III Walne Zgromadzenie członków „Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa“, na którym dokonano wyboru nowego zarządu na rok 1931/21 w składzie następującym: Prezes: dyr. Czołowski Aleksander; zastępcy prezesa: prof. Dąbkowski Przemysław i prof. Modelski Teofil Emil; sekretarka: dr. Charewiczowa Łucja; skarbnik: Józef Białynia-Chołoddecki.

— Towarzystwo Miłośników Historji w Poznaniu odbyło dnia 25 kwietnia b. r. doroczne walne zebranie z następującym porządkiem dziennym: 1. Zagajenie połączone ze sprawozdaniem z dziesięcioletniej działalności T-wa (dyr. Wojtkowski). 2. Sprawozdanie sekretarza i komisji rewizyjnej. 3. Wybór nowego zarządu i komisji rewizyjnej.

— Towarzystwo Naukowe w Toruniu wykazało w nowszych czasach wybitne ożywienie swej działalności, co uwidoczniło się w referatach i sprawozdaniach.

Zbiory biblioteczne powiększyły się (w ostatnim kwartale) o 106 dzieł w 240 tomach, zaś do zbiorów muzealnych przybyła cenna spuścizna po ś. p. W. Amrogiewicz z bardzo rzadką kolekcją numizmatów, sztychów, obrazów i t. p., które przekazano jako depozyt do Muzeum Miejskiego.

— W dniu 30 maja 1931 r. odbył się Zjazd Rady Naukowej Kasy im. Mianowskiego. Sprawozdanie z działalności Kasy w roku sprawozdawczym złożył prezes Komitetu zarządzającego prof. K. Lutostański. Dochody wynosiły 530.000 zł., wydatki 756.000 zł. Wydano: na prace badawcze, zapomogi osobiste, oraz zapomogi dla towarzystw naukowych około 120.000 zł., na stypendja 16.000 zł., na pożyczki 300.000 zł., na druk wydawnictw 280.000 zł. Wydrukowano 21 dzieł, rozpoczęto druk 13 dzieł, udzielono pomocy na druk 12 wydawnictw periodycznych. Przyznano nagrody między innymi: prof. St. Witkowskiemu oraz prof. O. Balzerowi.

— Towarzystwo Przyjaciół Nauk we Wilnie święciło w dniu 29 maja b. r. uroczystem posiedzeniem 25-lecie swej działalności. W związku z tem ukazał się w druku „Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk we Wilnie w latach 1907—1932 oraz sprawozdanie za rok 1931“ (Wilno 1932, str. 92).

— Towarzystwo Miłośników Historji Reformacji polskiej im. Jana Łaskiego we Wilnie zorganizowało w okresie sprawozdawczym dnia 1. XI. 1931 Akademię ku czci Ulryka Zwingliego z odczytem i częścią koncertową. — 20. XII. 1931 r. posiedzenie z odczytem Wacława Gizbert Studnickiego p. t. „Rys historii jednoty litewskiej“. — 24. I. 1932 Ks. Paweł Dilis wygłosił odczyt „O wspólność chrześcijaństwa“. — 9. V. 1932 Wacław Gizbert Studnicki przedstawił: „Usiłowania z przed 60 laty wprowadzenia do kościołów chrześcijańskich w b. zaborze rosyjskim języka rosyjskiego“.

— Ze Związku Bibliotekarzy Polskich. Koło krakowskie Z. B. P. odbyło w styczniu zebranie z referatem dr. Z. Ciechanowskiej p. t. „Postulaty zawodowe bibliotekarzy“.

Koło poznańskie odbyło w lutym (22) posiedzenie z wykładem dr. Stefana Wierczyńskiego p. t.: „Z aktualnych zagadnień bibliotekarstwa polskiego“. W tymże miesiącu (29) odbyło się Zwyczajne Doroczne Walne Zebranie Koła.

Koło wileńskie odbyło doroczne walne zebranie w styczniu. W roku sprawozdawczym wygłoszono dwanaście odczytów, z tego dwa o Wilnie.

Ruch organizacyjno-naukowy

— Z inicjatywy Polskiej Akademii Umiejętności został utworzony Komitet Porozumiewawczy czterech polskich towarzystw naukowych a to: Polskiej Akademii Umiejętności, Akademii Nauk Technicznych, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Celem Komitetu jest popieranie i obrona wszelkich interesów nauki polskiej.

— Polski Instytut Współpracy z Zagranicą powstał w roku 1931 jako organizacja społeczna, której programem jest propaganda zagranicą źródłowych wiadomości o kraju, narodzie i państwie polskim oraz utrzymywanie stałego kontaktu z międzynarodowymi ośrodkami współpracy kulturalnej, intelektualnej, gospodarczej i społecznej.

Prezesem Instytutu jest dr. H. Grüber.

— Polski Instytut Badania Zagadnień Ludnościowych w Warszawie, założony w roku 1931 organizuje i popiera prace badawcze nad zagadnieniami ludnościowymi, prowadzone przez pracowników naukowych w tej dziedzinie.

Przewodniczącym Zarządu Instytutu jest prof. L. Krzywicki.

— W Toruniu został powołany do życia Pomorski Instytut Naukowy, którego celem jest skupienie rozprószonych dotychczas wysiłków w dziedzinie pracy naukowej na Pomorzu. Instytut obejmie Archiwum, Bibliotekę oraz Muzeum, każde ze specjalną pracownią naukową, a opierać się ma na funduszach komunalnych Pomorskiego Starostwa Krajowego.

— V Międzynarodowy Kongres Naukowej Organizacji odbędzie się w dniach 18—23 lipca b. r. w Amsterdamie.

Uniwersytety

Na Uniwersytecie J. K. we Lwowie został mianowany dr. Adam Fischer, profesorem zwyczajnym etnologii.

— Dr. Alfred Denizot, prof. Uniwersytetu Poznańskiego został mianowany przez Watykańską Akademię Nauk (Accademia della Scienza) w dniu 15 lutego 1931, w uznaniu zasług na polu nauki, członkiem korespondentem.

— Znany przyjaciel Polski dr. Adrjan Divéky, docent Uniwersytetu Warszawskiego został wybrany członkiem sekcji historycznej Węgierskiej Akademii Nauk.

— Prof. Dr. Włodzimierz Antoniewicz z Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał w uznaniu zasług około współpracy naukowej polsko-łotewskiej, łotewski order Trzech Gwiazd.

— Uniwersytet Jana Kazimierza obchodził w dniu 20 stycznia 1932 r. uroczystość 271-szą rocznicę podpisania aktu erekcyjnego uniwersytetu. W auli uniwersytetu odbyła się Akademia z udziałem Senatu akademickiego. Po akademii nastąpiło uroczyste wręczenie komandorii orderu „Corona d'Italia“, profesorowi d-rowsi Edwardowi Porębowiczowi za jego badania naukowe nad włoskim piśmiennictwem oraz za wspaniałą przekład „Boskiej Komedji“ Dantego. Dekoracji dokonał konsul włoski Ferruccio de Lupis.

— Prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego dr. Władysław Konopczyński otrzymał nagrodę Akademii Nauk Moralnych i Politycznych w Paryżu za pracę p. t.: „Le Liberum Veto. Etude sur le développement du principe majoritaire“.

— Michał Bobrzyński został mianowany honorowym profesorem Uniwersytetu Jag.

— 24 kwietnia b. r. odbyło się w auli Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie uroczysta Akademia ku uczczeniu 50-lecia działalności Kasy im. Mianowskiego, zorganizowana staraniem Uniwersytetu Jagiellońskiego, oraz wszystkich krakowskich towarzystw naukowych.

Wśród wydawnictw

— Krakowskie księgozbiory lekarskie z XVII w. Znany u nas badacz historii medycyny dr. Lachs ogłosił w wydawnictwach T-wa Naukowego we Lwowie cenny materiał naukowy: „Katalogi ksiąg lekarzy krak. XVII w.“. Prócz dzieł z zakresu medycyny znalazły się tu także zabytki, rzucające światło na zainteresowanie ówczesnych ludzi, jak dzieła Erazma, Bemba i innych.

— Źródła do dziejów wojny polsko-ros. 1830—31 r. wydane przez Wojskowe Biuro Historyczne, w myśl uchwały zapadłej na Zjeździe Historyków w Poznaniu, opracowuje w dalszym ciągu płk. dr. Bronisław Pawłowski. Tom II-gi ma się ukazać w najbliższym czasie.

— Polska literatura o Pomorzu wzbogaciła się o nowe podstawowe wydawnictwo. W serji „Balticum“ (Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego) ukazał się pod redakcją Józefa Borowika, drugi tom pracy zbiorowej p. t.: „Polskie Pomorze, Przeszłość i Kultura“.

— Oddział gdyński Instytutu Bałtyckiego zorganizował cykl wykładów p. t.: „Światopogląd morski“. Obecnie wyszły z druku 3 wykłady. 1. Cz. Klarnera: „Śląsk i Pomorze, jako symbole naszej niezależności“; 2. K. Tymienieckiego: „Dziejowy stosunek Polaków do morza“; 3. R. Dyboskiego: „Żywiół morski w twórczości Józefa Conrada“.

— Nakładem Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa w marcu b. r. ukazały się „Studja lwowskie“, wydane z okazji 25-lecia Towarzystwa a równocześnie 40-lecia działalności naukowej zasłużonego badacza przeszłości Lwowa dyr. dr. Aleksandra Czołowskiego.

— Świeżo ukazało się ósme sprawozdanie z działalności Centralnej Biblioteki Wojskowej za czas od 1/IV 1931 r. do 31/III 1932 r. Warszawa 1932 r. (Wydawnictwo Centralnej Biblioteki Wojskowej).

Jubileusze

— Dnia 1 czerwca 1930 r. w wielkiej sali gmachu T-wa Przyjaciół Nauk, przy udziale całego intelektualnego Wilna odbył się uroczysty obchód 60-lecia pracy naukowej i społecznej Prezesa T-wa, rektora Alfonsa Parczewskiego.

— Dr. Ludwik Bernacki, dyrektor Zakładu Narod. im. Ossolińskich obchodził w marcu 1931 r. 25-lecie swej działalności w tej instytucji.

— W marcu 1931 r. święcił Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, uroczystość uczczenia 50-letniej pracy naukowej wielkiego uczonego polskiego dr. Tadeusza Zielińskiego, profesora filologii klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego, przez nadanie mu dyplomu doktora filozofii honoris causa Uniw. Lwowskiego.

— Nestor prehistorji polskiej prof. Demetrykiewicz doczekał się wspaniałego hołdu w siedmdziesięciolecie swoich urodzin. Pod redakcją prof. dr. Józefa Kostrzewskiego wyszła nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego w Poznaniu, Księga Pamiątkowa ku czci prof. Demetrykiewicza.

— 50-lecie Kasy im. Mianowskiego (1881—1931). W ubiegłym roku obchodziła Kasa im. Mianowskiego uroczysty jubileusz 50-lecia swej owocnej działalności na polu nauki.

— W czerwcu ubiegłego roku prof. dr. Stanisław Starzyński obchodził jubileusz 50-ciolecia uzyskania doktoratu.

— Biblioteka Miejska w Bydgoszczy obchodziła dziesięciolecie swego istnienia 1920—1930. Na uczczenie tej uroczystości wydana została Księga Pamiątkowa, informująca przedewszystkiem o samej księżnicy i jej zawartości.

— 25-lecie Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa. 13 marca b. r. odbyła się we Lwowie uroczystość 25-lecia Twa Miłośników Przeszłości Lwowa, połączona z jubileuszem zasłużonego badacza tej przeszłości i prezesa Twa dyr. Aleksandra Czołowskiego.

Kongresy i Zjazdy

— Z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Gdańsku odbył się dnia 9. III. 1930 pierwszy Zjazd delegatów towarzystw zainteresowanych sprawą nauki na Pomorzu. Przedmiotem obrad był referat dr.

M. Dragana: „O brakach i potrzebach polskiej pracy naukowej i propagandowej w zagadnieniach zachodnich i północno-polskich“.

Zjazd drugi odbył się 5 maja 1931 r. w Toruniu przy obecności 80-ciu członków, w rzędzie których byli: przedstawiciele Rządu, Polskiej Akademii Umiejętności oraz delegaci towarzystw naukowych ze wszystkich większych miast Polski. Przedmiotem obrad była sprawa badania stosunków narodowościowych na Pomorzu, oraz uzgodnienie prac nad tem zagadnieniem w zakresie różnych dyscyplin naukowych.

— Pierwsza konferencja socjologów polskich. Z inicjatywy Polskiego Instytutu Socjologicznego, którego założycielem i dyrektorem jest prof. dr. Florjan Znaniński, odbyła się w marcu 1931 r. w Poznaniu pierwsza konferencja socjologów.

— Komitet Wykonawczy Organizacyjnego Komitetu Międzynarodowego Kongresu w Warszawie. Na posiedzeniu Zarządu Głównego Polskiego Tow. Hist. we Lwowie, dnia 22. VI. 1931 r. został przyjęty przez Prezesa Tow. wniosek, uchwalony przez Komitet Wykonawczy Zarządu Głównego w sprawie powołania „Komitetu Wykonawczego Organizacyjnego Komitetu Międzynarodowego Kongresu w Warszawie“ w następującym składzie:

Prezydjum: Prezes: prof. Dembiński; 1 wiceprezes i szef biura: prof. Handelsman; 2 wiceprezes: prof. Sobieski; 3 wiceprezes i redaktor wydawnictw: prof. Halecki; 4 wiceprezes: prof. Ehrenkreutz; sekretarz generalny: dr. Manteuffel; członkowie: prof. Bujak, prof. Kutrzeba, dr. Tyszkowski, prof. Zakrzewski.

Komitet ten działa samodzielnie pod każdym względem; po ukończeniu prac Zjazdu Międzynarodowego, Komitet Wykonawczy składa sprawozdanie Zarządowi Głównemu Pol. Tow. Hist. i od niego otrzymuje abso-lutorjum.

— Zjazd orientalistów polskich odbył się w dniach 15 i 16 maja b. r. we Wilnie.

— III Zjazd Bibliotekarzy Polskich odbył się w czasie od 26—28 czerwca bieżącego roku w Wilnie.

Konkursy i nagrody

— Nagroda im. Pawła Rohlanda. Polska Akad. Um. przedłużyła konkurs im. Pawła Rohlanda na pracę p. t. „Dzieje polskiego żywotopisarstwa świętych“ do końca r. 1932. Prace mogą być nadsyłane albo pod pełnym nazwiskiem autora albo też pod godłem z dołączeniem koperty, zawierającej wewnątrz nazwisko i adres autora. Rozmiar pracy około 15 arkuszy druku. Nagroda za najlepszą pracę wynosi równą wartość w zł. 500 dolarów. Ogłoszenie o przyznaniu nagrody nastąpi na publicznem posiedzeniu Akademii w czerwcu 1933 roku.

— Nagrodę naukową miasta Lwowa im. Karola Szajnochy, otrzymał w roku ubiegłym (1931) prof. dr. Stanisław Zakrzewski.

— Nagroda naukowa miasta Przemyśla im. Prof. Jana Ptaśnika w wysokości 2.000 złotych, będzie przyznawana za prace z dziedziny historii miasta Przemyśla. Po nich mogą mieć pierwszeństwo prace o przeszłości, fizjografii i o stanie obecnym dawnej ziemi przemyskiej, w końcu prace, odnoszące się do rozwoju miasta Przemyśla w dobie obecnej.

Varia

— W grudniu 1931 r. zostało otwarte w Tarnowie, w gmachu ratusza muzeum, zawierające w sobie zbiory diecezjalne i miejskie.

— W poselstwie polskiem w Pradze odbyła się w dniu 14 lutego 1931 r. uroczystość wręczenia dyplomu doktora honoris causa Uniwersytetu w Wilnie, znakomitemu czeskiemu uczonemu, Lubomirowi Niederlemu.

— Na cześć wybitnego bibliofila znanego z ofiarności na rzecz bibliotek publicznych, Franciszka Biesiadeckiego, został w r. ub. wybity złoty medal, wykonany przez artystę rzeźbiarza Piotra Wojtowicza.

— W Instytucie Wschodnim w Warszawie uruchomiono z dniem 6 lutego 1931 r. Szkołę Wschodoznawczą, obejmującą studjum języków oraz spraw Bliskiego i Dalekiego Wschodu.

— Odnalezienie przywileju króla Aleksandra Jagiellończyka w Grodnie. W roku ubiegłym na strychu jednego z domów w Grodnie znaleziono przywilej, nadany przez króla Aleksandra Jagiellończyka. Dokument ten ma pieczęć nienaruszoną i naogół zachował się w zupełnie dobrym stanie.

— Rękopis św. Jadwigi w bibliotece Morgana w N. Jorku. W bibliotece Pierpont Morgana w N. Jorku znajduje się średniowieczny rękopis, zawierający bardzo ciekawe wiadomości ze Śląska. Jest to t. zw. Kalendarz Trzebnicki, napisany przez św. Jadwigę, ks. śląską. Rękopisem tym, przedstawiającym wielką wartość historyczną, zajął się prof. Władysław Semkowicz, który temuż kalendarzowi poświęcił osobną rozprawę, w jednym z roczników Akad. Um.

— Nowy skarb dla poznania języka polskiego. Znany badacz gwary warmińskiej Augustyn Steffen, ogłosił w „Gazecie Olsztyńskiej“ dwa wilkierze gierzwaldzkie, pochodzące z lat 1636, 1675. Są to rękopisy polskie, mające niepospolitą wartość historyczną.

— Dr. Józef Seruga, kustosz zbiorów biblioteczno-muzealnych w pałacu hr. Tarnowskich w Suchej (koło Żywca) odkrył życiorys Jana Kilińskiego, własnoręczne „Curriculum vitae“, bohatera powstania warszawskiego z r. 1794.

— Polska otrzymała nową partję materiałów archiwalnych z Moskwy. Akta pochodzą z b. głównej kancelarii mierniczej i dotyczą wschodnich powiatów Rzeczypospolitej.

Kronika zagraniczna

Anglja.

— W r. 1930 ukazał się pierwszy tom międzynarodowej bibliografii nauk historycznych „International Bibliography of Historical Sciences“, wydany staraniem Międzynarodowego Komitetu Nauk Historycznych. Tom ten zredagowany w pięciu językach zawiera również bardzo poważny dorobek nauki polskiej.

— Brytyjskie Stowarzyszenie Popierania Nauki (British Association for the Advancement of Science) utworzone w r. 1831, obchodziło w dniach 23—30 września 1931 w Londynie swój jubileuszowy zjazd z okazji setnej rocznicy założenia.

Polonica.

— Angielska książka o królu Janie Sobieskim, ukazała się na rynku księgarskim Londynu. Autorem tej monografii historycznej jest I. B. Morton, znany publicysta.

— Londyńska firma nakładowa Allen Unwin, wydała nową edycję cennej książki prof. U. J. dra Romana Dyboskiego p. t.: „Outlines of Polish History“.

Belgja.

— H. Pirenne ukończył swą historję Belgji, wydając ostatni tom dzieła p. t.: „Histoire de Belgique“ (Bruxelles, Lamartin 1932, str. 416). Tom ten obejmuje dzieje Belgji od r. 1830 a więc od chwili ogłoszenia jej niepodległości do roku 1914.

Czechosłowacja.

— Otwarcie wystawy Napoleońskiej w Austerlitz. W dawniejszem Austerlitz (Sławkowo) otwartą została wystawa pamiątek po Napoleonie w obecności przedstawicieli rządu czechosłowackiego i delegata Francji ppłk. Clève.

— Siedemdziesięciolecie prof. Macieja Murki. Siedemdziesiątą rocznicę urodzin obchodził 10 lutego 1931 r. dr. Maciej Murko, prof. filologii południowo-słowiańskiej na Uniwersytecie Karola w Pradze.

— Konferencja historyków wschodnio-europejskich i słowiańskich odbyła się w dniach 14—17 maja 1932 w Pradze.

— Profesor uniwersytetu w Pradze Henryk Matiegha obchodził w kwietniu b. r. 70-tą rocznicę urodzin. W uroczystości tej brał udział cały czeski świat naukowy, czcząc w Jubilacie wybitnego pracownika w zakresie prehistorji.

Francja.

— We Francji powstały dwie nowe instytucje popierania twórczości naukowej. Jedna państwowa „Caisse Nationale des Sciences“ oraz druga społeczna pod nazwą „Fondation Nationale pour la Recherche Scientifique“.

— W dniach 10—12 września 1931 r. odbył się w Paryżu pierwszy Międzynarodowy Kongres Opieki nad Uczonymi.

— Collège de France obchodziło w czerwcu 1931 400-lecie swego założenia. Dla uczczenia tej rocznicy otwarto w Bibliotece Narodowej w Paryżu wystawę historyczną. Delegację polską na tym jubileuszu stanowili: T. Zieliński, M. Zdziechowski, Lutostański i Arctowski.

— G. Lacour Gayot wydał już ostatni tom swej pracy p. t.: „Talleyrand 1754—1838“ (Paris, Payot 1931).

— Wielkie dzieło o dyplomacji ostatnich lat panowania Napoleona III wydawane przez francuskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych p. t.: „Les origines diplomatiques de la guerre de 1870—71“ (Paris, Impr. National) zbliża się ku końcowi. Ostatnio wyszły tomy XXVI i XXVII, obejmujące korespondencję z pierwszej połowy roku 1870.

— Gerard Walter wydał pierwszy tom dzieła p. t.: „Histoire du Communisme“ (T. I. Paris, Payot 1931).

— Kongres humanistów. W ostatnich dniach marca i pierwszym kwietnia r. 1932 odbył się w Nimes pierwszy Kongres humanistów zorganizowany przez Towarzystwo im. Wilhelma Budé'a.

— W dniach 18 i 19 kwietnia b. r. odbył się w Paryżu na zaproszenie Instytutu Współpracy Intelaktualnej Ligi Narodów VIII Zjazd doroczny przedstawicieli międzynarodowych organizacji akademickich. Przewodniczył prof. Halecki.

— Nagrodę historyczną, wielki „prix Gobert“ (8 tysięcy franków) otrzymał Albert Grenier, profesor Collège de France za dzieło p. t. „Przewodnik archeologiczny gallicko-rzymski“. Mały „prix Gobert“ (tysiąc fr.) przyznano Calmette'owi i Serinell'owi za pracę p. t. „Ludwik XI i Anglja“.

Nagrodę historyczną im. Estrade-Delcoz (8 tysięcy fr.) otrzymał Leon Dorez za pracę p. t. „Dwór papieża Pawła III“.

— Polskie „Towarzystwo Historyczno-Literackie“ w Paryżu święciło w dniu 3 maja bieżącego roku setną rocznicę swego założenia (1832—1932).

Polonica.

Udział Polaków w obchodzie 500-letniej rocznicy Joanny d'Arc w Rouen. Delegacja polska Uniwersytetu Warszawskiego wzięła udział w uroczystości 500-lecia Joanny d'Arc pod przewodnictwem prof. dr. O. Haleckiego, uczestnicząc w wielkim kongresie historyków francuskich, obradujących w Rouen w dniach 25—30 czerwca 1931 r. pod przewodnictwem członka Akademii Francuskiej prof. Gabrielja Hanotaux. — Dnia 28. VI. na posiedzeniu kom. hist. powszechnej kongresu prof. O. Halecki wygłosił wykład p. t.: „Stosunki polsko-francuskie w dobie Joanny d'Arc“.

— Dnia 3. III. b. r. w Bibliotece Polskiej w Paryżu wygłosił odczyt o dziejach Prus Wschodnich prof. Sorbony Pagés.

— W sali Biblioteki Polskiej w Paryżu odbył się w marcu b. r. odczyt, wygłoszony przez Jacques Ancel, prof. Instytutu Wyższych Studiów Narodowych. Odczyt miał za temat: „Geografia polityczna Prus Wschodnich“.

— W Jugosławii wychodzi nowe czasopismo kulturalno-literackie poświęcone szerzeniu wzajemnej znajomości i zbliżenia wśród Słowian, pod tytułem „Bizanta“. Redaktorem pisma jest S. Babisz. Zeszyt pierwszy ukazał się w Białogrodzie w roku 1930.

— Encyklopedia jugosłowiańska. Od trzech lat już pracuje nad wielką encyklopedją 180 uczonych jugosłowiańskich. Redakcję tego dzieła stanowią profesorowie wszechnic, prezesi tow. naukowych i przedstawiciel rządu radca dr. N. Peric. Encyklopedji takiej nie posiada dotąd południe słowiańskie.

Niemcy.

— W Berlinie przystąpiono do kontynuacji wydawnictw „Zeitschrift für osteuropäische Geschichte“ — czasopisma powstałego w r. 1910, a poświęconego badaniom historycznym nad Wschodnią Europą. Redakcję wznowionego wydawnictwa objął Otto Hoetzsch przy współudziale K. Stählina, R. Salomona i K. L. Goetza. Czasopismo to ma służyć idei łączności i współpracy nauki historycznej Europy Wschodniej a zwłaszcza Polski i Rosji z nauką zachodnią.

— Fritz Milkau wydał pierwszą część cennego podręcznika p. t.: „Handbuch der Bibliothekswissenschaft“ I. Schrift und Buch (Leipzig, Harrasowitz 1931).

— Olbrzymia publikacja biblijograficzna. Na wzór światowego Katalogu Muzeum Brytyjskiego i Paryskiej Biblioteki Narodowej pojawia się staraniem berlińskiej „Biblioteki Państwowej“ olbrzymie wydawnictwo, obejmujące 150 tomów zbiorowego katalogu: 10-ciu Pruskich Bibliotek Uniwersyteckich, 4-ech Pruskich Technik, Bawarskiej Biblioteki Państwowej. Pierwszy tom liczy 480 stron i 15.000 pozycyj.

— Lipska Książnica. Wysoko wartościową instytucją jest „Niemiecka Książnica w Lipsku“, zbudowana w latach 1913—16 przez Związek niemieckich księgarzy, a utrzymywana przez państwo. Gromadzi się tu wszystkie publikacje, wychodzące w świecie w języku niemieckim z wyjątkiem dzienników. Biblioteka liczy zgórą milion tomów; w osobnej czytelni znajduje się 3200 czasopism. Z książnicy może równocześnie korzystać 4000 osób.

— Muzeum wojskowe w Królewcu. W zamku królewieckim w t. zw. „sali moskiewskiej“ urządzono w r. 1931 muzeum wojskowe Prus Wschodnich.

Polonica.

— Archiwum warmińskie we Fromborku zawiera dużo cennych materiałów do dziejów Polski. W szeregu działów wymienić należy:

a) Akta Kurji biskupiej, b) Wizytacje i opisy kościołów, c) Zbiór korespondencji biskupów warmińskich, d) Dyplomy, e) Mapy, rysunki, pieczęcie i wszelkie druki (od XV—XVIII w.).

— Głos niemiecki o nauce polskiej. W jednym z najpoważniejszych pism codziennych Berlina „Vossische Zeitung“ ukazał się w marcu b. r. artykuł o nauce polskiej, w którym autor podnosi ofiarną najwybitniejszych polskich rodów magnackich. Wspomina również o poświęceniu w Warszawie „Biblioteki Kraszińskich“, którą uważa za najlepiej prowadzoną ksiąźnicę publiczną w stolicy Polski. Następnie podnosi wielkie znaczenie i ogrom zasług „Kasy im. Mianowskiego“.

Portugalja.

— W Lizbonie wychodzi nowe czasopismo, poświęcone nauce portugalskiej, w języku francuskim p. t.: „Bulletin des études portugaises“, zawierające oryginalne i najnowsze opracowania, oraz recenzje najciekawszych dzieł. — Abonament roczny za 3 zeszyty — 50 fr.

Adres redakcji: Direction de l'Institut français au Portugal, rue de Santos — O. Velho, Lisbonne.

Rumunja.

— Prof. Iorga doktorem honoris causa. W dniu 3 b. m. premier rumuński prof. Iorga, został mianowany uroczystie doktorem honoris causa uniwersytetu w Bratysławie.

— Prof. Iorga został w styczniu b. r. wybrany przez Académie des Inscriptions et belles lettres na członka zagranicznego na miejsce zmarłego Myrofa.

Polonica.

— Nakładem Rumuńskiej Akademji wyszła praca prof. Panaitescu p. t.: „Călători poloni in țările române“ (Podróźnicy polscy na ziemiach rumuńskich), omawiająca 20 relacyj z podróży i poselstw polskich przez obszary Rumunji od XVI—XIX wieku. Omówił ją w „Wiadom. Hist.“ dr. K. Tyszkowski.

Węgry.

— Archiwum Państwowe w Budapeszcie wespół z Muzeum Narodowym, Muzeum Sztuk Pięknych, Muzeum Sztuki Dekoracyjnej i Centralnem Biurem Bibliograficznem Bibliotek Węgierskich tworzy t. zw. Unję Węgierskich Zbiorów Publicznych (Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem). Celem tej Unji jest uzgadnianie swych prac, zamierzeń i działalności.

— Królewsko-Węgierskie Archiwum Państwowe w Budapeszcie publikuje 2 rodzaje wydawnictw:

1. Levéltari Közlemenyek (Wiadomości archiwalne). Jest to periodyk pod redakcją generalnego dyrektora dra Csánki. Czasopismo to pomieszcza studia historyczne, oparte na materiałach archiwalnych.

2. A. Magyar Király Országos Levéltar Ismertetése (Opisy Królewsko-Węgierskiego Archiwum Państwowego). Publikacja ta ukazuje się nie periodycznie i podaje wiadomości o poszczególnych materiałach archiwalnych.

— W Budapeszcie odbyło się w okresie Zielonych Świąt roku 1931, posiedzenie Międzynarodowego Komitetu Historycznego, którego zadaniem jest organizacja Międzynarodowych Kongresów Historycznych. Ponieważ najbliższy Kongres odbyć się ma w Warszawie 1933 roku, przybyło na posiedzenie wielu historyków z Polski. W rzędzie tych wymienić należy: prof. Dembińskiego z Poznania, prof. Handelsmana i dyr. Archiwum Siemieńskiego z Warszawy, oraz profesorów Dąbrowskiego, Semkowicza i Sobieskiego z Krakowa. Obrady prowadził prof. Koht (Oslo). Na jednym z posiedzeń Komisji dla nauczania historii, profesorowie: Handelsman oraz Volpe (Rzym) wystąpili z wnioskiem, aby Narodowe Komitety kongresów historycznych poczyniły kroki w celu podniesienia poziomu nauczania historii w szkołach swoich krajów i na najbliższym kongresie zdały sprawozdanie z wyniku swych starań. — Wniosek został przyjęty.

— W dniach 21—24 maja 1931, odbył się w Budapeszcie Międzynarodowy Kongres Historji Literatury, zorganizowany pod protektoratem Międzynarodowego Komitetu nauk historycznych.

— W b. r. obchodzą na Węgrzech stulecie urodzin słynnego orientalisty Hermana Vambéry'ego, którego pomnikowej pracy naukowej zawdzięczamy poznanie kultury narodów Azji Mniejszej i Środkowej.

Włochy.

— Nowi członkowie Akademji włoskiej. Są to w dziale nauk hist.: Karol Nallino, Salvatore Riccobono, Rudolf Benini i Albert de Stefani.

— Dwa włoskie towarzystwa naukowe w Padwie „Gabinetto di lettura“ i „Societa d'incoraggiamento“, z okazji setnej rocznicy swego powstania, przystąpiły do wydawnictwa nowego pisma historycznego, w którym będą umieszczane prace naukowe z zakresu przeszłości miasta, na co zresztą wskazuje podtytuł pisma: „Wiek życia Padwy“.

— Do końca roku 1931 ukazało się już 12 tomów wielkiej encyklopedji włoskiej „Enciclopedia Italiana“, dzieła stanowiącego jedno z największych przedsięwzięć w zakresie organizacji nauki.

Pierwszy tom wydawnictwa ukazał się w r. 1929, zaś całość obliczona jest na 36 tomów folio po 1000 stron z ilustracjami.

— G. Volpe ogłosił w „Nuova Rivista Storica 1930—1931“ pracę o Joachimie Muracie, królu Neapolu p. t.: „Gioachino Murat re di Napoli“.

— Wydawnictwo prac historycznych papieża. Dla uczczenia 10-lecia pontyfikatu Piusa XI, ukazały się „Scritti storici“, publikowane w różnych czasach przez obecnego Papieża jeszcze jako ks. Ratti'ego.

— Nowy miesięcznik p. t.: „Papież“ począł wychodzić w Watykanie. Zadaniem tego nowego czasopisma o charakterze naukowym jest rozpraszanie dokumentów Stolicy Apostolskiej oraz przemówień papieża.

Polonica.

— Archiwum Państwowe w Massa zawiera szereg listów Sobieskiego, odnoszących się do jego walk z Turkami, a w szczególności do obrony Wiednia.

— Znaczenie powstania listopadowego oświetlił znany na terenie włoskim publicysta p. Leonard Kociemski w broszurze: „La Polonia e la difesa della civiltà occidentale“. Publikacja jest oparta na źródłach obcych.

— „Włosi w powstaniu 1863 r.“. Pod tym tytułem ogłosił Antoni Locatello w „Corriere della Serra“ dłuższy artykuł. Autor wspomina w nim o udziale Polaków w walkach o wolność Włoch, oraz omawia losy ekspedycji pułkownika Fr. Nullo.

— Instytut im. A. Begey'a w Turynie („Istituto di Cultura Polacca Attilio Begey“) w ciągu drugiego roku swej działalności (1931) ogłosił drukiem statut towarzystwa, precyzujący dokładnie zakres działalności oraz skład zarządu.

Zasadniczym celem towarzystwa jest szerzenie wśród Włochów znajomości kultury polskiej i wzmocnienie odwiecznych związków włosko-polskich. Na czele zarządu stoi każdorazowy rektor uniwersytetu jako prezes. Program działalności w roku akademickim 1931—32 przewiduje między innymi szereg odczytów, koncert muzyki polskiej, konkurs na prace naukowe z kultury polskiej, przeznaczony dla studentów wyższych szkół włoskich, nagrodę dla najpilniejszego uczestnika kursów języka polskiego, wreszcie subwencje na studia w Polsce i wydawnictwa.

— Konkurs Instytutu A. Begey'a w Turynie. W wyniku konkursu o nagrody za prace naukowe z dziedziny kultury polskiej za rok 1931, jedną nagrodę otrzymał dr. A. Agosti za pracę o Modrzewskim, drugą dr. Marina Bersano-Begey za pracę p. t.: „Rzym u Krasińskiego“.

— W Instytucie św. Stanisława w Rzymie odbywają się staraniem dr. J. Michałowskiego zebrania dyskusyjne, celem nawiązania bezpośredniego kontaktu między przebywającymi na studiach w Rzymie, polskimi uczonymi a włoskim światem naukowym. Obecnie zebrania te odbywają się co miesiąc. Na ostatnich posiedzeniach wygłosili odczyty: dr. Brahmer: „O organizacji nauki w Polsce“, prof. Maver: „O jubileuszu Kasy im. Mianowskiego“, zaś K. Morawski: „Gioberti a Polska“. Odczyty i dyskusje odbywają się w języku włoskim.

— W „Istituto Fascista di Cultura“ w Rzymie, staraniem rzymskiego Towarzystwa Włoskiego-Polskiego, odbył się cykl odczytów o Polsce. W rzędzie tych na uwagę zasługiwały: A. Gianini'ego: „O odbudowie państwa“, prof. Maver'a: „O prądach umysłowych w Polsce powojennej“, prof. Michels'a: „O życiu ekonomicznym i jego historycznych podstawach“.

Nekrologja

Dnia 13 listopada 1930 r. zmarł w Poznaniu Łęgowski Józef, wychowanek uniwersytetów w Wrocławiu i Królewcu, następnie profesor gimn. w Wągrowcu i Poznaniu, a od czasów polskich organizator szkolnictwa na Pomorzu. Z prac jego historycznych można wymienić rzecz p. t.: „Der Hochmeister des deutschen Ordens Konrad Wallenrod“ z. 1879.

Stefan Tomaszewski, prof. historii ruskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, zmarł 21. XII. 1930 r. w 55 r. życia. Mimo pewnej chwiejności poglądów i niezawsze bezstronnego ujęcia dziejów, Zmarły dzięki swej niezwykle szerokiej erudycji i zdolnościom analitycznym zajmował najwybitniejsze miejsce po Hruszewskim, Lipińskim i Słabeczence, wśród najnowszych historyków ruskich. Najwięcej pracował nad historją Chmielnicyzny, historją Rusi halickiej, a ostatnimi laty nad historją Kościoła ruskiego.

Kwart. Hist. w 1929 r. (R. XLIII) ogłosił pracę jego p. t. „Nowa teoria o początkach Rusi“ (str. 281—324).

W styczniu 1931 r. zmarł we Lwowie dr. Stanisław Zarewicz, kustosz Muzeum Hist. we Lwowie.

Mikołaj Iwanowicz Karjejew, profesor historii Uniwersytetu w Leningradzie, członek-korespondent zagraniczny Wydziału historyczno-filozoficznego A. K. W., zmarł w lutym 1931 r. w Leningradzie.

Dnia 15 maja 1931 r. zmarł Leon Petrażycki, członek Polskiej Akademji Umiejętności, prof. encyklopedji historii i filozofji prawa na uniwersytecie petersburskim, od r. 1919 prof. socjologii w Warszawie.

Leopold Karol Goetz, profesor wydziału filozoficznego w Bonn, współredaktor „Zeitschrift für osteurop. Geschichte“, najwięcej znany ze swych bardzo cennych prac z historii prawa staro-ruskiego i cerkwi staro-ruskiej, zmarł w Bonn 2. IV. 1931 w 63 roku życia.

W czerwcu 1931 r. zmarł w Tarnowie dyrektor zbiorów i archiwum książąt Sanguszków Mikołaj Piotrowski, archeolog i historyk sztuki cerkiewnej, znawca ikonografji.

Wacław Lipiński, jeden z najwybitniejszych historyków Ukrainy, największy historjograf i myśliciel społeczno-polityczny ukraiński, zmarł w sanatorium pod Wiedniem 14. VI. 1931 r. w 50 r. życia. Prace Zmarłego („Z dziejów Ukrainy“, 1912; „Ukraina na perełomi: 1657—1659, 1920; „Łysty do Bratiw-Chliborobiw“, 1925 i in.) odegrały epokową rolę w rozwoju nauki historycznej ukraińskiej.

W listopadzie b. r. zmarł we Lwowie Zygmunt Smogorzewski, dziekan wydz. hum. U. J. K. we Lwowie, prof. orientalistyki i historii Bliskiego Wschodu. W dziedzinie nauk orientalistycznych głośny był zwłaszcza jako badacz kultury i piśmiennictwa t. zw. Abadytów (mieszkańców starych osad Sahary).

W listopadzie ub. r. zmarł w Warszawie dyrektor Wyższej Szkoły Dziennikarskiej dr. Ernest Łuniński, autor szeregu monografij. Zajmo-

wał się nadto publicystyką, zostawiając po sobie pokaźny dorobek historyczno-publicystyczny w postaci kilkuset bardzo interesujących pozycji.

Michał Posnow, prof. Uniwersytetu w Sofji (w Bułgarii), dawniej prof. Uniwersytetu kijowskiego, oraz Akademii duchownej kijowskiej, najwybitniejszy współczesny historyk prawosławny historii Kościoła powszechnego I—V w. zmarł w grudniu 1931 r. w Sofji.

W styczniu b. r. zmarł w Warszawie Julian Adolf Świąciecki, prezes Stowarzyszenia weteranów powstania z r. 1863, poeta, historyk literatury i publicysta.

Aleksy Petrow, b. profesor historii Słowiańszczyzny Uniwersytetu Petersburskiego, najbardziej znany ze swych licznych i cennych studiów nad historją Rusi zakarpackiej, zmarł w Pradze 5. I. b. r. w 73 roku życia.

W Pradze zmarł 14 stycznia 1932 r. ks. biskup dr. Antoni Podlaha, jeden z najwybitniejszych pracowników w dziedzinie historii, archeologii i teologii.

Z końcem stycznia 1932 zmarł w wieku 86 lat, znany niemiecki historyk Hartman Grisar, autor szeregu prac odnoszących się do dziejów kościoła i papieżstwa.

W lutym 1932 r. zmarł angielski historyk Gilles Lytton Strachey. Z prac jego, pierwsze miejsce zajmuje monografia o królowej Wiktorji.

W lutym b. r. zmarł w Krakowie em. hon. prof. prawa kościelnego U. J., członek Pol. Akad. Um., wychowawca wielu pokoleń prawniczych dr. Józef Brzeziński. Badania jego dotyczyły polskiego konkordatu i królewskiego prawa patronatu odnośnie do opactw w w. 17, 18, oraz aktów soborń Trydenckiego. Z zakresu tego ogłosił on szereg prac.

Dymitr Bahalij, członek czynny Akademii Nauk kijowskiej, b. długoletni profesor historii, oraz rektor Uniwersytetu Charkowskiego, zmarł w lutym b. r. w 75 r. życia w Charkowie. Najważniejszą naukową zasługą zmarłego były studia nad dziejami Słobozanszczyzny czyli Ukrainy Słobdzkiej.

Z początkiem marca b. r. zmarł we Frankfurcie n. Menem prof. dr. Teodor Schneider, współpracownik czasopisma „Historische Vierteljahrsschrift“.

18 marca b. r. zmarł w Warszawie ks. Henryk Likowski dr. fil. prof. historii kościoła na Uniwersytecie warszawskim. Zmarły był jednym z wybitniejszych naszych teologów, oraz członkiem Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu, rady archiwalnej przy Min. W. R. i O. P., Tow. Teologicznego i in. — (Nekrolog obszerniejszy pióra ks. Wł. Kłapkowskiego umieszczony będzie w następnym zeszycie Kwart. Hist.).

W marcu b. r. zmarł w Paryżu znany ekonomista Charles Gide, profesor „Collège de France“ i prof. honorowy wydziału prawa w Paryżu.

W marcu b. r. zmarł w Poznaniu dr. Bolesław Erzepki, prof. hon. uniw. poznańskiego, komandor Orderu Polonia Restituta, członek Pol-

skiej Akademji Um., długoletni konserwator i członek hon. Twa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, zasłużony badacz pomników mowy i literatury, historii, prehistorji, organizator i opiekun zbiorów Twa.

Michał Pokrowski, znany rosyjski historyk-marksista, zmarł w kwietniu b. r. w Moskwie. Ostatnimi laty był, można powiedzieć, „oficjalnym historykiem sowieckim“. Najważniejsze jego dzieła: „Istorija ruskoj kultury“ (2 obszerne tomy) i „Istorija Rosii s diewniejszych wriemion“. (4 tomy).

W maju b. r. zmarł w Paryżu znany historyk rewolucji francuskiej prof. Mathiez Albert. Pozostawił on cały szereg prac, poświęconych zagadnieniom Wielkiej Rewolucji, a specjalnie wydarzeniom 9-go Thermidora i ich skutkom. (Dzieło jego: „Girondins et Montagnards“ 1930 r. recenzował w Kwart. Hist. 1931 r., str. 141—8 Adam Próchnik).

W Berlinie zmarł dyrektor instytutu bibliograficznego dr. Herman Mayer, ostatni z rodu znanych wydawców lipskich. Bracia jego Arndt i Hans zmarli w r. 1928, 29.

Zestawili: *Marjan Haisig i Alojzy Kuczyński.*

SPRAWY TOWARZYSTWA

Ostatnie Posiedzenie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego w roku administracyjnym 1931/32 odbyło się dnia 28 maja b. r. w sali Seminarjum Historji Polski Uniwersytetu J. K. we Lwowie. Obecni: Barwiński, Bujak, Dąbrowski, Gębarowicz, Handelsman, Kętrzyński, Konopczyński, Modelski, Tymieniecki, Tyszkowski, Urbański, Włodarski, Zajączkowski, Zakrzewski. Zastępcy członków: Hartleb, Inglot. Przewodniczy prezes St. Zakrzewski, protokół prowadzi sekretarz Włodarski.

Porządek dzienny:

1. Sprawozdanie prezesa.
2. Sprawozdanie sekretarza i skarbnika.
3. Sprawozdanie delegata dla spraw Międzynarodowych.
4. Skład nowego Zarządu Głównego.

Prezes, sekretarz i skarbnik składają sprawozdanie z rozwoju Towarzystwa. Wywiązała się w tej sprawie dyskusja, w której omówiono szczegółowo wydawnicze i administracyjno-finansowe agendy P. T. H. Następnie prof. Handelsman przedstawił sprawozdanie z swej działalności jako delegata dla spraw Międzynarodowych. Na wniosek prezesa Zakrzewskiego uzgodniono listę Zarządu Głównego na rok 1932/33. Przyczem uchwalono, że lwowscy zastępcy członków mają prawo uczestniczyć w obradach Komitetu wykonawczego z głosem stanowczym.

Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Historycznego odbyło się dnia 29 maja 1932 r. w sali Seminarjum Historji Polski Uniwersytetu J. K. we Lwowie. Obecni członkowie Zarządu Głównego: Barwiński, Bujak, Dąbrowski, Gębarowicz, Handelsman, Kętrzyński, Konopczyński, Modelski, Tymieniecki, Tyszkowski, Urbański, Włodarski, Zajączkowski, Zakrzewski. Zastępcy: Hartleb, Inglot, ks. Umiński. Delegaci: z Krakowa: Kot, Lepszy, Mikucki, Piotrowicz, Piwarski; z Katowic: Lityński; z Przemyśla: Arłamowski; ze Stanisławowa: Zieliński; z Warszawy: Arnold, Bachulski, Bursche, Giergielewicz, Laskowski, Pawłowski, Płoński, Wałek-Czernecki. Komisja Rewizyjna: Borkowski Oktaw, Chołodecki-Białynia Józef, Rolny Wilhelm.

Przewodniczy prezes St. Zakrzewski, protokół prowadzi Włodarski.

Porządek dzienny:

1. Odczytanie protokołu z ostatniego Walnego Zgromadzenia.
2. Sprawozdanie ustępującego Zarządu.
3. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.
4. Wybór Zarządu Głównego i Komisji Rewizyjnej.
5. Wolne wnioski.

Prezes Zakrzewski otwierając Walne Zgromadzenie poświęca wspomnienie zmarłym członkom P. T. H. a mianowicie: Dobrzyckiemu Stanisławowi, Erzepkiemu Bolesławowi, Krausharowi Aleksandrowi (członkowi honorowemu P. T. H.), Kiedroniowi Józefowi, ks. Likowskiemu Henrykowi, Marylskiemu Antoniemu i Rudeńskiemu Marjanowi. Obecni uczcili pamięć zmarłych przez powstanie. Następnie sekretarz odczytał protokół z ostatniego Walnego Zgromadzenia, który przyjęto jednogłośnie. Prezes, sekretarz i skarbnik składają kolejno sprawozdanie, poczem Walne Zgromadzenie na wniosek Komisji Rewizyjnej uchwaliło udzielić absolutorjum ustępującemu Zarządowi.

Według wniosku Komisji Matki wybrano Zarząd Główny P. T. H. w następującym składzie: Prezes: Bujak Franciszek; wiceprezesi: Barwiński Eugenjusz (Lwów), Kętrzyński Stanisław (Warszawa), Sobieski Waław (Kraków). Członkowie Zarządu: Dąbrowski Jan (Kraków), Dembiński Bronisław (Poznań), Ehrenkreutz Stefan (Wilno), Halecki Oskar (Warszawa), Handelsman Marcelli (Warszawa), Hartleb Kazimierz (Lwów), Inglot Stefan (Lwów), Konopczyński Władysław (Kraków), Laskowski Otton (Warszawa), Łopaciński Wincenty (Warszawa), Modelski Teofil, Semkowicz Władysław (Kraków), Tymieniecki Kazimierz (Poznań), Tyszkowski Kazimierz (Lwów), Urbański Tadeusz (Lwów), Zakrzewski Stanisław (Lwów). Zastępcy członków: Charewiczowa Łucja (Lwów), Gębarowicz Mieczysław (Lwów), Lorentz Zygmunt (Łódź), Piotrowicz Karol (Kraków), ks. Umiński Józef (Lwów), Zajączkowski Stanisław (Lwów). Komisja Rewizyjna: Borkowski Oktaw (Lwów), Białynia-Chołodecki Józef (Lwów), Solski Tadeusz (Lwów).

Na wniosek prof. Handlsmana obecni przez aklamację złożyli ustępującemu prezesowi St. Zakrzewskiemu w uznaniu wielkich zasług dla Towarzystwa serdeczne podziękowanie.

Prof. Bujak dziękuje za wybór na prezesa P. T. H. i prosi obecnych o dalszą współpracę w Towarzystwie.

Część publiczna Walnego Zgromadzenia odbyła się w sali Unji Lubelskiej o godzinie 12.30. Ustępujący prezes St. Zakrzewski powitał gości i w dłuższem przemówieniu scharakteryzował cele i prace P. T. H. Nowo-wybrany prezes podkreślił w swoim przemówieniu, że program działalności Towarzystwa w najbliższej przyszłości nie ulegnie zmianie. Następnie kustosz Tyszkowski wygłosił odczyt p. t. *Polska i Moskwa z początkiem XVII wieku*.

Posiedzenie nowego Zarządu Głównego P. T. H. odbyło się dnia 29 maja 1932 r. o godz. 5-tej w sali Seminarjum Historji Polski Uniwersytetu J. K. we Lwowie. Obecni: Barwiński, Bujak, Dąbrowski, Gębarowicz, Handelsman, Hartleb, Inglot, Kętrzyński, Konopczyński, Laskowski, Modelski, Piotrowicz, Tymieniecki, Tyszkowski, ks. Umiński, Urbański, Zakrzewski.

Przewodniczy prezes Bujak, protokołuje sekretarz Inglot.
Porządek dzienny:

1. Ukonstytuowanie się nowego Zarządu Głównego.
2. Sprawa Zjazdu Międzynarodowego.
3. Wolne wnioski.

1. Na wniosek prezesa Bujaka wybrano na rok administracyjny 1932/33: na redaktora „Kwartalnika Historycznego“ i „Wiadomości Hist.“ prof. Teofila Modelskiego, na skarbnika prof. Tadeusza Urbańskiego, na sekretarza dr. Stefana Inglota. Na delegatów do Międzynarodowego Komitetu Historycznego wybrano: prof. Bronisława Dembińskiego i prof. Marcelęgo Handelsmana, na delegata P. T. H. do stosunków Międzynarodowych prof. Handelsmana. Na wniosek prof. Zakrzewskiego wybrano Komisję bibliografji Finkla. Prezesem tej Komisji zamianowano prof. Stanisława Kętrzyńskiego, członkami Komisji mają być 4 delegaci z oddziałów: Lwów, Warszawa, Kraków i Poznań. Na wniosek dra Tyszkowskiego wybrano Komisję dla spraw dydaktyki historji. Na prezesa tej komisji wybrano prof. Dąbrowskiego (Kraków), na członków: Moszczeńską (Warszawa), Knapowską (Poznań), Lorentza (Łódź), Tyszkowskiego (Lwów).

2. Następnie dłuższy referat wygłosił prof. Handelsman w sprawie Kongresu Międzynarodowego Nauk Historycznych, który odbędzie się w Warszawie w dniach 21—28 sierpnia 1933. Zapadły następujące uchwały: Zarząd Główny powierza prezydjom sekcji prawo naukowego kwalifikowania referatów polskich zgłaszanych na Kongres i przedstawienia Wydziałowi Wykonawczemu wniosków w sprawie ich przyjmowania, ewentualnie odrzucania. Stwierdzono, że przewiduje się ze strony polskiej 3 raporty oraz 45 referatów, czyli w stosunku 2—3 referatów na sekcję, co nie przesądza, że w pewnych sekcjach będzie referatów więcej, a w innych mniej niż trzy. Dążyć jednak należy do tego, ażeby w żadnej sekcji nie brakło polskiego referatu. Uznano jednak za najważniejsze, ażeby prezydja sekcji przedewszystkiem przygotowały zorganizowany udział Polaków w dyskusjach nad sprawozdaniami i referatami t. j. do t. zw. interventions we wszystkich 5 językach Kongresu. Do następujących sprawozdań (raportów) polskich wyznaczono sprawozdawców: a) Wschód i Zachód w historii ustrojowej Europy środkowej i wschodniej wieków średnich — pp. Dąbrowski, Ehrenkreutz, Estreicher i Wojciechowski, b) Renesans w Polsce — pp. Kolankowski, Komornicki, St. Kot, St. Łempicki

i Podlacha, c) Sprawa bałtycka i jej rozwój w Polsce — pp. Bodniak, Konopczyński, Sobieski i Szelański.

W sprawie roli Oddziałów: Do zadań Oddziałów należy urządzenie zebrań informacyjnych o przygotowaniach do Kongresu i kierowania zgłoszeń przez sekretarza generalnego do prezydentów odpowiednich sekcji. Postanowiono zwrócić się do prezesów sekcji o podjęcie czynniejszego informowania Oddziałów o pracach przygotowawczych Zjazdu. W sprawie terminów preluzyjnych dla referatów polskich: Wszystkie zgłoszenia winny być nadesłane najpóźniej do dnia 1 września 1932 r., rękopisy referatów — do dnia 1 października, druk zaś księgi winien się zacząć 1 listopada.

W sprawie Komitetów organizacyjnych Kongresu: a) przyjęto do wiadomości, że Pan Prezydent przyjął protektorat nad Kongresem, b) stwierdzono, że Wydział Wykonawczy w składzie ustalonym w roku ubiegłym jest organem autonomicznym, który obowiązany jest do złożenia sprawozdania z działalności funduszu Towarzystwu Historycznemu dopiero po ukończeniu działalności t. zn. po Kongresie, c) zamknięto listę prezydentów sekcji w składzie niżej podanym, d) postanowiono powołać do życia Komitet Honorowy Kongresu i zaprosić do niego: pp. Premiera, Ministra W. R. i O. P., Ministra S. Z., Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu, Prezesów Akademii, Tow. Nauk. Warsz. i Lwowskiego, Rektorów pięciu Uniwersytetów państwowych, Profesorów honorowych historii i historii prawa, Dyrektorów departamentu IV Min. W. R. i O. P., politycznego w Min. S. Z. i W. A. P., e) postanowiono utworzyć Ogólny Komitet Organizacyjny Kongresu w składzie następującym: 1) profesorowie i docenci szkół państwowych, 2) członkowie Akademii, 3) szef Wojsk. Biura Historycznego, 4) dyrektorowie archiwów i bibliotek państwowych oraz wszelkich bibliotek publicznych, 5) dwaj przedstawiciele T-wa im. Szewczenki i jeden Instytutu Ukraińskiego w Warszawie, 6) jeden przedstawiciel Historische Gesellschaft in Polen. Prezesem Komitetu będzie prezes P. T. H., sekretarzem, sekretarz generalny P. T. H. Pod koniec posiedzenia poruszono sprawę pracy żywszej niż dotychczas w granicach działalności P. T. H. i uchwalono, by prezes Bujak wydał w tej sprawie odezwę do świata historycznego.

Skład Komitetów Organizacyjnych Sekcji Kongresu Międzynar. Nauk Historycznych.

Sekcja I: Nauki pomocnicze, archiwa, organizacja pracy historycznej — prezes prof. Kętrzyński, wiceprezes dyr. Barwiński, sekretarz dr. A. Rybarski.

Sekcja II: Prehistorja i archeologia — prezes prof. Kostrzewski, wiceprezesi prof. Antoniewicz i prof. Kozłowski, sekretarz doc. Żurowski.

Sekcja III: Historja starożytna — prezes prof. Zieliński,

wiceprezesi prof. Piotrowicz, Wałek-Czernecki i Witkowski, sekretarz docent K. Zakrzewski.

Sekcja IV: Wieki Średnie i Bizancjum — prezes prof. Dąbrowski, wiceprezesi prof. Modelski i ks. prof. Umiński, sekretarz doc. Górka.

Sekcja V: Historia nowożytna i współczesna — prezes prof. Konopczyński, wiceprezesi prof. Szelaǳowski i min. Wasilewski, sekretarz dr. Feldman.

Sekcja VI: Historia Religji i Kościoła — prezes prof. Abraham, wiceprezesi ks. prof. Fijałek i prof. Czarnowski, sekretarz ks. prof. Klawek.

Sekcja VII: Historia prawa i ustroju — prezes prof. Dąbowski, wiceprezesi prof. Rafacz i dyr. Siemieński, sekretarz prof. Wojciechowski.

Sekcja VIII: Historia społeczna i ekonomiczna, kolonizacyjna — prezes prof. Rutkowski, wiceprezesi prof. Grodecki, prof. Kościalkowski i prof. Tymieniecki, sekretarz prof. Arnold.

Sekcja IX: Historia filozofji i prądów umysłowych — prezes ks. Michalski, wiceprezesi prof. Heinrich, Tatarkiewicz, Żółtowski, sekretarz doc. Heitzmann.

Sekcja X: Historia nauk (nauki ścisłe i medycyna) — prezes prof. Dickstein, wiceprezesi prof. Szumowski i prof. Wrzosek, sekretarze prof. Birkenmajer i doc. Zembrzuski.

Sekcja XI: Historia literatury — prezes prof. Z. Łempicki, wiceprezesi dyr. Bernacki, prof. Gubrynowicz, prof. Folkierski, prof. Kleiner i prof. Ujejski, sekretarz prof. Z. L. Zaleski.

Sekcja XII: Historia sztuki — prezes prof. Podlacha, wiceprezesi prof. Dettloff i prof. Molé, sekretarz doc. Gębarowicz.

Sekcja XIII: Metodologia i teoria historii — prezes prof. Chodyncki, wiceprezes prof. Bystron, sekretarz dr. Charewiczowa.

Sekcja XIV: Nauczanie historii — prezes prof. Kot, wiceprezesi prof. Kłodziński, dr. Nanke, dr. Pohoska, sekretarz dr. Włodarski.

Sekcja XV: Historia Europy Wschodniej — prezes prof. Kolankowski, wiceprezesi dyr. Białkowski i doc. Zajączkowski, sekretarz doc. Paszkiewicz.

Zarząd Główny P. T. H. obradował dnia 6 czerwca 1932 w gabinecie prof. T. Modelskiego (Uniwersytet J. K. Lwów). Obecni: Barwiński, Bujak, Hartleb, Ingłot, Modelski, Tyszkowski, Urbański, Zajączkowski, Zakrzewski.

Uchwalono zniżyć honorarjum za rozprawy i miscellanea. Sprawę reorganizacji i ożywienia ruchu Oddziałów P. T. H. w Tarnopolu, Stanisławowie, Przemyśle, oraz zorganizowanie Oddziału na Wołyniu i i. powierzono prof. Hartlebowi. Bibliografię historii polskiej za rok 1930 i 1931 postanowiono wydać w osobnym zeszycie po jej nadesłaniu przez autorów.

SPRAWOZDANIE

ZARZĄDU GŁÓWNEGO

POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO

I. IV. 1931 — 31. III. 1932.

LWÓW
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
1932

Sprawozdanie •

Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego

za czas od I. IV. 1931 do 31. III. 1932.

Zarząd Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Zarząd Główny: (wybrany przez Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Historycznego dnia 21 czerwca 1931 r.). Prezes: Stanisław Zakrzewski; wiceprezesi: Franciszek Bujak, Józef Siemieński (Warszawa), Waław Sobieski (Kraków); członkowie: Eugenjusz Barwiński, Przemysław Dąbkowski, Jan Dąbrowski (Kraków), Bronisław Dembiński (Poznań), Mieczysław Gębarowicz, Oskar Halecki (Warszawa), Marcei Handelsman (Warszawa), Stanisław Kętrzyński (Warszawa), Władysław Konopczyński (Kraków), Teofil Modelski, Władysław Semkowicz (Kraków), Kazimierz Tymieniecki (Poznań), Kazimierz Tyszkowski, Tadeusz Urbański, Bronisław Włodarski, Stanisław Zajązkowski. Zastępcy członków: Łucja Charewiczowa, Kazimierz Hartleb (Katowice), Stefan Ingot, Zygmunt Lorentz (Łódź), Wincenty Łopaciński (Warszawa), Ks. Józef Umiński.

Zarządy Oddziałów: Oddział Krakowski: Przewodniczący: Waław Sobieski; zastępca przewodniczącego: Stanisław Kutrzeba; sekretarz: Kazimierz Dobrowolski; skarbnik: Karol Piotrowicz; członkowie: Jan Dąbrowski, Józef Feldman, Roman Grodecki, Władysław Konopczyński, Tadeusz Kupczyński, Władysław Semkowicz. Komisja Rewizyjna: Waław Anczyc, Józef Burmistrz, Józef Muczkowski. Kierownictwo istniejącej przy Oddziale Sekcji Krytycznej sprawował Władysław Konopczyński przy współpracy Romana Grodeckiego i Józef Feldmana jako sekretarza.

Oddział Lubelski: przewodniczący: Leon Białkowski; zastępca przewodniczącego: ks. Marjusz Skibniewski; skarbnik: Bolesław Gruzewski; sekretarz: Władysław Godziszewski; Członkowie: Jadwiga Fritzówna, Mieczysław Popławski, Aleksander Kossowski, Piotr Nester. Kierownik Sekcji Nauczania Historji: Felicjan Borysławski. Komisja Rewizyjna: Ludwik Kamykowski, Tadeusz Moniewski.

Oddział Lwowski: Przewodniczący: Eugenjusz Barwiński; zastępca przewodniczącego: Stanisław Łempicki; sekretarz: Kazimierz Zakrzewski; skarbnik: Tadeusz Urbański; członkowie: Jan Adamus, Łucja Charewiczowa, Mieczysław Gębarowicz, ks. Józef Umiński, Henryk Wereszycki, Stanisław Zajączkowski. Zastępcy: Stanisław Hoszowski, Jan Gerlach, Zofja Krzemicka.

Oddział Łódzki: Przewodniczący: Zygmunt Lorentz; zastępca przewodniczącego: Gryzelda Missalowa; sekretarz: Jadwiga Krasicka; zastępca sekretarza: Tadeusz Landau; skarbnik: Helena Zaborowska; członkowie: Adam Ferens, Jadwiga Lechicka, Cecylja Świderkówna, Ludwik Waszkiewicz. Komisja Rewizyjna: Józef Adamowicz, Jerzy Gadomski, Józef Olszyna-Wilczyński.

Oddział Poznański: Przewodniczący: Kazimierz Tymieniecki; zastępca przewodniczącego: Jarosław Opatrny; sekretarz: Leon Koczy; skarbnik: Janusz Staszewski; członkowie: Kazimierz Chodyncki, Bronisław Dembiński, Kazimierz Kaczmarczyk, Wanda Knapowska, Józef Paczkowski, Adam Skalkowski. Komisja Rewizyjna: M. Jedlicki i Z. Wojciechowski.

Oddział Przemyski: Przewodniczący: Jan Smółka; zastępca przewodniczącego: ks. Jan Kwolek; sekretarz i skarbnik: Kazimierz Arłamowski; członkowie: ks. Kazimierz Kotula, Walerjan Kramarz, Franciszek Persowski, Zofja Tymińska.

Oddział Stanisławowski: nie nadesłał sprawozdania.

Oddział Śląski: nie nadesłał sprawozdania.

Oddział Tarnopolski: nie nadesłał sprawozdania.

Oddział Warszawski (Towarzystwo Miłośników Historji): Prezes: Aleksander Kraushar (zmarł 11 grudnia 1931 r.); wiceprezes: Józef Siemieński; sekretarz: Edmund Bursche; zastępca sekretarza: Aleksy Bachulski; skarbnik: Zygmunt Usarek; członkowie: Oskar Halecki, Kazimierz Konarski, Marjan Łodyński, Wincenty Łopaciński, Waclaw Tokarz, Marceli Handelsman, jako redaktor „Przeglądu Historycznego“, Wanda Moszczeńska, jako przewodnicząca Sekcji Dydaktycznej, Witold Suchodolski, przewodniczący Sekcji Archiwalnej (po rezygnacji w dniu 29. IX. Stanisława Ptaszyckiego). Komisja Rewizyjna: Jakób Glass, Aleksander Powierza, Kazimierz Stefański.

Oddział Wileński: Przewodniczący: Antoni Parczewski; zastępca przewodniczącego: Franciszek Bossowski; sekretarz: Henryk Łowmiański; zastępca sekretarza: Marja Bohdanowiczówna-Puciatowa; skarbnik: Aleksander Jodziewicz; zastępca skarbnika: Stefan Rosiak; członkowie: Stefan Ehrenkreutz, Zygmunt Karpowicz, Antoni Narwoysz, ks. Bolesław Wilanowski, ks. Michał Zełudziejewicz; zastępcy: Mikołaj Dzikowski, Roman Gostkowski, Stanisław Kościakowski, Ryszard Mienicki, Tadeusz Turkowski, Waclawa Walicka. Komisja Rewizyjna: Waclaw Gizbert-Studnicki, Tadeusz Młodkowski, Stanisława Pietraszkiewiczówna, Anna Kalenkiewiczówna.

Posiedzenia naukowe.

Oddział Krakowski: Ogółem odbyło się 12 posiedzeń tak zwyczajnych jak Sekcji Krytycznej; średnia frekwencja wynosiła 30 osób. Posiedzenia zwyczajne były następujące:
9 maja 1931. Prof. Waław Sobieski: Na mostach Warszawy.

21 listopada 1931. Dr. Wł. Czapliński: Knowania Lubomirskiego z Austrią i Brandenburgią.

28 listopada 1931. Dyr. St. Bodniak: Pierwsi strażnicy morza polskiego.

19 grudnia 1931. Dyr. J. Siemieński: O Archiwum Koronem.

13 lutego 1932. Dr. J. Dihm: Opozycja na Sejmie dnia 3 Maja 1791 roku.

5 marca 1932. Dyskusja nad sprawą Międzynarodowego Kongresu Historycznego w Warszawie 1933 r. Zagaił prof. Wł. Konopczyński.

Zebrania Sekcji Krytycznej były następujące:

30 maja 1931. Dyskusja nad III-m Tomem M. Bobrzyńskiego Dziejów Polski, zagaił doc. J. Feldman.

25 czerwca 1931. Gen. M. Kukiel: Uwagi o dziele: Abel Mansuy, Jérôme Napoléon et la Pologne 1812.

26 listopada 1931. Dr. K. Lepszy: Uwagi o książce St. Bodniaka Kongres Szczeciński na tle Bałtyckiej polityki Polskiej.

17 grudnia 1931. Prof. Wł. Konopczyński: Uwagi o książce Marjana Seydy Polska na przełomie dziejów.

16 stycznia 1932. Dyskusja nad książką Wł. Konopczyńskiego: Kazimierz Pułaski. Zagaił prof. W. Sobieski.

27 lutego 1932. Dr. M. Niwiński: Najnowsze prace z dziejów Krakowa.

Oddział Lubelski: Ogółem odbył pięć posiedzeń, na których wygłoszono następujące referaty:

20 kwietnia 1931. Ks. Marjusz Skibniewski: Inkwizycja Kościelna w świetle historii.

30 października 1931. Prof. Aleksander Kossowski: Z dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI i XVII w.

27 listopada 1931. Dr. Jan Kamiński: Z przeszłości rzemiosła piekarskiego w Lublinie (od 1580—1927 r.).

19 lutego 1932. Piotr Nester: Działalność kulturalna biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego w XVI w.

22 marca 1932. Prof. Mieczysław Popławski: Literatura jako czynnik państwowy i społeczny w Rzymie.

Oddział Lwowski: Odbył 8 posiedzeń naukowych w tem 2 posiedzenia Sekcji dydaktycznej.

10 czerwca 1931. Dr. Kazimierz Tyszkowski: Kto był drugi Samozwaniec.

30 października 1931. Dyr. Dr. E. Barwiński: Wykonanie umów archiwalnych między Polską a Czechosłowacją. — Doc. Dr. K. Zakrzewski: Socjologia elit Vilfreda Pareta i jej zastosowanie w historii.

20 listopada 1931. Insp. A. Wańczura: Powstanie syberyjskiego Związku Wolnych Polaków nad Bajkałem w r. 1866.

15 stycznia 1932. Dr. K. Tyszkowski: Aleksander Lisowski i jego zagony na Moskwę.

5 lutego 1932. Dr. H. Batowski: Zerwanie Słowaków z Węgrami. Słowacyzna w 1918 r.

26 lutego 1932. Pułk. Z. Zygmuntowicz: Agaton Giller w latach 1849—1853 w świetle akt zaborczych.

Sekcja Dydaktyczna. 11 grudnia 1931. Dr. Ewa Maleczyńska: Regionalizm w nauczaniu historii.

18 marzec 1932. Dr. Stanisław Hoszowski: Historia społeczna i gospodarcza w szkole średniej.

Oddział Łódzki: Odbył ogółem 5 zebrań naukowych.

11 października 1931. Tadeusz Landau: Dział Historyczny w większych Bibliotekach Łódzkich (Miejska Biblioteka Publiczna, Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna, Biblioteka Wolnej Wszechnicy Polskiej Oddział w Łodzi, Biblioteka Gimnazjum Zgromadzenia Kupców).

27 listopada 1931. Zebranie dyskusyjne na temat: Egzamin maturalny z historii. Zagaiła Dr. H. Mrozowska, instruktorka Min. W. R. i O. P.

8 stycznia 1932. Ludwik Waszkiewicz: Powstańcze działania wojenne r. 1863 w okolicach Łodzi.

22 stycznia 1932. Tadeusz Landau: Francja wobec powstania styczniowego.

21 marca 1932. J. Siemieński: Archiwum Koronne, Skarbnica praw, zamię suwerenności, źródło historyczne.

a) Komisje: Komisja Bibliograficzna — pracowała w składzie niezmiennym nad dalszym ciągiem Bibliografii opracowań i źródeł, dotyczących regionu Łódzkiego.

b) Komisja dydaktyczna. Pracami kierowali H. Zaborowska i A. Ferens. Opracowywano następujące zagadnienia:

1. Historia regionalna w szkole średniej.

2. Nauczanie historii w szkole powszechnej.

3. Warunki pracy nauczyciela historii w środowisku łódzkim.

4. Egzamin maturalny z historii.

Wyrazem ukończonych prac komisji było:

1. Referaty i lekcje pokazowe na kursach metodycznych organizowanych przez władze szkolne.

2. Referaty informacyjne i tezy do dyskusji na zebraniach naukowych Oddziału.

3. Odczyty publiczne dla młodzieży szkolnej z zakresu historii regionalnej.

c) Komisja Badań Językowych na terenie dawnych województw Łęczyckiego i Sieradzkiego, utworzona wspólnie przez łódzkie Oddziały P. T. H. i Tow. Miłośników Języka Polskiego. Zadaniem Komisji było zebranie funduszków, celem finansowania badań prowadzonych pod kierunkiem prof. Dr. Kazimierza Nitscha i Dr. Zdzisława Stiebera z Krakowa. Praca Dr. Stiebera została ukończona wiosną 1931 roku. Zebrał on materiał dialektologiczny w 44 miejscowościach. W najbliższym czasie nastąpi zamknięcie prac komisji, zgodnie z obowiązującym ją regulaminem. Sprawozdanie z jej działalności będzie opublikowane.

Oddział Poznański: odbył trzynaste posiedzenie naukowych:

29 kwietnia 1931. K. Chodynicki: Idea Piastowska i Jagiellońska.

17 czerwca 1931. A. Wojtkowski: Poglądy niemieckie w XIX w. na dostęp Polski do morza. — Tenże: Spustoszenie Pomorza przez pruski kordon sanitarny przed 1-szym rozbiorem Polski.

16 października 1931. S. Kieniewicz: Sprawa polska w roku 1848.

11 listopada 1931. J. Staszewski: Dywizja Poznańska 1806 roku.

25 listopada 1931. Bronisław Dembiński: Stanisław August a Wielki Książę Paweł.

7 grudnia 1931. T. Turkowski: Nowe źródła do dziejów życia duchowego w Wilnie XIX wieku.

13 stycznia 1932. L. Koczy: Geneza dynastji zachodniopomorskiej; K. Tymieniecki: W sprawie wygnania Bolesława Śmiałego.

27 stycznia 1932. J. Straszewski: Generał Dziewanowski.

17 lutego 1932. Br. Dembiński: Seweryn Rzewuski.

24 lutego 1932. A. Skałkowski: Władysław Konopczyński jako historyk Konfederacji Barskiej.

2 marca 1932. A. Wojtkowski: Koniec zawodu parlamentarnego Karola Libelta.

9 marca 1932. J. Straszewski: Polska historjografja wojskowa ostatnich 10-ciu lat; J. Willaume: Misja Morskiego w roku 1812 na Wołyniu.

16 marca 1932. K. Chodynicki: Sejmy za Zygmunta Augusta.

Oddział Przemyski: 5 października 1931. Dr. Franciszek Persowski: Rekonstrukcja krajobrazu z XV w. w dorzeczu średniego Sanu.

25 października 1931. Dr. Walerjan Kramarz: Ludność rzymsko-katolicka w diecezji Przemyskiej w roku 1785.

Oddział Warszawski: Dnia 20 lutego br. odbyła się uroczysta Akademia żałobna ku czci ś. p. Aleksandra Kraus-

hara. Przemówienie wygłosili: Józef Siemieński, Marcei Handelsman, Cezary Ponikowski, Stanisław Kętrzyński, Adam Lewak, Wincenty Łopaciński.

Sekcja Ogólno-Naukowa: 30 kwietnia 1931. M. Handelsman: Październik 1918 r.

13 maja 1931. M. Korduba: Początki państwa Ukraińskiego.

16 maja 1931. O. Halecki: Zadania nauki polskiej w zakresie historii bizantyjskiej.

23 października 1931. M. Lheritier: Comité international des sciences historiques.

3 grudnia 1931. A. Bachulski: Nauki historyczne Z. S. R. R. w oświetleniu historyków Zachodniej Europy.

17 grudnia 1931. T. Parczewski: Niedoślą konstytucja rosyjska 17 lutego 1881 r.

16 lutego 1932. W. Tokarz: Klub Jakóbinów w Warszawie w początkach insurekcji kościuszkowskiej.

24 lutego 1932. M. Handelsman: Mikołaj I. — Czartoryski.

4 marca 1932. Referat dyskusyjny doc. H. Paszkiewicza: U podstaw Unji Polsko-Litewskiej.

Sekcja Dydaktyczna: 7 maja 1931. S. Tyszkiewicz: Trecento i Quattrocento we Florencji.

28 maja 1931. N. Gąsiorowska: Nowe prądy w nauczaniu historii w Z. S. R. R., oraz komunikat St. Nowakowskiego o wprowadzeniu map indukcyjnych przy nauczaniu historii.

24 września 1931. W. Martynowiczówna: Lektura historyczna w szkole średniej i seminarjum nauczycielskim.

22 października 1931. W. Radziwonowicz: Fazy rozwoju umysłowego u dzieci i młodzieży.

19 listopada 1931. A. Rosenblum: Zagadnienie dostępności wiedzy historycznej w nauczaniu indywidualności młodocianych.

21 stycznia 1932. J. Schönbrennerówna: Prace piśmienne przy nauczaniu historii.

18 lutego 1932. K. Michałowski: Idea greckiej sztuki klasycznej.

25 lutego 1932. M. Serejski: Egzamin maturalne z historii.

17 marca 1932. N. Gąsiorowska: Historia Gospodarcza w nauczaniu szkolnym.

Sekcja Archiwalna: Dnia 29 września 1931. Sprawozdanie Józefa Siemieńskiego z prac Komisji Archiwalnej Międz. Kom. Nauk Hist.

26 grudnia 1931. R. Przelaskowski: Vademecum archiwalne.

11 lutego 1932. W. Łopaciński: Akta kolegijum rzymskokatolickiego w Petersburgu ze szczególnem uwzględnieniem akt dotyczących powstania listopadowego.

Oddział Wileński: odbył ogółem cztery posiedzenia.

15 maja 1931. St. Rosiak: Wileńska Komisja Śledcza 1831—1834.

21 grudnia 1931. St. Rosiak: Niefortunne starania Adama Mickiewicza w roku 1822 o paszport na wojaż zagraniczny.

18 lutego 1932. E. Łopaciński: Kartka z dziejów dziennikarstwa w Wilnie w początku XIX w. (Messenger de Vilna).

15 marca 1932. A. Miller: Teatr i Muzyka na Litwie jako strażnice kultury narodowej (1745—1865).

Ruch członków za rok administracyjny 1931/2.

Zmarli: 1. Dobrzycki Stanisław, 2. Erzepki Bolesław, 3. Krausbar Aleksander, (członek honorowy P. T. H.), 4. ks. Likowski Henryk, 5. Rudeński Marjan.

Z końcem roku 1930 było członków 1207.

W ciągu roku administracyjnego 1931/2 zmarło 5, ubyło 36, a przybyło 76.

Obecnie Polskie Towarzystwo Historyczne liczy członków honorowych 22, członków zwyczajnych 1220 — razem 1242.

Członkowie w Oddziałach Towarzystwa w roku administracyjnym 1931/2:

	Honorowi	Zwyczajni	Razem
1. Katowice	—	55	55
2. Kraków	3	88	91
3. Lublin	—	45	45
4. Lwów	3	167	170
5. Łódź	—	103	103
6. Poznań	1	58	59
7. Przemyśl	—	23	23
8. Stanisławów	—	14	14
9. Tarnopol	—	33	33
10. Warszawa	4	340	344
11. Wilno	1	46	47
12. Inne miejscowości	10	248	258
Razem	22	1220	1242

Wydawnictwa Zarządu Głównego.

I. „Kwartalnik Historyczny“, Tom XLV za rok 1931, str. 433 + XI + 86 Bibliografji Historji Polskiej. Zawiera 8 rozpraw, 6 miscellaneów, 41 recenzyj i sprawozdań, 1 polemikę, Bibliografję Historji Starożytnego Wschodu. Współpracowników było 39.

2. „Wiadomości Historyczne“ (Kwartalnik Historyczny XLV. Tom II. r. 1931) stron 174 + VIII. Zawiera 4 artykuły, 114 zapisek informacyjnych i sprawozdawczych, Sprawy Towarzystwa, Kronikę naukową i Odezwę w sprawie Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w 1933 r.

II. Finkel L., Bibliografja Historji Polskiej, wydanie drugie, przejrział i uzupełnił Dr. Karol Maleczyński, Tom I, zes. II. Zawiera: Źródła, Dokumenty w układzie chronologicznym (1603—1794), Stron: od 160—320.

Wydawnictwa Oddziałów.

Oddział Krakowski: Dr. Kijak, O biskupie Wyszu; Dr. Dutkiewicz, Austrja wobec powstania listopadowego (w druku).

Oddział Warszawski: „Przegląd Historyczny“ Tom XXIX. zes. II-gi (16 arkuszy). Tom XXX w druku.

Sprawozdanie Skarbnika Zarządu Głównego P. T. H. z działalności za rok budżetowy od 1 kwietnia 1931 do 31 marca 1932.

Obok ogólnego funduszu Zarządu Głównego prowadziło się w dalszym ciągu w roku administracyjnym odrębnie „Fundusz na reedycję Biblijografii Historji Polski Prof. L. Finkla“. W sprawozdaniu z tego Funduszu przedstawia się ogólny stan kasowy za czas od 16 czerwca 1928 do 15 maja 1932. Daje to całkowity przegląd dotychczasowych dochodów i wydatków. W uwadze jedynie podano krótko, jakie dochody w ciągu roku powiększyły fundusz i ile z niego wydano. (zob. Sprawozdanie Zarządu Głównego P. T. H. za rok 1930/1 str. 14–15).

W ciągu roku ukazał się T. II. Pamiętnika V. Zjazdu Historyków polskich w Warszawie w r. 1930. Z ekspedycją jego postępowawo jednak w ten sposób, iż wysłano do uczestników Zjazdu drukowane uwiadomienie (do bardzo wielu dwukrotnie) z blankietem P. K. O., a po otrzymaniu dodatkowej opłaty w kwocie 10 zł. uskuteczniao wysyłkę stosownie do uchwały Zarządu Głównego P. T. H. Dotychczas otrzymano do dnia 15 maja b. r. należytość od 252 uczestników. Jakkolwiek dotychczasowe wpłaty nie pokrywają w całości wszystkich wydatków zjazdowych, to jednak przedkłada się całkowite zamknięcie z tem, że niedobór pokrywa Zarząd Główny P. T. H. ze swoich dochodów. Natomiast przychodzi na Walne Zebranie delegatów P. T. H. z wnioskiem, aby pozostałe Pamiętniki V. Zjazdu (T. I i II) stały się własnością P. T. H., z której będzie mógł pokryć obecną dopłatę.

Dochody Głównego Zarządu P. T. H. mimo dalszego zmniejszania się zasiłku Ministerstwa W. R. i O. P. były jeszcze dość znaczne. W szczególności obejmowały one zasiłek Min. W. R. i O. P. w kwocie 8.500 zł. (mniej o 7.500 zł. niż w roku ubiegłym) oraz wymienione w dochodach subwencje. Nadto otrzymano osobno z Funduszu Kultury Narodowej zasiłek na wydawnictwo „Biblijografii Prof. Finkla“ w kwocie 5.000 zł., z czego wpłynęło już do Kasy Towarzystwa przez P. K. O. 4.000 zł. Zarząd Główny P. T. H. składa wszystkim Ofiaro-

dawcom serdeczne podziękowanie. Wpłaty wkładek z niektórych Oddziałów P. T. H. są minimalne i to jest przyczyną zwrastania zaległości. W całości dochody wyniosły 39.256·72 zł.

Wydatki Głównego Zarządu obejmowały zwykłe dotychczasowe pozycje, które starano się ograniczać, o ile to było możliwe. W szczególności ograniczono znacznie koszt redakcji „Kwartalnika”. — Wydatki wyniosły razem kwotę zł. 26.942·27, a pozostałe saldo na rok 1932/3 zł. 12.314·35.

Szczegółowe sprawozdanie Kasowe Zarządu Głównego oraz poszczególnych Oddziałów P. T. H. przedstawia się w sposób następujący:

I.

A. Fundusz Ogólny

Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego,
za czas od 1. IV. 1931 do 31. III. 1932.

Dochody:

1. Saldo za rok 1930/1	zł.	10.069·90
2. Wkładki członków za lata ubiegłe i za rok bieżący	„	12.400·65
3. Prenumerata i sprzedaż Kwart. Hist.	„	2.952·37
4. Zasiłek Ministerstwa W. R. i O. P.	„	8.500·—
5. Subwencja m. Lwowa przekazana przez Oddział Lwowski P. T. H. (z potrąceniem 15% dla Oddziału)	„	2.550·—
6. Subwencja warunkowa wpłacona przez ręce prof. U. J. K. Konstantego Chylińskiego	„	1.500·—
7. Subwencja Zakładu Narodowego im. Ossolińskich	„	1.000·—
8. Zwroty za nadzwyczajne korekty	„	147·60
9. Procent z P. K. O. i z książeczek M. K. O. do 31 grudnia 1931 r.	„	136·20
Razem	zł.	39.256·72

Wydatki:

1. Drukarnia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich za druk Kwart. Hist. za rok 1931 (z. 1—2/4) i za Wiadomości Historyczne 1931 (z. 1—2/3)	zł.	16.701·71
2. Za klisze do rozprawy K. Maleczyńskiego	„	114·63
3. Redakcja (honorarja 780 zł. i usługa 135 zł.)	„	915·—
4. Honorarja autorskie	„	3.200·45
5. Sekretariat Zarządu Gł., Administr. i usługa	„	1.337·66
Do przeniesienia	zł.	22.269·45

Z przeniesienia	zł.	22.269·45
6. Opłata pocztowa	„	1.402·24
7. Koszty posiedzeń Zarządu Główn. P. T. H.	„	1.122·75
8. Wkładki do Towarzystw Naukowych Zagr.	„	537·80
9. Wydatki związane ze Zjazdami Międzynarodowymi Historyków	„	365·45
10. Wydatki nadzwyczajne, oraz zakupno inwentarza	„	251·—
11. 15% na rachunek należności dla Oddziałów	„	993·58
12. Saldo na rok 1932/33	„	12.314·45
Razem	zł.	39.256·72

We Lwowie, dnia 25 maja 1932.

Członkowie Komisji Rewizyjnej:

Oktaw Borkowski m. p.

Tadeusz Urbański m. p.

Józef Białynia Chołodecki m. p.

Skarbnik P. T. H.

B. Fundusz reedycji Bibliografji Historji Polskiej prof. L. Finkla.

(Ogólne zestawienie kasowe od 16 czerwca 1928 do 15 maja 1932).

Dochody:

1. Polskie Towarzystwo Historyczne na fundusz reedycji Bibliografji Historji Polskiej prof. Finkla w r. 1928	zł.	3.000·—
2. Fundusz Kultury Narodowej zasiłek na reedycję w dwóch ratach (I. 22. X. 1928 Nr. 11288/28) i II. z 6. IV. 1929 Nr. 5350/29)	„	15.000·—
3. Fundusz Kultury Narodowej dalszy zasiłek w kwocie (23/2 1932 Nr. 35—11/1)	„	4.000·—
3. Subskrypcja na T. I. i zakupno poszczególnych zeszytów do 15/5 1932	„	10.469·29
Razem	zł.	32.469·29

Wydatki:

1. Zakupno na własność Bibliografji prof. Finkla z prawami autorskimi oraz 1 egz. Bibliografji	zł.	6.500·—
2. Zaliczka na honorarjum za przygotowanie nowego wydania Bibliografji T. I. za czas od 1. VIII. 1928 do 31. VII. 1931	„	7.700·—
3. Honorarjum za przepisywanie kartek i za rewizję autorską arkuszy druku	„	2.803·35
Do przeniesienia	zł.	17.003·35

Z przeniesienia	zł.	17.003 ³⁵
4. Drukarnia za druk z. 1 i 2, za drobne druki i zaliczka na z. 3	„	17.000 [—]
5. Administracja i ekspedycja z. 1 i 2 Bibliogr.	„	318 ⁶⁰
6. Opłata pocztowa	„	475 ⁴⁰
Razem	zł.	34.797 ³⁵

Niedobór wynosi 2.328⁰⁶ zł., które pokryto pożyczką z funduszków Zarządu Głównego.

We Lwowie, dnia 25 maja 1932.

Członkowie Komisji Rewizyjnej:

Oktaw Borkowski m. p.

Tadeusz Urbański m. p.

Józef Białynia Chołodecki m. p.

Skarbnik P. T. H.

Uwaga. W roku administracyjnym były następujące dochody: Zasiłek Funduszu Kultury narodowej 4.000 zł., a z subskrypcji i zakupna otrzymano 3.390²⁹ zł. — razem 7.390²⁹ zł. Z tego wypłacono w tym czasie samej drukarni 7.000 zł., a resztą pokryto wysyłkę 2 zeszytu.

Zamknięcie rachunków

V. Powszechnego Zjazdu Historyków polskich w Warszawie 1930
z dniem 15 maja 1932 r.

Dochody:

1. Wkłady członków	zł.	17.155 [—]
2. Dopłaty za II Tom Pamiętnika „	zł.	19.675 [—]
3. Subwencja Minist. W. R. i O. P.	„	15.000 [—]
Razem	zł.	34.675 [—]

Wydatki:

1. Druk I. T. Pamiętnika i honorar.	15.405 ²⁰	
2. „ II. „ „ „ „	7.598 ¹¹	zł. 23.003 ³¹
3. Posiedzenia Stałej Delegacji Zjazdów	„	4.523 [—]
4. Organizacja Zjazdu i Wydatki w Warszawie	„	3.666 ⁹⁰
5. Sekretariat, administracja i ekspedycja	„	2.026 ⁰⁵
6. Opłata pocztowa	„	2.384 ⁸³
Razem	zł.	35.604 ⁰⁹

Niedobór 929⁰⁹ zł., pokryto z funduszków Zarządu Głównego.

We Lwowie, dnia 25 maja 1932.

Członkowie Komisji Rewizyjnej:

Oktaw Borkowski m. p.

Tadeusz Urbański m. p.

Józef Białynia Chołodecki m. p.

Skarbnik P. T. H.

II.

Zestawienia kasowe Oddziałów Polskiego Towarzystwa
Historycznego.

I. Oddział P. T. H. w Katowicach.

Dochody:

1. Saldo z roku ubiegłego	zł.	287·60
2. Wkładki członków	„	80—
Razem	zł.	367·60

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu we Lwowie	zł.	69·50
2. Odczyty i wydatki administracyjne	„	19·25
4. Saldo na rok 1932/33	„	278·85
Razem	zł.	367·60

Katowice, dnia 7 maja 1932.

Michał Lityński m. p.
w zast. skarbnika.

II. Oddział P. T. H. w Krakowie.

Dochody:

1. Saldo z roku 1930/1	zł.	1.547·38
2. Wkładki członków	„	1.543—
3. Sprzedaż wydawnictw	„	897·15
4. Odsetki od lokacji kapitału	„	13·25
5. Drobne	„	3·20
Razem	zł.	4.003·98

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu we Lwowie	zł.	1.294·55
2. Druk prac Oddziału Krakowskiego	„	1.500—
3. Subskrypcja na Księgę ku czci prof. Fr. Bujaka	„	200—
4. Koszty delegacji na Walny Zjazd do Lwowa	„	220—
5. Korespondencja i administracja	„	144·70
6. Saldo na rok 1932/3	„	644·73
Razem	zł.	4.003·98

Kraków, dnia 12 maja 1932.

Za Komisję rewizyjną:

Dr. Józef Burmistrz m. p.
Dr. Józef Muczkowski m. p.

Dr. Karol Piotrowicz m. p.
Skarbnik Oddziału P. T. H.

III. Oddział P. T. H. w Lublinie:

Dochody:

1. Saldo z roku ubiegłego	zł.	20·90
2. Wkładki członków	„	710·—
Razem	zł.	730·90

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu	zł.	603·50
2. Za zbieranie wkładek i doręczanie Kwartalnika	„	55·60
3. Wydatki Sekretarjatu	„	15·20
4. Saldo na rok 1932/3	„	56·60
Razem	zł.	730·90

Lublin dnia 9 maja 1932.

Członek Komisji Rewizyjnej:

Mieczysław Popławski m. p.*Dr. Bolesław Grużewski* m. p.

Skarbnik Oddziału P. T. H.

IV. Oddział P. T. H. we Lwowie.

Dochody:

1. Wkładki członków	zł.	3.254·20
2. Subwencja m. Lwowa	„	3.000·—
3. Dar Stanisława Badeniego	„	500·—
Razem	zł.	6.754·20

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu z wkładek po odliczeniu 15% dla Oddziału	zł.	2.766·07
2. Przekazano Zarządowi Głównemu z subwencji Magistratu po odliczeniu 15% dla Oddziału	„	2.550·—
3. Woźny za zbieranie wkładek	„	131·—
4. Organizacja odczytów	„	90·30
5. Saldo na rok następny 1932/33	„	1.216·83
Razem	zł.	6.754·20

We Lwowie, dnia 12 maja 1932.

Członkowie Komisji Rewizyjnej:

Oktaw Borkowski m. p.*Tadeusz Urbański* m. p.*Józef Białynia Chołodecki* m. p.

Skarbnik Oddziału P. T. H.

V. Oddział P. T. H. w Łodzi.

Dochody:

1. Saldo z roku 1930/31	zł.	596·27
2. Wkładki członków	"	1.625·—
3. Sprzedaż wydawnictw	"	1.471·40
4. Odczyt	"	85·—
5. Subsydja	"	6.870·—
6. Pożyczka	"	1.500·—
7. Procenty	"	41·11
8. Wpłaty na rzecz Komisji Językowej	"	540·—
Razem	zł.	12.728·78

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu we Lwowie	zł.	1.639·55
2. Reszta należności za druk wydawnictw	"	1.000·—
3. Reprezentacja	"	101·45
4. Organizacja posiedzeń naukowych, odczytów i honorarja prelegentów	"	836·68
5. Dla Komisji Językowej	"	1.040·—
6. Administracja, Sekretariat i Ekspedycja	"	473·94
7. Spłata pożyczek	"	6.142·—
8. Różne	"	13·70
8. Saldo na rok 1932/33	"	1.481·46
Razem	zł.	12.728·78

Łódź, dnia 25 kwietnia 1932.

Zygmunt Lorentz m. p.
Prezes Oddziału P. T. H.

Cecylja Świderkówna m. p.
Skarbnik Oddziału P. T. H.

VI. Oddział P. T. H. w Poznaniu.

Dochody:

1. Saldo z roku 1930/1	zł.	132·49
2. Wkładki członków	"	931·—
3. Pożyczka z Zarządu Głównego	"	160·—
Razem	zł.	1.223·49

Wydatki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu we Lwowie	zł.	825·—
2. Wydatki administracyjne	"	116·90
3. Za zbieranie wkładek kolporterowi	"	100·92
4. Wyjazd delegata na Walny Zjazd do Lwowa	"	110·—
4. Saldo na rok 1932/33	"	70·67
Razem	zł.	1.223·49

Poznań, dnia 30 kwietnia 1932.

Dr. Kazimierz Tymieniecki m. p.
Prezes Oddziału P. T. H.

Janusz Staszewski m. p.
Skarbnik Oddziału P. T. H.

VII. Sprawozdanie kasowe
Towarzystwa Miłośników Historji w Warszawie
(działa jako Oddział P. T. H.).

Dochody:

1. Saldo za rok ubiegły	zł.	855·66
2. Wkładki	zł. 4.356·—	
Należne Zarząd. Główn. P. T. H. „	2.800·—	1.556·—
3. Dochody z kamienicy	„	20.387·—
4. Dary na rzecz Towarzystwa	„	745·—
5. Sprzedaż wydawnictw	„	410·77
6. Procent z P. K. O.	„	18·04
7. Niepłacona rata do Tow. Kred. m. Warszawy	„	1.063·40
8. Niepłacone Tow. Hist. we Lwowie	„	1.700·—
Razem	zł.	26.735·87

Wydatki:

1. Druk Przeglądu Historycznego	zł.	6.656·07
2. Administracja i koszty kancelaryjne	„	5.448·94
3. Zakupno inwentarza	„	432·—
4. Zwrot pożyczki	„	300·—
5. Wypłata do funduszu Meyeta	„	3.300·—
6. Utrzymanie kamienicy	„	8.336·48
7. Tow. Badań Zagadnień Międzynarodowych	„	2.236·—
7. Saldo na rok 1932/3	„	26·38
Razem	zł.	26.735·87

Warszawa w kwietniu 1932.

Członkowie Komisji Rewizyjnej:

Aleksander Powierza m. p.
Kazimierz Stefański m. p.

Leon Zygmunt Usarek m. p.
Skarbnik T. M. H.

U w a g a: Szczegółowe sprawozdanie kasowe umieszcza T. M. H. w Przeglądzie Historycznym.

VIII. Oddział P. T. H. w Wilnie.

Dochody:

1. Saldo z roku 1930/31	zł.	136·71
2. Wkładki członków	„	293·—
Razem	zł.	429·71

Wydutki:

1. Przekazano Zarządowi Głównemu we Lwowie	zł.	248'95
2. Wydatki administracyjne	"	34'55
3. Saldo na rok 1932, 33	"	146'21
Razem	zł.	429'71

Wilno, dnia 27 kwietnia 1932.

Stefan Rosiak m. p.
Skarbnik Oddziału P. T. H.

**Spis członków Polskiego Towarzystwa Historycznego
z końcem roku 1931 oraz zapisanych na rok 1932.**

a) Członkowie honorowi:

1. Abraham Władysław, Lwów,	wybr. czł. hon.	14/6	1924.
2. Askenazy Szymon, Warszawa,	" " "	14/6	1924.
3. Balzer Oswald, Lwów,	" " "	14,6	1924.
4. Bobrzyński Michał, Garby pod Poznaniem,	" " "	14/6	1924.
5. Brückner Aleksander, Berlin,	" " "	14/6	1924.
6. Dembiński Bronisław, Poznań,	" " "	14/6	1924.
7. Papée Fryderyk, Kraków,	" " "	14/6	1924.
8. Parczewski Alfons, Wilno,	" " "	14/6	1924.
9. Tomkiewicz Stanisław, Kraków,	" " "	14/6	1924.
10. Bruchnalski Wilhelm, Lwów,	" " "	20/2	1925.
11. Ptaszycki Stanisław, Warszawa,	" " "	20/2	1925.
12. Bourgeois Emil, Paryż,	" " "	9/4	1927.
13. Limanowski Bolesław, Warszawa,	" " "	9/4	1927.
14. Marszałek Piłsudski Józef, Warszawa,	" " "	26/5	1928.
15. Ks. Fijałek Jan, Kraków,	" " "	22/6	1930.
16. Bidlo Jarosław, Praga,	" " "	28/11	1930.
17. Domanowszky Aleksander, Budapeszt,	" " "	28/11	1930.
18. Jorga Mikołaj, Bukareszt,	" " "	28/11	1930.
19. Kalmari-Danielson Jan Ryszard, Helsinki,	" " "	28,11	1930.
20. Koht Halvdan, Oslo,	" " "	28/11	1930.
21. Lukinich Emeryk, Budapeszt,	" " "	28/11	1930.
22. Novotny Waclaw, Praga,	" " "	28/11	1930.

b) Członkowie zwyczajni:

(Spis ułożony według alfabetycznego porządku miejsca zamieszkania).

1. Aleksandrów pod Łodzią: Ks. Wojnarowski Stefan.
2. Będzin: Biblioteka Gimnazjum Męskiego Zgromadzenia Kupców.
3. Biała: Seminarjum Państwowe Nauczycielskie

Męskie. 4. Biała Podlaska: Lisiecki Leopold. 5. Białystok: Biblioteka Publiczna Miejska, Gimnazjum Państwowe im. Anny z Sapiehów Jabłonowskiej. 6. Bielsk: Gabzdyl Wiktor, Kłęczar Franciszek. 7. Bielsko: Parak Jan. 8. Bielsk Podlaski: Gimnazjum Koedukacyjne im. T. Kościuszki. 9. Bieruń Stary: Ks. Wilk Karol. 10. Bochnia: Dyrekcja Gimnazjum Państwowego. 11. Borysław: Dudek Jan. 12. Brodnica: Gimnazjum Klasyczne. 13. Brody: Klar Abraham. 14. Brwinów pod Warszawą: Benoit Wanda. 15. Brześć Litewski: Kudelka Bolesław, Kolendo Marja. 16. Brzeżany: Gimnazjum Państwowe. 17. Bydgoszcz: Biblioteka Miejska, Monowidowa Otolja. 18. Chełmno: Ćwikowski Witold, Frankiewicz Czesław. 19. Chełmża: Gimnazjum Państwowe. 20. Chodzież: Gimnazjum im. św. Barbary. 21. Chojnice: Gimnazjum Państwowe. 22. Chorzelów: Tarnowska Zofja. 23. Chorzów: Ks. Szwanoch Stefan. 24. Chropaczów: Grzesik Franciszek. 25. Chrzanów: Gliksman Feliks Leon, Gimnazjum Państwowe im. Stan. Staszica. 26. Chyrów: Konwent OO. Jezuitów. 27. Cieszyn: Gimnazjum Państwowe im. Osuchowskiego, Król Józef, Płoszajówna Marja, Popiołek Franciszek, Seminarjum Państwowe Żeńskie. 28. Częstochowa: Biblioteka Nauczycielska Szkoły Powszechnej Nr. 14, Mandelbaumówna Bronisława, Nowak Stanisław. 29. Czortków: Kassian Józef, Państwowe Gimnazjum im. Słowackiego, Potapiński Adam. 30. Dąbrowa Górnicza: Ripkova Łucja, Seminarjum Nauczycielskie Męskie. 31. Dąbrówka: Górski Piotr. 32. Dalki: Uniwersytet Ludowy. 33. Dębica: Buszko Alojzy. 34. Droginja: Biblioteka Rejonowa Nauczycieli Szkół Powszechnych. 35. Drohiczyn: Bazanowski Wiktor. 36. Drohobycz: Ks. Kotula Kazimierz. 37. Druja: Gimnazjum Polskie im. St. Batorego. 38. Dzisna: Dietrich Arek. 39. Gdańsk: Dragan Marcin, Tarnawska Marja. 40. Gniezno: Ks. Formanowicz Leon, Państwowe Gimnazjum im. B. Chrobrego. 41. Grodno: Biblioteka Miejska, Muzeum Państwowe. 42. Grojec: Ks. Jaworski Jan, Samopomoc Uczniów Gimnazjum Koedukacyjnego. 43. Grudziądz: Biblioteka Czytelni Nauczycieli Szkół Powszechnych, Państwowe Gimnazjum Klasyczne, Sefrowiczowa Wanda. 44. Huwniki: Przysiecki Ludwik. 45. Hrubieszów: Marek Stanisław. 46. Inowrocław: Państwowe Gimnazjum im. J. Kasprowicza. 47. Janów Podlaski: Biblioteka Seminarjum Duchownego, Ks. Prałat Grabowski Jan. 48. Jarosław: Biały Józef, Gimnazjum Państwowe II im. Augusta Witkowskiego. 49. Jasło: Ks. Pasek Jan. 50. Jaworów: Chrzęszcz Edmund, Gimnazjum Państwowe. 51. Józwin: Fajfer Marjan. 52. Kamionka Strumiłowa: Oppenauer Marja. 53. Kalisz: Brokmanowa Melanja, Gimnazjum Państwowe im. Adama Asnyka, Michalski Mieczysław, Tarasinowa Katarzyna, Węgrzyn Wojciech. 54. Katowice: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Katowicach*: Boye Jadwiga, Dobaczewski

Józef, Dobrowolski Tadeusz, Grażyński Michał, Igielski Władysław, Kierecki Marjan, Ligoń Stanisław, Lityński Michał, Ogrodziński Wincenty, Pampuch Piotr, Prus Karol, Ręgorowicz Ludwik, Ks. Szramek Emil, Ks. Wojtas Maksymilian. Oddział P. T. H. w Katowicach liczy razem z zamiejscowymi 55 członków. 55. Kępno: Słowik Piotr. 56. Kielce: Gimnazjum męskie im. St. Kostki, Seminarjum Nauczycielskie Męskie, Ks. Zdanowski J. 57. Kobryń: Gimnazjum Państwowe Polskie. 58. Kołomyja: Gimnazjum Państwowe im. Króla K. Jagiellończyka, Państwowe Gimnazjum z j. r. 59. Kórnik: Biblioteka Kórnicka. 60. Kościerzyna: Seminarjum Nauczycielskie Męskie. 61. Kowel: Rappaport Herman. 62. Krotoszyn: Dubas Mieczysław, Reising Wojciech. 63. Krosno: Ladenberger Tadeusz, Włoczkowski Marjan. 64. Kraków: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Krakowie*: Anczyc Waclaw, Archiwum Ziemskie, Bąkowski Klemens, Barycz Henryk, Ks. Bednarski Stanisław, Birkenmajer Aleksander, Bobkowska Wanda, Bogatyński Władysław, Buczek Karol, Burmistrz Józef, Chmiel Adam, Centralna Biblioteka Nauczycielska O. S. K., Cichocki Marjan, Dąbrowański Jan, Dobrowolska Wanda, Dobrowolski Kazimierz, Długopolski Edmund, Dubiecki Tadeusz, Duda Franciszek, Estreicher Stanisław, Feldman Józef, Friedberg Jan, Friedberg Marjan, Fuchs Franciszek, Ks. Glemma Tadeusz, Grodecki Roman, Hammer Klemens, Haydukiewicz Józef, Heitzman Marjan, Hrabyk Piotr, Jachimecki Zdzisław, Janik Michał, Klein Franciszek, Kłodziński Abdon, Kłodziński Adam, Kolo Historyków U. U. J., Kolo Historyków Państwowego Pedagogium, Komornicki Stefan, Konczyńska Wanda, Konopczyński Władysław, Kopera Feliks, Kot Stanisław, Koziolkowski Marjan, Kozłowska-Budkowa Zofja, Kukiel Marjan, Kuntze Edward, Kutrzeba Stanisław, Kupczyński Tadeusz, Lehr-Spławiński Tadeusz, Lepszy Kazimierz, Lepszy Leonard, Matuszek Adam, Mikucki Silvio, Muczkowski Józef, Münch Henryk, Muzeum Czartoryskich, Niwiński Mieczysław, Nowicki Eustachy, Pelczar Marjan, Piekarski Kazimierz, Piotrowicz Karol, Piotrowicz Ludwik, Piwarski Kazimierz, Piwko Stanisław, Pociecha Władysław, Pollówna Kazimiera, Seminarjum i gabinet nauk pomocniczych historii U. J., Seminarjum Historji Kościoła w Polsce, Seminarjum Historji Kultury U. J., Seminarjum Historyczne U. J., Seminarjum Historyczno-Prawne, Semkowicz Władysław, Skibiński Mieczysław Skorzepianka Melanja, Sobieski Waclaw, Stanisław Tadeusz, Strzelecki Adam, Szaszkievicz Józef, Szczudło Jan, Szumański Adam, Szumowski Władysław, Taubenschlag Rafał, Towarzystwo Biblioteki Słuchaczów Prawa U. J., Vetulani Adam, Żdzitowiecka-Jasieńska Halina, Ziemski Adam, Żyła Władysław. Oddział P. T. H. w Krakowie liczy razem z zamiejscowymi 88 członków. 65. Królewska Huta: Borth Władysław, Czarnecki Augustyn, Filipowski Józef, Jucha Józef,

Juchnowicz Irena, Lenczowski Franciszek. 66. Krzemieniec: Paprocka-Pawłowska Marja, Biblioteka Liceum Krzemienieckiego. 67. Leśna Podlaska: Państwowe Seminarjum Nauczycielskie Męskie im. Mieczysława Brzezińskiego. 68. Lubaczów: Freundlich Aleksander. 69. Lubawa: Państwowe Seminarjum Nauczycielskie. 70. Lubiakówko: Chrzanowski Zygmunt. 71. Lublin: a) *Członkowie Oddziału P. T. H. w Lublinie*: S. Albrechtówna Marja Irena, Ambroziewiczowa Stanisława, Białkowski Leon, Ks. Bielowski Józef, Borkowski Juljan, Borysławski Felicjan, Cybulska Aurelja, Czarnecki Władysław, Dobrzański Jan, Duczyński Stanisław, Fritźówna Jadwiga, Gawarecka Kazimiera, Gimnazjum Państwowe im. B. Prusa w Siedlcach, Gimnazjum Państwowe im. St. Staszica, Gimnazjum Pryw. „Szkoła Lubelska“, Godziszewski Władysław, Górski Ludwik, Gruzewski Bolesław, Horyszewski Stanisław, Ks. Jaworski Jan, Ks. Kałwa Piotr, Kamiński Jan, Kamykowski Ludwik, Kiese-etterówna Janina, Kobusiewiczówna Jadwiga, Kossowski Aleksander, Ks. Krassowski Aleksander, Mazurkiewicz Józef, Moniewski Tadeusz, Narzumska Zofja, Nester Piotr, Oleszek Kazimierz, Paśławska Julja, Pieczkowski Stanisław, Popławski Mieczysław, Riabinin Jan, Ks. Skibniewski Marjusz, Skupiówna Janina, Ks. Stopniak Piotr, Szwarczyk Bronisław, Tosio Otyljon, Treutzowa Władysława, Wiesławski Jan, Wojciechowski Stefan, Wyszynska Irena. Oddział P. T. H. w Lublinie liczy razem z zamiejscowymi 45 członków. b) *Bezpośrednio należą do P. T. H. we Lwowie*: Koło Historyków U. U. L., Wyższe Gimnazjum Biskupie Męskie. 72. Lwów: *Członkowie Oddziału P. T. H.*: Adamus Jan, Akademickie Kółko Historji Politycznej Studentów U. J. K., Aleksandrowiczówna Aniela, Andrusiak Mikołaj, Antonów Michał, Ks. Badeni Henryk, Badeni Stanisław, Balicki Stefan, Barwiński Eugenjusz, Bernacki Ludwik, Biblioteka Fundacji Baworowskich, Biblioteka D. O. K. VI., Biblioteka Poturzycka, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biesiadecki Franciszek, S. Bisztyga Helena, Blaha Alfred, Borkowski Oktaw, Borysiewicz Jan, Bostel Ferdynand, Brzeski Józef, Brzozowski Jan, Brzozowski Władysław, Bujak Franciszek, Chabło Wiktor, Chajes Wiktor, Charewiczowa Łucja, Chołodecki - Białynia Józef, Chołodecki Witold, Chyliński Konstanty, Czołowski Aleksander, Dąbkowski Przemysław, Daźwański Stefan, Delawski Marjan, Dobrzańska Marja, Ks. Długosz Teofil, Drojanowski Waclaw, Fischer Adam, Fuliński Benedykt, Ganszyniec Ryszard, Gerlach Jan, Gębarowicz Mieczysław, Gilewicz Aleksander, Gimnazjum Państwowe II im. K. Szajnochy, Gimnazjum Państwowe III im. St. Batorego, Górka Olgierd, Grodki Janina, Gubrynowicz Bronisław, Hahn Wiktor, Hartleb Kazimierz, Hejnosz Wojciech, Heschel Henryk, Heschel Maurycy, Hoszowski Stanisław, Ingot Stefan, Irzyk Franciszek, Jarosiewicz Marja, Jędrzejowska Anna, Jorkaschowa Aleksan-

dra, Kmicikiewicz Włodzimierz, Koestlich Roman, Kolbuszowski Michał, Koło Odczytowe im. Piotra Skargi, Koranyi Karol, Korzeniowski Kazimierz, Kotwicz Władysław, Kozicki Władysław, Kozłowski Leon, Knot Antoni, Krasicka Julja, Krystanowski Józef, Krzemicka Zofja, Książnica-Atlas T. N. S. W., Kucharski Eugenjusz, Kupczyński Stanisław, Laskownicki Bronisław, Lasocki Zygmunt, Lewicki Kazimierz, Litwinowicz Józef, Löewenstein Stan., Lutman Tad., Łempicki Stan., Maleczyńska Ewa, Maleczyński Karol, Mańkowski Tad., Mejbaum Waclaw, Meryzeczka Róża, Modelski Teofil, Nacher Teodor, Nanke Czesław, Nawratil Arnulf, Nowak-Przygodzki Antoni, Olexiński Stanisław, Ostrowski Erazm, Owadjuk Franciszek, Pammer Gustaw, Pazdro Zbigniew, Pazyra Stanisław, Petryński Ludwik, Piniński Leon, Płatowski Kazimierz, Podlacha Władysław, Polaczkówna Helena, Popowicz Bolesław, Porębska Irena, Poźniak Alfred, Próchnicki Zdzisław, Rolny Wilhelm, Roźniecki Józef Bolesław, Samborska Jadwiga, Schirmer Edward, Seminarjum Historji Gospodarczej, Seminarjum Historji Kultury i Oświaty, Seminarjum Historji Nowożytniej, Seminarjum Historji Polski, Seminarjum Historji Prawa Polskiego, Seminarjum Historji Średniowiecznej, Semkowicz Aleksander, Skałkowska Czesława, Skoczek Józef, Skrzypek Józef, Skulski Ryszard, Śliwiński Hipolit, Solski Tadeusz, Stachoń Bolesław, Stefankiewicz Wojciech, Stesłowicz Władysław, Stroński Zdzisław, Studziński Cyryl, Sulimirski Wit, Sulimirski Wit Tadeusz, Süsser Henryk, Szelałowski Adam, Ks. Szmyd Gerard, Ks. Szydelski Stefan, Świdorski Stefan, Tęszycki Witołd, Tow. Badania Historji Lwowa i woj. południowo-wschodnich, Tow. Żydowskich Studentów Filozofji, Trawiński Karol, Turka Jadwiga, Twardowski Kazimierz, Tyrowicz Marjan, Tyszkowski Kazimierz, Uhma Stefan, Ks. Umiński Józef, Urban Piotr, Urbański Tadeusz, Uwiera Antoni, Wagner Artur, Walawender Antoni, Wańczura Alojzy, Wąsacz Michał, Wąsowicz-Dunin Jerzy, Wasser Ozjasz, Werchacki Ryszard, Wereszczyński Antoni, Wereszycki Henryk, Wiszówna Jadwiga, Witwicki Tadeusz, Włodarski Bronisław, Zajczkowski Stanisław, Ks. Zajchowski Józef, Zakrzewski Kazimierz, Zakrzewski Stanisław, Zborucki Zygmunt, Żebrowska Zofja. Oddział P. T. H. we Lwowie liczy 167 członków. 73. Łańcut: Gimnazjum Państwowe. 74. Łomża: Filipczuk Franciszek, Witczakowa Zofja. 75. Łuck: Główna Biblioteka Pedagogiczna. 76. Łódź: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Łodzi*: Adamowicz Józef, Archiwum Akt Dawnych m. Łodzi, Augustyniak Jan, Bajer Karol, Berkowicz Henryk, Biblioteka Pedagogiczna Państwowa, Biblioteka Wojskowa D. O. K. IV., Blauszold Ignacy, Budzanowski Stanisław, Bukowska Alicja, Cywuszowa Antonina, Czeraszkiwiczówna Janina, Danielewiczówna Marja, Dobrzyńska Helena, Ejsenberg Chaim, Englówna Łucja, Erdmanowa Zofja, Ferens Adam, Fichna Bolesław, Friedman Filip, Gadomski Jerzy, Gimnazjum Z. Pędkowskiej i W. Maciń-

skie, Gimnazjum im. Piłsudskiego (Koło Naukowe Uczniów), Gimnazjum Zgromadzenia Kupców, Grzędzielski Eugenjusz, Hajkowski Zygmunt, Heinówna Wanda, Hertz Mieczysław, Holgreber Jan, Jackowski Aleksander, Jurczyński Juljusz, Kaczyńska Zofja, Kappes Aleksander, Ks. Kotula Karol, Kowalewska Magdalena, Kożuchowska Zofja, Krasicka Jadwiga, Krzywówna Aurelja, Kunertówna Janina, Laudau Tadeusz, Lechicka Jadwiga, Lorentz Zygmunt, Ławnicka Justyna, Majczakówna Marja, Marczyńska Kazimiera, Missalowa Gryzelda, Nowakowska Janina, Nowicka Bronisława, Olejnik Bazyl, Olszyna-Wilczyński Józef, Ostrowska Zofja, Oziębły Franciszek, Potzówna Wanda, Piaskowski Walenty, Rau Zygmunt, Rossman Kazimierz, Rothowa Aniela, Rieger Saul, Rzewski Aleksy, Sauter Jan, Seminarjum Nauczycielskie Żeńskie im. Szcówny, Ks. Sienicki Bronisław, Ks. Sitek Waclaw, Strzępa Władysław, Szczygielski Waclaw, Szretter Jerzy, Świderkówna Cecylja, Świdwiński Adolf, Trzepakowska-Dziubani Irena, Wajcmanowa Teofila, Wardęcka-Gogolewska Gabrjela, Waszkiewicz Ludwik, Więckowski Stanisław, Wilczyńska Zofja, Ks. Wilk Stanisław, Wodziński Alfons, Wolna Wszchnica Polska, Ks. Wojciechowski Mieczysław, Zaborowska Helena, Zieleniewska Marja. Oddział P. T. H. w Łodzi liczy razem z zamiejscowymi 103 członków. 77. Mielnik: Ks. Karpan-Kozłowski Jarosław. 78. Mikołów: Kobyłański Teofil, Miejskie Gimnazjum Żeńskie, Wojna Paweł. 79. Miłobądz: Ks. Czaplewski Paweł. 80. Mogiła: Konwent OO. Cystersów, 81. Mysłowice: Czyżyk Kazimierz, Gimnazjum Państwowe, Skałka Tadeusz, Warcholik Stanisław. 82. Myślenice: Gimnazjum Państwowe im. T. Kościuszki. 83. Nabruż: Jacniacka Joanna. 84. Nadwórna: Zubrzycki Piotr. 85. Nakło: Dyrekcja Gimnazjum Państwowego. 86. Niemen: Szumejko Julja. 87. Nieśwież: Zolich Franciszek. 88. Nowa Wieś: Wilczyński Józef. 89. Nowogródek: Majchrzycki Antoni. 90. Nowy Bytom: Lipińska K. 91. Nowy Sącz: Hein Juljan, Żytyński Saturnin. 92. Nowy Tomyśl: Borkiewicz Ignacy. 93. Nowy Targ: Ks. Kania Bolesław. 94. Obłęgorek: Sienkiewicz Henryk Józef. 95. Orłowa: Drózd Alojzy, Motyka Stanisław. 96. Ostróg: Rajca Adam Mieczysław, Gawęcka Anna. 97. Ostrów: Szwejcer Janusz. 98. Ostrowiec: Gimnazjum Państwowe im. J. Chreptowicza, Łazarzyk Antoni. 99. Pabjanice: Hausówna Alicja, Praisowa Irena, Salska Helena, Stawnicka Jadwiga, Zawadzka Renata. 100. Parczew: Ks. Wilde Roman. 101. Pelplin: Ks. Henryk Cichowski. 102. Pełkinia: Czartoryski Witold. 103. Pińsk: Gimnazjum OO. Jezuitów, Ks. Kantak Kamil, Terlecki Władysław. 104. Piotrków Trybunalski: Witanowski Michał. 105. Płock: Kazimierski Bolesław, Towarzystwo Naukowe. 106. Płońsk: Cichecki Franciszek. 107. Pomorzany: Sidorowicz Ferdynand. 108. Potok Złoty: Szawłowski Stanisław. 109. Poznań: *Członkowie Oddziału*

P. T. H. w Poznaniu: Biblioteka Gimnazjum im. Marcinkowskiego, Biblioteka Gimnazjum im. Paderewskiego, Biblioteka Wojskowa D.O.K.VII, Chodynicki Kazimierz, Cichowicz Ludwik, Ks. Czapski Stanisław, Ks. Czwojdzński Leon, Dedio Stanisław, Ks. Dettloff Szczęśny, Englichowa Melanja, Geissler Józef, Górski Karol, Grot Zdzisław, Grzybówna Janina, Gumowski Marjan, Jedlicki Marjan, Juszcak Kazimierz, Kaczmarczyk Kazimierz, Ks. Kaczorowski Stefan, Kaletka Adam, Karpińska Aleksandra, Knapowska Wisława, Kniat Marjan, Koczy Leon, Koło Historyków S. U. P., Konieczny Franciszek, Kossecki Antoni, Krotowski Kazimierz, Krzyżanowski Karol, Lewandowska Janina, Ks. Majkowski Edmund, Marcinkowski Stanisław, Mastyńska Marja, Ks. Nowacki Józef, Nycz Stanisław, Opatrny Jarosław, Paczkowski Józef, Pohorecki Feliks, Rutkowski Jan, Seminarjum Historyczne U. P., Silnicki Tadeusz, Skalkowski Adam, Skarbiński Władysław, Sławski Jan, Sławski Stanisław, Staszewski Janusz, Śliwińska Zofja, Truchim Stefan, Tymieniecki Kazimierz, Ułaszyn Henryk, Widajewicz Józef, Willaume Juljusz, Wojciechowski Zygmunt, Wojtkowski Andrzej, Zaleski Zygmunt, Ziółkowski Tadeusz, Żukowski Piotr. Oddział P. T. H. w Poznaniu liczy 58 członków. 110. *Przemysł: Członkowie Oddziału P. T. H. w Przemysłu*: Arłamowski Kazimierz, Biblioteka Seminarjum Duchownego obrz. łać., Ks. Biernat Stanisław, Fischerówna Anna, Garlicki Apolinary, Gimnazjum Państwowe I im. Juljusza Słowackiego, Gimnazjum Państwowe II im. Prof. K. Mo-rawskiego, Gimnazjum Pryw. Żeńskie PP. Benedyktynek, Haniszewski Józef, Kramarz Walerjan, Kupka Józef, Ks. Kwolek Jan, Ks. Lasek Jan, Lic Kazimierz, Ks. Momidłowski Stefan, Osiński Tadeusz, Pęczek Jan, Peiperowa Stefanja, Persowski Franciszek, Skórska Olga, Smółka Jan, Tymińska Zofja, Ks. Wąsik Tomasz. Oddział P. T. H. w Przemysłu liczy 23 członków. 111. *Pszczyna*: Dobrowolski Henryk, Frisch Ludwik. 112. *Puławy*: Rada Pedagogiczna. 113. *Radom*: Gimnazjum Państwowe im. J. Kochanowskiego, 114. *Radomsko*: Polisiuk Jakób. 115. *Radzyń*: Ks. Prałat Osiński Tadeusz. 116. *Rawicz*: Biblioteka Korpusu Kadetów Nr. 2., Gimnazjum Państwowe, Kodryl Stanisław. 117. *Różdzień*: Gołba Kazimierz. 118. *Równe*: Centralna Biblioteka Pedagogiczna, Hoffman Jakób, Zarząd Okręgowy Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. 119. *Ruda Pabjanicka*: Jeżewski Mieczysław. 120. *Rybnik*: Batorski Marjan, Chmielewski Tadeusz, Gimnazjum SS. Urszulanek. 121. *Rydzyna*: Maresz Tadeusz. 122. *Rzeszów*: Gottfried Kazimierz. 123. *Sambor*: Gimnazjum Państwowe I im. Adama Mickiewicza, Gimnazjum II im. Mikołaja Kopernika, Glottowa Bronisława, Czytelnia pryw. gimn. żeńsk. im. Konopnickiej. 124. *Sanok*: Rejnin Antoni, Siekierzyński Teodat. 125. *Sandomierz*: Państwowe Seminarjum Nauczycielskie. 126. *Siedlce*: Ks.

Branik Wiktor, Kanclerzewski Roman, Ks. Piotrowski Koronat, Ks. Sokołowski Czesław, Biskup Sufragan Podlaski, Ks. Prałat Stafanowski Marjan, Ks. Szklarski Andrzej. 127. Siemianowice Śląskie: Dziunikowski Aureljusz, Kiedroń Józef, Olszewicz Waław. 128. Słomim: Rotensztrajchówna Stefania. 129. Skierniewice: Siemińska Rita. 130. Sokołów Podlaski: Ks. Dola Ryszard. 131. Stanisławów: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Stanisławowie*: Biblioteka m. Stanisławowa, Chowaniec Czesław, Chudio Maksymiljan, Freszel Leonja, Gimnazjum Państwowe I, Gimnazjum Państwowe II, Gimnazjum Państwowe III, Grabowski Józef, Hargesheimer Zofja, Kiperowa Zofja, Seminarjum Państwowe Męskie, Seminarjum Państwowe Żeńskie, Thal Kazimierz, Zieliński Józef. Oddział P. T. H. w Stanisławowie liczy 14 członków. 132. Starogard: Gimnazjum Państwowe. 133. Stary Sącz: Dyrekcja Państwowego Seminarjum Nauczycielskiego Męskiego im. J. Długosza. 134. Sucha: Seruga Józef, Zbiory Biblioteczno-Muzealne hr. Tarnowskich. 135. Świecie: Habel Lucjan. 136. Świętochłowice: Wallis Stanisław. 137. Szamotuły: Państwowe Gimnazjum Humanistyczne im. Piotra Skargi. 138. Szczecbrzeszyn: Cybulski Franciszek. 139. Szczekociny: Szaro Stanisław. 140. Tarnopol: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Tarnopolu*: Aleksiewicz Marjan, Bańkiewiczówna Bronisława, Bauer Jan, Czabanowski Józef, Dłużniewska Stanisława, Gehlerówna Rachela, Gomułkówna Helena, Gotfried Marek, Gotliebowa Kazimiera, Grgojewiczówna Zofja, Heilpern Adam, Kirchner Zdzisław, Kittner Izidor, Ks. Klementowski Leopold, Kucharski Władysław, Lenkiewicz Włodzimierz, Leśniakowski Włodzimierz, Lercher Ferdynand, Meersand Leon, Neschelówna Anna, Pelczarski Wojciech, Piekarski Waław, Ks. Ratuszny Antoni, Sadowska Stefanja, Schindler Wilhelm, Seminarjum Komitetu Obywatelskiego, Sobolakówna Helena, Somer Leon, Szolajski Stanisław, Turecka Zofja, Wagner Alfred, Wójcik Stanisław, Zgórski Stanisław. Oddział P. T. H. w Tarnopolu liczy 33 członków. 141. Tarnów: Biblioteka T. S. L., Czernecka Stanisława, Czapliński Władysław, Donnersberg Józef, Dziamanka Marja, Dyrekcja Gimnazjum im. Kazimierza Brodzińskiego, Dyrekcja II Gimnazjum Państwowego im. Tarnowskiego, Łojowska Janina, Penkala Franciszek. 142. Tarnowskie Góry: Kotajny Jan, Kruczała Franciszek, Ks. Sowicki Jan. 143. Tłumacz: Dyrekcja Gimnazjum Państwowego. 144. Tomaszów Lubelski: Kółko Miłośników Historji przy Gimnazjum Państwowem. 145. Tomaszów Mazowiecki: Narowski Stanisław, Rutkowski Jan. 146. Toruń: Archiwum Miejskie, Głuchowski Władysław, Jeskowa Stefanja, Lutman Roman, Sawczyński Adam, Towarzystwo Naukowe, Tync Stanisław. 147. Tubądzin: Walewski Kazimierz. 148. Tuchowicz: Ks. Czech Władysław. 149. Turek: Mazur Andrzej.

150. Tykocin: Wilk Jan. 151. Wąbrzeźno: Krzak Władysław, Państwowe Gimnazjum Humanistyczne. 152. Wadowice: Dihm Jan. 153. Warszawa: Towarzystwo Miłośników Historji w Warszawie (działa jako Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego). a) *Członkowie honorowi*: Adam i Ludwika z hr. Krasińskich Ks. Czartoryscy, † Aleksander Jabłonowski, † Korzon Tadeusz. b) *Członkowie protektorzy*: † Baranowski Ignacy, † Ks. Czetwertyński Witold, † Kiślański Władysław, Szczeniowski Ignacy, Temler Józef. c) *Członkowie zwyczajni*: Ambrosiewiczowa Stanisława, Anusz Antoni, Anterszlabówna Marja, Archiwum Dawnych Akt, Arnold Stanisław, Bachulski Alexy, Balicka Zofja, Bartel Oskar, Bartosikówna J., Bartoszewski Leon, Baruch Maksymiljan, Bąkowski Leon, Bąk vel Bąkowski Władysław, Białowiejska Wanda, Biblioteka Wolnej Wszechnicy Polskiej, Biblioteka Miejska, Biblioteka OO. Benedyktynów, Biłek Jan, Bobrownicki Teofil, Bochniak Józef, Bogatkiewicz Władysław, Borkiewicz Adam, Boss Eugenjusz, Bramsowa R., Brelewski Roman, Broniewicz Waclaw, Brumer Wiktor, Brzeczkowski Aleksander, Bursche Edmund, Burschówna Helena, Chełmińska Julja, Chołoniewski Mieczysław, Chomicki Jan, Chwalewik Edward, Chybalska Kamilla, Ciepichał Henryk, Ciepielowski Jerzy, Czarnowski Stefan, Czudowska Leokadja, Dąbrowski Jan, Dąbrowski Otton, Demby Stefan, Ks. Detkens Edward, Dębski Aleksander, Divek'y Adrian, Dobrowolska Zuza, Drożeńska Marja, Dunikowski Juljusz, Dutkiewicz Józef, Dyski Władysław, Dziadkiewicz Leon, Dziewulski Stefan, Dzwonkowski Włodzimierz, Enderówna Janina, Englert Adam, Farlikówna Józefa, Fedkowiczówna Anna, Felsówna Kazimiera, Frankowski Józef, Freytag Bogusław, Fukier Henryk, Gąsiorowska Natalja, Giedroyć Franciszek, Gembarzewski Bronisław, Giergielewicz Jan, Gimnazjum Jakóba Finkla, Gimnazjum im. Konopnickiej, Gimnazjum im. Kościuszki, Gimnazjum im. Lelewela, Gimnazjum im. Reja, Gimnazjum im. Sułkowskich, Gintel Jan, Glass Jakób, Glikówna Lucyna, Gliwiczowa Eugenja, Głodo Marja, Goljanowa Janina, Gomólińska Marja, Goryczko Marja, Grochowska Kazimiera, Groniowski Stanisław, Grotowski Marjan, Gugulski Edward, Gutry Czesław, Halecki Oskar, Handelsman Marceli, Harasymów Stanisław, Harbut Juljusz, Hauke-Nowak Aleksander, Henrichówna Marja, Herbst Stanisław, Hniłko Antoni, Hoffman Franciszek, Horodyski Bogdan, Iwaskiewicz Janusz, Jakubowski Jan, Jankiewicz Waclaw, Jasińska Helena, Jawdyński Stefan, Jezierska Helena, Jędraszko Czesław, Jędrzejewicz Janusz, Joczowa Serafina, Kaleński Gustaw, Kamieniecki Witold, Kamiński Wawrzyniec, Karłowska Zofja, Karwasińska Jadwiga, Kawecki Stanisław, Kawtaradze Jan, Kernbaum Józef, Kętrzyński Stanisław, Kirszbraun Arnold, Ks. Kłapkowski Władysław, Ks. Kneifel Edward, Kochanowska-Wojciechowska Jadwiga, Kochanowski Jan Karol, Kochanowski Wiktor, Koeli-

chenówna Stefanja, Kolečki Stanisław, Koło Hist. Stud. Uniw. Stef. Batorego, Koło Hist. S. U. W., Konarski Kazimierz, Koncivicius J. B, Koral Ignacy, Korbut Gabryel, Kormanowa Zania, Korzonowa Jadwiga, Kotarski Stefan, Krajewski Lucjan, Kraushar Tadeusz, Krausówna Zofja, Kreczmar Michał, Krongoldówna Tola, Królikowska Halina, Krzywicki Ludwik, Kucharszewski Jan, Kulczycki Ludwik, Kucznerówna Janina, Kuźmińska Marja, Laskowski Otton, Lasocka Lucyna, Laudyn Władysław, Leipras Kazimierz, Leśniewski Czesław, Lewak Adam, Lewicki Józef, Ks. Liedke Antoni, Lipiński Czesław, Lipska Kazimiera, Lutomski Bol., Łazarski Zygmunt, Łągwa Jadwiga, Łodyński Marjan, Łopaciński Wincenty, Łukomska Irena, Łopatto Szczęsna, Mahler Rafał, Malewski Juljusz, Maliniak Julian, Mally Janina, Małachowska-Łempicka Ewa, Małachowski-Łempicki Stanisław, Małuszyński Marjan, Manteuffel Tadeusz, Markowska Wanda, Markowski Adam, Marylski Antoni, Mąkowski Władysław, Michałowiczowa Stanisława, Michałowski Józef, Mieszkowski Jan, Milewski Czesław, Mińkowska Anna, Mongirdowa Marja, Moraczewski Adam, Moszczeńska Wanda, Mościcki Henryk, Mrozowska Halina, Muszkowski Jan, Mysłowski Adolf, Nagórska-Rudzka Walentyna, Nassalska Zofja, Natanson-Leski Jan, Neufeldówna Irena, Niemojowski Jerzy, Niemyska Janina, Niewiarowska Marja, Noniewiczówna Amelja, Nowak Wincenty, Nowakowski Stanisław, Nowotczyński Kazimierz, Olszanowska-Skowrońska Zofja, Oppman Edmund, Ks. Osiński Władysław, Ossowska Marja, Ostaszewska Henryka, Pajewski Janusz, Parczewski Tomasz, Parysówna Wanda, Paszkiewicz Henryk, Pawlik Tadeusz, Pawłowski Bronisław, Piaskowski A. Bohdan, Pikulski Antoni, Marszałek Piłsudski Józef, Pioro Tadeusz, Piskor Tadeusz, Piskorska Helena, Płokarz Józefat, Płoski Stanisław, Pohoska Hanna, Pomarański Stefan, Ponikowski Cezary, Posseltówna Irena, Powierza Aleksander, Prószyńska Wanda, Przelaskowski Ryszard, Przewalski Stefan, Przeździecki Rajnold, Przygodzki Stanisław, Przyrembel Zygmunt, Ptaszycki Stanisław, Pułaski Franciszek, Puzyna Józef, Rac Leonard, Radlińska Helena, Radomski Jerzy, Radzikowski Teodory, Radziwonowicz Wacław, Rafacz Józef, Robowska Lucyna, Rogoziński Tadeusz, Rojek Mieczysław, Ks. Rostkowski Wiktor, Rościszewska Marja, Rudnik Marjan, Rudziński Marjan, Rulikowski Mieczysław, Rupp Adolf, Rusjan Lucjan, Rutkowski Stanisław, Rybarski Antoni, Rzakiewiczówna Romana, Saulis Jerzy, Sauter Jan, Schönbrennerówna Janina, Seminarjum Hist. U. W., Seminarjum Nauczycielski Męskie, Serejski Henryk Marjan, Sielski Wawrzyniec, Siemieński Józef, Skapski Kazimierz, Skibiński Franciszek, Skopińska Zofja, Śliwiński Leon, Słońska Łucja, Sokolnicki Michał, Sokołowski Ksawery, Sosnowski Stanisław, Sowińska Anna, Stachiewicz Juljusz, Staruszkiewicz Franciszek, Stebelski Adam, Stefański Kazimierz, Stempowski Stanisław, Strzałecki Antoni,

Suchodolski Witold, Sujkowski Andrzej, Świerkowski Ksawery, Świętorzecki Stefan, Symonolewicz Konstanty, Szarota Marcei, Szczypiorski Adam, Szellerowa Henryka, Szkoła Mazowiecka, Szmigrodzka J., Śliwińska Marja, Śrzednicka Marja, Szulkin Michał, Szygiellowa Zofja, Szymanowska Marja, Ks. Śmidoda Franciszek, Świerzyńska Janina, Talikowski Stefan, Tatarska Jadwiga, Tatomir Adam Wiktor, Temler Józef, Terlecki Władysław, Teslar Tadeusz, Thoman Alfons Hieronim, Tokarz Waclaw, Tomaszewski Aleksander, Tomorowiczowa Marja, Tow. B. Wych. Szkół Kaliskich, Trautsołt Eustachy, Tymieniecki Konstanty, Usarek Leon Zygmunt, Waligóra Bolesław, Wałek-Czernecki Tad., Waszkiewicz Ludwik, Wdowiszewski Zygmunt, Widomski Adam, Więckowska Helena, Wieliczko-Wielicki Michał, Wilczyńska Zofja, Wilder Hieronim, Wilder Jan Antoni, Wilkoszewski Aleksander, Winnicki Sas Leonard, Wiśniewska K., Witkowski Marjan, Włodarski Aleks., Wojciechowski Zygmunt, Wojnar Kasper, Wolff Adam, Wolfowicz A., Wolfowicz J., Wołiński Janusz, Worobczuk Adam, Wróblewska W., Wróblewski Kazimierz, Zaleski August, Załęcki Artur, Zand Andrzej, Zanowa Jadwiga, Zawadzka Renata, Zawadzki Franciszek, Zborowska Matylda, Zielińska B., Zielińska Zofja, Zieliński Hugon, Zieliński Tadeusz, Zielski Juljan, Ziemska Helena, Złotorzycka Marja, Żebrowski Tadeusz, Żmigrodzki Zygmunt, Żmigryder-Konopka Zdzisław, Ks. Żywczyński Mieczysław. Oddział P. T. H. w Warszawie liczy 340 członków. *Zapisani bezpośrednio w Zarządzie Głównym P. T. H. we Lwowie*: Arnold Stanisław, Balicki Juljusz, Bałaban Majer, Biblioteka Krasińskich, Biblioteka Ministerstwa W. R. i O. P., Biblioteka Ordynacji Zamojskich, Brzeski Tadeusz, Centralna Biblioteka Wojskowa, Diveky Adrian, Freilich Józef, Halecki Oskar, Handelsman Marcei, Instytut Wschodni, Ks. Jaskłowski Stefan, Kętrzyński Stanisław, Kipa Emil, Kolankowski Ludwik, Kryński Adam, Łodyński Marjan, Łopaciński Wincenty, Łypaciewiczowa Jadwiga, Mansuy Abel, Mendys Michał, Michalski Stanisław, Mościcki Henryk, Muszkowski Jan, Patkowski Aleksander, Pini Tadeusz, Przeworski Stefan, Rafacz Józef, Reiter Marjan, Sawicki Jakób, Siemieński Józef, Stojanowski Józef, Targowski Józef Konrad, Tomkiewicz Władysław, Wałek - Czernecki Tadeusz, Wareżak Jan, Wayda Władysław, Weinfeld Ignacy, Wydział Archiwalno-Biblioteczny Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Żmigrodzki Zygmunt. 154. *Wejherowo*: Gimnazjum Państwowe. 155. *Wieliczka*: Gimnazjum Państwowe im. Jana Matejki. 156. *Wilno*: *Członkowie Oddziału P. T. H. w Wilnie*: Aleksandrowicz Bronisław, Ambros Michał, Bohdanowicz-Puciatowa Marja, Bossowski Franciszek, Daukszanka Janina, Dzikowski Mikołaj, Ehrenkreutz Stefan, Gimnazjum OO. Jezuitów, Girdwoynówna Marja, Gizbert-Studnicki Waclaw, Glixelli Stefan, Gostkowski Roman, Hedeman Otton, Hirschberg Adolf, Iwaszkiewicz Janusz, Jaworski Iwo,

Jodziewicz Aleksander, Kalenkiewiczówna Anna, Karpowicz Zygmunt, Koło Nauczycieli Historji, Kościałkowski Stanisław, Kozłowska-Studnicka Janina, Lisowski Stanisław, Łowmiański Henryk, Mienicki Ryszard, Młodkowski Tadeusz, Muraszko Henryk, Narwoysz Antoni, Ks. Niewiero Florjan, Ks. Nowak Edmund, Oko Jan, Parczewski Alfons, Pietraszkiewiczówna Stanisława, Romanowski Józef, Rosiak Stefan, Seminarjum Historyczne U. S. B., Seminarjum Prawno-Ekonomiczne U. S. B., Skrzat Michał, Steckiewiczówna Janina, Świacki Stanisław, Turkowski Tadeusz, Uziębło Łucjan. Walicka Wacława, Ks. Wilański Bolesław, Wysłouch Seweryn, Ks. Zaludziejewicz Michał. Oddział P. T. H. w Wilnie liczy 46 członków. 157. Winnagóra: Ks. Kozierowski Stanisław. 158. Włodzimierz: Koło Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Niżnikiewicz Dymitr, Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerji. 159. Włocławek: Koło Historyków Gimnazjum im. J. Długosza, Koło T. N. S. W., Miejska Biblioteka Publiczna, Ks. Morawski Michał, Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskich Szkół Średnich. 160. Wołyń: Ognisko Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. 161. Wolsztyn: Gimnazjum Państwowe. 162. Września: Gimnazjum Państwowe im. Henryka Sienkiewicza. 163. Zamość: Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Marji Konopnickiej, Pieszko Michał. 164. Zawiercie: Ks. Wajzler Bolesław. 165. Zbaraż: Państwowe Gimnazjum Koedukacyjne im. Henryka Sienkiewicza. 166. Zduńska Wola: Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego, Myszkowski Zygmunt. 167. Zgierz: Cezak Jakób Stefan, Dolnicka Zofja, Schönbornówna Stanisława, Świercz Jan. 168. Złoczów: Gimnazjum Państwowe im. Króla Jana Sobieskiego, Kuntze Marja. 169. Żywiec: Ks. Kajdas Józef. 170. Poza Polską mieszkają: Bagaglia Forst Otto, Wiedeń; Hodinka Antoni, Pècs; Piceta Vladimir, Moskwa; Szaudzinisówna Władysława, Ryga; Szyjkowski Marjan, Praga; Ks. Woroniecki Jacek, Rzym.

c) Zmarli członkowie:

1. Nieżyjący członkowie honorowi.

1. Dubiecki Marjan, Kraków.
2. Finkel Ludwik, Lwów.
3. Goll Jarosław, Praga.
4. Jabłonowski Aleksander, Warszawa.
5. Kętrzyński Wojciech, Lwów.
6. Kraushar Aleksander, Warszawa.
7. Kubala Ludwik, Lwów.
8. Małecki Antoni, Lwów.
9. Nehring Władysław, Wrocław.
10. Prochaska Antoni. Lwów.

11. Radziwiński Luba Zygmunt, Lwów.
12. Roepell Ryszard, Wrocław.
13. Semkowicz Aleksander, Lwów.
14. Smoleński Władysław, Warszawa.
15. Smolka Stanisław, Lublin.
16. Wojciechowski Tadeusz, Lwów.

2. Zmarli członkowie w r. 1931.

Poznań: Dobrzycki Stanisław, Erzepki Bolesław.

Tarnopol: Rudeński Marjan.

Warszawa: Kraushar Aleksander, członek honorowy
P. T. H., Ks. Likowski Henryk.

d) *Publikacje P. T. H. otrzymują bezpłatnie lub jako wymienne następujące Instytucje i Towarzystwa:*

a) w Polsce:

1. Ministerstwo W. R. i O. P. Warszawa, (2 egz.).
2. Akademia Umiejętności, Kraków.
3. Archiwum miasta Lwowa, Lwów.
4. Archiwum Główne, Warszawa.
5. Archiwum Skarbowe, Warszawa.
6. Archiwum Ziemskie (Bernardyńskie), Lwów.
7. Archiwum Uniwersytetu J. K., Lwów.
8. Biblioteka Biura Sejmu Śląskiego, Katowice.
9. Biblioteka Jagiellońska, Kraków.
10. Biblioteka im. Łopacińskiego, Lublin.
11. Biblioteka Raczyńskich, Poznań.
12. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów.
13. Biblioteka Publiczna, Warszawa.
14. Biblioteka Sejmu Rzeczypospolitej, Warszawa.
15. Biblioteka Seminarjum Historycznego U. S. B., Wilno.
16. Biblioteka Uniwersytecka, Lwów.
17. Biblioteka Uniwersytecka, Lublin.
18. Biblioteka Uniwersytecka, Poznań.
19. Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa.
20. Biblioteka Uniwersytecka, Wilno.
21. Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej, Warszawa.
22. Bratnia Pomoc Towarzystwa Studentów U. P., Poznań.
23. Czytelnia Akademicka, Lwów.
24. Historische Gesellschaft für Posen, Poznań.
25. Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej, Wilno.
26. Instytut Zachodnio-Słowiański U. P. Collegium Maius, Poznań.
27. Koło Historyków U. J. K., Lwów.

28. Muzeum Oświaty i Wychowania Ministerstwa W. R. i O. P., Warszawa.
29. Przegląd Humanistyczny, Lwów.
30. Redakcja „Archiwum Historji i Filozofji Medycyny“, Poznań.
31. Redakcja „Bellony“, Warszawa.
32. Redakcja „Chowanny“, Katowice.
33. Redakcja „Nauki Polskiej“, Warszawa.
34. Redakcja „Przeglądu Historyczno-Wojskowego“, Warszawa.
35. Redakcja „Przeglądu Politycznego“, Warszawa.
36. Redakcja „Roczników Historycznych“, Poznań.
37. Redakcja „Sprawy Obce“, Warszawa.
38. „Roczniki Katolickie“, Poznań.
39. „Sprawy Narodowościowe“, Warszawa.
40. Stowarzyszenie Bratniej Pomocy Polskiej Młodzieży Akademickiej U. S. B., Wilno.
41. Towarzystwo Geograficzne, Lwów.
42. Towarzystwo Miłośników Historji, Poznań.
43. Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki, Lwów.
44. Towarzystwo Naukowe, Toruń.
45. Towarzystwo Naukowe, Warszawa.
46. Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań.
47. Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Przemyśl.
48. Towarzystwo Wzajemnej Pomocy U. U. J., Kraków.
49. Zgromadzenie O. O. Redemptorystów, Toruń.

b) Poza Polską:

1. Academia Romana, Bucuresti.
2. Académie Royale, Belgrad.
3. Akademja Nauk U. S. S. R., Leningrad.
4. Altpreussische Forschungen, Königsberg.
5. Association the American Historical, Waschington.
6. L'Association France Pologne, Paris.
7. Biblioteca dell'Accademia Pollacca di Cracovia, Roma.
8. Biblioteca Vaticana, Roma.
9. Bibliothèque Polonaise (Biblioteka Polska) Paris.
10. Bibliothek der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde, Stettin.
11. Cesky Klub Historický, Praga.
12. Deutsche Gesellschaft für Slavische Forschung: Germanoslavica, Praga.
13. Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Brno.
14. Historicke Seminar University Komenského, Bratislave.
15. Historischer Verein von Schwaben und Neuburg, Augsburg.
16. Institut d'Etudes Slaves (section polonaise), Paris.
17. Jahrbücher für Geschichte und Cultur der Slaven, Wrocław.
18. Jahresberichte für deutsche Geschichte, Eggenberg bei Graz.

19. Le Monde Slave, Paris.
20. Muzejsko drustvo za Slovenijo, Ljubljana.
21. Narodne Muzeum, Praga.
22. Nassauische Landesbibliothek, Wiesbaden.
23. Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Rzym.
24. Praesidium Slovanského Ustavu, Praga.
25. Redakcja „Ceský Lid“, Praga.
26. Redakcja „Prager Presse“, Praga.
27. Redakcja „Przeglądu Bułgarskiego“, Sofja.
28. Redakcja „Slavische Rundschau“, Praga.
29. Redaktion des Historischen Jahrbuchs der Görres-Gesellschaft Freiburg i Br.
30. Redaktion der Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte, Berlin.
31. Revue Historique, Paris.
32. Royal Historical Society, London.
33. Section Historique de l'Academie des Sciences d'Ukraine, Kijów.
34. Slavisches Institut an der Universität, Leipzig.
35. Societé des Bollandistes, Bruxelles.
36. Staatsarchiv, Wrocław.
37. Staatsarchiv, Königsberg.
38. Staats und Universitäts Bibliothek, Wrocław.
39. Stadtbibliothek (Vorstand des Westpreussischen Geschichtsvereines), Gdańsk.
40. „Szazadok“, Towarzystwo Hist. Węgierskie, Budapeszt.
41. Towarzystwo „Matices Morawska“, Brno.
42. Universitäts-Bibliothek, Heidelberg.
43. Universitäts-Bibliothek, München.
44. Universitesbibloteket, Uppsala.
45. University Komenského, Bratislave.
46. Uniwersytet, Mensk (Mińsk).
47. Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Praga.
48. Verein für Geschichte Schlesiens, Wrocław.
49. Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, Kiel.
50. Zgodovińsko drustvo, Maribor.

Ogółem liczyło P. T. H. z końcem roku administracyjnego 1931/2 razem członków 1242. Wysyła zaś 129 egz. bądź bezpłatnie, bądź jako wymienne.